

מכון מניטו



שיעוריו של ר' יהודא לאון אשכנזי "מניטו" זצ"ל על התפילה

תמלול של שיעורים שנמסרו ע"י הרב בשנת תשמ"ז

תמלול: איתי קולין

0585421421

itaykolin@gmail.com

כל הזכויות על התוכן שמורות למכון מניטו (ע"ר). ניתן להשתמש בתוכן בצורה חופשית לשימוש עצמי בלבד. אין אישור לפרסם את התוכן בכל אמצעי פרסום כלשהוא, לרבות הדפסה או במרשתת (אינטרנט) ללא היתר בכתב ממכון מניטו. לבקשות אישור לצרכי פרסום נא לפנות במייל ל: manitou.fondation@gmail.com

מספר מילים של המתמלל:

הגעתי אל מניטו דרך בעיות בתפילה. כאשר מצאתי את השיעורים הללו, הבנתי שההקלטות הללו, שהסתתרו אז בפניה נידחת באחד משרתי האינטרנט היותר נידחים, ראויים לתפוצה רחבה יותר. זהו התמלול הראשון שביצעתי, בעודי חסר ניסיון בתורת מניטו ובמלאכת התמלול, ולכן המקורות דלים בהתאם. את הדברים הבאים כתבתי מקירות ליבי, אי שם בשנת 2016:

הטקסט תומלל מהקלטות ע"י בחור פשוט ורגיל שלאחר שנים של מלמול טקסט בלתי מובן הכנידה עליו התפילה מאד והפכה להיות מונוטונית, יבשה וחסרת משמעות. הבחור לא מצא מרגוע לנפשו. למרות חיפוש וקריאה של ספרים בנושא. המון הסברים. ללא הועיל. עד שנחשף לשיעורים של הרב אשכנזי זצ"ל ואורו עיניו. ההסבר של מניטו על התפילה הוא ייחודי כפי שתראו בעצמכם, ומכאן חשיבותו.

ניסיתי לשכתב את השיעורים בצורה הנאמנה ביותר למקור. לא החסרתי מילה ממה שהרב אמר. יש לכך מספר מטרות:

1. לא לאבד את הרוח של מניטו
2. להיכנס לאווירת השיעור
3. הסרת מחיצות בין הקורא למניטו (הסבר בהמשך)
4. ולעניות דעתי - נתינת אפקט של "שימוש ת"ח"ם

הסיפור של שכתוב שיעורי התפילה שתקראו כאן הוא מעין מסע אישי. מסע עמוק וסוחף, שככל שהתקדמתי בתוכו, כך המעטתי את נגיעתי האישית: בהתחלה עשיתי מעין סיכום קצר. לאחר מכן, סיכום מפורט. אבל זה לא הספיק - התחושה שלי עם התקדמות העבודה היתה שלטווח ארוך הסיכום הוא טעות - ההסבר יכול לעזור לכ"כ הרבה מתפללים שכדאי שיצא מתחום פרשנותי האישית. וכשהגעתי לברכת "שומע תפילה", והבנתי את החידוש הגדול של מניטו, התחלתי לשכתב מילה במילה. מהר מאד עברתי שוב על כל שאר הברכות ע"פ המלל המדויק כדי להשלים את היצירה. השכתוב לא מושלם ויש מה לשפר (הוא שוכתב לפני 5 שנים, בתחילת דרכי), ואשמח להערות ותיקונים.

מילה במילה? לכאורה זה קצת מוזר. אפילו מצחיק. אבל המהלך שעשיתי כאן, ואני מקווה שיתפשט לשאר השיעורים באתר, נעשה עם מודעות ומשמעות. זה נפט גולמי כדי שיתן ללומד את הבחירה לזקק ולסכם ממנו מה שירצה - סולר, נפט וכד'. כל אחד עם התוספת האישיות שלו. לא מצנזר דבר - האחריות לסכם ולערוך את הדברים מוטלת על הקורא בלבד. כלומר הקורא יגש עם מניטו בצורה בלתי אמצעית, והוא זה שיחליט מה הוא לוקח ומה לא. ושידע - המקור כולל הכל. אפילו הברכה של הרב על המים. הכל שוכתב. חוץ מדקדוקי עברית קשים, שמפאת כבודו של הרב, תיקנתי מעט. וגם לזכור שמול הגודל של הדברים שתקראו כאן, אין לי הרשות להחליט מה לצנזר ומה לא.

הוספות שלי לטובת הקריאה השוטפת ותיקונים קלים רשמתי בסוגריים מרובעות בתוך הטקסט, מקורות הוספתי בהערות שוליים. כשמניטו צחק ואמר את דבריו כבדיחה - צירפתי סמיילי. בשאלות ותשובות עשיתי יישור קו לכל התלמידים והם מיוצגים כאן כ-"קהל:", (חוץ מהרב שרקי, שראיתי חשיבות לציין את שמו) כשלאחר מכן מניטו עונה מה שעונה.

חשוב: טקסט, כמו כל טקסט, הוא יבש. התורה היא תורה שבע"פ, שמועברת בדיבור רב אל תלמיד. חוויית זאת באלפי שעות ההאזנה שלי למניטו. אין תחליף להקלטות. האינטונציה, הרצינות, הצחוק, המימיקה - זה המפגש החי. במגרש עצמו. השמיעה של הרב זה הישיבה ביציע. ואילו השכתוב הוא רק השחזור של המהלכים בעיתון הספורט - כזיכרון המרוחק. זאת היתה גם כוונתו של מניטו בשיעוריו והוא הדגיש עובדה זו לתלמידיו.

בנוסף, היום, בעידן הדיגיטלי של המחשבים והסמארטפונים, הכלים להעברת התורה משתנים מהדפוס לכיוון הוידאו והשמע, ולדעתי טמון כאן יתרון גדול ללומדי התורה, שיכולים כעת לרדת יותר ויותר לעומק כוונתו של הרב המלמד. לכן על מנת להבין כראוי את השיעורים מומלץ מאד מאד להיכנס לעמוד המקורי של קבצי השמע באתר של "מכון מניטו" ולהקשיב לשיעורים עצמם. יש עוד סדרות של שיעורים שונים ומגוונים, מומלץ מאד.

יהי רצון... שזוכה

תוכן

10	מבוא לתפילה
10	פתיחה: הכנה טכנית לסדרת השיעורים
10	הגדרת המונח "תפילה" כעבודה שבלב
12	הצגת הסוגיה במסכת ברכות
13	"המחלוקת" בגמרא וההקבלה בין התפילה לקרבנות
13	תפילות אבות תיקנום – שלושה אבות, שלוש תפילות
15	תפילות כנגד תמידין תקנום
16	הבסיס ליוזמת התפילה
17	כוחה של התפילה ע"פ החסידים
18	תפילת הגוי
19	מתני לא מתפללים?
20	ההשתייכות למשימת האבות כתנאי לתפילה
21	אברהם תיקן תפילת שחרית
22	הסבר על המידות המאפיינות כל תפילה ותפילה
24	עוד 'הסבר על המידות בתפילה
24	הסבר על המידות של האבות
25	האדם מישראל והקשר שלו למידות בעבודת התפילה
25	ההתנגדות והחסידות בראי המידות
25	אברהם תיקן תפילת שחרית
26	הסבר הרמב"ם שהתפיל היא כעמידה ל פני בית דין
26	אוצר התפילות
26	אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש
28	סיכום על הגדרת התפילה
28	התפילה - חידוש של האבות
28	תפילה - רק לאחר הכפרה
29	הבסיס ליוזמת התפילה
30	ברוך אתה ה'
31	תפילה כעמידה במשפט
32	משמעותו של הזמן בתפילה
33	השוני בחוויה של המידות בין עולמנו לבין תקופת ההתגלות
35	סיכום הדעה השנייה: תפילות אבות תיקנום
36	עוד ביאור על ההבדלים בין שתי סוגי התפילות
37	כיצד מתפללים תפילה פרטית היום

- 38 רק נביא יודע איך להתפלל
- 38 לימוד התפילה הוא הכי קשה
- 38 הגבלות על תפילה פרטית
- 38 קברות צדיקים
- 39 הצדיקים מפחדים להתפלל
- 39 כיצד התפילה פועלת
- 40 הסכנה שבתפילה
- 41 לאדם שלא מתפלל – אין הרגשת חיסרון?
- 42 מהיכן התחילה תחושת החיסרון
- 43 תפילה אריכתא
- 44 ההבדל בין "אלוקי" לבין "אדני"י
- 44 סיכום סוגיית "תפילא אריכתא"
- 44 תפילה פרטית והתבודדות
- 45 עוד חזרה על סוגי התפילה
- 45 הסכנה שבתפילות פרטיות
- 47 הצדיק מכפר על הדור
- 48 מדוע צריך להתפלל אם הברכות כבר נמצאות בעולם?
- 48 מדוע לבקש פעמיים סליחה בתפילת העמידה?
- 53 הללוי-ה
- 53 הלל
- 54 ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד
- 54 התהילה
- 55 מקור התפילה בנבואה
- 55 דוגמא לתהילה מבקשת הדעת
- 56 חזרה על נושא ה"תפילה אריכתא"
- 56 הלכות ומנהגי קהילות הספרדים ב"תפילה אריכתא"
- 57 ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ
- 58 ההקבלה בין מצבו של דוד המלך למצב עם ישראל כיום
- 59 שמונה עשרה שהם תשע עשרה
- 59 מצוות בין אדם לעצמו
- 59 ברכת "השכיבנו" וקריאת שמע בערב ובבוקר
- 60 להתהלל – כלפי תעודת הזהות העברית
- 61 הרחבה על העלאת הרצון בתפילה
- 62 הלל – מעין עולם הבא

63	הלל בשבת
63	אור חוזר
64	המינות
66	הסוגיה במסכת עבודה זרה: בקשה ותהילה
70	המשמעות הכללית של 3 הברכות הראשונות
71	בפני מי אנו עומדים בשעת התפילה?
73	סוגיית כובד ראש
82	ההבדלים בין שפת הפילוסופיה לשפה העברית והשפעת ההבדלים על התפילה
89	על הבדלי נוסחאות
94	ברכת אבות
94	שלושה שורשים
94	הכוונה הפנימית של אלוקי האבות
95	כוונה כללית של ברכת "אבות"
96	כוונה כללית של ברכת "גבורות"
96	כוונה כללית של ברכת "אתה קדוש"
96	סיכום הכוונות הכלליות של 3 הברכות הראשונות
96	המקור בספר דברים על אלוקי ישראל
96	ו'ו החיבור והאיחוד
97	למה נקרא שמם אנשי כנה"ג?
98	למען שמו באהבה
100	הגאולה של כל הבריאה
101	ברכת מחיה המתים
107	ברכת אתה קדוש
108	ברוך הוא וברוך שמו
108	עושה שלום במרומיו
109	הסבר ראשון לביטוי "אתה קדוש"
109	הסבר שני לביטוי "אתה קדוש"
110	וקדושים בכל יום יהללוך
110	סיכום "אתה קדוש"
110	הקליפות אצל צאצאי האבות
111	"סלה"
112	הלל ביום העצמאות
113	ברכת הדעת
114	תא שמע ותא חזה

115	תפילת ישמעאל
115	חכמה ובינה
115	הגדרת המושג "דעת"
116	דעת וחוסר דעת - דוגמא מהלימוד
118	הבינה
118	וְחַנּוּנוֹ
118	"וְחַנּוּנוֹ מֵאֵתֶךָ" - הסבר ראשון
119	"וְחַנּוּנוֹ מֵאֵתֶךָ" - הסבר שני
119	ברוך אתה ה' חונן הדעת
119	הַשֶּׁפֶל
119	"ומלמד לאנוש"
120	ההבל בין חכמה לבינה
122	ברכת התשובה
123	אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא
123	צדיק גמור
124	איוב
127	הפירוש של מילות הברכה
129	משה קיבל תורה מסיני
129	"תורתך"
130	הסוגיה של ר' לוי בר חמא
131	לקרוא מקרא
133	חזרה על השיעורים הקודמים
134	גילוי אליהו הנביא
134	וקרבנו מלכנו לעבודתך
135	אין מוקדם ומאוחר בתורה
135	תורה שבע"פ ותורה שבכתב
136	מדוע העלו את התורה על הכתב?
137	ביקורת המקרא
137	הטעות בתפיסת היחס בין התורה שבכתב לתורה שבע"פ
137	עשות ספרים אין קץ
138	השיבנו לתורתך
138	וקרבנו מלכנו לעבודתך
139	והחזירנו בתשובה שלמה לפניך
139	חטא העגל

139	הנצרות ומושג התשובה
140	התשובה בלשון הקודש
141	הרוצה בתשובה
141	יונה הנביא
142	חידושי המושגים של התנ"ך
143	מדוע יונה הנביא ברח?
144	תשובה שלמה
145	תיקון החטא של גילוי עריות
146	ברכת הסליחה
147	ברכת גאל ישראל
147	הרב הוטנר על פורים
149	מה טעם פתח בבראשית?
149	תולדותיו של נח
150	עיכוב בגאולה
150	צדיק התולדות וצדיק המצוות
151	העיכוב בגאולה מחמת השעבוד - סוגיית "שלושת השבועות"
152	השואה
153	השעבוד כתוצאה הכרחית של הגלות
154	מהר לגאלנו
155	לידת ראובן - ראה ה' בעניי
156	העיכוב והגאולה אצל לאה
156	עיכוב המשיח ע"י הגויים
157	המשיח אצל החסידים והמתנגדים
158	העוני בתולדות
158	מהר לגאלנו
159	וריבה ריבנו
160	למען שמך
160	הסתרת פנים
161	השכינה בגלות
163	ברכת קיבוץ גלויות
163	ההבדל בין שתי ברכות הגאולה
164	השוני בין השבטים
165	קיבוץ נידחים
166	הרמב"ם על ימות המשיח

166	הנצרות והנזק שלה על דמות המשיח
167	דמות המשיח ע"פ הרמב"ם
167	חכם עדיף מנביא
168	חכמת המיילדות
168	מורה ותלמיד בהיהדות ובפילוסופיה
169	הקץ המגולה מסכת סנהדרין
169	האמנסיפציה
169	הרב קוק על השופר
175	וקבצנו יחד – סוגיית שלושת השבועות
176	ההבדל בין הנוסח הספרדי לאשכנזי
178	ברכת השבת המשפט
178	אנחה ויגון
178	אתה ה' לבדך
179	בחסד וברחמים
179	הבדלי נוסחאות בברכת המשפט
180	ההקבלה בין פרקי תהילים לתפילת שמונה עשרה
181	שיבת הסנהדרין
181	דעת הרמב"ם לגבי קיבוץ גלויות
182	מדוע הלימוד על ימות המשיח נסתר?
183	על אמונת חכמים
183	האדרת שמות הרבנים
184	תרגום אונקלוס
185	המלך המשפט
186	תפילות שבת
186	הייחודיות של משפט התורה
187	האירוסין עם התורה
187	החיסרון של החוקה הרומאית והחוקה המודרנית
189	מעמד הר סיני הפרטי
192	ברכת המינים
192	משמעות סדר הברכות
194	השגחה
195	יצר המין
195	היציאה מההשגחה הפרטית של עם ישראל
196	שפינוזה

197	טעות במחשבה ע"פ הרב קוק
197	נפש בהמית ונפש אלוקית ע"פ ספר התניא
201	יתמו חטאים
203	אחטא ואשוב
205	ברכת הצדיקים
205	ההקבלה בין הגר לצדיק
206	הסברי הביטויים בברכה
208	לימוד הגדה בש"ס
209	יצח"ק – ישר, צדיק, חסיד, קדוש
211	צדיקים ובעלי תשובה
212	הבושה
215	השמירה על החסידים
216	הסכנה ברוח
218	ברכת בונה ירושלים
224	ברכת מלכות בית דוד (מצמיח קרן ישועה)
224	בן דוד
230	הפרשה הסתומה בפרשת "ויחי"
233	יעקב - אין קץ
238	ברכת שומע תפילה
238	השאלה הגדולה על התפילה – ה' משנה את רצונו?
247	העלאת הרצון בתפילה
248	החוקיות הטבעית והתפילה
249	תפילת הנחש
254	זכות הכלי לקבל
254	שתי ההסברים על התפילה: העלאת הרצון והמשכת השפע מהעולם הבא
255	תפילת חנה
256	הערות

מבוא לתפילה

פתיחה: הכנה טכנית לסדרת השיעורים

אז לשיעור הזה החלטנו השנה ללמוד את תפילת שמונה עשרה לפי המקורות בתלמוד. ונתחיל עם כמה סוגיות במסכת ברכות כהקדמה להגדרה של: מה זה "תפילה"?

מה זה "תפילה", ומה הקשר בין המושג של "תפילה" ו"השמונה עשרה" שהיא התפילה בציבור. אז נראה כמה מושגים שייכים לאותו נושא: ההגדרה של התפילה, שהיא - בעיקר השמונה עשרה, לפי כמה סוגיות בגמרא.

אז אני מעדיף שתביאו מפעם הבאה, קודם כל:

- סידור אחד כדי ללמוד בסידור עצמו
- ומסכת ברכות.

יש לי כמה מסכתות פה, אני לא חושב שנצטרך עוד הלילה, מכיוון שיש הרבה הרבה מקורות לראות בבת אחת, זה יהיה יותר מדי קשה לצלם כל פעם מקור. בהתחלה - הכנו כמה דפים, אבל תביאו מסכת ברכות, אפשר למצוא אפילו בחנות 😊 אם אין בבית, אפשר לקנות... וסידור. סידור רגיל, או אשכנזי או ספרדי, נלמד את שתי הנוסחאות: האשכנזי והספרדי.

הגדרת המונח "תפילה" כעבודה שבלב

אז נתחיל בסוגיה שנמצאת בפרק רביעי של מסכת ברכות על ההגדרה של - תיקון התפילות. התפילה כמצווה.

ויש להבחין בין: המושג של "תפילה" - כרשות שניתנת לכל יחיד להתפלל ולבקש צרכיו. כי בעיקר, התפילה שאנחנו מכירים זה - שאלת בקשות. בקשות של הצרכים.

יש הרבה סוגים של עבודה שבלב. אבל אחת מהעבודות האלו שנקראות עבודה שבלב...

זאת אומרת: כל עבודה שאנחנו עושים אותם דרך הדיבור, בעל-פה, זה נקרא - "עבודה שבלב". וזה שייך להלכה שנלמד אחר כך - אם צריך כוונה בשעת התפילה? אם צריך לכוון, או אם לא צריך לכוון? לפי המושגים של ההלכה - "אם כיוון ליבו יצא או לא יצא, אם לא כיוון לא יצא - זה הדעה האחת. והדעה השנייה - אפילו אם לא כיוון ליבו - יצא¹, או אם צריך לכוון דרך כוונות הלב כדי שהעבודה תהיה אמיתית. כי דיבור בלי כוונה של הדיבור - לא עשינו כלום. ולכן יש לימוד על זה, ונתחיל בזה. רק רציתי להסביר למה זה נקרא "עבודה שבלב", אף-על-פי שזה עבודה שבפה. עבודה דרך הדיבור זה נקרא "עבודה שבלב" מכיוון שצריך או לא צריך - נראה את זה אחר-כך - כוונת הלב. זה מובן, כן?

חלוקה ראשונית בין שני סוגי התפילה - תפילת רשות ותפילת חובה

בחלק זה מניטו לוקח את מושג התפילה שאנחנו מכירים ומפצל אותו לשני סוגים: תפילת רשות ותפילת חובה. בהמשך הוא ירחיב את ההגדרה לתפילת הרשות כתפילת היחיד ללא נוסח קבוע, ותפילת החובה כתפילת הציבור בנוסח קבוע

אבל יש מושג ראשון של תפילה כרשות שניתנה לכל אדם שמרגיש באיזה צורך לקבל טוב מיוחד שחסר לו מהבורא, ויש לו רשות לבקש מהבורא. זה סוג ראשון של תפילה. תפילה - ההגדרות הן שלי, אין לי סמך על המושגים האלו, אבל כדי להבין קצת יותר באופן פשוט.

תפילה – רשות. זאת אומרת... וצריך להבין מה הוא הבסיס של אותה רשות לבקש מהבורא דבר שאני מרגיש שזה חסר לי, אבל שהוא לא שם בבריאה שלו בשבילי, ואני מבקש כאילו יש לי האפשרות, הבחירה, לקבל מרצון הבורא תוספת ברכה על כל מה ששם בבריאה בשבילי. זה מובן?

ולכן יש שאלה בפני עצמה: מה נותן לי את הרשות הזו? מהו הבסיס של אותה עבודה שניתנת לי כרשות? אני רשאי - בתנאים מסוימים כפי שנראה - אם אני מרגיש שבאמת משהו חסר לי בעולמי, אני יכול לעמוד לפני הבורא, ולבקש: "יהי רצון מלפניך שתיתן לי עוד את הברכה ההיא שחסרה לי". זה בעיה בפני עצמה.

חוץ מזה אנחנו מוצאים שיש מצווה של התפילה: שהאדם חייב להתפלל בזה - התפילה בציבור, השמונה עשרה.

ולכן כדי להבין את ההבדל... אפילו כבר נתחיל בהגדרה עצמה של שתי התפילות האלו - זה שונה לגמרי לפי ההלכה:

הסוג הראשון של התפילות - הרשות לבקש אם יש לי זכות לזה (ונראה אח"כ התנאים של - מחמת מאיזה זכות אני יכול לקום, לעמוד ולבקש, כן?). אין לה שום טקס מסוים: כל אחד יכול לעמוד, להתפלל, לבקש, בנוסח שהוא רוצה, אין זמן מסויים, זה זכות לבקש כפי שהגדרתי מקודם.

אבל התפילה כמצווה, תפילה-עבודה, תפילה-מצווה - יש תנאים של ההלכה, יש זמנים מסויים, יש סידור קבוע, ולא לערבב את שני המושגים האלו.

איך התפללו בזמן בית המקדש?

רק בקצרה: כל זמן שבית המקדש היה קיים, עיקר העבודה של התורה הייתה עבודת הקורבנות. וכל זמן שבית המקדש היה קיים - היו מקריבים קורבנות, וזה העבודה של התורה. וחוף מזה, לכל אחד היה רשות, אם הוא זכאי, לקום לעמוד ולהתפלל. (יש גם מושג "לפללי". ונראה את זה אחר-כך מה ההבדל בין "לפללי" ו"להתפללי"). אחרי חורבן בית המקדש מכיוון שעבודת הקורבנות נפסקה, אז - כנגד עבודת הקורבנות (לא רציתי לומר במקום. כי זה בעיה בפני עצמה, זה נושא בפני עצמו - הקשר בין התפילות והקורבנות) כנגד הקורבנות שאנחנו לא יכולים להקריב מכיוון שאין לנו בית המקדש, אז קבעו תפילות כמצוות, כעבודה. לא כתחליף לקורבנות, לא במקום הקורבנות, אלא עם אותו יעד, עם אותה תכלית של הקורבנות עצמם.

כל הנושאים האלו נלמד דרך הגמרא. רק רציתי קודם כל להעיר את השאלה הראשונה שאני רוצה ללמוד הערב: מה עצם ההגדרה של התפילות שאנחנו מתפללים כעבודה, כמצווה, התפילה בציבור. והתפילה בציבור זה השמונה-עשרה.

הגדרת המושג תפילה: תפילה = בקשת צרכים

המושג תפילה משמעו: שאלת בקשת הצרכים. ויש עוד הרבה מיני עבודות שבלב. למשל: הקדושה, הקדיש, הוידוי, התחינה, הסליחה - זה דומה לתפילה. אבל במושג הספציפי,

המיוחד של תפילה כתפילה זה : בקשת צרכים.

ויש מקור במדרש, בספרי², שיש עשרה לשונות של תפילה. אחת מהן זה התפילה, תפילה כבקשת צרכים. מספיק לראות את [ה]תוכן, בסידור של שמונה עשרה, כדי לראות שעיקר התפילה זה לבקש מה שחסר. זה ברור, כן?

יש בעיה עם תפילות בשבת ויום-טוב (זה לא בעיה, זה שאלה מיוחדת), בשבת וביו"ט אנו לא מבקשים את הצרכים של כל יום, אלא מבקשים את הברכה המיוחדת השייכת או לשבת או ליום טוב זה או אחר. אבל מכל מקום זה בקשה.

למשל הבקשות מתחילות ככה, בשמונה עשרה: "אתה חונן לאדם דעת, ומלמד לאנוש בינה, וחננו מאיתך דעה בינה והשכל". "חננו מאיתך" - זה בקשה, זה שאלה. אנחנו מבקשים לקבל הברכה של הדעת. זה מובן? ואחר-כך של התשובה ו... נראה את כל זה, יש לנו כל השנה כדי ללמוד את זה לפרטים. אם אפשר לגמור לפני סוף השנה - אז ניקח נושא אחר. אבל אני חושב שזה יקח אולי יותר משנה.

הצגת הסוגיה במסכת ברכות

טוב, אז הנה לפנינו הסוגיה הראשונה, זה בדף כ"ו ע"ב בפרק רביעי של מסכת ברכות. אז אתם יכולים להתחיל פה, (אני לא רואה איפה ה... מכיוון שלא ראיתי אותה. אה, זה לא זה [צרפתית]) זה מתחיל פה³:

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום;

טוב, הדעה הראשונה בגמרא זה שהאבות (ואין אבות אלא שלושה: אברהם יצחק ויעקב) - **תקנו** את התפילות, לפי פשט הגמרא. איזה סוג של תפילה? נראה מיד לפי הלימוד של הסוגיה שמדובר בסוג הראשון שהגדרתי: הרשות, הזכות לכל אחד לבקש, להתפלל. זה מובן? טוב. אז זה הדעה הראשונה:

"תפילות אבות תיקנום".

"רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום."

יש לנו, וזה הסדר שלהם לפי סדר זמן היום, שלוש תפילות: שחרית, מנחה, ערבית.

היחס בין קריאת שמע ותפילה

יש איזה רמז, אבל לא נלמד את זה: ראשי תיבות של שחרית-מנחה-ערבית זה ראשי תיבות של שמונה עשרה: שמ"ע. אבל זה מקרה, כן. טוב. "שמונה עשרה" אמרתי. "שמע" זה משהו אחר.

אז זה הסדר: שחרית מנחה ערבית. דווקא בקריאת שמע הסדר הוא אחר לגמרי: "בשכבך ובקומך" - ערבית, שחרית. קריאת שמע והתפילה זה 2 מצוות, 2 עבודות שונות לגמרי. אנחנו רגילים בקשר שיש בין קריאת שמע ותפילה (לכל הפחות ערבית ושחרית, מנחה זה מקרה בפני עצמו), אבל זה - רק אחרי חורבן הבית. הקשר הזה של קריאת שמע והתפילה באותו סידור של תפילות - אנחנו מכירים אותו רק אחרי חורבן בית-המקדש. כל זמן שביית-המקדש היה קיים המצווה של קריאת שמע זה לחוד, אבל המצווה של התפילה זה הרשות לכל אחד לבקש מה שחסר לו, אלא אם כן כבר הוא הקריב את הקורבנות שחייב לפי העבודה של הקורבנות.

אז מכיוון שהבית נחרב (שוב, אני לא אומר **במקום** הקורבנות אלא **במקום** של הקורבנות) -

תיקנו את התפילות. זה הדעה השנייה, כן? תפילות כנגד תמידין תקנום.

"המחלוקת" בגמרא והקבלה בין התפילה לקרבנות

לכן לפנינו שתי דעות:

1. אבות תקנו את התפילות: שחרית מנחה וערבית, ונראה איך.
2. והדעה השנייה זה - אחרי (אני מוסיף את זה, זה לא בטקסט) חורבן בית-המקדש - כדי להגיע לאותו יעד, לאותה תכלית, לאותה משמעות של הקורבן שהוא עיקר העבודה לפי התורה - הקורבן, ולא התפילה, אז תיקנו את אותן התפילות שקיבלו מהאבות - כרשות להתפלל, כזכות להתפלל, תיקנו אותן כעבודה כנגד (ואנחנו לומדים את זה עד הפרט האחרון) הצורה של התפילה כמצווה - שמונה עשרה - זה הצורה של כל טקס העבודה.
עבר כל-כך זמן שאנחנו לא מרגישים בזה: שכל פרט ופרט מהדינים של התפילה - השמונה עשרה, והצורה וכל ההלכות השייכות לשמונה עשרה כעמידה, כתפילה, כעבודה שבלב - זה מקביל כנגד כל הפרטים של כל הדינים של הקרבנות.
ולכן זה כבר נותן לנו להבין שאין מחלוקת בין שתי הדעות האלו, אלא כל אחת מסבירה, מגדירה, צד אחד של התיקון התפילות.
אז תלמדו אותי, כמוכן, מילה במילה, פשט בגמרא כדי לראות את ההבדל בין הפשט שאנחנו לומדים וההסברים שאני נותן. ואם יש שאלות זה המקום. זאת אומרת, כשתרגישו בין הפשט עצמו וההסברים שאתם שומעים - צריך להיות שאלות. אז - זה לימוד, זה לא הרצאה כן? אז תלמדו אותי ותשאלו את כל השאלות.
כבר אמרתי משהו, הרבה דברים, שנראים קצת שונים ממה שכתוב. לפי הפשט, זה מחלוקת בין שתי דעות: "תפילות אבות תקנום" - דעה אחת. וכאילו, הדעה השנייה באה ואומרת - "לא, זה לא האבות שתיקנו. זה אנשי כנסת הגדולה שתיקנו שחרית, מנחה, ערבית כנגד הקרבנות - של הקורבן התמיד". התמיד של שחרית, התמיד של בין הערביים - מקביל למנחה, והקטרת איברים בלילה - זה מקביל לערבית. כפי שנראה את זה מיד לפרטים.
אבל אני מסביר, וזה לא אחרת, זה הפשט של ה... אבל זה לא נראה מיד. אני מסביר שהתיקון של אפשרות להתפלל בא לנו מהאבות. איך אנחנו מתפללים מאז חורבן הבית שאין לנו עוד עבודת הקרבנות? אנחנו מתפללים דרך תפילה, מצווה, עבודה, שסידרו אותה - בסידור - כנגד הקרבנות. זה מובן? ונראה את זה אחר-כך שזה המסקנה של הסוגיה.

תפילות אבות תיקנום - שלושה אבות, שלוש תפילות

ואני לא פעם שמעתי, אומרים על אותה סוגיה שיש מחלוקת. אין שום מחלוקת. לא מדברים על אותו דבר. שוב:

הרשות להתפלל בבוקר, שחרית - קיבלנו מזכותו של אברהם אבינו. אחר הצהריים, מנחה - זה מיצחק. בערב - זה מיעקב. נראה את זה מיד בפשט. האפשרות להתפלל. ונראה אחר-כך, לא לפי פשט הגמרא, אלא לפי הקבלה, שכל אחד מהאבות יש לו מידה מיוחדת. המידה של אברהם אבינו זה הבוקר. והמידה של הבוקר זה מידת החסד. לכן כשאברהם אבינו מתפלל - הוא מתפלל לאלוקי אברהם, כשהמשמעות של הביטוי אלוקי אברהם זה מידת החסד. אז הזכות, הרשות להתפלל דרך הפנים של מידת החסד - קיבלנו מאברהם אבינו שהוא הצדיק

של מידת החסד. וכן הלאה. לפני מידת הדין - זה יצחק. לפני מידת הרחמים - זה יעקב. זה מובן?

ולכן יש סדר מסודר אם אפשר לומר, בדיוק רב במה שאומרת הגמרא. כשאומרת: "אבות תקנום" - צריך שלושה אבות. מכיוון שאנחנו מתפללים לאלוקי אברהם, ואלוקי יצחק, ואלוקי יעקב. הזכות להתפלל לאלוקי אברהם - קיבלנו מאברהם. הזכות להתפלל לאלוקי יצחק - קיבלנו מיצחק. והזכות להתפלל לאלוקי יעקב - קיבלנו מיעקב. והרמז שנותנים על זה: תפילתו של אברהם אבינו הייתה בבוקר, והוא תיקן תפילת שחרית. תפילתו של יצחק אבינו הייתה אחרי הצהריים ("לפנות ערב" לפי לשון הפסוק) והוא תיקן תפילת מנחה. והזכות להתפלל ערבית קיבלנו מיעקב אבינו, ופה יש בעיה (אולי, לא בעיה. למה אני אומר "בעיות"? כן? כי אנחנו במדינת ישראל.. יש בעיות 😊) ויש שאלה בפני עצמה, נושא בפני עצמו, ונלמד את זה במקומו.

ונתנו רמז: כשלוקחים את האות השנייה של אברהם, יצחק ויעקב. אז האות השנייה של אברהם זה ב"ת - בוקר. האות השנייה של יצחק זה צד"י - צהריים. והאות השנייה של יעקב - זה עי"ן - ערב. אבל זה רק רמז, לא יותר. אבל זה הרבה... 😊

אם כן, אני חושב שעכשיו זה קצת יותר פשוט: תפילות כרשות להתפלל, זכות להתפלל - האבות תיקנום. צריך להיות אברהם, מיד אני מוסיף כאברהם, כדי לקבל רשות להתפלל כאברהם. ולכן, הכוונה כשאני אומר בתפילה: "אלוקי אברהם, אלוקי יצחק, אלוקי יעקב" - הכוונה הראשונה, הפשוטה - יש לי זכות להתפלל לאלוקי אברהם, לאלוקי יצחק, לאלוקי יעקב - מכיוון שאני מצאצאי אותם האבות. מכיוון שמוטל עליי בחיים גורל מיוחד, ואני צריך לאותן ברכות של אותם האבות. זה מובן?

דאם לא כן - אין לי שום רשות להתפלל! דהיינו - לבקש מהבורא שישנה את רצונו. מי אני, כדי לעמוד בפני הבורא? וכאילו אני אומר לו: "אני לא מבסוט מהעולם שלך, אני צריך זה וזה וזה וזה". [לא]. זה חוצפה. זה מובן? כן?

ולכן נלמד אחר כך, שה"פרי צדיק" [מקור ר' צדוק הכהן מלובלין ויקיפדיה] לימד בספר "צדקת הצדיק" [מקור] שהצדיקים הגדולים מפחדים להתפלל, לשנות את סדר העולם. כל מה שהקב"ה שם בעולם שלו, בחכמתו - זה מספיק כדי לתת לנו מה שאנחנו צריכים כבריות של בריאת העולם.

ולכן היוזמה, לקחת יוזמה, לבקש, אם יש מספיק זכות (ואם אין מספיק זכות זה לא מתפקד, אבל זה עניין אחר) - לבקש שרצון הבורא ישנה את דעתו ואת השגחתו, וישנה את מערכת העולם מכיוון שאני מרגיש איזה צורך, איזה חיסרון - זה חוצפה והצדיק האמיתי מפחד מזה!

ולכן, אני רוצה לגמור את אותו נושא, אתם זוכרים - הגמרא וגם המדרש מסבירים: שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים⁴. כי דווקא תפילה של צדיק נשמעת, מכיוון שצדיק שמתפלל - רצונו זה כמו רצון הבורא. ולכן הבורא מתאוה לשמוע מהצדיק את רצונו שלו! כן? זה נושא בפני עצמו. ולכן הצדיק הוא חסר כל! צדיק אמיתי הוא עני לגמרי. כדי להכריח אותו להתפלל. כשמתפלל - אז הברכה באה לכל העולם. ורק... ודווקא אם הצדיק מתפלל. זה קצת חסידות, אבל זה יהדות 😊 זה ברור כן?

אז אני חוזר להגדרה: רק מי שמקבל על עצמו את המשימה של אברהם, המשימה של יצחק, המשימה של יעקב - יש לו רשות לבקש ולקבל כמו אברהם, כמו יצחק, כמו יעקב. זה מובן מה שהסברתי? עד כאן דקה 42:23.

ולכן לפני אברהם - לפי המקרא זה ברור. אף אחד לא התפלל. אין תפילה לפני אברהם. תעברו על כל המקרא ותראו שהיו צדיקים. ייתכן שהתפללו, אבל דרך עראי, זה לא היה מבוסס. זה לא היה מתוקן, לפי לשון הגמרא. "אברהם תיקן תפילת שחרית". אחרי אברהם יש דלת פתוחה לתפילות כנגד מידת החסד. זה מובן? כן?

ותפילה שהיא במובן האמיתי, המוחלט, אפשרות להתפלל - זה מתחיל עם זכותו של אברהם אבינו. מכיוון שהיה צדיק של מידת החסד הוא יכול לדבר לבורא דרך מידת החסד ולבקש. וכן הלאה - יצחק ויעקב.

ונראה שיש שאלה לפי הגמרא, ופשט הגמרא, האם תפילת ערבית רשות או חובה. ההלכה היא ברורה - זה חובה, אבל בלימוד של התלמוד נראה המשמעות שלה מחלוקת, האם תפילת ערבית שייכת ליעקב היא רשות או חובה. וזה נלמד במקומו, גם כן.

תפילות כנגד תמידין תקנום

אז אני ממשיך, אחרי חורבן ביהמ"ק, זה עידן שונה לגמרי. אין כפרות. אין קורבנות של כפרה. ורק צדיק יכול להתפלל. אז כל מי שלא הקריב את קורבנות של החובות שלו - הוא לא יכול להתפלל. ולכן הייתה שאלה חזקה מאד: איך להמשיך לעבוד את ה' מכיוון שאין לנו אפשרות להקריב קורבנות. אין לנו אפשרות גם להתפלל! ולכן חכמים החליטו, יש פסוק שאומר, זה בקריאת שמע - "ולעובדו בכל לבבכם - איזו היא עבודה שבלב - זה תפילה⁵. התפילה כתפילה היא יכולה לשמש כקורבן. שוב - זה לא במקום הקורבן במובן של תחליף. כאילו הייתה תקופה של פרימיטיביות דתית עם קורבנות, ואחר כך התפתחות, יהדות נאורה, ותפילות. זה שטויות. כי אי אפשר לומר שהאבות, שהקריבו קורבנות היו פרימיטיביים. ואני יודע שזה הדעה המפורסמת אצל המתיוונים, אבל לפי הגמרא זה עניין אחר לגמרי. לא מקריבים קורבנות מכיוון שביהמ"ק נחרב. ואסור להקריב כקורבנות מחוץ לביהמ"ק. זה סוגיה בפני עצמה.

וכל עוד שאי אפשר לכפר על החטאים, לכפר על העוונות אי אפשר להתפלל ואני רוצה להסביר למה. כי התפילה זה בקשה של ברכה נוספת. אם היה חטא, אז האדם יורד ממדרגה. הוא צריך להקריב קורבן כדי להתקרב⁶ לאותה מדרגה, ואח"כ יש לו זכות לבקש ברכה יתירה. ונראה כי לא לחינם, קבעו החכמים שמתחילים את התפילה, השמונה עשרה, בפסוק מיוחד של פרק תהילים של דוד המלך - "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך"⁷. ונראה מיד את המקור של הפסוק. זה נותן לנו רשות להתפלל אע"פ שאנחנו במצב של חוטא שיש לו עוונות, שיש לו חטאים ועוד לא כיפר עליהם. זה מובן? נראה את זה אח"כ. מה היתה השאלה?

קהל: דיברת על זה ש... חרוט בגורלו להתפלל לאלוקי אברהם לאלוקי יצחק...?

מניטו: תחזור, אני לא שמעתי את התחלת המשפט

קהל: אמרת מקודם: שכל יהודי - חרוט בגורלו

מניטו: מה זה חרוט בגורלו?

קהל: כאילו...

מניטו: מוכרח? תמשיך בשאלה...

קהל: חרוט בגורלו להתפלל לאלוקי אברהם, לאלוקי יצחק, לאלוקי יעקב. ואז זה הכוונה של חובת קורבן, מה שנקרא..

מניטו: לא... זה אתה הכנסת את המושג הזה. אני אמרתי קצת אחרת:

מאיפה אנחנו מקבלים אפשרות, רשות להתפלל? מכיוון.. אולי אני אסביר את זה בצורה קצת אחת אבל זה אותו נושא:

הבסיס ליוזמת התפילה

אם נגדיר את היחס בין הבורא לבריאה – אין טעם של תפילה. הבורא ברא עולם, תיקן אותו, סידר אותו, עם כל מה שצריך לבריות שלו. בבחינת בורא – אין מקום להתפלל. אנחנו לא מתפללים לבורא, אנחנו מתפללים לברוך. מקור הברכות, הוא הבורא! אבל בבחינת ברוך. הוא מוסיף ברכות בעולם הטבע. וכל מה שאנו מבקשים בתפילות זה ברכה שזה חפץ, טוב שאנחנו לא יכולים להגיע, לקבל דרך העבודה הפשוטה שלנו בטבע. אז זה ההגדרה של האובייקט של התפילה. זה הברכה. ולכן אנחנו מתפללים לברוך. ולא לבורא. כי הבורא שם בבריאה שלו כל מה שצריך לבריות.

אז, קרה בהיסטוריה, שיש איזה מין בריאה חדשה שנקראת "ישראל", שיש לה צרכים - למעלה מהטבע! אז אם הצרכים למעלה מהטבע הם אמיתיים - אז זה נותן לנו הרשות, האפשרות לבקש את הברכה השייכת לאותם צרכים. אילו צרכים? זה הצרכים שבאים מכתוצאה שאנחנו עם ישראל צאצאי האבות⁸. מכיוון שיש עלי המשימה, (לא אמרתי הגורל, כן?), המשימה לעבוד עבודת אברהם - אז אני רשאי לבקש עזרה נוספת לאותה משימה, ואני מתפלל לאלוקי אברהם כדי לבקש את הטוב השייך למידת החסד, לאלוקי יצחק הטוב השייך למידת הגבורה וכן הלאה⁹.

ייתכן שאנו נטרך לחזור הרבה פעמים על אותה הגדרה. אז הערב אני רק רוצה להסתפק בהגדרה הפשוטה ההיא:

כבריאה טבעית - אין מקום לתפילה. זה חוצפה כן? אם אני מאמין שהעולם שלי זה בריאה של הבורא, אז אני צריך לקבל את רצון הבורא. הוא רוצה שעולמי יהיה ככה. ואני קם, אני עומד ואני אומר לו, כאילו, לכאורה: "הלו! יש טעות במחשבה שלך, אני צריך זה וזה וזה". זה כפי שאמרתי מקודם חוצפה. אז מאיפה באה הרשות, הזכות, להתפלל ככה? אז באו חכמים ואמרו: "תפילות אבות תקנום".

כפי שאמרתי, לפני אברהם אף אחד לא התפלל. התפללו אבל במקרה. יש צדיקים לפני האבות. אדם שת נוח. ברור שהיה להם הנטייה להתפלל מכל צורות של תפילות, כולל התפילה שהיא בקשת צרכים. אבל המקרא לא מדבר על זה. כי זה לא היה במדרגה של תיקון הדבר לעולם, לדורות. אברהם תיקן, פתח, את הדלת של מידת החסד. יצחק, וכן הלאה... ולכן, זה מה שאני אומר.

יש מדרש, למשל, אולי למדתם את זה פעם. ששואל על הקללה על הנחש. הקללה אחרי החטא של הנחש זה היה לאכול מהעפר. איך אומר הפסוק? בספר בראשית¹⁰:

וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה
עַל גִּחְוֹנְךָ תֵּלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

אז שאלו - איזה מין קללה? יש לנו כל מה שצריך להגדיר כ-הבעיה הכלכלית, כדי לאכול לא מן העפר. זה הבעיה של המין האנושי. וכל עוד לא נפתרת אותה הבעיה אז - יש מלחמות. ועפר תאכל כל ימי חייך. וכל עוד לא נפתרת הבעיה הכלכלית זה הסיבה של כל המלחמות! זה ידוע. כי מלחמה זה אותיות לחם. אז שאלו - איזו מין קללה? הוא יכול לאכול מן העפר

בלי שום טרדה של פרנסה!

אז התשובה היתה שכדי לקבל ברכה על האוכל צריך להתפלל. בברכת השנים. אנחנו לא מבקשים מהבורא את התבואה. [בשביל] התבואה צריך לעבוד. חקלאות. אלא הברכה בתבואה. כפי שאני אמרתי בהתחלה: כל מה שאנחנו מבקשים זה הברכה השייכת לנטייה טבעית זו או אחרת. ונראה אח"כ מה זה ברכה. אבל קודם כל לפי המשמעות הפשוטה של המילה. מבקשים בתפילה ברכות. ולכן זה נקרא שמונה עשרה ברכות - מתפללים לפני מקור הברכות ואומרים: ברוך אתה ה', הנותן ברכה זו אחרת, אני צריך, תן לי. ברכה. לא מבקשים את הלחם. אלא הטעם של הלחם שהוא הברכה של הלחם. וריבוי לחם גם כן. לחם משנה.

מי שמשכים לחיות כבעל חי לפי הטבע, כבעל חי טבעי, להסתפק במה שיש בטבע כטבע - אין לו מקום לתפילה! ולכן זו התשובה על אותו מדרש על הנחש: אני לא רוצה שום יחס בינך וביני. אל תתפלל. אתה צריך לאכול? תאכל מן העפר. לא צריך, אני לא רוצה לשמוע את תפילתך. זה הכלל. הבנתם את ההבדל..

לאמתו של דבר, באופן קצת יותר עמוק, אנחנו אוכלים מהעפר. כי כל האוכל בא מהעפר. אבל אחרי כמה תיקונים, כן? צריך לתקן את אותו העפר עד שיהיה לחם.. וכן הלאה.

אבל הברכה שיש בלחם - כי הלחם האמיתי זה עפר פלוס ברכה של הלחם. הברכה באה מהבורא כמקור הברכות. העפר בא מהבורא כבורא. מי שמסתפק בעפר - הוא לא צריך להתפלל. זה מה שאמרתי. מי שמרגיש צורך של איזה ברכה נוספת על הטבע, ששום עבודה לא יכולה לתת לו - הוא צריך לבקש מ"הברוך", ממקור הברכות.

מה נותן לו זכות, אפשרות לבקש? הזכות של האבות. מה זאת אומרת הזכות של האבות? אם אני באמת מצאצאי אותם האבות שישדו עם ישראל, אז יש לי צרכים מיוחדים - רשאי לבקש. ונראה שזה בתוך ההגדרה של "להתפלל". מה זה להתפלל? זה להישפט - להתפלל. איזה משפט? איזה דיון? איזה דין יש פה? האם אני באמת ישראל. אם אני באמת ישראל אני מקבל את ההבטחות לישראל.

ופה יש עבודה, זה לא הערב שנלמד את זה, זה העבודה שבלב, זה שיפוט - להתפלל. אני לוקח יוזמה לבקש משפט עלי. האם אני זוכה על מה שאני מבקש. מהו התנאי? אם אני ישראל באמת, מצאצאי אברהם יצחק ויעקב, זה מגיע לי. אם אני לא ישראל - אז זה לא מגיע.

כוחה של התפילה ע"פ החסידים

והחסידים הסבירו, זה בא מהבעש"ט: לפני התפילה - אולי אין לי מספיק זכות. אבל אחרי התפילה, אחרי המעשה של התפילה - השתנית, להתפלל, עשיתי משהו בעצמי. התפללתי. אז ייתכן שלפני התפילה לא הייתי זוכה אחרי התפילה אני זוכה¹¹.

אבל זה חסידות. זה שייך גם כן לאותה הגדרה - במה מדובר? האם אני זוכה בשם ישראל - אז אני רשאי להתפלל לאלוקי ישראל. מה זה ישראל? זה אברהם יצחק ויעקב. ולכן זה לא בכדי שהנוסח המדויק "אלוקי אברהם, אלוקי יצחק, ואלוקי יעקב" (ונראה אח"כ בדקדוקים של הדינים של התפילה). ולכן צריך לעשות שלוש פסיעות, זה מקביל ל- שלוש-המידות. אנחנו לפני בית דין. עמידה זה בית דין. ולפני הבית דין שנקרא "אלוקי ישראל". מידת החסד, מידת הדין ומידת הרחמים שהם אחת. ולכן הזכות להיות עומד לפני מידת החסד" שוב - זה זכותו של אברהם וכן הלאה. זה מה שרציתי להסביר לפי ה...

שוב, אני מגדיר את זה ככה: האדם הטבעי אינו יודע מה זה תפילה. זה לא שייך לו. מי שמרגיש, באופן אמיתי, צורך של ברכות שמעל לטבע, אז מרגיש בצורך של התפילה. אבל שוב

- לפי הנוסח המדויק של התפילה עצמה, אנחנו לא מתפללים לפני "הבורא", אלא לפני "הברוך". מה זה הברוך? זה הבורא שמוסיף ברכה לבריאה שלו. ולכן התפילה נקראת "עבודה".

המשמעות הראשונית של המילה עבודה זה עבודה, לשון עבודה. לעבוד. כל אחד והמקצוע שלו. ואתה צריך משהו בחיים? תעבוד. אלא, אם יש צורך, של דבר, ברכה, טוב, חפץ, שאף עבודה לא יכולה להשיג – אז באה עבודת הקודש. דרך עבודת הקודש אנחנו משיגים אותן הברכות שאי אפשר להשיג דרך העבודה סתם. דרך העבודה אנחנו משיגים לחם. בלי ברכה. דרך עבודת הקודש אנחנו משיגים ברכה של הלחם. וכן הלאה.

וצריך להבין את זה, זה לא הנושא הערב, שהברכה זה דבר שהוא למעלה מהטבע. זה דבר לא טבעי. אנחנו כל כך רגילים מריבוי הברכות שיש בעולם, אנחנו חושבים בטעות שזה טבעי. מכיוון שיש שפע ברכות. אז אנחנו לא רואים שכל ברכה וברכה זה נס. זה על טבעי. זה מובן כן? שכחנו את זה.. שכחנו את זה. ולכן אנחנו מתפללים בברכת מודים אנחנו לך - "על כל ניסך שבכל יום עימנו". כשאני שותה מים, אני שותה נס ואני לא יודע. כשאני... נס זה הקפה. כן... חח... כשאני אוכל לחם, אני אוכל נס, אם הלחם יש לו טעם. אבל אנחנו כל כך קשורים להרגליות של הברכה, ששכחנו מה זה ברכה. אז מי ש... לא עליכם, לא עלינו, נאבד לו חוש של טעם הלחם - אז הוא יודע מה זה בברכה... זה, זה מובן? מה, מה היתה השאלה?

תפילת הגוי

קהל: איפה עומד הגוי המתפלל בקשר למה שעד עכשיו...?

מניטו: יש פסוק פשוט. "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים". כשגוי מתפלל, הוא מתפלל, בידועין או בלא בידועין, לאלוקי ישראל. אז הטעות שבידו שכשהוא חושב להתפלל לבורא. ואף פילוסוף לא התפלל להגדרה של האל השייכת לפילוסופיה שלו! למשל אם ניקח את הפילוסופיה של אריסטו. ואתם מוצאים את זה גם כן בכמה פירושים של הרמב"ם כן? מיהו האל? זה המניע הראשון שהוא מניע ולא מונע. מי מתפלל לזה... כן? תפסתם? אנחנו מתפללים ל"ברוך". זאת אומרת למקור הברכות. ואומרים לו: "ברוך אתה ה', אני יודע שאתה מקור הברכות ושיש לך אותה ברכה, תן לי. תן לי – אם אני זוכה". ולכן משפט. התפללות. להתפלל. ואפשר לתאר, שהגוי, הוא האדם הטבעי הנורמאלי. צריך לתאר את זה. צריך להבין את זה. זה רק דרך התגלות הנבואה שאנחנו יודעים שיש אוצר שנקרא מקור הברכות. זה מובן? ושהוא העניין של עבודת הקודש. אז זה מתחיל עם האבות.

טוב, אם אין עוד שאלות...

קהל: זה דבר נוסף שאנחנו מבקשים?

מניטו: ברור. ברור.

קהל: שהגוי לא מבקש? או שהגוי לא יודע מה הוא מבקש? יש פה איזו...

מניטו: צריך לדייק. אם מדובר בתפילות הגויים לפני תקופה של עם ישראל, לפני תקופת אבות או אחרי. לפני תקופת האבות אנחנו מכירים כמה דתות שהיו. אין דבר כזה התפילה כפי שאנחנו מכירים אותה. הם מתמודדים¹² עם הטבע. ומתפללים לשדים, לא אלוהים. זה טקס מאגי. זה לא תפילה. התפילה זה לבקש מהבורא שיוסיף ברכה בעולמו מכיוון שאני צריך את אותה ברכה. ולכן צריך משפט. האם זה באמת ברכה שאתה מבקש? או אתה צריך עבודה? תלך לעבוד!

מתי לא מתפללים?

אני רגיל לתת כמה דוגמאות. למשל אני זוכר, אני חוזר על זה: אני זוכר כשהייתי קטן. בבי"ס, כשהיה לי מבחן בבי"ס, אז הייתי רגיל לבקש מהאמא שלי ז"ל להתפלל כדי שאצליח במבחן. כי היא הייתה מתפללת גדולה.. אז כל פעם היא הייתה מחייכת ונותנת לי סוכרייה: "אם יש לך איזה חולשה – תיקח את הסוכרייה, כן? כי זה לא מקום לתפילה - מבחן. מבחן צריך להיבחן.

קהל: צריך לעבור

מניטו: צריך לעבור¹³. למשל אם זה רופא שצריך לעבור מבחנים, והוא מבקש דרך נס להצליח במבחן, ואני רוצה... [סוף קלטת]

"...אני לא מצליח להתחתן. אני צריך תפילה כד לפגוש בחורה". אני אמרתי לו: "לך אצל... להסתפר קצת, להתלבש קצת...חחח

קהל: כדי ל...

מניטו: טוב. סליחה. יש מקרים שבאמת צריך.. דרך התפילה. אבל צריך מומחה שידון על הבעיה. שידע אם זה מקום לתפילה או לא. תפסתם את זה כן?.. חח

קהל: לקבל מידות.. שהבנאדם צריך לעשות עצמו כמתפלל שחרית, לעשות מידות של אברהם, ומנחה, אממ...

מניטו: לא שמעתי את התחלת המשפט?

קהל: אמרת שכדי להתפלל שחרית צריך לקבל את המידות של אברהם, מידת החסד.

מניטו: זה נראה מיד דרך הפסוקים כן? נתתי רק קצת דוגמא.

קהל: לא..

מניטו: נתתי דוגמא לפני הלימוד שאברהם היה צדיק של הבוקר. מידת הבוקר זה מידת החסד. זה נראה ביתר דיוק אם... טוב.

קהל: הנקודה של המצוות, העולם של המצוות, הכוח מחייב בשבילנו - מתן תורה. זה אומר שיש לפני מתן תורה... לנו אין הכוח של חיוב. אז אני לא מבין את המשפט...

מניטו: לא. אם אתה זוכר היטב... טוב ששאלת, זה סימן שלא הסברתי מספיק: הרשות להתפלל, (לא אמרתי חובה) הרשות להתפלל - באה מהאבות. ולא רק לפני מתן תורה - אלא גם אחרי מתן תורה, יש לכל אחד, אם הוא צריך, אם הוא מחליט - והיוזמה בידיו - רשות לבקש. מי אמר שזה חובה? מי אמר שזו מצווה? אחרי חורבן ביהמ"ק - החכמים תיקנו מצווה להתפלל, במקום - בסוגריים - העבודה של הקורבנות. אז מתחיל התפילה כפי שאנחנו מכירים אותה כמצווה בבית הכנסת בציבור מכיוון שאין לנו ביהמ"ק. אבל התפילה שהיו מתפללים בזמן שביהמ"ק היה קיים - היו תפילות, זה לא היו חובות, אלא רשות, זכות. רשות במובן: לא - אם אתה רוצה תעשה או אם אתה לא רוצה לא תעשה. לא. אתה רשאי - אם אתה צריך. זה מובן?

קהל: לפי ההסבר הזה, אז באמת אפשר להסביר ששני הדעות שבגמרא אינן חלוקות?

מניטו: ברור שזה מה שאני אמרתי.

קהל: שאחד אומר שזה כנגד תמידין שזה חובה...

מניטו: יפה.

קהל: והשני אומר...

מניטו: אהא. סופסוף הבנת למה שאני התכוונתי. כן. ברור. כן. רק דקה.

ההשתייכות למשימת האבות כתנאי לתפילה

קהל: אפשר להגדיר שתי נקודות: אחד - באיזה מובן האבות נתנו את ה[אפשרות? 02: 58] של התפילה? מה פירוש הכוונה שבזה שאברהם נהיה איש החסד, איש הבוקר...

מניטו: טוב זה נראה אחר כך. אבל אולי הסבר קצר לפני זה: לאברהם אבינו היה זכות מספיק כדי להיות רשאי לבקש ברכות השייכות לצרכים שלו. המיוחדות לאברהם כאברהם.

למשל: אני מתחיל בהיסטוריה של עם ישראל. המשימה שלי זה להיות העד של תורת אמת. ולכן אני צריך את הכוחות של הידיעה של האמת. ולכן הבקשה העיקרית של עם ישראל זה הדעת. "וחננו מאיתך דעה בינה והשכל", (או "חכמה בינה ודעת", נראה אח"כ את הבדלי הנוסחאות). אנחנו מתחילים ככה! מכיוון שאני צריך את הדעת כדי להיות ישראל, אז אני מבקש [את] הדעה, הדעת השייכת למשימה שלי.

ודרך הדוגמאות האלו אתה יכול להבין את השאלה שלך. אברהם קיבל על עצמו משימה מיוחדת - להיות הצדיק של מידת החסד. אז הוא צריך את הכוחות השייכות לזה. ולכן מכיוון שיש לו מספיק זכות כדי... (והוא נבחן על זה. עשרה ניסיונות), ומיד כשהקב"ה היה בטוח שמצא אותו כצדיק של אותה מידה - אז המידה נמסרה לו. אותה מידה של מידת החסד נמסרה לו. וכך ליצחק וכך ליעקב - כל אחד לפי מידתו. וזה תפילת עם ישראל. מכיוון שיש לנו את המשימות של צאצאי האבות - אז אנחנו מתפללים לפני האל של האבות שיינתן לנו את הברכות השייכות לאותן המידות.

אח"כ נלמד מאיפה אנחנו לומדים שאברהם הוא איש החסד - זה הבוקר, יצחק הוא איש הדין - זה הצהריים וכן הלאה, זה נלמד לפי הרמזים של הקבלה. אבל הכל ניתן כבר בגמרא כפשט, כן?

אברהם תיקן תפילת שחרית

טוב. אם אין עוד שאלות נמשיך. טוב, אז הגענו:

"תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי."

טוב, זה שייך לשקלא וטריא שקדם בסוגיה. ומי שאמר תפילות אבות תקנום שייך לדעה של ר' יוסי ברבי חנינא. מי שאמר כנגד תמידין תקנום שייך לדעה של ר' יהושע בן לוי. טוב. אז:

"תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם,"

אז תראו את הפסוקים בחומש. מה אומר הפסוק? שאברהם עמד בבוקר, בהשכמת הבוקר ועמד. מיד הגמרא מסבירה:

"ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר {תהלים ק"ו} ויעמד פינחס ויפלל;"

אז פה בקיצור נמרץ. אנחנו לומדים מפשט הגמרא שאברהם תיקן את תפילת שחרית מכיוון שהיא התפילה ששייכת לבוקר. היחס בין הבורא והעולם בבוקר זה יחס של חסד. ואברהם מידתו זה מידת החסד. זה אנחנו לומדים מכל הלימוד של חיי אברהם. אבל - זה שייך. זה קשור. אברהם שהוא הצדיק של מידת החסד - זמן תפילתו זה בבוקר, שהוא הזמן של מידת החסד. בבוקר מידת החסד היא פתוחה. זה מובן?

קהל: אבל זה מוזר שהפסוק המצוטט הוא פסוק של דין.

מניטו: של?

קהל: של דין.

מניטו: לא.

קהל: הוא...

מניטו: יפה. אז הוא מתפלל, "פילל", בעמידה. זה שייך להגדרה של התפילה. מכיוון שאנחנו

מוצאים את המושג עמידה בפסוק של אברהם של "וישכם אברהם בבוקר במקום אשר עמד" – אז אנחנו לומדים מהפירוש הזה, אנחנו לומדים שעמידה זה תפילה. אבל התפילה של אברהם זה בבוקר. התפילה שהיא מידת הדין היא בבוקר אצל אברהם מכיוון שהוא יכול, יש לו כוח, לבקש ממידת החסד. המעשה של התפילה, אם אני הבנתי אותך, זה מעשה של משפט, כן? אבל אני מבקש חסד ממידת החסד. טוב, את זה נחזור לפרטים. כי אח"כ

קהל:...

מניטו: רק דקה. אני רוצה רק להראות לכם, אבל אין לכם את המסכתות. רק דקה, אני אמצא את המקור, זה... כן. תרשמו את זה:

הסבר על המידות המאפיינות כל תפילה ותפילה

זה בפרק חמישי, ואני אקרא את הברייתא ותלמדו את זה בספרים, ובפעם הבאה נחזור על אותה שאלה. אז זה פרק חמישי, דף? יש פה כמה ספרים למי ש... רק דקה.. הנה. יש לנו ברייתא שאומרת ככה. זה בדף לא ע"א. הברייתא אומרת.. אז תיקחו את הדף. לא ע"א. זה פה בערך.. "אין עומדין להתפלל..." רק דקה. כי עכשיו סגרו את ה... את הפתח של הברכה שנקראת אוויר... כן. הברייתא אומרת ככה. אני אקרא רק בקצרה. אפשר לתפוס, אני חושב, את תוכן אותה שאלה¹⁴:

"תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה."

זה שוב שאלה בפני עצמה. אין עומדין להתפלל לא מתוך דין – זה לימוד בבית המדרש, לימוד של הדין. לא, סליחה "לא מתוך דין" – זה לפסק דין בבית דין. ו...לא, אני מסביר כן?¹⁵ ו"לא מתוך דבר הלכה" – זה לימוד ההלכה בבית המדרש. אז מי שנמצא בבית דין, אחרי פסק הדין, אינו רשאי להתחיל להתפלל מיד. הוא צריך פסק זמן. מכיוון שהאוויר של הבית דין מונעת את התפילה. זה - לא הבנו למה. אבל זה ההנחה של הגמרא. זה נראה קצת פרדוכסלי: עוסקים בדבר קודש, דין ודבר הלכה, לימוד בבית המדרש, ואסור להתפלל מיד. למה? נראה אח"כ.

"אלא מתוך הלכה פסוקה". צריך לעבור דרך לימוד של הלכה פסוקה. זאת אומרת: הלכה שאנחנו יודעים את פסק הדין בלי שום ספק. פסק - זה להוציא מהספק. כל עוד שלא הגענו לפסק - יש ספק. אז יש טרדה ברוח. בבית דין לא יודעים מי זכאי.

בבית דין לומדים... אנחנו נמצאים במחלוקת. בביהמ"ד גם כן במחלוקת בין החכמים. אז המחלוקת מונעת את האפשרות להתפלל בכוונה פשוטה.

טוב, זה לא ההסבר הסופי. רק כדי לגלות את השאלה, כן?

אז עכשיו הגמרא שואלת:

"והיכי דמי הלכה פסוקה?"

כלומר, הלכה פסוקה – האם יש דבר כזה? הלכה פסוקה? מי שלמד תלמוד יודע שלכל שאלה יש כמה דעות ויש מחלוקת. הלכה פסוקה - זה דבר נדיר לפי השאלה. איך אדע מהי הלכה פסוקה? זה מלא הומור, כן? - הלכה פסוקה? ממה אתה מדבר? שמה אומרים ככה, שם אומרים ככה, שמה אומרים ככה. איפה הפסיקה, כן? אם הרבנות הראשית אומרת משהו, תלך לעיר אחרת - אומרים משהו¹⁶. זה ידוע. "היכי דמי הלכה פסוקה?"

אז נותנים כמה דוגמאות:

"אמר אביי: כי הא דרבי זירא, דאמר רבי זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל - יושבת עליה שבעה נקיים."

פה יש לנו הלכה פסוקה, שכולם מסכימים על מה שהחליטו בנות ישראל, כן? אפילו רואות טיפת דם כחרדל – זה טמא. אז אנחנו רואים שזה הלכה פסוקה לפי מישור החומרה. זה ברור! אבל כשמדובר בין מצוות שבין אדם לעצמו – דבר ערוה – זה החומרה. החומרה היא הלכה פסוקה.

נמשיך:

"רבא אמר: כי הא דרב הושעיא, דאמר רב הושעיא: מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה, כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר."

פה יש לנו קולא. "מערים אדם עם הקולא..." לא משלם את המיסים, כן? אז זה אפשר. במישור של בין אדם לחברו, שהמידה השולטת היא מידת הדין, ההלכה הפסוקה היא הקולא. זה מובן? במישור שבין אדם לעצמו, שהמידה השולטת היא מידת החסד - ההלכה השולטת היא החומרא. זה מובן?

והגמרא ממשיכה:

"ואיבעית אימא: כי הא דרב הונא, דאמר רב הונא אמר רבי זעירא: המקיז דם בבהמת קדשים - אסור בהנאה, ומועלין בו."

וזה דין אמת לאמיתו. בין אדם למקום, זה עניין של קורבנות - זה לא חומרא ולא קולא, זה דין אמת לאמיתו. אז יש לנו – מה זה הלכה פסוקה? דרך של הלכה פסוקה? אם זה מישור של בין אדם לעצמו – חומרה. בין אדם לחברו – קולא. בין אדם למקום – דין אמת לאמיתו, כן?

ולכן: בבוקר כשמתפללים לפני מידת החסד - צריך לצאת מהלכה פסוקה של חומרא, כדי לאחד את המידות. בצהריים לצאת מהלכה פסוקה של קולא, ובערב מהלכה פסוקה של דין אמת לאמיתו. זה מובן? אז את זה נראה.

טוב, אז נחזור לגמרא שלנו. ולכן "והאלוקים ניסה את אברהם" זה...

קהל: השאלה שלי, מניטו, זה על עצם הפסוק: "וישכם אברהם בבוקר" למה הוא אומר, כאילו, בהמשך הפסוק...?

מניטו: "אשר בו עמד שם"¹⁷

קהל: מה אומר?

מניטו: מה?

קהל: מה הפירוש "אשר בו עמד שם"?

מניטו: "אשר בו התפלל שם". ואנחנו לומדים שעמידה זה תפילה מהפסוק של פנחס. שהוא מביא אותו אח"כ¹⁸ זה מובן?

טוב, אז אתם רואים שוב, זה דוגמא: לפי הפשט, לא ראיתם כל מה שהסברתי. אבל עכשיו, אחרי ההסבר, אתם רואים שזה בפשט. זה מובן?

קהל: את הנושא של...

מניטו: קצת, קצת יותר בקול רם, כי אני...

קהל: איך זה שאברהם יכל לפתוח את השער לתפילת הבוקר?

מניטו: ל...?

קהל: תפילת הבוקר.

עוד 'הסבר על המידות בתפילה

מניטו: כן. כי, שוב - יש... מה שצריך להבין - מה זה המידות של הבורא: זה הקשר, היחס בין הבורא שהוא אחד, למצב של העולם שהוא מצב של ריבוי. בעולם יש ריבוי מצבים. אז היחס בבוקר - זה יחס של חסד. "להגיד בבוקר חסדך"¹⁹, זה פסוק מלא, כן? כשאנחנו קמים בבוקר, מתעוררים בבוקר, אז הקיות שיש בעולם היא חיות של האור שמתחיל, הכל מתחיל מחדש. התחלה, ראשית - זה חסד. אז כל ההסברים האלו, זה פשט של הדברים, של דברי תורה, לתינוק של בית רבן. האדם המודרני שכח את כל זה. אנחנו מוכרחים להבין את זה ולהיעזר דרך הפסוקים. כי הפסוקים מדברים על עולם אמיתי. "להגיד בבוקר חסדך". אז מי שחי את החיים הרוחניים הפשוטים והאמיתיים של דורות הראשונים יודע שבבוקר אנחנו מרגישים את חסד הבורא. צהריים זה מתחיל להיות כבד: זה הקשר של הגבורה, של הדין. לפנות ערב, בסוף היום, בהתחלת הלילה - זה מיזוג של חסד ודין - וזה רחמים.

צריך הרבה הרבה זמן של לימוד, ולא רק של לימוד. של כוונות על הדברים האלו, כדי לגלות את הטעם שלהם. כי שוב: האדם המודרני הוא אינטלקטואלי, אבסטרקטי, מופשט. והוא אבד את כל הקיות הזה. זה לא... איך אומרים את זה בעברית, "פווייזי", שכחתי.

קהל: שירה

מניטו: זה לא שירה! זה יותר עמוק מזה - זה רוחניות. מי שחי את החיים של הבוקר - הוא יודע שהוא חי חסד, וכן הלאה.

הסבר על המידות של האבות

אז פתאום אנחנו מגלים איזה מין הקבלה. לפי סיפור חייו של אברהם, מידתו זה חסד. הוא הראשון שנקרא אח. עד אברהם אבינו לא היה אח, אחווה, בעולם. הוא מתחיל להיות אח. והקשר עם שרה - מיד הוא מגדיר את זה כ"אחות". וזה לא... עכשיו אנחנו אומרים: זה "סוד הפסוק". זה לא סוד הפסוק. זה הפשט. אברהם הוא כולו חסד. הוא לא רגיש לאף צד של דין בעולם. "אלוקי אברהם" זה מידת החסד. ולכן זה עוד לא ישראל. זה התחלה.. לגלות את זה. הפנים של הבורא לאברהם זה מידת החסד. זה הבוקר. יצחק זה - רגישות וחוויה, ניסיון אחר לגמרי: אלוקי יצחק נקרא "פחד יצחק"! כי הקשר בין יצחק לבורא זה הקשר של מידת הדין, זה מידת הגבורה. והצד הניסי של משפחת האבות זה יצחק הוא בנו של אברהם. אז זה החוויה של יצחק אבינו. לגלות את מידת הגבורה בעולם. ולכן יצחק הוא לא רגיש לשום צד של חסד. כל עוד זה אברהם ורק אברהם זה רק חסד, וזה לא ישראל, עוד לא. כל עוד זה יצחק ורק יצחק זה רק גבורה, וזה עוד לא ישראל. בא יעקב, איחד את שתי המידות. אז הוא נקרא "ישראל". וזה מה שצריך להבין.

למשל דוגמא. כשאנחנו קוראים את הפרק של עקידת יצחק. אנחנו חושבים כאילו הניסיון זה ליצחק. הוא סופסוף עלול היה להיות הקורבן. אין שום רמז שיצחק.. איך אומרים.. רואה את זה כייסורין. הוא מוכן! הוא הצדיק של מידת הדין, הוא יודע שהוא צריך להקריב את עצמו. לכן אין שום רמז של יצחק זה היה קשה. זה מובן מאליה. הניסיון זה לאברהם.

"והאלוקים ניסה את אברהם" - מכיוון שהוא איש החסד. לו זה ניסיון. לא יצחק. לכן "וילכו שניהם יחדיו" – תראו מה מסבירים המפרשים על זה: בלב אחד²⁰. וזה כתוב פעמיים בפרק: "וילכו שניהם יחדיו".

אז... מי שחי במחיצת צדיקים - הוא יודע שצדיק זה לא עניין.. איך אומרים.. "מניפול". איך אומרים א, זה ככה?

קהל: אחיד

מניטו: אחיד. יש צדיק שכל הצדקות שלו זה מידת החסד. יש צדיק שכל הצדקות שלו זה מידת הדין. ויש צדיק שהצדקות שלו זה איחוד המידות. הוא נקרא "ישראל". זה מובן? כן?

האדם מישראל והקשר שלו למידות בעבודת התפילה

אז זה כל התולדות של עם ישראל פה. אז האדם, מגלה קודם כל, דרך החוויה של אברהם מגלה קודם כל כי הבורא הוא מידת החסד. להשפיע. לתת. מה זה לברוא? לתת לזולת. אחר כך הוא מגלה שזה לא כל כך פשוט. מה שאני קיבלתי לפי מידת החסד - אני צריך לשלם על זה. לקנות את זה. לכפר על זה. בא השלב של יצחק. אבל יש לכם איזה רגש דתי, שהוא רק אברהם. זה כמין חסידות שהיא רק חסידות, זה קיים ביהדות. חסיד שלא רואה שום צד של גבורה בעולם! שום צד של... הכל חסד. ויש צדיק שלא רואה שום חסד בעולם! הכל צריך לשלם! הכל, כל זה חובות. כל זה מצוות. כל זה... כן? ולרוב הם גרים באזורים שונים... חח... וסופסוף הצדיק לפי תורת ישראל זה: "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב". זה לפי יעקב זה איחוד המידות. אז זה תורת ישראל.

לכן, שוב, באופן פרטי: צדיק של מידת החסד הוא צדיק אמיתי. אבל של מידת החסד. הוא יהודי מכיוון שנולד יהודי. ולכן הוא מקיים כל המצוות של היהודי. אבל הוא לא תופס, מבין רק את המצוות של החסד. זה ברור כן? אז הוא קיבל על עצמו את המצוות של מידות אחרות. אבל הוא, הוא, הוא ממש עצמו, רק בהתנהגות של מידת החסד.

ההתנגדות והחסידות בראי המידות

ואני הסברתי פעם, אולי פה, אני לא זוכר: שזה מסביר הרבה מהמחלוקת בין החסידים למתנגדים. החסידים - הם עצמם ממש בשעת התפילה. כל שאר המצוות - הם מקיימים מכיוון שכתוב שצריך לקיים. אבל התפילה זה המצווה שלהם. נכון? המתנגדים זה ההיפך: הם הצדיקים של כל המצוות כולם. יש לכם עוד קילו של מצוות? - נקבל, כן? תפילה - מתפללים מכיוון שכתוב. אבל מה זה תפילה בכלל? נכון? זה ההבדל. והדברים ארוכים מאד.

אברהם תיקן תפילת שחרית

אז הנה העניין. אנחנו נמצאים פה בפסוק של אברהם. עכשיו אני מקווה שזה קצת יותר ברור. אז מגלים את זה: את הרשות של תפילת שחרית.. זאת אומרת, הרשות לבקש לבורא דרך מידת החסד - קיבלנו מאברהם. ולכן הגמרא מסבירה באופן פשוט: אברהם תיקן תפילת שחרית. מאיפה אנתנו יודעים את זה? הוא הצדיק של הבוקר! "וישכם אברהם בבוקר". ועמד שמה, ואנחנו לומדים מפנחס שעמידה זה תפילה.

הסבר הרמב"ם שהתפיל היא כעמידה ל פני בית דין

טוב. הרמב"ם פירש את זה באופן ברור: אנחנו עומדים להתפלל כבעל דין שעומד לפני הבית דין. כי העמידה זה העמידה לפי הבית דין. ולכן לפי הנוסח הספרדי, והרמב"ם פסק ככה: התפילה נקראת "עמידה" אצל הספרדים. אתם שמעתם את זה. האשכנזים אומרים שמונה עשרה. יש שמונה עשרה ברכות. אבל הספרדים אומרים "עמידה". כדי לציין את זה. כי המצב של המתפלל הוא מצב של בעל דין לפני בית דין. כי השורש של להתפלל זה פ.ל.ל. [בניקוד פלול]. פ.ל.ל. - זה לשפוט, פלילי. להתפלל - אני שופט את עצמי. אני מתחיל בדיון של משפט עם עצמי. האם אני ישראל או לא. האם אני זוכה או לא.

אוצר התפילות

ולכן אתם מבינים שזה זכות סוג מיוחד של תפילה. שמתבססת על הזכות. האם יש זכות לבקש את מה שאני מבקש. כל עוד שאין לי מספיק זכות - התפילה נשמעת, אבל היא באוצר התפילות. מיד, אם הגעתי לזכות, כל מה שהתפללתי - שפע הברכות יורד. אולי יש לכם איזה ניסיון כזה בחיים: יש תקופות בחיים שכאילו כל מה שביקשנו דרך הרבה הרבה זמן, זה מתחיל.. דבר אחרי דבר, להתקבל. זה נכון שזה קורה? כן? ויש תקופות ש... שכורעים, משתחוים, מודים, ואין כלום. מכיוון שאין מספיק זכות כדי לקבל. אין כלי קבלה. זה מובן?

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש

קהל: אפשר לשאול משהו?

מניטו: כן.

קהל: למה דווקא עמידה זה בוקר לעומת הצהריים?

תשובה: תשמעו. אולי תלמדו בהתחלת פרק חמישי של ברכות²¹ "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש". בגמרא, שמה, מסבירים באופן ברור שצריך כובד ראש כמו הבעל דין לפני הדיין. העמידה זה המצב של הבעל דין לפני הדיין.

אז ניקח את הביטוי הזה: אין עומדין להתפלל. לפי הפשט, זה לעמוד על הרב²² כדי להתפלל. ולמה דווקא צריך להיות בעמידה כדי להתפלל? כן? יש למשל אצל הנוצרים - הם בהשתחויה. אצל המוסלמים - זה יותר חמור... אז מכיוון שהמצב, מה שקורה - שאני נמצא לפני בית דין, ואני מסביר את הבעיה שלי. אני צריך ברכה מיוחדת. האם יש לי מספיק זכות כדי לקבל את זה.

קהל: שאלתי למה...

מניטו: אז.. אה לא.. לא.. לא גמרתי אחרי.. אחר כך הפשט קצת יותר עמוק: זה להתחיל להתפלל. לעמוד להתפלל - זה להחליט להתחיל להתפלל. אז המשנה שמה - אין לך זכות להתחיל להתפלל אלא אם כן אתה כבר במצב של כובד ראש. לא שאתה מתפלל כדי להגיע למצב של כובד ראש. צריך קודם כל להגיע לכובד ראש כדי שיתנו לך רשות להתחיל להתפלל. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש.

ולכן למשל בבוקר, כל מה שאנחנו קוראים לפני העמידה זה כדי להעמיד את עצמנו לפני כובד ראש. ובעיקר פסוקי דזמרה. אחרי פסוקי דזמרה אנחנו במצב של כובד ראש, ואז יש רשות ליוזמה ההיא - להתפלל.

אז שמה בסוגיה רואים – מכיוון שאתה לפני שופט. ולפני שופט, והפסוק אומר: "עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה". לפני שופט אתה צריך להיות בבת אחת ביראה ובגילה. ביראה – מכיוון שיש לך דין. בגילה מכיוון שאתה לפני שופט אמיתי. ולכן הרגש של התפילה זה נקרא: כובד ראש, והגמרא מסבירה – יראה ושמחה בבת אחת. כל עוד יש רק יראה - אסור להתפלל. לפי ההלכה האמיתית, כן? נותנים רשות למתנגד להתפלל מתוך יראתו כי הוא צריך את זה. ונותנים רשות לחסיד להתפלל רק מתוך שמחתו כי הוא צריך את זה. אבל ההלכה האמיתית זה: גם יראה וגם שמחה בבת אחת. מכיוון שאתה נמצא לפני האמת. אז לפני האמת - יש גם פחד מכיוון שזה אמת. וגם שמחה מכיוון שזה האמת. זה ברור?

זה שוב עניין של איחוד המידות. ה' אחד. הוא גם, בבת אחת אלוקי אברהם ואלוקי יצחק. וזה נקרא אלוקי יעקב.

ולכן יש לכם שני פסוקים בתהילים: "עבדו את ה' בשמחה". זה פסוק אחד. ויש פסוק שני: "עבדו את ה' ביראה".

אז אני הסברתי את זה פעם ככה, אין לי סמך אבל אני כמעט בטוח שזה הפשט: מי שהנטייה הטבעית שלו היא היראה, אז הפסוק בא ואומר: עבדו את ה' בשמחה. מי שהנטייה שלו זה רק שמחה, הפסוק בא ואומר: עבדו את ה' ביראה. כדי לאחד את המידות.

כי שמחה בלא יראה - זה מסוכן. יראה בלא שמחה - זה מסוכן וזה לא אמיתי. זה מובן? לפי הגמרא, הפסוק שמביאה הגמרא - "עבדו את ה' ביראה". כי לפי הגמרא, הנטייה הטבעית הבריאה זה השמחה. ולכן באה התורה ומבקשת יראה להוסיף על השמחה הטבעית. ההיפך – זה מצב לא כ"כ בריא. כן? זה מין מחלה. אם באופן טבעי אתה נמצא ביראה, זה... יש דברים בגו. אז מבקשים ממנו שמחה כדי לתקן את זה. אבל לפי ההלכה זה, הסדר הוא: בטבע שלך – שמחה. כי אתה נברא ע"י הבורא. "אשריכם ישראל", כן? אבל שמחה לחוד – זה מסוכן, כי אין מחסומים בפני הערכים, וצריך להוסיף יראה.

ואז בא הירושלמי, הפשט של אותו פסוק, עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה, הפשט בתלמוד הירושלמי: אם אתם בעולם הזה, אתם עובדים את ה' ביראה - אז כשכל העולם כולו יהיה ברעדה, ביום הדין, אתם תהיו בגילה. וגילו ביום מן הרעדה - זה יום הדין. זה הפשט של הירושלמי.

טוב, עכשיו הגענו בשמחה וביראה בבת אחת לסיום ההתחלה של השיעור, אז נמשיך באותה הסוגיה בפעם הבאה. [סוף קלטת]

...כפי שהתחלנו ללמוד, וזה מקור ראשון על ההגדרה של התפילה, כפי שהתחלנו ללמוד בפעם הקודמת, זה בדף 26 ב. אז זה מתחיל פה, ב: "איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא". אתם שומעים מספיק? עוד לא?

אז לאלו שלא היו בשיעור הקודם, התחלנו ללמוד את ההגדרה של התפילה כעבודה שבלב, ומדובר ב"שמונה עשרה" שהיא אחת מהעבודות שנקראות תפילה, אבל במובן המיוחד המילה: בקשת צרכים. ופה יש לנו מקור אחד שלומד [שמלמד] את אותה הגדרה. אז נתחיל מיד בסוגיה:

"איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום";

זה כבר למדנו. זאת אומרת: הרשות להתפלל, לבקש מהבורא, רצון, שונה ממה שהיה לפני התפילה. זוהי ההגדרה, הכוונה של כל התפילות זה - "יהי רצון מלפניך". ומי שמרגיש איזה צורך של ברכה נוספת בעולם שלו הוא רשאי לבקש מהבורא אותה ברכה.

ואחר כך, אולי כבר הערב, נלמד למה אנו מבקשים ברכות. אבל זה קשור להגדרה של התפילה: שמונה עשרה ברכות. אנחנו מתפללים לפני הברוך - ברוך אתה ה', שהוא - מקור הברכות. כל זה למדנו בשיעור שקדם.

סיכום על הגדרת התפילה

אז הגמרא שואלת, באותה סוגיה: מי קבע את האפשרות לאדם להתפלל? דהיינו - לבקש רצון מיוחד מהבורא חוץ ממה ששם בעולם בשבילי. כל זה למדנו באורך.

יש דעה ראשונה: תפילות אבות תקנום. מיהם האבות? זה אברהם יצחק ויעקב. יש כלל: אין אבות - בכל המקורות, אבות זה - אין אבות אלא שלושה, זה אברהם יצחק ויעקב. ואנחנו לומדים בקשר לתפילה, לעניין תפילה - מאותה סוגיה: לפני האבות, לא היה (אני אומר בבת אחת): לא היה רשות, לא היה צורך, לא היה אפשרות להתפלל במובן שאני הגדרתי: בקשת צרכים.

אני שוב מסביר את זה בקצרה: מי שיכול להסתפק בחיים הטבעיים של העולם - אין מקום בשבילו לתפילה. מי שמתפלל, זה מי שמרגיש איזה חיסרון של טוב מיוחד, ברכה מיוחדת, נוסף למה שנמצא בעולם. מאיפה אנחנו לוקחים את הרשות להתפלל, אותו זכות להתפלל? דווקא מהצורך לקבל אותה ברכה. מי שמרגיש את הצורך - אז יש לו זכות, רשות, לבקש אותו צורך, זאת אומרת - אותה הברכה כדי למלאות אותו צורך.

התפילה - חידוש של האבות

זה... אני רוצה להיות בטוח שזה ברור: תפילה זה חידוש של האבות. עד האבות אנחנו לא מוצאים בכל המקרא, שום רמז לצורך, או למצב של תפילה. ואפשר ללמוד את זה לפרטים: יש הרבה מצבים שהיה אולי אפשרות או צורך להתפלל ואנחנו לא מוצאים שהייתה תפילה לפני האבות.

למשל בפרשת נוח. כשנוח שומע שהבורא החליט למחות את כל היקום על פני האדמה והוא לא מתפלל. זה סוגיה בפני עצמה. זה נושא בפני עצמו. האם הייתה אפשרות להתפלל? האם היה צורך להתפלל? אבל אנחנו מוצאים שלא התפללו.

אז כשלמדנו את זה בשיעור הקודם אני הסברתי גם כן ש: ברור שלפעמים הצדיקים האלו, מדור של אדם הראשון עד דור אברהם אבינו, אותם הצדיקים שהיו בזמנים האלו, אולי התפללו לפעמים, אבל זה לא היה תיקון של אפשרות להתפלל כעובדה שיש בידי האדם האפשרות של אותה עבודת הקודש, לבקש מהבורא ברכה נוספת מהטבע שברא, וזה נקרא הברכות שאנחנו מבקשים בתפילה.

זה ברור? זה הדעה הראשונה - "תפילות אבות תקנום".

תפילה - רק לאחר הכפרה

הדעה השנייה: "תפילות כנגד תמידין תקנום". זה גם כן ידוע: שיש הקבלה, בין צורת התפילה וצורת העבודה של הקרבנות. אני לא רוצה לחזור על הנתונים האלו, זה הנחות ברורות. מה שלמדנו בשיעור הקודם: שאין מחלוקת בין שתי הדעות האלו, וצריך ללמוד איך זה מתקשר. מה הכוונה - תפילות אבות תקנום, ומה הכוונה - תפילות כנגד תמידין תקנום. מי תיקן את

התפילה כנגד התמידין – זה אנשי כנסת הגדולה. ונראה את זה אח"כ בסוגיה.

דהיינו - אחרי חורבן הבית. כל עוד הבית היה קיים, העבודה הייתה עבודת הקרבנות, ונוסף לזה היתה אפשרות של התפילה. אחרי חורבן הבית, לא היתה אפשרות להתפלל מכיוון שלא היה אפשרות להקריב קורבנות. הקרבן מכפר על החטא. כל סוג של קרבן יש בו גם צד של כפרה. אפילו קרבן עולה יש בו צד של כפרה. והרמז זה הסמיכה. מי שסומך ידו על הקרבן - אז זה רמז שהוא מקריב קרבן של כפרה. אפשר לחזור על המקורות האלו אח"כ אם יש צורך.

הבסיס ליוזמת התפילה

אבל אם אני מבקש, מהבורא ברכה מיוחדת, נוסף על מה שקיים בעולמי - אני צריך להיות במצב של צדיק. זה הכוונה של הביטוי התלמודי, שלמדתם את זה לפי הפשט שלו: "הקב"ה מתאוה

לתפילתן של צדיקים"²³.

פה יש נושא חשוב מאד. קשור לשאלה הראשונה: איך יכול להיות שאדם, עומד לפני הבורא, ומבקש מהבורא לשנות את רצונו? "יהי רצון מלפניך". אנחנו כ"כ רגילים לעבודה של התפילה, למעשה של התפילה, שאנחנו לא רואים, את הקושי הזה שאני מסביר עכשיו:

מאיפה באה הרשות לבקש - "יהי רצון מלפניך"? זה חידוש של התורה, של האבות קודם כל. האדם הטבעי - לא מרגיש צורך להתפלל. לא מאמין בזה. הוא מסתפק בכל מה שיש בעולם, וברור שזה המצב הטבעי: בורא ברא עולם ושם בעולם כל מה שצריך כדי לחיות בעולם. בא אדם אחד, ומרגיש.. שזה לא מספיק לו. אז הוא לוקח יוזמה, החלטה לבקש, (וזה רציני, כן?) לבקש מהבורא שישנה את סדר העולם בשבילו. כל זה למדנו כבר אבל אני חוזר על זה.

ולכן הביטוי הזה של הגמרא: "תפילות אבות תקנום" - זה חידוש עצום. צריך להיות מהאבות

כדי למצוא את הכוח לתקן בעולם את האפשרות של התפילה, במובן שראינו - בקשת צרכים, מחוץ, ממעל, מעבר, למה שהבורא שם בתפקוד העולם. זה ברור?

ושוב אני חוזר על זה: וזה נותן לנו להבין שאנחנו לא מתפללים לפני הבורא – אין טקס כזה, כן? אלא לפני הברוך. ושוב, ואח"כ נראה עוד מקורות על זה, ההגדרה של "ברוך אתה ה'", בנוסח הברכות זה, תראו את כל המפרשים, האמיתיים, זה: "מקור הברכות". למעלה מן הבורא כבורא, אותו בורא - כי ה' הוא האלוקים, אותו בורא, למעלה מהמדרגה של בורא - הוא מקור הברכות.

הוא לא.. או יותר עמוק מהבחינה של בורא.

אז הקשר לאדם ולברוך, לבורא כמקור הברכות - זה הקשר של התפילה. רק האדם ששייך לעניין של הברכה, רשאי לבקש ברכות. וזה מתחיל באברהם. סוד הפסוק הוא "ואהיה ברכה"²⁴. הברכה מופיעה בעולם עם אברהם אבינו. ולכן צריך להרגיש בזה, שיש חידוש גמור בהתפתחות של העניין של התפילה. זה מובן כן?

ברוך אתה ה'

אני רוצה להסביר בקצרה, זה לא המקום עכשיו, אבל כדאי, את הנוסח של "ברוך אתה ה'". בברכות הרגילות שאנחנו מכירים, למשל: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא פרי האדמה". בורא" כן? כאן מה שאנחנו מוצאים בבריאה אנחנו מגדירים את זה כברכה כדי להנות ממנה. זה נושא בפני עצמו. אבל בתפילה, בבקשת הברכות, ההגדרה היא מיידית. אנחנו מבקשים ברכה כברכה. לאו דווקא - שאנחנו רואים ברכות בטבע, ואנחנו רשאים ליהנות מהברכות שיש כבר בטבע, דרך הברכה, ברכות הנהנין - פה בתפילה, אנחנו מבקשים דבר שבא מלמעלה מהטבע. חידוש בטבע. חידוש ברצון, חידוש בטבע.

וזה מה שאנחנו לומדים כבר בהתחלה מאותה סוגיה. בלי הזהות של האבות, המצב שלהם, המשימה שלהם, הצורך שלהם - אין מקום להתפלל במובן של תפילה שהיא בקשת צרכים. בצורה אחרת, במילים אחרות: בזכותם, האבות תיקנו האפשרות... [סוף קלטת]

[הפסקה בהקלטה]

...וצריך להבין את הכוונה של הדעה הראשונה: "תפילות אבות תקנום", ושל הדעה השנייה: "תפילות כנגד תמידין תקנום".

אז קודם כל ההגדרה הראשונה²⁵

"תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית"

אני אקרא את הסוגיה ואחר כך נחזור על המידות של כל אבות ואבות.

"אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר"

ותפילת שחרית היא בבוקר כמובן, ואח"כ יש הלכה מדויקת מתי זה מתחיל ומתי זה מסתיים

"אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה,"

דהיינו, הפירוש של הפסוק הוא עכשיו ככה: וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר התפלל שם. מאיפה אנחנו לומדים ש-"אשר עמד שם" זה התפלל שם, ואין עמידה אלא תפילה? מפסוק אחר:

"שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל;"

פה יש לנו דוגמא של לימוד, תלמודי, של הגמרא. להבין את המשמעות העמוקה, הפנימית, האמיתית של המילים. אנחנו צריכים ללמוד את זה מכיוון שיש הרבה הרבה זמן מזמן המקרא עד זמנינו אנו. ולזכור שהעמידה זה התפילה, ולזכור שאברהם שייך למידת הבוקר. הקשר בין אברהם לתפילת שחרית דרך פסוק שאומר "וישכם אברהם בבקר". אברהם היה רגיל לתפקד בבוקר. ואנחנו מוצאים פסוק אחד שאומר, ברמז, שהיה רגיל לעמוד בבוקר, ועמידה זה תפילה. אז מכל זה, הגמרא לומדת, ומלמדת לנו שאברהם תיקן תפילת שחרית. אני מקווה שזה כבר קצת יותר ברור, כי הקשר ההגיוני בין כל הנתונים של הלימוד פה הוא רחוק מאד, כן? הגמרא אומרת... תפסתם את השאלה כן? אני חוזר על הסוגיה:

"אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל

המקום אשר עמד שם,"

אין שום רמז שאברהם תיקן תפילת שחרית מכיוון ש"וישכם אברהם בבוקר וכו'". ולכן מיד הגמרא מסבירה:

תפילה כעמידה במשפט

"ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל;"

אז, למדנו כבר בשיעור הקודם: אנחנו במצב של עמידה בתפילה, מכיוון שהתפילה זה משפט. צריך דיון. צריך לתת דין - האם אני זוכה [ב]מה שאני מבקש. צריך משפט. ולכן מי שמתפלל נמצא במצב של בעל דין. לפני בית הדין. זה ברור? למדנו את זה כבר. אז עכשיו זה קצת יותר ברור ש"אין עמידה אלא תפילה". אין עמידה אלא תפילה, פה בפסוק הזה, "ויעמוד פנחס ויפלל", צריך להיות בעמידה כדי להתפלל. למה? מכיוון שדווקא להתפלל מביא את המצב של דין מכיוון שזה בקשת צרכים ואני יכול לקבל רק אם אני זוכה בזה. ולכן צריך משפט. ולכן תפילה זה עמידה. עמידה במובן הכללי זה - עמידה לפני בית הדין, במצב הזה, זה פרט מהמצבים של העמידה לפני בית דין. עמידה לפני בית דין כדי לדעת אם יש מספיק זכות כדי לבקש מה שאני צריך לבקש.

משמעותו של הזמן בתפילה

אז נשאר לנו להסביר, ופה נסביר הנושא של הערב, להסביר את הקשר בין אברהם והבוקר. אז אני חוזר בקצרה: אני יודעים שהאבות הם צדיקים של מידות מיוחדות. ואברהם הוא הצדיק של מידת החסד. יצחק זה הצדיק של מידת הדין, ויעקב זה הצדיק של מידת הרחמים. זה למדנו במקום אחר. זה ברור לכולם כן? זה.. אנחנו רגילים לזה. אז מה שצריך להבין עכשיו, שמקומו של החסד בזמן - זה הבוקר. מקומו של הדין בזמן - זה הצהריים, של מידת הדין, גבורה. מקומו של מידת הרחמים זה לפנות ערב, הערב. אע"פ שזה נאמר ליצחק, אבל אני מתכוון לבין הערביים.

ולכן, מכיוון שאברהם הוא הצדיק של מידת החסד - אז הוא רגיל להתפלל בבוקר. כי זה זמנו, זה עולמו, זה שייך לו. הוא מתפלל דרך הפנים של מידת החסד. ופנים של מידת החסד מתגלים בבוקר. ולכן זה מקום, זמן, ומקום של התפילה של אברהם. מכיוון שבדר"כ אברהם הוא איש הבוקר.

לכן מיד הגמרא מביאה: "וישכם אברהם בבוקר". זה לא סתם. זה סימן שאברהם היה רגיל להיות באותו מצב של הפסוק "וישכם אברהם בבוקר". כאילו זה אותו דבר. השכמה - אברהם - בוקר, זה אותו דבר. זה מובן? טוב. אז נמשיך:

"וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל;"

זה ברור - אברהם תיקן תפילת שחרית. באיזה מובן? אברהם תיקן את הזכות, הרשות, להתפלל תפילת שחרית - כי הכוונה, האווירה, העולם של תפילת שחרית זה של מידת החסד. ולכן מכיוון שהיה הצדיק של מידת החסד היה בכוחו... ל.. איך אומרים? לא לתקן.. זה במילה פה...

קהל: לקבוע

מניטו: לקבוע²⁶ להתקין את הזכות של תפילת שחרית.

זה כבר ראינו, אם אני זוכר בשיעור הקודם. ולכן, מי שצריך להתפלל, מי שנמצא במצב של רצון להתפלל כדי לבקש דרך מידת החסד - הוא רשאי להתפלל מכיוון שאברהם תיקן את אותה האפשרות, אבל בתנאי: שהוא נמצא באותו מצב של אברהם. ולכן אנחנו מתפללים קודם כל ל"אלוקי אברהם.. אלוקי יצחק ואלוקי יעקב", קודם כל לאלוקי אברהם. אם אני נמצא באותו מצב שאברהם זכה בו כדי להתפלל תפילת שחרית - אני יכול להתפלל תפילת שחרית.

ולכן כשאני מתפלל אני לא מתחיל להתפלל בפני בורא עולם, כי שבפני בורא עולם אין לי שום זכות. כי בעולם הבורא שם כל מה שצריך לעובדה ולשומרה. זה ברור כן? אלא אם כן אני נמצא במצב של אברהם שהוא צריך את הברכה של מידת החסד - אז אני רשאי לבקש מאלוקי אברהם מה שצריך לבקש דרך מידת החסד. וזה נקרא תפילת שחרית.

אתם רואים שבשורש, במקור, מה שהגמרא מגלה לנו פה זה רחוק מאד מהכוח של הכוונות שלנו. אבל זה לימוד שמגלה לנו במה מדובר בעבודה של התפילות.

עד כאן ולא גמרנו עם האבות, אנחנו בהגדרה הראשונה של המושג תפילה: רשות להתפלל. אח"כ נגיע למושג השני: מצווה להתפלל. משהו אחר לגמרי.

כשאני אומר רשות, זה לא במובן, למשל: תפילת ערבית רשות או חובה. זה לא במובן הזה, אם יש חובה או לא מבחינת המצווה להתפלל. אלא האפשרות, רשות במובן של - הזכות להתפלל. זה אנחנו מקבלים מזכות האבות. אז אפשר להמשיך? עכשיו זה מספיק ברור?

"יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר (בראשית כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב,"

ויש לכם את כל המקורו, של הפסוקים. אז אפשר מצד אחר ללמוד את הפסוקים במקור שלהם כדי לחזור על הפרק השלם של אותו פסוק ולהבין קצת יותר עמוק, כן?

"ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב,"

כשחיכה לרבקה. אתם זוכרים את הפרק. אז מאותו סיפור אנחנו לומדים שיצחק היה רגיל להתפלל תפילת מנחה. זה ברור? היה רגיל להתפלל לפנות ערב. למה? מכיוון שיצחק היה הצדיק של מידת הדין, והמקום והזמן של התפילה צדיק של מידת הדין זה מה שאנחנו קוראים מנחה, לפנות ערב, אחרי הצהריים. אחר כך יש לימוד מדויק מה הזמן המדויק של מידת החסד, תפילת שחרית, מה הזמן המדויק של תפילת מנחה, מידת הגבורה, וכן הלאה.

השוני בחויה של המידות בין עולמנו לבין תקופת ההתגלות

זה מגלה לנו את הכוונה של החכמה של התלמוד. זה מובן? יש תוכן משמעותי לפי המשמעות המדויקת של כל מילה ומילה, דהיינו של כל מצב ומצב, של כל עניין ועניין. כל זה רחוק מאיתנו דרך כל כך זמן²⁷ שעברנו מימי האבות. אבל בימי האבות זה היה מובן מאליו. זה ברור כן? כשאברהם היה פוגש את יצחק, כשיצחק היה פוגש את אברהם, המצב היה שהבוקר היה פוגש את הצהריים. האדם של הבוקר היה פוגש האדם של הצהריים. הצדיק של מידת החסד היה פוגש את הצדיק של מידת הדין. כל זה היה מציאותי-מיידית. אצלנו זה עובד דרך מושגים, דרך הגדרות, דרך... משהו שכלי. אבל זה לא שכלי. זה מציאותי. וזה האווירה והעולם של התלמוד. חכמי התלמוד מדברים בתוכן הדברים ולא בצורה החיצונית של הדברים. זה לא עניין של היגיון של מילים. זה עניין של קשר בין מצבים מציאותיים משמעותיים שאבדנו את זה.

לא פעם, (לא כולם ברוך ה' כן? אבל לרוב) לא פעם לפי כמה נושאים למדנו את העבריות של הזהות העברית. וצריך לחזור אל העבריות של הזהות העברית. אבל אתם רואים שיש תוכן חשוב מאד. מימדים של חוויות שנאבדו ממנו [לנו]. כל פעם שאנחנו קוראים, לומדים, חושבים, על אברהם יצחק ויעקב, זה נאבד ממנו. אברהם צדיק, יצחק צדיק, יעקב צדיק, יודעים כמה פרטים על סיפור חייהם. אבל לא זוכרים את מה שחכמת התלמוד יודעת. לא רק יודעת, משתמשת בזה. הזהות המיוחדת של אברהם. הזהות המיוחדת של יצחק, וכן הלאה. בוקר-צהריים, חסד-דין. אני יכול לחזור על זה מאה פעמים בצורות שונות. אבל צריך לגלות את זה. זה דוגמא של העבריות של העם העברי. כן? זה מובן? טוב. אז נמשיך קצת.

ופה שוב, אין שיחה אלא תפילה. צריך להתרגל ללשון של התלמוד. קודם כל אמרו: "אין עמידה אלא תפילה". ואח"כ אמרו: "אין שיחה אלא תפילה". אין סתירה כן? זה ביטוי תלמודי. זאת אומרת - פה במצב הזה, העמידה, אשר עמד שם, אין עמידה הזו אלא תפילה. פה אין שיחה זו אלא תפילה. ברור ששיחה זה משהו אחר מתפילה. שיחה זה שיחה. אבל השיחה של יצחק הייתה תפילה. עמידה זה עמידה. אבל העמידה של אברהם הייתה תפילה. זה מובן?

קהל: מה הסיבה שאצל אברהם נאמר דווקא עמידה ואצל יצחק דווקא שיחה?

מניטו: קצת יותר בקול רם?

קהל: [כנ"ל]?

מניטו: יפה. זה שאלה במקומה. זאת אומרת, סופסוף אנחנו נלמד שתפילה זה גם עמידה, גם שיחה וגם פגיעה (אצל יעקב). אבל הצד המיוחד של אברהם זה היה עמידה. הצד המיוחד של יצחק זה היה שיחה, והצד המיוחד של יעקב זה היה פגיעה

עכשיו אני רוצה לומר שצריך לגלות את המציאות הקונקרטיה הריאלית, איך נאמר בעברית? המציאותית של כל אחד ואחד מהאבות. שוב - זה עמוק מאד מסתם הגדרה שכלית של המילים. זה מה שנאמר בדברי חכמים שאומרים ברמיזה. זה רומז לזה. וזה ידוע להם כי אצל יצחק - כשאומרים שיצחק שוחח, אצל יצחק זה תפילה. אבל מכיוון שצריך הוכחה לתלמידים, כי זה לימוד בין החכמים ותלמידיהם, הגמרא, אז מכיוון שצריך הוכחה וצריך גם כן אחיזה לזיכרון, אז מביאים פסוק. מה זה מביאים פסוק? מביאים איזה רמז, מין חכמת העם העברי שהיה מדבר ככה, שהיה יודע שזה ככה. זה מובן? טוב.

ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו,

פה הפשט הוא ברור מאד. תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו. איזו שיחה? השיחה של התפילה שלו. אבל כל התפילה נקראת שיחה.

אני נזכר, איזה סוגיה שלמדנו לפני הרבה זמן, אני לא יודע אם פה, למדנו כבר. יש גמרא שאומרת על פסוק "כי האדם לעמל יולד"²⁸. יש, אני לא זכור בדיוק את המקור, אבל בדר"כ זה יספיק.²⁹

הגמרא מגדי...[שואלת] איזה עמל? אז השאלה הראשונה היא האם זה עמל של מעשה או עמל של פה. מביאים פסוקים(חבל שלא הכנתי את זה, אבל תזכיר לי שבפעם הבאה נלמד את המקור, אבל הרעיון הוא חשוב). השאלה השנייה, אח"כ שמוכיח "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד" אח"כ שהגמרא מוכיחה שזה לעמל פה, אז שאלה אחרת: "ואיני יודע אם זה לעמל שיחה או לעמל תורה". והפרי צדיק מגדיר שמה את השאלה: עמל שיחה כי שיחה זה תפילה. אם זה התפילה או התורה. הבנתם את הרעיון? זאת אומרת שהעמל האמיתי המכובד של האדם זה עמל פה. אבל ברור כי בסגנון של אותה שאלה - האם זה שיחה או תפילה, ברור שזו לא סתם שיחה. אלא זו שיחה מיוחדת, שאלה שיש לה צד של קדושה - וזוה התפילה. זה אותו מובן פה:

"תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו,"

ואחר כך בשיעורים הבאים נראה את החשיבות של אותו פסוק בסדר של הברכות של השמונה עשרה. קודם כל יעטף, ואחר כך ישפוך שיחו - תפילתו ממש, בקשתו ממש, נראה את זה באיזה מקור במסכת עבודה זרה אח"כ בעוד חודש.

"יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם,"

אז הגמרא לומדת מהפסוק "ויפגע במקום וילן שם" - שהתפלל. "ויפגע" - התפלל. לפי הפשט, ויפגע במקום, זה היה בדרך, (אתם זוכרים את הפרק, כן?) והוא התעכב בבית אל, ויפגע במקום, כשהגיע לבית אל החליט להתפלל. זה המדרש הרגיל. אז פה לפי הגמרא - הלשון "ויפגע", משמעותו ויתפלל.

זה מובן? טוב. "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש" - וזה הזמן של תפילת ערבית. יש מחלוקת בין המפרשים על הפסוק: אם זה היה תפילת מנחה שהתפלל יעקב, או תפילת ערבית. זה שייך למקור אחר שנלמד אחר כך, אם תפילת ערבית חובה או רשות, זה עניין אחר לגמרי.

אבל פה ההנחה היא שזה תפילת ערבית :

"שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילך שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיהו ז') ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי."

פה שוב, לשון נופל על לשון, ואנחנו לומדים מצב ש-מה שאנחנו קוראים בדר"כ תפילה, שצריך להיות או: בצד אחד עמידה, בצד שני שיחה, בצד שלישי פגיעה. אבל צד זה שייך לאברהם מכיוון שהוא - תפילתו של שחרית, צד זה ליצחק - תפילת מנחה, וצד זה של יעקב - תפילת ערבית.

סיכום הדעה השנייה: תפילות אבות תיקנום

אפשר לקצר את כל הלימוד הזה, למשפט אחד. הגענו לנקודה הראשונה, מה אנחנו לומדים? בסיפור חייהם של האבות אנחנו מגלים שהם תיקנו לנו, או התקינו לנו, את הזכות להתפלל את אותם התפילות שאנו מכירים: אחת בשחרית, אחת במנחה, ואחת בערבית. בבחינת הזכות להתפלל.

אולי נוסיף עוד כמה הסברים.

ההשגחה של המשפט של הבורא על הבריאה במצב ששייך לנושא שלנו, יש מצבים שאולי יש צורך לבקש משהו. אז הקשר בין ההשגחה והבריאה הוא לפי שלושה קווים:

1. קו החסד, זכותו זה אברהם.
2. קו הדין, זכותו זה יצחק.
3. קו הרחמים, זכותו זה יעקב.

ולכן יש אפשרות להתפלל או להתפלל דרך קו החסד, או דרך קו הדין או דרך קו הרחמים. זה מובן? כן? והזכות הזה - קנינו אותו מזכות האבות. שהם שמו בעולם את הכלים של זה. לפני האבות לא הייתה שום אפשרות. אלא - זכות מיוחד בבחינת נס לגמרי, פעם לפעם שאחד מהצדיקים של הדורות הקודמים היה צריך להתפלל - התפלל" אבל המקרא אינו רומז על זה. מכיוון שזה לא היה תיקון. כפי מה שאומרת הגמרא.

בסוף הסוגיה.. אח"כ, יש שקלא וטריא בסוגיה, נעבור את כל זה, הנה המסקנה של הסוגיה בסוף³⁰:

"אמר לך רבי יוסי ברבי חנינא: לעולם אימא לך מכל מקום, צריך לומר: תפילות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות."

התפילות - זה האבות שתיקנו אותם. אבל רבנן, זה חכמי אנשי כנה"ג, סמכו צורת התפילות כנגד הקרבן. כדי לתת לתפילה את התוקף של הכוח של הקרבן.

הנה הסוגיה. עכשיו אם יש לכם שאלות על אותו מקור, ואח"כ נתקדם בלימוד מה שלמדנו בעיקר זה שאין מחלוקת בין 2 הדעות.

אהה.. רק דקה. הקושי בלימוד הזה שאנחנו לומדים משבוע לשבוע. וזה היה צריך³¹ להזכיר כמה דברים שכבר למדנו בשיעור הקודם. אבל בקצרה. אבל אני רוצה להיות בטוח לכולכם, אם זה ברור. אם זה לא ברור - ניקח כל שאלה ושאלה כדי ללבן את זה. כן, אז?

קהל: לכאורה עמידה במשפט זה יותר מתאים ליצחק.

מניטו: כן. גם זה למדנו בשיעור הקודם. אולי תסביר קצת יותר את השאלה שלך. אני חושב שהבנתי, אבל תסביר קצת יותר.

קהל: שהגדרנו את התפילה כעמידה מפני שעומדים מול הבורא, במשפט, ואז להתפלל זה פעל של פ.ל.ו.ל של בית הדין במשפט.

מניטו: כן

קהל: ויצחק הוא, ראינו עכשיו שהוא [הצדיק] של מידת הדין.

מניטו: אה, כן. טוב. אני מביין. במשפט, באותו בית דין יש... אבל זה רק כדי להביין. כן? זה לסבר את האוזן. לאמתו של דבר זה ככה, אבל נלמד מבחינת הסבר:

אותו בית דין של התפילה, יש שלושה דיינים: דין אחד – שהוא מידת החסד. דין שני – שהוא מידת הדין, הגבורה. ודין שלישי המכריע – שהוא מידת הרחמים. זה ברור? ויש לכל הדיינים האלו של הבית דין של התפילה שמות בקבלה, אבל אסור להשתמש בשמות האלו. זה מובן?

אתם ראינו יהודי מתפלל – כשגמר להתפלל אז הוא משתחוה שלושה פעמים: מצד זה ומצד זה. אתם זוכרים את זה כן? ולכל זה יש משמעות. זה אותו עניין. ולכן הבית דין הזה, בבוקר – הוא תחת ההשפעה של מידת החסד. בצהריים – תחת ההשפעה של מידת הדין. וכן הלאה. ולכן הצדיק של מידת החסד – כוחו בבוקר. הצדיק³² של מידת הגבורה כוחו בצהריים וכן הלאה. זה מובן? טוב.

קהל: רגע אם נלמד...

מניטו: לא. אה... אה... אני מפחד, שאחרי הלימוד הזה, תראו את התפילה כדבר כל כך גדול וחשוב ש... תפחדו להתפלל. ולכן הכלל הוא שאסור... איך אומרים? להראות את עצמו כאילו [הוא] מתפלל בכוונות. כן? אתם יודעים שזה אסור. צריך להתפלל בכוונה, לא בכוונות. כי רק מי שבקיא בכוונות מתפלל בכוונות³³. אז טוב ששאלתם שאלה שלא שאלתם, אבל אני שמעתי אותה... זה ברור כן? אסור לחשוב על כל זה בשעת התפילה. זה לימוד. רק מי שבקיא בכוונות יודע איך לכוון את הכוונה. זה ברור כן? טוב. אז היתה שאלה איפה? פה?

עוד ביאור על ההבדלים בין שתי סוגי התפילות

קהל: כן. שאלתי היא: כשרבנן, חכמים, אמרו בסוף הסוגיה, שהסמיכו קרבנות, אבל לעולם...

מניטו: לא לא. תראה בדיוק. ואסמכינהו. אני אומר את זה בעברית: וסמכו אותם, התפילות, רבנן – על הקרבנות.

קהל: אז מה כוונתם בדיוק?

מניטו: זה להסביר מה שאומרת...

קהל: ראייה כללית, או...

מניטו: לא. זה מה שאומרת הגמרא: "תפילות כנגד קרבנות תקנום". המילה "תקנום", בדעה הראשונה יש לה משמעות מיוחדת: תקנו את האפשרות, את הזכות להתפלל. והמילה "תקנום" בדעה השנייה: תקנו את הצורה של אותה תפילה שחרית מנחה וערבית כנגד הקרבן של שחרית, הקרבן של בין הערביים, ויתר ה...

קהל: אבל בקשר לדעה הראשונה, זה תוספת? או זה שינוי?

תשובה: לא הבנתי את השאלה. תוספת על מה?

קהל: למשל, אמרנו שהרשות להתפלל באה מהאבות. כרשות.

מניטו: האפשרות, כן?

קהל: כן. כרשות, ובהתחלה הייתה רשות פרטית. לכל אחד. אחר כך הקרבנות באו כרשות כללית. האם...

מניטו: לא לא. לא לא. קרבנות זה חובה. זה עבודה שהיא מצווה שהיא חובה. ולכן תזכרו מה שלמדנו בשיעור הקודם:

אנחנו רגילים לתפילה בבית הכנסת שנקראת "עבודה שבלב". ויש מצווה להתפלל - מכיוון שאין לנו קרבנות, אז התפילה באה כעבודה, אני אמרתי הרבה פעמים בשיעור הקודם: לא במקום, אלא - כאילו במקום הקרבנות. אז שוב, מה שצריך לזכור, אולי זה היה יותר מדי מהר: כל עוד שבית המקדש היה קיים, היו מביאים קרבנות. זו הייתה העבודה של התורה, העבודה של עם ישראל לפי התורה.

חוץ מזה הייתה רשות, זכות, לכל אחד שצריך ושוֹזֶכָה, להתפלל ולבקש צרכיו בלשון שהוא רוצה בלי שום טקס מיוחד ובזמן שהוא רוצה. מכיוון שאנחנו לא חיים בזמן בית ראשון ואפילו בית שני, שכחנו את זה. המצב היה כזה: העבודה לא הייתה התפילה בבית הכנסת. העבודה זה היה הקרבנות בבית המקדש. היו בתי כנסיות והעבודה בבתי כנסיות זה לא היה התפילה, זה היה המעמדות. זה עוד עבודה אחרת אולי שמעתם על זה. בשעת הקרבן, בבתי כנסת היו טקסים מיוחדים: המעמדות. אנשי מעשה, חסידים במובן האטימולוגי של המילה, ממשיכים באותה עבודה של המעמדות. זה עניין אחר מהתפילות שאנחנו מכירים. אחרי חורבן ביהמ"ק, אנשי כנה"ג תיקנו את התפילות כפי שאנחנו מכירים אותם, בעיקר השמונה עשרה, כנגד העבודה של הקרבנות שנפסקה. זה מובן? זהו.

אז עכשיו, בזמן שאחרי חורבן המקדש - חוץ מהתפילה שהיא מצווה, עבודה של שמונה עשרה בבית הכנסת, וכל מה שקשור לשמונה עשרה - זה קשור לשמונה עשרה. עיקר התפילה זה השמונה עשרה. "העמידה" - לפי הנוסח הספרדי.

כיצד מתפללים תפילה פרטית היום

אז חוץ מזה, יש באופן עקרוני לכל אחד ואחד רשות, זכות, להתפלל, כדי לבקש מה שצריך לבקש ממקור הברכות. באופן עקרוני. אבל מכיוון שאין לנו החכמה הדרושה כדי לדעת איך לבקש, אז תיקנו חכמים, שבתוך הברכות של שמונה עשרה, רק בכוונה ולא במילים, כל אחד חושב על מה ש[הוא] צריך לו.

זאת אומרת: גם הרשות הזאת להתפלל, בבחינת יחיד, בלי שום טקס. לא של זמן, לא של צורה, ואפילו לא של לשון! בכל לשון שאתה שומע, כן? מכיוון שאנחנו לא יודעים איך לדבר למקור הברכות, אז תיקנו לנו ברכות שאפשר בבחינת כוונה לחשוב על מה שכל אחד צריך לחשוב כדי שאומר את התפילה של הציבור שהיא מצווה. למשל, בברכת חולים, "רופא חולי עמו ישראל", אם יש לו חלילה וחס חולה במשפחה - הוא חושב על החולה שלו, אבל רק במחשבה. הוא לא אומר כלום. מכיוון שהוא לא יודע... צריך להיות נביא כדי לדעת לדבר לפני הבורא. הוא לא יודע מה לבקש, איך לבקש. אולי זה מסוכן! כן? אולי מה שאני רוצה בתום לב לבקש זה מסוכן לי. אני לא יודע! זה מובן? ולכן מי שיש לו צורך, אמיתי, לבקש משהו -

צריך ללכת אצל מומחה. למשל ר' חנינא בן דוסא, בזמן בתלמוד, כן? היה אחד כזה. הוא היה יודע. אז הולכים אצל ר' חנינא בן דוסא ואומרים לו: "הנה מה קורה לי? תבקש בשבילי". והוא מיד עונה. וזה סגור וזה פתוח. הוא יודע, כן? זה מובן?

רק נביא יודע איך להתפלל

אז פה זה המקום לזכור את זה: מתפלל ונביא - זה אותו דבר. כי הנבואה זה הדיבור מהבורא לבריאה. התפילה זה אותו דיבור מהבריאה לבורא. רק מי שמסוגל להיות נביא, הוא מסוגל להיות מתפלל. ולכן הגמרא אומרת באופן מפורש. ושוב [ב]אחד מהשיעורים נראה את זה בגמרא עצמה: אנשי כנה"ג תיקנו את התפילות. והגמרא אומרת: "ובתוכם הנביאים האחרונים". צריך להיות נביא כדי לדעת איך לנסח תפילה. זה ברור?

לימוד התפילה הוא הכי קשה

ולכן, וזה ידוע: לימוד התפילה זה הלימוד הכי קשה מכל הלימודים. פעם למדנו את זה, את המדרגות של הלימוד. יותר קל זה התלמוד. קצת יותר קשה זה התנ"ך. וקצת יותר קשה זה התפילה. "קצת" זה עולם כן...?

התלמוד זה ברור, כן? אם יש רב שמלמד. מקרא - זה משהו... עולם... קדום מאד. מקרא - זה תקופת המקרא. תלמוד - זו תקופת התלמוד. זה קרוב אלינו. ולימוד התפילה זה לימוד קשה מאד. ולכן אנחנו לומדים רק פשט של הפשט של הפשט. ניחשתם שיש בכל העניינים האלו, עומק עמוק מאד. מה זה עניין של אברהם, שחרית, בוקר, חסד, עמידה... טוב, זה עולם ומלואו. זה ברור כן?

הגבלות על תפילה פרטית

ולכן, זה מזמן כבר, מזמן, אסרו התפילה של היחיד, חוץ מהתפילה של הציבור. אלא אם כן זה כוונה בתוך התפילה של הציבור. ברור?

[אפשר] ללכת אצל חסיד, שיש לו כרטיס כניסה למעלה. וזה נמצא. זה נדיר אבל זה נמצא. וצריך לשלם לו. למה?

קהל:...

מניטו: (לא לא. אני לא מתכוון למה שקורה שמה בדרום). למה? מכיוון כשהחסיד הזה בא ושואל, ומבקש, אז אומרים לו למעלה: "מה אכפת לך?"³⁴. לא לא. זה רציני מאד! כן? "עם הכסף הזה אני עושה צדקה, מצוות ומעשים טובים". כן?

קברות צדיקים

קהל: קברות צדיקים, ללכת לקברות צדיקים, איך זה מתקשר לנושא? לבקש? מה...?

מניטו: נכון.

קהל: מה..?

מניטו: זאת אומרת, יש רשות לזה. אבל... זה קשור למה שאנחנו אומרים: "שומע תפילה".

הקשר בין כל אחד ואחד והקב"ה זה דבר פנימי, ששייך לכל אחד ואחד. אז אף אחד לא יודע את הזכות של מי, איך זה פועל, איך זה מתפקד, כן? ודרך כוונה של אותו צדיק שנקבר פה וכן הלאה, אז יש כוונה מסוימת מיוחדת. אבל אסור להתפלל לצדיק! זה ברור, כן? זה אסור לגמרי. זה עבודה זרה. לא מתפללים לצדיק. אלא מתפללים לבורא, בזכותו, דרך זכותו של אותו צדיק. וכל אחד והכוונות שלו, והתמימות שלו והאמיתות שלו.

הצדיקים מפחדים להתפלל

אני רוצה להסביר את זה לפני שנמשיך. רמזתי בשיעור הקודם על מה שאומר הפרי צדיק שצדיקים אמיתיים לא רוצים להתפלל. ולכן הם חסרי כל כדי להכריח אותם להתפלל³⁵. מכיוון, כשצדיק מתפלל - זה רצונו של הקב"ה, כי הוא הצדיק. אז כשצדיק מתפלל הקב"ה שומע את רצונו שלו! ולכן תפילת הצדיק מתקבלת. והוא רוצה שהצדיק יתפלל. אבל הצדיק לא רוצה להתפלל. למה? כפי שהסברנו מקודם. הצדיק יודע שהכל בסדר בעולם. הוא יודע איך לנהוג³⁶ את עולמו. מה זאת אומרת? אני חוזר על זה: מישהו בא עם החוצפה שלו ואומר לבורא: תשמע, השמיים ("ואתה תשמע השמיים", זה פסוק), תשמע אני חושב שהמצב של העולם הוא לא בסדר. זה... איזה מין... צריך להיות נביא כדי לדעת דברים כאלו. כן? לכן צדיקים אמיתיים מפחדים מזה. ונלמד כמה מקורות שמי שמתפלל כמו³⁷ קורא קריאת שמע כוונתו צריכה להיות לשמיים, לא בשבילו. לה' לבדו. יהי רצון מלפניך. בשבילך. "לא לנו הי' לא לנו". זה הפסוק ש... והדברים רחבים מאד.

ולכן כדי לברר אם יש זכות לקבל, צריך משפט. אבל זה לא אומר - כי המשפט זה לפי הדין הקשה. משפט זה משפט. זה... זה... לא לפחד מהמשפט! לא.. טוב, אומרים "לא לפחד כלל". אבל זה לא העניין. לא רק לפחד. להיות גם שמח. מכיוון שאנחנו בפני דין של מעלה שהוא בית דין של אמת. אם יש מספיק זכות... אבל היוזמה היא בידי האדם.

כי סופסוף, מה אנחנו מבקשים? אנחנו מבקשים באותה תפילה שנקראת "עמידה", שנקראת "שמונה עשרה", כי יש עוד סוגים של תפילות הרבה - למשל: "ואתחנן אל ה' ". תראו מה אומר רש"י על זה. זה תפילה שהיא תחינה. זאת אומרת, לא לפי הזכות. "מתנת חינם" אומר רש"י³⁸.

משה רבינו היה יכול לסמוך על זכותו³⁹. הוא לא רצה. הוא ביקש מתנת חינם. "ואתחנן". זה לא "ואתפלל". זה סוג אחר של תפילה.

עכשיו אנחנו לומדים מה זה תפילה, במובן של תפילה - אם יש זכות אני מקבל, אם אין זכות אני לא מקבל. ולכן אמרתי "שומע תפילה" זה לא אומר שהוא עונה מיד לכל תפילה. הוא שומע. כשיהיה מספיק זכות - אז כל מה שהיה בדברי התפילות הקודמות - אנחנו מקבלים בבת אחת.

כיצד התפילה פועלת

טוב. אז העניין הוא ככה: ש...מה שאנחנו מבקשים זה שכר המצוות. אבל אנחנו יודעים ש"שכר מצווה בהאי עלמא ליכא"⁴⁰.

לכן, שוב - זה קשה להתפלל. מה זאת אומרת "אם אני זוכה"? אם אתה זוכה במה? בשכר מצוותך? זה בעולם הבא, לא בעולם הזה, כן? אבל הרשות בידי האדם, להחליט, אם הוא צריך את חלק מאותו שכר בעולם הזה. לכן הוא צריך לקחת את היוזמה להתפלל. ולכן

זה..הרשות היא בידו. אתה רוצה בעולם הזה, מה ששייך לעולם הבא? - תחליט.

הסכנה שבתפילה

כל זה אני אומר, כדי להסביר שמסוכן מאד להתפלל בלי לדעת מה לבקש. אם מה שאני מבקש זה טוב בשבילי או לא. לפי דעתי הקצרה - אני חושב שבאמת צריך לי שבאמת זה טוב לי. אולי זה מסוכן?!

ואני רוצה להזכיר פה סיפור שיש בגמרא. (שכחתי את השמות אבל תעזרו לי). חכם אחד שהיה עני מאד, אולי זה היה ר' חנינא בן דוסא עצמו. סופסוף אשתו, ביקשה שיתפלל כדי לקנות מה שצריך לשבת, כן? אז סופסוף התפלל. אתם זוכרים מי היה הרב הזה?

קהל [הרב שרק]: ר' חנינא בן דוסא

מניטו: ר' חנינא בן דוסא, כן. שהיה מתפרנס משום אחד מערב שבת לערב שבת. אז סופסוף התפלל וכשקם בבוקר אחרי הלילה מצא רגל של שולחן בזהב בחדר שלו. אבל [נ]פחד מזה, זה מין נס כזה, ואמר לאשתו: נחכה עד מחר בבוקר. אז בלילה חלם שהיה בגן עדן, עם שאר החכמים, וכל שאר החכמים היו שולחנות עם ארבע רגלים ועל השולחן של ר' חנינא בן דוסא היה רק שלושה רגלים. (טוב. זה לא סתם שלושה רגלים, אבל שלושה רגלים). אז הוא הבין שמה שהוא מקבל בעולם הזה - הוא רשאי לבקש. אבל מה שהוא מקבל בעולם הזה - יחסר לו בעולם הבא. אז הוא שוב התפלל שהרגל יעלה, כן? והגמרא אמרה, אם אני זוכר היטב, שהנס השני היה יותר גדול מהנס הראשון⁴¹.

טוב זה רק דוגמא כדי להבין את זה. ולכן ההלכה היא, וזה ברור, זה הלכה פסוקה, כן? או [אם] יש בכוחו לדעת באמת, [ה]נביא, איך להתפלל - רשות בידו. חוץ מהשמונה עשרה שהיא תפילת הציבור, שהיא חובה במקום הקרבנות.

[הפסקה בהקלטה]

...כשמתפללים תפילת הציבור בכוונה, רק בכוונה, רק במחשבה, חושבים על מה שצריך, והוא מחליט. זה מובן? זה מה שרציתי להראות.

רק דקה, זה היה... קודם כל. אני לא זוכר, אבל מי שאל, אתה?

לאדם שלא מתפלל – אין הרגשת חיסרון?

קהל: אתה אמרת, שלכאורה, כל מה שיש בעולם...

מניטו: בקול רם

מניטו: מה שיש בעולם מסודר ולכאורה אין חיסרון. דווקא נראה לנו שהגישה שלנו לעולם זה דווקא - עולם שהוא עומד להשתלם וגם אנחנו צריכים...

מניטו: כן. אבל, תשמע, אני חוזר על זה: אני לא אמרתי בדיוק מה שאתה שאלת: שאין חיסרון בעולם. אני אמרתי את זה ככה:

למי שמסתפק בחיים הטבעיים - אין מקום לתפילה. זה מובן? כן? מחוץ למתפללים, לקהל המתפללים - יש המון והמון בריות שאינן מתפללות! והם חיים בעולם! מכיוון שזה המצב של בריאה שמסתפקת במצב הטבעי של העולם. זה השורש של המילה הלועזית "פגאניזם": מי שחי כ-חלק מהטבע, אז הוא מסתפק במה שיש בטבע. וכל עולמו זה העולם הזה שלו. אבל קמו בני אדם שהרגישו באותו חיסרון, שלא הסתפקו בעולם הטבעי. שהם שייכים לעולם שלמעלה מהטבע. ומרגישים בזה. ולכן יש להם רשות לבקש את הברכות ששייכות לאותו רגש של חיסרון – אם יש להם זכות.

ושוב, זה פשט הגמרא: האבות, שהיה להם אותו הזכות, תיקנו לנו את האפשרות. מי לנו⁴² את צאצאיהם. אנחנו אומרים, שוב, את התפילה לפני: "אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב", "אלוקינו ואלוקי אבותינו". מכיוון שאנחנו הבנים של אותם צדיקים, והם הורישו לנו את אותו צורך של אותן ברכות – אז בזה יש לנו זכות לבקש. ואם לא כן – אין לנו זכות לבקש. צריך להסתפק בחיים הטבעיים כמו הנחש. תפסת את ה...?

מי מרגיש, שהעולם הולך... דווקא: שהכל חסר, והעולם הולך להשתלם? מי מרגיש את זה? דווקא צאצאי האבות, פשוטו כמשמעו. והמתלווים אליהם, והמשתייכים אליהם מכיוון ששמעו אותה בשורה שיש דבר כזה בעולם. מאיפה?! מהאבות! והלאה.

קהל: הפגאני, שהוא מתפלל לאבן, מה הוא עושה?

מניטו: אני לא יודע את [ה]סידור [של] הפגאנים, אבל זה ברור ש – מה זה "פגאנים"? אין לו אפילו שום שייכות לאותו רגש של חיסרון מהעיקר, מעצם החיים האמיתיים, שהם לפי לשון החסידות: "הרוחניות". פגאני במובן הפשוט של המילה – הוא מסתפק בחיים הטבעיים של הטבע. וזה כל העולם החיצוני. כל העולם של בידור. של.. כל העולם ש.. יש בעולם מספיק הנאות ורק צריך להנות מההנאות של העולם! אנחנו חיים 4000 שנה אחרי הזמן שהתחיל העסק של הרגש הזה של - העולם חסר, שצריך ברכה. זה מתחיל באברהם: "והיה ברכה". זה שייך לנושא שלנו.

טוב, אז טוב ללכת ככה לאט לאט, כי אני מגלה שהדברים אינם כל כך מובנים מאליהם. אבל

אתם רואים שלחכמי התלמוד זה היה מובן. כן? ברור, כמה מילים. זה..

אה. רק שנייה. כן. מה אתה רוצה?

קהל: אתה מדבר כאן על מידות כלל ישראל... אתה לא מדבר על... שאנחנו נמצאים... אנחנו כלל של אנשים שכולנו צאצאים של אברהם יצחק ויעקב. בתוך המסגרת הזאת, החיסרון הזה נדמה לנו כיותר מידי, ממה שבמסגרת ש...

מניטו: נו? אז? מה? מה, מהי השאלה?

קהל: במסגרת של עם ישראל בכללותו, שאתה נמצא כאן כרגע, זה משהו שכל הזמן מלמדים אותנו, זה דברי הנביאים, שאומרים שיש חיסרון כל יום. זה לא משהו שהוא חדש בשבילנו

מניטו: יפה. יפה. אז מה, מה השאלה?

קהל: שהגישה לתפילה לכאורה צריכה להיות...

מניטו: הגישה ל...?

קהל: הגישה לתפילה בכל אחד מאיתנו - היא משהו לא יוצא מן הכלל, אלא משהו שהוא הולך בעצמו עם החינוך היהודי הרגיל.

מניטו: זהו. במילים אחרות זה מה שאומרת הגמרא. תפילות – האבות שלנו תיקנום. זה מה שאומרת הגמרא. אולי לא הבנתי מה הכוונה שלך.

קהל: לכאורה אתה אומר, שבתוך כלל ישראל, צדיקים שבהם - מבינים מה זה תפילה. אבל כל יהודי...

מניטו: דווקא אמרתי את ההיפך: מכיוון שהצדיקים מבינים מה זה תפילה הם לא רוצים להתפלל. הצדיקים הגדולים כן? דווקא אמרתי להיפך. ולכן הם מוכרחים להתפלל, כדי להתפלל בשביל העולם. פעם אמרתי, אני לא זוכר אם בשיעור הקודם, זה מין תמונה כזו: שצדיק מתפלל עם מטרייה. כדי שהברכה תבוא. בשבילו, אבל תלך לאחריים.

מהיכן התחילה תחושת החיסרון

אם כן... סופסוף אין בעיה. מה שרציתי להסביר זה, ש: חוץ מתפילה ל"אלוקי אברהם יצחק ויעקב", ולא רק לפי המקרא, בהיסטוריה כפי שהייתה - אין דבר כזה בעולם, שאדם הרגיש צורך לבקש מהבורא מה שלא נמצא בטבע. זה חידוש של אבות ישראל. זה חידוש של הזהות העברית. זה חידוש של ישראל. ואח"כ – "שמועה שמענו", יש...יש הרבה גויים ששמעו את השמועה. יש אפשרות כזאת. אז הם עושים כאילו כן? זה ברור.

האסון של חורבן הבית

קהל: קרבנות באים בשביל אותו תפקיד?

מניטו: לא.

מניטו: קרבנות היו קודם אבל. כשהתפילות...

מניטו: ברור. התכלית, התפקיד של הקרבנות זה לכפר על החטאים. רק מי שהוא צדיק מִחַטָּא - רשאי לבקש יותר ממה שיש לו. לכן צריך להתעלות [מ]על אותה מדרגה שלפני החטא, הודות הקרבן, דרך הקרבן - כדי לקבל רשות אחר כך להתפלל. ולכן האסון של חורבן

ביהמ"ק - שלא היו יכולים להתפלל! מכיוון שלא היו יכולים להקריב קורבנות. החידוש של אנשי כנה"ג זה - לתקן את התפילות כקורבנות. ודרך התפילות כקורבנות – מבקשים. זה מובן?

קהל: אז איפה הכפרה? תיקנו את התפילה, אז איפה הכפרה?

מניטו: יפה. יפה. רק דקה. אם אני הבנתי את השאלה: איפה הצד של הכפרה שיש בתפילה כמצווה? בשמונה עשרה?

קהל: כן

מניטו: זה מתחיל במילה הראשונה. אז רק בסוגריים, כי זה היה נושא של שיעור... אחרי כמה שיעורים. אבל אפשר לקדם את זה ככה:

תפילה אריכתא

אנחנו מתחילים בפסוק אחד מהתהילים: "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". ואת זה תיקן ר' יוחנן, ובלשון הגמרא זה [נקרא] "כתפילה אריכתא". מאיפה אותה הגדרה שפסוק של תהילים זה תפילה? כן? אנחנו רגילים בזה! זה שייך לתפילה שלנו. כל תלמיד יודע ששמונה עשרה מתחיל ב-"ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". אבל זה סוגיה בגמרא. זה חידוש של הגמרא.

אני רוצה בקצרה לפי אותה שאלה להסביר את זה:

תראו את זה בפירושו של רש"י על אותו פסוק בפרק בתהילים. הפסוק אומר: "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". רש"י מסביר את זה ככה, אם אני לא טועה:

"מחול לי, ותן לי פתחון פה להגיד תהילתך"⁴³.

אתם רואים איזו הקבלה בין הפסוק, ופירושו של רש"י: "ה' שפתי תפתח" – מחול לי ותן לי פתחון פה. "ופי יגיד תהילתך" – להגיד תהילתך. מה רוצה רש"י? "ופי יגיד תהילתך" – זה להגיד תהילתך. ברור. "שפתי תפתח" – תן לי פתחון פה, רשות. כן? אז הוא מתרגם אדנ"י ב"מחול לי". זה מה שאני רוצה להסביר.

אותו פסוק נמצא בפרק שדוד המלך אומר שהוא לא ביכולת להביא קרבן. זה דומה מאד למצב שלנו: אין לנו ביהמ"ק, אנחנו לא יכולים להביא קורבנות. ובפסוק הסמוך, תקראו את הפרק, הוא אומר: "כִּי לֹא תִחַפֵּץ זָבַח וְאֶתְנָה". הוא לא יכול להביא קרבן כדי לכפר על החטא שלו. מכיוון שהיה חטא במזיד – וחטא במזיד אף קרבן לא מכפר. אז הוא במצב שאין לו קורבנות. מה הוא אומר? "ה' שפתי תפתח". איך מתרגם רש"י? "מחול לי ותן לי פתחון פה". מחול לי - זה הכפרה. ולכן לפי רש"י, ואני רוצה להסביר את זה, לפי רש"י הכוונה של המילה אדנ"י זה כפרה. ברור?

אז היחיד, צריך לומר את הפסוק הזה כתפילה אריכתא, כדי לקבל רשות להיכנס בתפילה של הציבור. הציבור הוא צדיק כציבור. הוא יכול להתפלל. אבל היחיד - צריך להתכפר כדי להיכנס בתפילה של הציבור. זה מובן?

כי, זה כלל אחר, נלמד את זה אחר כך (לא גמרת, ראיתי): אין ציבור חוטא. הציבור הוא צדיק. ולכן כוחה של תפילת הציבור הוא עדיף מכוחו של תפילת יחיד. זה מקרא ש... זה ידוע. ולכן אותו פסוק - זה היחיד שאומר את זה כדי להיכנס בתפילה של הציבור. וזה בלשון יחיד: "אֲדַנִּי שִׁפְתַי תִּפְתַּח". ופסוק זה כתוב אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד. ולא יקו"ק. אדוני שלי, אני,

פרטי. "שפתי תפתח, ופי יגיד תהילתך".

יש עוד פרט שאני רוצה להסביר. בנוסח הספרדי, בחזרה, החזן לא אומר: "ה' שפתי תפתח". הוא מתחיל ב: "ופי יגיד תהילתך". כי "אדני" שפתי תפתח" שייך לו כיחיד, לא כחזן. ולכן הוא לא חוזר על זה. הוא רק הוא מתחיל: "ופי יגיד...". חוץ מימים נוראים [שבהם] הוא אומר את זה בקול רם. זה עניין אחר.

ההבדל בין "אלוקי" לבין "אדני"

אז אנחנו צריכים עכשיו להבין מה דעתו של רש"י כשאמר: אדני"י מחול לי. ורק להבין את ההבדל בין המילה "אלוקי" והמילה "אדני"י: שהוא, האלוק שלי - זה לא תלוי בי. ואלוקים זה מידת הדין. אלוקי זה לא תלוי בי. אם אני חוטא, או אני לא חוטא - הוא אלוקי. אם אני מכיר בו, או לא מכיר בו - הוא אלוקי. זה לא תלוי בי. זה ברור.

ולכן אם אני במצב של חוטא, המשמעות של אלוקי זה - שופט. במשמעות של מידת הדין, מכיוון שאני חוטא. לכן, כשאני חוטא, אני במצב שאני לא מכיר בו. אני לא מקיים את תורתו. אני מקיים את תורתו. חטא - זה כאילו אין לי אלוק. זה ברור. אז אם אני אומר שוב - אדני"י, שאני מכיר באדנותו עליי, הכוונה זה "מחול לי". זה מובן?

ולכן, במצב של חטא, השם אדני"י יוצא - ובא במקומו השם אלוקי. אם אני שוב אומר - אדני"י, הכוונה זה: מחול לי. חטאתי, מחול לי. זה הכפרה.

אז היחיד עובד דרך "תפילה אריכתא" שהיא כפרה כדי להיכנס בתפילה של הציבור (כנגד קורבנות תיקנוס), שכוונתה - להיות הכפרה של הציבור. ודרך הכפרה של הציבור אפשר להתפלל⁴⁴.

סיכום סוגיית "תפילה אריכתא"

זה הסוגיה שלנו. תפילות - אבות תקנוס. אלא, כל עוד ביהמ"ק היה קיים היה אפשר להתפלל אותם התפילות מכיוון שהיו הכפרות של הקורבן. אחרי חורבן ביהמ"ק - כנגד תמידין תקנוס". כדי שיהיה אפשר להתפלל דרך תפילה שהיא - העבודה (במקום קורבנות). עכשיו זה יותר ברור? זה פשוט. זה הפשוט.

קהל: אני רוצה לשאול מההתחלה.

מניטו: מה?

קהל: אני רוצה לשאול מההתחלה, אז...

מניטו: טוב, היו עוד שאלות ונגיע. רק דקה. רק דקה. היתה שאלה פה. אתה, כן. אבל בקול רם, אני לא שומע.

תפילה פרטית והתבודדות

קהל: בסדר. לגבי התפילה שצריך לכוון רק בכוונה

מניטו: לגבי התפילה שצריך - מה?

קהל: לכוון בכוונה, אח"כ, בדברים שרוצים לעצמם

מניטו: רק במחשבה.

קהל: ולא להגיד אותם...

תשובה: מה?

קהל: ולא להגיד אותם בפה.

מניטו: כן.

קהל: מפתיע אותי לגבי מה שעושים הברסלבים. שהברסלבים כל הזמן עושים התבודדות, ופונים לקב"ה ישר, בלי...

מניטו: טוב תשמע. זה שייך להגדרה האחרת של התפילה: אישית, פרטית, שהיא רשות, לצדיקים, שידועים. זה לא שייך לאותו נושא ש: בתפילה שהיא מצווה – יש לנו אפשרות לכוון. מכיוון שהם בנו חכמה שיש לברסלבים⁴⁵, כן? אבל צריך להבין שזה לא אומר שזה תפילות. זה לא אומר שזה בקשות. זה התבודדות. זה עניין אחר.

קהל: אבל...

מניטו: מכיוון שיש לכם איזה משמעות למילה: "תפילה": כל מה שהאדם אומר בפה שלו, כשהוא לפני הבורא, אתם מגדירים את זה כתפילה. שוב אני חוזר: תפילה זה רק בקשת צרכים. זה נקרא תפילה. זה בא מהגויים, שכל מה שמוגדר כ"עבודה שבלב", שאומרים בפה - מגדירים את זה כתפילה. אז לקחנו את המשמעות של המילה "תפילה" מהתרגום של הגויים, שעשו לעצמם, כן? למשל: קדיש, קדושה, קידוש – זה לא תפילה. זה עבודה שבלב שנקראת: "קדושה" או "קדיש" או "קידוש" – זה לא תפילה! אז אני לא פעם שמעתי יהודים, בשפות אחרות, שאומרים, מדברים על הקידוש ואומרים: התפילה היא שנקראת "קידוש". זה לא תפילה! כמו למשל, בצרפתית אומרים שתשעה באב זה יום טוב. "אינפאט", "דה לא פאט דה כיפור" מה שזה לא יהיה.

קהל: אולי מתכוונים שזה מועד?

מניטו: לא, הם לא יודעים את המדרש הזה. שכבר הגיע המועד, כן? לא, הם נמצאים בחו"ל. אתם מבינים? אז כשאתה רואה, שומע, חסיד בהתבודדות – יש בינו לבין קונו דברים. זה לא אומר שזה דברי תפילה! זה עניין אחר!

קהל: ואם הוא מבקש ממנו דברים?

מניטו: אם הוא מבקש – אז זה שייך למצב של ההגדרה של תפילה במובן הראשון: רשות לדבר עם קונו. שוב, הקושי שיש בנושא שלנו, אני רוצה להגדיר בקצרה. מההתחלה:

עוד חזרה על סוגי התפילה

למילה "תפילה" יש שני מובנים: קודם כל, האפשרות לבקש כל מה שאני רוצה לבקש מהבורא. זה "אבות תקנום". בסדר של האבות, שחרית מנחה ערבית, למדנו קצת בזה. אח"כ, אחרי חורבן המקדש, יש מצווה להתפלל, במקום העבודה של הקורבנות, שאי אפשר לנו⁴⁶ מכיוון שאין ביהמ"ק. זה מובן?

הסכנה שבתפילות פרטיות

ומה שהוספתי תוך כדי הלימוד: שהתפילה במובן הראשון - רק נביאים ידעו לסדר נוסח של

תפילה. שזה דבר מסוכן מאד למי שאינו יודע. למשל: אני אולי איזה משל כן? ... ויש הרבה סיפורים על אליהו הנביא, כן? שאחד מבקש מאליהו דבר שנראה לו כדבר טוב, וסוף סוף זה מתגלה כסכנה חמורה בשבילו. למשל... אה... אני לא יודע. אני לא בעולם של בקשות. אבל, מי שהוא מבקש דבר שהוא חושב שזה טוב בשבילו, וזה מתגלה כ... כרע! לא יודע! רק הקב"ה יודע איך מנהיג עולמו. אז מי שמאמין שבאמת יש משגיח, יש מנהיג - מפחד להתפלל! אני לא יודע! כן? טוב.

לכן תיקנו, אנשי כנה"ג וביניהם הנביאים האחרונים נוסח של התפילות, מכיוון שהם חכמי ישראל, נביאי ישראל, יודעים איזה ברכות צריך לבקש. איזה ברכות ישראל צריך לו, כישראל. זה: דעת, סליחה, ותשובה וכן הלאה. נלמד את זה במשך השנה.

אז - ונראה, נגלה את זה, שאלו הם הברכות שהאדם צריך. ובפרט, ישראל בהיסטוריה שלו. אלו הם הברכות. לא פחות ולא יותר. היחיד, בתוך אותו נוסח, רשאי לכוון לצורך העצמי, הפרטי שלו. במחשבה. זה מובן?

חוץ מזה אתה רומז לעבודות אחרות לגמרי! שזה בעולם החסידות וגם בעולם של אדם, אדם.. (אני לא רוצה לומר אדם דתי) של צדיק שיש לו דברים עם בוראו. אבל זה לא אומר שזה בקשת צרכים. רק צדיקים גדולים, גדולים, גדולים כתבו תפילות. למשל הרב נחמן מברסלב עצמו, הוא כתב תפילה עמוקה מאד. אני לא יודע אם אתם יודעים את התפילות של הרב מברסלב עצמו, כן? והוא ביקש מה שביקש. זה מה שאני רציתי להוסיף לזה. טוב יש עוד שאלות. כן.

קהל: בפסוקים של התהילים שמסבירים את המילה "ויעמוד" ואת המילה "לשוח בשדה" בתהילים.

מניטו: זה לא תהילים. זה המקרא. טוב.

קהל: לא. הוא מביא את תהילים.

מניטו: איזה פסוק?

קהל: "ויעמוד יצחק ויפלל". ואח"כ "תפילה לעני כי יעטוף".

מניטו: אה כן כן. כן.

קהל: הפירוש למילה שוח – זה עמידה.

מניטו: כן. כתפילה

קהל: אז הפירוש שהוא מביא אולי אפשר לראות כשאברהם פונה לתפילה דווקא הוא פונה מבחינת הדין. ואח"כ כשיצחק פונה זה דווקא לפי מידת החסד. בפסוקים אנחנו רואים את זה.

מניטו: תשמע, אני שמעתי את השאלה כבר.

קהל: גם אצל יצחק...

מניטו: כן כן. אני יענה קצת. מה שרציתי לענות זה - שהעובדה שיש משפט זה לא אומר כי - המידה השולטת היא מידת הגבורה. משפט זה משפט. גם לפי מידת החסד יש משפט. זה ברור מה שאני אומר?

אבל, למדנו בשיעור הקודם ברייתא שאומרת: "אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה". והגמרא מגדירה, מסבירה, דוגמאות של הלכות פסוקות. והיא מביאה שלוש דוגמאות:

אחת של הלכה פסוקה שהיא מצד החומרה. אחת שהיא הלכה פסוקה מצד הקולא. ואחת של הלכה פסוקה שהיא מצד האמת לאמיתו. וראינו שזה מקביל ל-שלוש תפילות. מי שמתפלל צריך לצאת מתוך כוונה של הלכה פסוקה כדי להגיע לפני הבית דין. בבוקר - מכיוון שהמידה השולטת זה מידת החסד, הוא צריך לצאת מדבר הלכה פסוקה של חומרה, של מידת הדין. כדי לאחד את המידות. וכן הלאה.

קהל: וזה התיקון?

תשובה: לא, וכן הלאה. וזה המצב של השאלה שלך.

קהל: כן, אבל זה המצב של התיקון שם בפסוק.

מניטו: לא.

קהל: הם פנו לא מתוך הפנייה העצמית שלהם, הפוך.

מניטו: לא. דרך, מתוך הזכות של התיקון שלהם קיבלו זכות להתפלל. יש שני דברים פה. למשל: (דיברנו על זה בשיעור הקודם. טוב, זה קשה מאד ללמוד משבוע לשבוע, אבל ננסה). זה ככה: יש עשרה ניסיונות של אברהם אבינו. זוכרים את המשנה? יש עשרה ניסיונות. אברהם אבינו היה צריך להיות נבחן אם הוא באמת צדיק של מידת החסד. אבל, מכיוון שעמד בכל הניסיונות האלו, כמעט עד הסוף, עד הניסיון התשיעי, אלו היו ניסיונות האם אתה כדאי⁴⁷ להיקרא צדיק של מידת החסד. ועמד. הניסיון האחרון היה לפי מידת הדין. זה עקידת יצחק. "והאלוקים ניסה את אברהם", והמדרש אומר בפירוש: וה' ניסה את אברהם לא נאמר. אז מה פירוש הדברים?

כי - אברהם, כדי להיות צדיק אמיתי, אפילו של מידה מיוחדת, ובמקרה שלו זה מידת החסד, הוא צריך להיות צדיק של ייחוד⁴⁸ המידות. צריך להיות גם כן מסוגל להיות צדיק לפני מידת הדין. ולכן הניסיון האחרון שלו זה דרך מידת הדין. זה מובן? טוב.

מה שרציתי להסביר לפי הנושא שלנו, זה שיש בכוחו של אברהם אבינו לדבר למידת החסד. מאיפה באה לו הזכות הזו? מכיוון שהוא צדיק אמיתי. ולכן המתפלל בשחרית יוצא מהלכה פסוקה של חומרה. הוא מסוגל ל-"והאלוקים ניסה את אברהם" - אז הוא צדיק של החסד בבחינה אמיתית. זה העניין.

בשאלה שלך היו שתי רמות של השאלה. אברהם תיקן את הכלי של מידת החסד. ולכן, בְּזָה, זה העניין השני, נתן לנו את האפשרות להתפלל לפני מידת החסד - זה נקרא תפילת שחרית. ברור? אלא אם כן.. הבנתי את השאלה שלך.

הצדיק מכפר על הדור

קהל: דיברנו על הכפרה, שאנחנו צריכים לגשת לתפילה מתוך אדניי זה עניין של מחול לי ואז אפשר... זה קצת מקביל לעניין של כפרה שאומרים ש"צדיק מכפר על הדור". מה הפשט של כפרה הזאת של הצדיק ביחס לדור?

מניטו: אה טוב זה שאלה אחרת. נושא אחר. כן? זאת אומרת - הזכות שהצדיק מביא לעולם, הזכות הזו - מכפר על הדור. כי הנוכחות של הצדיק, מכפרת עליו

קהל: לא, יום אחד הוא נפטר...

מניטו: זה גם כן. אמרו באותו מקור: ולא רק כשהוא חי, גם כשהוא נפטר. זה באותו...

מדוע צריך להתפלל אם הברכות כבר נמצאות בעולם?

קהל: הברכות שתיקנו אנשי כנה"ג של הנוסח בעמידה – האם הם היו כבר בעולם, לפני זמן האבות?

מניטו: אבל לא כעבודה מסודרת בסידור. ברור שהיו יודעים איך לבקש דעת. איך לבקש, איך לנסח ברכת המינים, כשיש צורך כן? מה שתיקנו אנשי כנה"ג זה הסידור במקום הקורבנות.

קהל: אז אם ככה - מה הצורך להתפלל? כי אם הברכות כבר נמצאות בעולם? ...

מניטו: לא. מה שנמצא בעולם - אני לא אמרתי את זה. מה שנמצא בעולם זה האפשרות לבקש את אותן הברכות. אותן הברכות – אנחנו צריכים אותם ולכן אנחנו מבקשים אותן. הם נמצאים בעולם התפילות, לא בעולם הטבע. הם נמצאות כן? תפסת את השאלה שלך?

זאת אומרת, המצב הוא ככה, זה מה שהסברתי:

מה שאנו מבקשים זה מה ששייך לנו בעולם הבא. אנחנו מחליטים - אני צריך אותו עכשיו. אז - אתה רשאי לבקש. אבל אתה צריך לעבור משפט. האם אתה זוכה. מכל מקום אני לא מקבל – רק מה שאני זוכה, אבל כל מה שאני זוכה זה שייך לי בעולם הבא, לא בעולם הזה. "שכר מצוות בהאי עלמא ליכא". זה ברור כן? ולכן אנחנו אוכלים מפירותיהם בעולם הזה. זה אותו סוג. אבל אתה צריך להחליט אם אתה רוצה. ויש חסידים, צדיקים-חסידים שמעדיפים לחכות עד העולם הבא. ולכן מסתפקים במועט. זה מובן?

קהל: אבל אנשים מבקשים על הכלל, זה לא הולך על חשבון...

מניטו: ברור. ברור. זה משהו אחר.

אבל אתם מגלים בזה. יש מדרגות מדרגות מדרגות של צדיקים, של זכויות... כדי להתפלל.. כל אחד והמדרגה שלו.

סופסוף אנחנו צריכים לרדת ארצה, כן? מה שאנחנו מתפללים כל יום זה השתייכות לתפילת הציבור של כל ישראל! וזה אותו נוסח! אע"פ, ואת זה נלמד אח"כ: הנוסח הוא אותו נוסח, כל יום בבוקר במנחה ובערבית. אבל התפילה עצמה היא שונה כל פעם. זה נלמד אח"כ. כן, מה היתה שאלה, ואח"כ את:

מדוע לבקש פעמיים סליחה בתפילת העמידה?

קהל: אמרנו שסביב התפילה, בתור בקשת צורך, אחרי הוצאה של כפרה. כלומר: אנחנו נקיים מן החטא, אז אנחנו יכולים לבקש תפילה. אז יש בתפילה אנחנו מבקשים מהקב"ה בתור צורך: סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחול לנו מלכנו כי פשענו, כלומר: יש לנו צורך לקבל מחילה על החטא. מה זאת אומרת? אני נמצא עכשיו במצב של חטא, אז איך אני יכול לבקש?

מניטו: יפה. יפה. ולמה אנו לא מתחילים בזה? טוב אני רוצה לתת לך תשובה. אבל זה שאלה במקומה. (אני רוצה להסביר את זה בקצרה, ואח"כ מכיוון שזה השעה [שבה] נגמר את הלימוד.

פחות או יותר ראינו מה בין אבות תיקנום, כנגד קורבנות תיקנום. אבל אתם רואים איך זה רחב, איך זה עמוק, איך זה... לא גמרתי כן? תיקח את נוסח התפילה. מהי הברכה הראשונה? דעת. הברכה השנייה? תשובה. הברכה השלישית? סליחה.

טוב, קודם כל מה שאנו מבקשים זה דעת. מכיוון שאדם בלי דעת זה לא אדם. "אתה חונן

לאדם דעת", פשט כן? אדם בלי דעת זה לא אדם. זה דווקא בריאה טבעית "כבהמות נדמו", זה לשון הפסוק. הוא חי כמו אדם, אבל לאמתו של דבר, מכיוון שאין בו דעת - הוא חי בצער, מכיוון שיש לו זהות של אדם בלי עצם של אדם. שזה הדעת. ולכן העיקר של הבקשה זה הדעת.

אז אם יש לך דעת - חטא זה חטא. ולכן מי שיש לו דעת הוא צריך את התשובה מיד. שאם חוזר בתשובה - שהתשובה שלו תהיה מקובלת. שתקבל. ואם תשובתו מתקבלת - אז הוא צריך לקבל את העונש של החטא שלו. ולכן רק אז - מבקשים את הסליחה. כן? יש סדר. דעת מביאה צורך של, בקשה של, רוצה בתשובה, וקבלת התשובה מביאה צורך של בקשת המחילה. זה מובן?

ולכן מה שאנחנו מבקשים פה זה משהו אחר לגמרי. באדניי שפתי תפתח" זה - "רשות להגיד תהילתך". יש פסוק שמלאכים רשאים להגיד... "לספר חוקי"

קהל [הרב שרק]: "ולרשע אמר אלוהים מה לך לספר חוקי"

מניטו: יפה. אתם שומעים את הפסוק, כן? ..חחח... אתם שומעים את הפסוק? הרשעים אין להם זכות, רשות, להגיד תהילת הבורא. תחזור על הפסוק בקול רם.. חחח.. :

קהל [הרב שרק]: "ולרשע אמר אלוהים, מה לך לספר חוקי"⁴⁹.

מניטו: יפה. אז צריך לתקן את המצב הזה של רשע. ואין שום משמעות כשרשע אומר תהילת ה'. זה תרתי דסתר, כן? ולכן מכיוון שאנו צריכים להתחיל בתהילה - "תפילה לעני כי יעטוף", ורק אח"כ "ולפני ה' ישפוך שיחו", אז צריך להיות בבחינת צדיק כדי להתחיל בתהילה. מה זה "התהילה"? זה ההגדרה מיהו הבורא. "אתה חונן לאדם דעת" - זה תהילה. ואח"כ: "חוננו מאיתך" - זה הבקשה. ולכן צריך כפרה כדי לקבל רשות להתפלל ולבקש מחילה וסליחה. כדי לקבל רשות להתפלל, פשט. להיכנס בתפילה של הציבור.

אתם זוכרים איך יהודי מתפלל? הוא היה באיזה מקום בביה"כ. הוא מוציא את עצמו מאותו מקום, עושה פסיעות כן? ואח"כ חוזר. חוזר, בציבור. וכדי לבקש רשות, כדי להיכנס בציבור, צריך לומר: "אדניי שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". זה קשור. זה מובן? טוב.

אתם רואים שצריך לדייק במשמעות של כל מילה ומילה. כפרה זה כפרה, הבקשה של מחילה זה בקשה של מחילה. זה משהו אחר. טוב. יש עוד שאלה? כן?

קהל: יש שאלות לגבי הפסוקים האלה של אברהם יצחק ויעקב. בין היתר, דיברת על הקשר בין עמידה לתפילה. פחות ברור לי מה הקשר בין שיחה לתפילה?

מניטו: אה זה לא הסברתי.

קהל: פגיעה לתפילה?

מניטו: זה לא הסברתי. נכון את צודקת, הסברתי רק את העניין הראשון: עמידה ותפילה. טוב, כשנגיע לאותם המקורות בנושאים האחרים נגיע לכל זה.

אני רואה שזאת הייתה משימה רחבה מאד. אבל אולי זה היה כדאי להתחיל פעם ללמוד את הנושא הזה. ומה שרציתי להסביר לכם זה שאני צריך לצאת לחו"ל ולכן שלושה שבועות לא יהיה השיעור הזה. מכמה סיבות, כן. השיעורים האחרים זה עניין אחר לגמרי, אל תערבבו את העניינים. זאת אומרת ביום שני הבא ובעוד שבועיים ובעוד שלושה שבועות אני לא יכול לתת את השיעור הזה. אבל אני לא רוצה שתפסיקו את השיעור. לכן ביקשתי מאליעזר שילמד אתכם את אותם המקורות כדי שתמשיכו ללמוד, כהכנה לשיעור, ובעוד שלושה שבועות אני אחזור, אי"ה נמשיך באותו נושא. זאת אומרת, המקור הזה, כבר פחות או יותר למדנו אותו.

תפילות אבות תיקנום, תפילות כנגד תמידין תקנום. [אם] צריך לחזור הרבה פעמים על הפרטים של העניין – נחזור. אבל בשיעורים הבאים נלמד עוד מקורות אחרים... [סוף קלטת]

...למדתם כבר כהקדמה כמה סוגיות בגמרא, ואני חושב שהגעתם כבר לנושא של מספר הברכות בשמונה עשרה, שמונה עשרה שהם תשע עשרה, כן? למדתם את זה. אז אני רוצה רק הערב, ייתכן שיתעוררו שאלות. יש עוד שאלות? אורי?

מכיוון שאני לא יודע בדיוק מה למדתם, אבל אני רוצה לחזור על מקור אחד בדף שמונה עשרה. זאת אומרת, ט' ב' במסכת ברכות. ונחזור על העניין של, המושג של "תפילה אריכתא", ההגדרה של ר' יוחנן – תפילה אריכתא, אני אסביר אח"כ במה מדובר, ודרך אותה סוגיה נחזור לעניין של מס' הברכות כדי לגמור את הנושא. "מכדי".

בסוגיה פה אנחנו לומדים את הנושא של סמיכה בין גאולה לתפילה. זה נושא בפני עצמו, את הסמיכות, לסמיכה בין המצווה של קריאת שמע והמצווה של התפילה. זה שתי מצוות נפרדות: כל עוד שביהמ"ק היה קיים, גם השעות של אותן המצוות – של ק"ש ושל התפילה היו שעות שונות, זה חופף גם כן, אבל בכל זאת, העיקר של הנושא, ש: החכמים קבעו את הסמיכה בין הברכה האחרונה של ק"ש ומיד התחלת התפילה. למדתם את זה כבר? סמיכה בין גאולה לתפילה.

אז תוך כדי לימוד של אותו נושא, הגמרא שואלת. אז נתחיל מיד:

"מכדי, האי יהיו לרצון אמרי פי - משמע לבסוף ומשמע מעיקרא"⁵⁰

אני מסביר את זה בקצרה: אנחנו גומרים את התפילה של שמונה עשרה בקריאת פסוק אחד של תהילים: "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך... צורי וגואלי". הגמרא שואלת: היינו יכולים לקרוא את אותו הפסוק בהתחלת התפילה, כהקדמה לתפילה. אני חוזר על המשפט:

"מכדי, האי"

הפסוק הזה:

"יהיו לרצון אמרי פי", "משמע"

המשמעות שלו, היא במקומה, גם בסוף התפילה, לבסוף,

"ומשמע מעיקרא"

גם בהתחלת התפילה.

למה קבעו שנקרא את הפסוק של "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך" בהתחלת התפילה, ו: "יהיו לרצון אמרי פי" בסוף התפילה. הבנתם את השאלה, כן?

מכיוון ש: המשמעות של הפסוק שלנו, "יהיו לרצון אמרי פי", יכול להיות, כפי שאמרתי, במקומו, גם כהקדמה לתפילה. ופה התשובה של הגמרא היא קשורה לנושא שלנו:

"מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר י"ח ברכות?"

ואנחנו רוצים להבין למה קבעו חכמי התלמוד לקרוא: "יהיו לרצון אמרי פי" אחרי י"ח ברכות.

"לימרו מעיקרא!"

היה אפשר לומר את זה בהתחלה כפי שאמרתי.

"אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר יח פרשיות,

פרשיות של תהילים. פרקים של ספר תהילים.

"לפיכך תיקנו רבנן לאחר שמונה - עשרה ברכות."

זאת אומרת, יש פה סברה, שיש קשר בין תהילה ותפילה. תהילים והתפילות. הגמרא רואה בפרקים של ספר תהילים – תפילות.

מכיוון שדוד המלך אמר את אותו הפסוק: "יהיו לרצון אמרי פי", כסוף של התפילות שלו - אז אנחנו לומדים מזה שהסדר של התפילה, המבנה של התפילה, צריך להיות כפי שאנחנו מוצאים בספר תהילים - אחרי י"ח פרקים, אצלנו: י"ח ברכות. זה ההנחה הראשונה. זה מובן? כן?

זה מקור חשוב מאד לנושא שלנו, שבתפיסה של חכמי התלמוד יש הקבלה במשמעות האמיתית של המילים, (ואת זה נלמד עוד הערב), בין המושג: "תהילה" והמושג: "תפילה". כדוגמא לתפילות יש לנו כבר התהילים של דוד המלך. של דוד המלך "בעיקרא".

עכשיו השאלה של הגמרא:

"הני י"ח, דכתביא"

אתה אומר: שמונה עשרה פרקים, תהילים, פרשיות, לאמתו של דבר אם נפתח את ספר תהילים אנחנו מוצאים שיש תשע עשרה פרקי שהסיום שלהם הוא אותו פסוק של "יהיו לרצון אמרי פי". התשובה היא:

"אשרי האיש, ולמה רגשו גוים - חדא פרשה היא."

והתשובה של הגמרא ש-קודם כל, הסדר של המסורה הייתה שהפרק הראשון של תהילים והפרק השני: "אשרי האיש" ו"למה רגשו גוים", היו פרק אחד. והגמרא מסבירה את זה ככה:

"אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאה ושלוש פרשיות אמר דוד, ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר:

בסוף הפרק ק"ג של הספר:

"יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה."

והפעם הראשונה שהמילה "הללוי-ה" מופיעה בספר תהילים, ודוד המלך לפי ההסבר של הגמרא לא היה יכול לומר הללוי-ה עד שראה במפלתן של רשעים. מהמקור הזה אנחנו לומדים שיש ק"ג פרשיות לפני אותו פסוק של "יתמו חטאים מן הארץ". ועכשיו הגמרא מקשה, שואלת את אותה השאלה:

"הני ק"ג, ק"ד הויין! אלא שמע מינה: אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא."

לאמתו של דבר אנחנו לומדים שהפרק הראשון והפרק השני שצריך להתחיל עימם אותו פרק אחד מעיקרא, לא מהעניין של "יהיו לרצון אמרי פי" – זה משני, לכאורה, אלא מעניין יותר רחב של: דוד המלך לא אמר את הללוי-ה רק אחרי ק"ג פרשיות. והגמרא מקשה: אם אנחנו פותחים את הספר אנחנו רואים שזה ק"ד. והתשובה היא פה:

"אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא". דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל פרשה שהיתה חביבה על דוד, פתח בה באשרי וסיים בה באשרי; באשרי פתח – דכתיב, (תהלים א') אשרי האיש, וסיים באשרי - דכתיב (תהלים ב'), אשרי כל חוסי בו.

טוב, אם כן, מאיפה למדנו ש... [סוף קלטת]

[הפסקה בהקלטה]

...וזה המקור של שמונה עשרה שהם תשע עשרה ברכות בתפילה. זה מספיק ברור? כן?
 ולכן אני רוצה להתחיל בסוף, לנסות להבין את המשמעות של אותה סוגיה, בנושא: מה זאת אומרת ש"דוד המלך לא אמר הללוי-ה עד שראה במפלתן של רשעים".
 אז כדי להתחיל בזה, תזכרו כי הקשר עם הנושא שלנו זה דווקא הפסוק הראשון שמתחיל התפילה כ"תפילה אריכתא", "ותפילה אריכתא" זה קשור לתפילה אבל זה עבודה בפני עצמה, וצריך להגדיר את הכוונה שאותה עבודה שנקראת "תפילה אריכתא" - הקריאה של הפסוק: "אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". זה מהסוגיה הקודמת.

הללוי-ה

טוב, אז העניין הוא ככה: מה זה "להלל"? הללוי-ה, זאת אומרת זה: צריך להלל את הבורא. ושם הבורא פה הוא יו"ד ק"ה. הללו - י-ה. ולפי מה שאומרת הגמרא, אי אפשר להלל את הבורא כל עוד שיש רשעה, רשעות, רשעים בעולמו. כל עוד שיש רע בעולמו, אי אפשר לומר בפה מלא הלל של הבורא, להלל הבורא על שברא את העולם שלו. מכיוון שיש כמין סתירה בין המצב של העולם כבריאה של אותו בורא - במצב של העולם יש רע. ואני בא, ואני מהלל את הבורא שברא עולם שיש בו רע. יש סתירה, זה בלתי אפשרי. רק כשבנבואה שלו דוד המלך ראה איזה חזון של עולם בלי רשעות - אז היה יכול לומר הללוי-ה.

ופה השם י"ה זה שם של הבורא, של המדרגות העליונות של העולם, שאין בהם רע. יו"ד ק"ה. ו"ו ק"ה. זה החלק של שם הווייה ששייך למדרגות התחתונות של העולם שכבר הרע מתגלה, מופיע, ונמצא בעולם התחתון שלנו, בעולם השפל כפי שאומרים, שהוא טוב ורע.
 ולכן פה ההגדרה היא ברורה: אי אפשר להלל את הבורא כל עוד שאנחנו נמצאים בעולם שהוא טוב ורע בבת אחת.

הלל

לכן צריך להבין מה זה "הלל". אז אני רוצה להסביר את זה בקצרה, כי המשמעות היא מספיק ברורה: "להלל" זה לומר את ההגדרה האמיתית על מה ומי שאני מדבר. אם אני רוצה להלל מישהו, ההלל האמיתי זה ההגדרה האמיתית שלו. כל המוסיף גורע וכל הגורע לא מוסיף. אם אני אומר יותר- זה לא ההלל האמיתי. אם אני אומר פחות - זה לא ההלל האמיתי.

וזה אנחנו לומדים מהדקדוק, מהמשמעות הדקדוקית של המילה. אתם יודעים שיש לנו ה"א הידיעה. ואחרי ה"א הידיעה יש דגש. והדגש מסמל למ"ד שנפל. זה ידוע. ולכן, מה זה ה"א הידיעה? ה-ה"א הידיעה היה צריך להיות "הל". וזה השורש הבסיסי של המילה "הלל". "הלל" זה לומר הידיעה האמיתית של הדבר או של מי שאני מדבר עליו. להלל זה להגדיר באופן אמיתי.

כשאנחנו אומרים כי הקב"ה הוא "לעילא לעילא מן כל ברכתא שירתא ותושבחתא" וכן הלאה - זה למעלה מכל הלל, מכל תהילה, מכיוון שהוא למעלה מכל הגדרה. ולכן המשימה לומר את ההלל של הבורא - היא משימה בלתי אפשרית. פה יש לנו בגמרא נקודה חשובה

מאד: כל עוד אנחנו מוצאים בעולם טוב ורע – אי אפשר לבטא את ההלל האמיתי של הבורא.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

אם זה כבר מובן אני יכול להמשיך. זה מה שאומרת הגמרא. דוד המלך לא אמר הללוי-ה עד שראה, אני מסביר, אני מוסיף – בנבואתו - עולם שבו תמו החטאים. כל עוד שיש רע בעולם אי אפשר לומר "ברוך שם כבוד מלכותו בפה מלא". אתם יודעים את הנושא הזה, זה קשור: רק ביו"כ אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו" בפה מלא, יש סוגיה שלמה בגמרא על זה. לא לומר את כבוד הבורא; זה בלתי אפשרי. לומר, זה בלתי אפשרי גם כן, אז אומרים את זה בחשאי. לא לומר – זה בלתי אפשרי. לומר – זה גם בלתי אפשרי. יש סתירה בין שני הדברים האלו: ההגדרה של הבורא, וההגדרה של עולמו. ואם ההלל זה להלל את הבורא על עולמו - אנחנו נמצאים בבעיה. זה. זה נושא... הבנתם. זה בלתי אפשרי. ולכן זה הפתרון של הגמרא: לומר את זה בחשאי. חוץ מיו"כ שכולם צדיקים, תמו חטאים מן הארץ, וכולם מלאכים, אז אפשר לומר בפה מלא: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

שמעתי הסבר פעם, מהקבלה, שהשטן שולט בעולם כל ימות השנה חוץ מיום אחד. כי, אם אתם רוצים לספור, הגימטריא של השטן והגימטריא של שנה זה: שנה זה 355⁵¹ ושטן או השטן כמה? זהו [364]. אז יש לו שלטון בעולם בכל ימות השנה חוץ מיום אחד: איזה יום? יום הכיפורים.

התהילה

ולכן אי אפשר לומר את ההלל. אבל אנחנו רואים שדוד המלך אמר "תהילה", "תהילות", "תהילים", "אע"פ, למרות שלא היה יכול לומר את ההלל.

ולכן מה ההבדל בין "הלל" ו"תהילה"?

אני חוזר על ההגדרה של הלל: הלל - זה ה"א הידיעה. הידיעה האמיתית של הדבר. זה להלל. מה זה תהילה? זה אותו שורש, זה אותו מובן, אותה משמעות. אבל תהילה - זה בא מהבנין לה.ת.ה.ל.ל, להתהלל. והלל זה המעשה שמגדיר את הדבר. ובלי שום היסוס - אני יכול להגדיר: זה ההלל. הלל האמיתי. אבל כל עוד שאני לא יכול להלל ממש, מכיוון שיש פגם בעולם שלנו - זה העולם של טוב ורע, ולא עולם מתאים להגדרת הבורא.

אז אני יכול להצדיק: למרות שיש פגם - אני יכול להתהלל, למרות שזה לא שלם, למרות שזה לא מוחלט, למרות זה - אני "מתהלל". זה מספיק מובן? כן? תהילה זה כמין הלל, עם היסוסים. אני צריך להצדיק את ההלל. זה נקרא "תהילה". אפשר לומר את זה ככה: זה הלל בזעיר אנפין. הלל למרות שאי אפשר להלל. אז זה נקרא תהילה.

ופה אנחנו מוצאים את ההסבר של הכוונה של הגמרא זה - תקנה של ר' יוחנן, אם למדתם את הסוגיה: להתחיל את התפילה בפסוק שהוא של פרק נא בתהילים: אדני"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. המבנה של התפילות הוא מבנה של תהילות. אני קודם כל אומר את התהילה של הבורא, ומתוך אותה תהילה - אני שואל את מה שאני צריך לשאול. אני מגדיר מה שאני יודע מהבורא. ומכיוון שאני יודע את זה, (וזה נקרא: תהילה שלו), מכיוון שאני יודע את זה - אני יכול לבקש מה שאני רוצה לבקש.

ניקח דוגמא אחת בשמונה עשרה, בַּבְּקֶשָה הראשונה של הבקשות שהיא: "אתה חונן אדם דעת, ומלמד לאנוש בינה" - זה התהילה. זה ההגדרה של הבורא. אני יודע את זה. מאיפה אני

יודע? מהנבואה. כי, נלמד את זה אח"כ: כל הביטויים, כל המילים, כל המשפטים של התפילות - הם באים מהתנ"ך. מהנבואה עצמה.

מקור התפילה בנבואה

אני חוזר על מה שלמדנו הרבה פעמים על זה: יש הקבלה בין 5 חומשי תורה ו-5 ספרי תהילים, כך אפשר לומר. בעיקר ה"פרי צדיק" לימד את זה שיש קשר בין הכוח של המתפלל והכוח של הנביא. זה אותו כוח. מי יכול להתפלל? מי שהוא מסוגל להיות נביא. בפעם הראשונה שהביטוי "תפילה" מופיע בתורה, הוא בפסוק ששייך לאברהם אבינו: "השב אשת האיש כי נביא הוא והוא יתפלל בעדך"⁵². אני לא רוצה ללמוד את תוכן הפסוק, אבל יש קשר בין: הכוח להיות נביא והסגולה להתפלל.

יש מקור בגמרא שאנשי כנה"ג ובתוכם הנביאים האחרונים תיקנו לנו את סידור שמונה-עשרה. אתם זוכרים את המקור הזה כן?⁵³ ולא לחינם הגמרא אמרה: "ובתוכם - הנביאים האחרונים". צריך [את] הכוח של הנבואה כדי לדעת איך להתפלל, מכיוון שלהתפלל זה כבר להתחיל בתהילת הבורא. מה זה תהילת הבורא? זה נבואה. זה מובן?

טוב, צריך רוח הקודש כדי לדעת איך להגדיר את, לפני מי אני עומד. רק נביא יכול. או בצורה אחרת: בין הקב"ה כבורא, והאדם כבריאה - יש רק הקול שעובר. "ותמונה לא ראיתם זולתי קול"⁵⁴. הקול שבא מהבורא לאדם - זה הנבואה, והקול שבא מהאדם לבורא - זה התפילה. ולפי סידור התפילות שלנו זה אותו קול. אותו דיבור שקיבלנו מהבורא דרך הנבואה - זה אותו דיבור שאנחנו מדברים לבורא דרך התפילה. ולכן צריך כוח של נבואה כדי לדעת, או להיות מסוגל, להתפלל⁵⁵. מכיוון שאנחנו לא נביאים, (אכן כן בני נביאים אבל לא נביאים), אז הנביאים האחרונים תיקנו לנו את סידור התפילה.

דוגמא לתהילה מבקשת הדעת

אז אני חוזר על אותה דוגמא בבקשה הראשונה שהיא נקראת דעת, כי עיקר השאלה בתפילה זה - לקבל דעת. אדם בלי דעת - זה לא אדם. וזה פשוט... וכל שאר הבקשות נובעות מקבלת הדעת. וזה נלמד לפרטים אח"כ כן?

וכך אנחנו מתפללים - "אתה חונן לאדם דעת", זה מה שאנחנו מבקשים: "אתה חונן לאדם דעת, ומלמד לאנוש בינה" (זה לא הערב שנתחיל ללמוד את פשט הנוסח, זה רק דוגמא) - אז זה הגדרה. אני יודע את זה. זה התהילה שלך. כי אתה תהילתנו. זה פסוק כן? אנחנו מגדירים את עצמנו בתהילה שלך. השם שלך זה "אלוקי ישראל". אתה תהילתנו. ואז, מכיוון שאני יודע את זה, אני יכול לשאול, לבקש. וזה ההמשך: "אתה חונן לאדם דעת, ומלמד לאנוש בינה, חננו מאיתך דעה בינה והשכל". וזה החלק השני של הברכה. החלק הראשון זה תהילה, החלק השני זה בקשה, והחלק השלישי זה הברכה עצמה - שנקראת חתימה: "ברוך אתה ה' חונן הדעת". זה מובן? זה המבנה של כל ברכה וברכה.

ואנחנו רואים שאי אפשר לברך כדי לבקש בתפילה בלי לדעת איך להגדיר תהילת הבורא. התהילה היא, הוא הכלי של התפילה. התפילה נובעת מהתהילה. אם אני לא יודע להלל הבורא, אבל הלל זה בלתי אפשרי, אפשר להתהלל. יש פסוק בנביא: "בזאת מתהלל המתהלל..." אתם זוכרים את הפסוק הזה?

קהל [הרב שרק]: כי אם בָּזְאֵת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֶּׁכֶל וְיִדְעֵ אוֹתִי⁵⁶

מניטו: יפה. זה אותו נושא. כן. ו... חח... אז מי שאינו מסוגל... לאותה דעה, לאותה הגדרה, זה הנביא כן? הוא לא יכול להתפלל. יש עוד פסוק שאומר, אחרי זה, נראה אח"כ, אז אה.. תעזור לנו. מה לך רשע...

קהל [הרב שרק]: וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לָּךְ לְסַפֵּר חֻקֶי⁵⁷

מניטו: יפה. "חוקי". ונראה את זה אח"כ. אז, לא, זה לא נבואה. המקור זה הנבואה... אז, אם כן, מכיוון ש... כל עוד שלא הקרבתי את קרבן [ה]כפרה על החטאים, אני לא רשאי לומר את התהילה של הבורא - אתם זוכרים את הפסוקים? אז אני צריך מכל מקום כדי להיכנס בתפילה עצמה, אותה "תפילה אריכתא" שהיא, כפי שהגדרתי, עבודה בפני עצמה ושייכת ליחיד שנכנס למניין דרך אותו פסוק.

אני צריך, ואיכשהו, אפילו בלי ביהמ"ק, בלי קרבנות, איכשהו, להתכפר מהחטאים, כדי להתחיל לומר את התהילה. וזה שייך גם למה שאמרה הגמרא: לא היה יכול לומר הללויה עד שלא ראה מפלתן של רשעים, "יתמו חטאים מן הארץ" - אז - אפשר לומר הללויה. ואותו פסוק, זה מה שאומר אותו פסוק.

חזרה על נושא ה"תפילה אריכתא"

אני חוזר על ההגדרה, על המשמעות - אדנ"י, אני אומר אדנ"י מכיוון שזה כתוב אל"ף, דל"ת, נו"ן, יו"ד כן? זה לא כתוב שם הוויה. וגם אדנ"י לא אומרים. אפילו תוך כדי לימוד. חוץ מכשמביאים פסוק כדי להדגיש - זה נכתב לשון אדנות ולא לשון הוויה. נלמד את זה אח"כ.

"שפתי תפתח" - אתה תפתח את שפתיי. מה זאת אומרת? אתה תפתח את שפתיי? תחזיר לי את הנבואה. זה מובן? זה בפשט. אתה שפתיי תפתח.

אז - "ופי יגיד תהילתך" - ואני יכול להתפלל. זה מובן?

הלכות ומנהגי קהילות הספרדים ב"תפילה אריכתא"

אני רוצה להסביר עכשיו פרט של ההלכה אצל הקהילות הספרדיות על הפסוק הזה. כשהחזן חוזר בחזרה של השמונה עשרה הוא לא אומר בקול רם את החלק הראשון של הפסוק. אם אתם זוכרים, בקהילות הישנות, האמיתיות, כן? מתחילים החזרה: "ופי יגיד תהילתך". החזן אומר בלחש: "אדנ"י שפתי תפתח". אני שמעתי את המנהג הזה. ההלכה האמיתית המקורית כן? שמעתי את זה רק בנוסח הספרדי המקורי. עכשיו גם בירושלים, בכמה בבתי כנסיות של נוסח ספרדי אבל בבלי, אומרים את זה בקול רם. אני לא יודע אם לא למדו את אותה הלכה, אם שכחו - זה אני לא יודע. לא.. לא נפסוק על זה, אבל אני רק רוצה להסביר למה המנהג הוא ככה. חוץ - מימים נוראים. בימים נוראים אומרים את זה בפה מלא. בקול רם. אתם זוכרים את זה? מכיוון שזה שייך ליחיד. זה לא שייך לחזרת הש"ס.. הש"ס.. הש"ץ. השליח ציבור..חח.. זה לא שייך לציבור. כי היחיד אומר: "אדנ"י שפתי תפתח" כדי לקבל רשות להתחיל לומר את תהילת הבורא.

אני חוזר על ההגדרה: אדנ"י שפתי תפתח זה עבודה בפני עצמה. וזה נקרא בגמרא - תפילה אריכתא. וכדי להבין את תכליתה של אותה עבודה מיוחדת שנקראת "תפילה אריכתא" - כדי לתת רשות ליחיד להיכנס לתפילת המניין. כי הציבור כציבור - הוא צדיק, הוא רשאי להתפלל. ציבור - זה עניין אחר. היחיד הוא בסוף, הייתי מתכוון לפי הסוגיה לתפילת ערבית, אבל גם בתפילת שחרית - היחיד הוא בבחינת חוטא. לא הציבור. ולכן הוא צריך להתכפר

דרך הכוונה, כמובן, (זה "עבודה שבלב") להתכפר, לחזור בתשובה, במלוא המובן כדי לקבל רשות - כפי שאומר הפסוק - להגיד תהלתו. עכשיו זה מספיק מובן כן? אני חוזר על הפסוק עצמו: "אדניי שפתי תפתח" - נבואה, "ופי יגיד תהלתך" - אז אני יכול לומר: "אתה חונן לאדם דעת" וכן הלאה. זה מספיק ברור כדוגמא כן? טוב.

אז, עכשיו, זוהי כוונת פירושו של רש"י על אותו פסוק בספר תהילים. תראו את זה ברש"י. כך רש"י מפרש את הפסוק:

"מחול לי ותן לי פתחון פה להגיד תהלתך".

פשט הפסוק זה: אדניי שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. בא רש"י מפרש - זה המשמעות, זה התרגום אם אפשר לומר: אדניי מחול לי. שפתי תפתח - ותן לי פתחון פה. זה כבר חידוש מהפשט עצמו. הפשט עצמו זה: תחזיר לי רוח הקודש. "שפתי תפתח", זה הפשט. רש"י מסביר - "תן לי פתחון פה". "ופי יגיד תהלתך - להגיד תהלתך".

אז באותה הקבלה בין הפסוק, בין הפירוש - צריך לפרש, להסביר, את המילה הראשונה. מה הכוונה של רש"י? לפרש את המילה אדניי - והפירוש שלו: "מחול לי".

ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ

עד כאן יש מקורות לכל שהבאתי. מה שאני מסביר עכשיו, לא מצאתי מקור, אבל אני מסביר את זה כהנחה: כי לפי הכוונות שנלמד אח"כ בגמרא, על המילה אדניי - זה נתחיל ללמוד בשיעור הבא, ולכן אני רוצה לבקש שתביאו ספרים כן? מסכת ברכות. נתחיל בפרק החמישי. אם אתם רוצים להכין כבר את כל הסוגיות הראשונות של הפרק החמישי, שמה הגמרא מלמדת את הכוונות של קריאת התפילה. והכוונה הראשונה זה על המילה אדניי. זה נלמד בשיעור הבא.

אבל - עכשיו אני רוצה להסביר את פירושו של רש"י. אתם זוכרים שיש בגמרא, אני לא זוכר עכשיו אם זה בחגיגה או בסנהדרין - שאסור לומר את השם חוץ מההיכל. אתה זוכר את המשנה ההיא? טוב. אני מביא בצורה אחרת: יש פסוק בחבקוק. זה פרק ג': ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ⁵⁸. אתם זוכרים את הפסוק הזה? זה פסוק כ' אם אני זוכר של בפרק ג' בנביא חבקוק. על זה אמרו חכמי הכוונות: ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ. איזה רמז לפסוק שלנו. "הס" - זה בגימטריא 65. זה הגימטריא של המילה אדניי. והמילה אדניי, המשמעות - זה המושג של אדנות. הוא ההיכל של ה'. ו"היכל" בגימטריא - 65 גם כן. לכן המילה אדניי זה כמו הכלי, ההיכל, של הקדושה של שם הויה. אתם ראיתם אולי בכמה ספרים עם קצת כוונות איזה שם כזה שזה שילוב בין יקו"ק ואדניי. ויש שתי צורות וזה מתחיל באל"ף וזה מתחיל ביו"ד...

אז השם אדניי הוא הכלי והשם יקו"ק הוא האור. ולפי ההסבר שהבאתי, דרך הפסוק של הנביא חבקוק: השם אדניי מוגדר כ-ההיכל של השכינה. ושם הויה זה רמז לשכינה. אז - ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ - מה הכוונה? שאסור לשאת את שמו לשווא בלי להזכיר שאני מזכיר אותו דרך האדנות עליי. כ-אדוני. זה מובן? וזה אחד מהטעמים שאסרו החכמים לומר את שם הויה, אנחנו אומרים: השם, מכיוון שלרמזו על הקב"ה בלי להזכיר שאני מכיר באדנותו עלי - זה... זה... טוב, זה. מבינים מה זה: כפירה. פילוסופיה גמורה. כפירה, כן? זה - אני רומז על איזה אידיאה ולא על מי שאני מכיר במלכותו עלי. זה המשמעות של הביטוי - "ה' בהיכל קדשו". אסור לומר את השם מחוץ להיכלו. מהו היכלו? זה אדנותו. זה מובן? זה דרך התפילה.

ולכן, אם אנחנו מנסים לתאר את המצב של החטא. מהו המצב של החטא? מי שחוטא, כאילו, הוא לא מכיר, באדנותו, במלכותו של מי שאמר והיה העולם, מי שנתן תורתו, גילה רצונו בעולם. מה זה להיות חוטא? להחטיא מהדרך הישרה? זה להתנהג לפי "תורת" ולא לפי "תורתו". ולכן המצב של החטא, זה, אפשר להגדיר אותו כ-אני לא מקבל את אדנותו. לכן חוטא - אין לו, עליו, את השם אדני. השם אדני שמונה על ההכרה באדנות - מסתלק, ובא במקומו השם "אלוקים", אלוקי, הדין, מי ששופט אותי. הקשר בין הבורא והחוטא נקרא: "אלוק", זה לא תלוי בי. הוא האלוק שלי - זה לא תלוי בי. להיות אדון שלי - זה תלוי בי. אם אני מכיר בו כאדון. זה מובן? ולכן, בהתנהגות של החטא, שם אדני מסתלק, בא במקומו שם אלוק.

קהל: יעלם

מניטו: סליחה?

קהל: יעלם

מניטו: למה להיעלם? לא הבנתי

קהל: כמו שאומר רש"י: "זה שמי לעולם"

מניטו: לא. זה לא אותו שם. שמה זה על שם הוויה כן? לא. אני, אני מסביר עוד: השם "אלוקים" זה שם של הדין - מי ששופט אותי. מכיוון שאני במצב של חוטא. אני בפני בית דין, כן? וחוטא- יש לו שופט.

אולי אני אגדיר את זה בצורה אחרת. אולי באותם המילים, כן. צריך לחזור על ההסבר. אבל תגידו לי אם זה מובן או לא, כן? ההתנהגות של החטא, אפשר להגדיר אותה כאילו אני החלטתי לא להכיר במרות הבורא, באדנות, במלכות הבורא, אלא רק ברצוני. וזה ההגדרה, פורמלית נאמר, של החטא של אדם הראשון. "והייתם כאלוקים יודעי טוב ורע". אני מגדיר מה זה.... "ממנו לדעת טוב ורע" - ממני. אני מגדיר מה זה טוב, מה זה רע. זה מובן? זה נקרא "חטא". אז - אם אני חוזר בי ואני שוב אומר אדני - המשמעות היא, כמו שאומר רש"י: "מחול לי". זאת אומרת, הביטוי "אדני", הקריאה, הכוונה היא - מחול לי, אני מבקש כפרה, כדי לזכות באותו זכות להתפלל. אז זוהי הכוונה של תפילה אריכתא. צריך לומר את אותו פסוק, וזה התקנה של ר' יוחנן, כדי להתחיל להתפלל. דאם לא כן - אי אפשר.

ההקבלה בין מצבו של דוד המלך למצב עם ישראל כיום

המצב של דוד המלך באותו פסוק דומה למצב של עם ישראל אחרי חורבן המקדש. ולכן כשחיפשו חכמים איך לצאת מהמצב שהיינו אחרי חורבן ביהמ"ק: הפסק העבודה. ואתם למדתם את זה בירושלמי, כן? בהתחלת הגמרא⁵⁹ זה אתה, אמרתי אתם... וזה - "איזוהי עבודה שבלב - זו תפילה". אבל כדי להתחיל להתפלל, במקום הכהן, צריך להיות בחזרה למצב של צדיק. ולכן נכנסים בתפילת הציבור דרך אותו פסוק, עכשיו אני חושב שזה מובן - "אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". מה זה "להגיד תהילתך"? זה להתחיל בחלק הראשון של כל ברכה וברכה. קודם כל להגדיר בפני מי אני עומד, אח"כ לבקש, ואח"כ לחתום בחתימה. ואת זה נלמד דרך כל הסידור של שמונה עשרה⁶⁰.

אז, זה מה שאנחנו לומדים מאותה סוגיה, ואני מסכם בקצרה: שאפשר תהילה אע"פ שאי אפשר הלל. ומתוך זה אנחנו לומדים שהפרק הראשון של ספר תהילים והפרק השני הם אותו פרק וזה צריך להסביר לנו את הסוד הזה - של שמונה עשרה שהם תשע עשרה. כי כל הנושא של שמונה עשרה-תשע עשרה, מאיפה למדנו את זה? מהעניין של דוד המלך בפסוק של "יתמו

חטאים". אחרי ק"ג שהם ק"ד. זוכרים את זה? אז זה קשור..

שמונה עשרה שהם תשע עשרה

מהי הברכה שהוסיפו לשמונה עשרה? זה ברכת המינים. טוב, אז לפי דעתי, לזה התכוונתי כשאני אמרתי "אין לי מקור על זה". לכן תשמעו את ההסבר ותזכרו שאין מקור:

ש-מה הייתה הכוונה של המסורת לחלק את הפרק הראשון לשתי פרקים בספר תהילים? אז תחזרו אתם על התוכן. החלק הראשון שעכשיו הוא הפרק הראשון הוא היחס בין האדם לקב"ה. הנושא של הפרק השני זה המשיח. אז כשראו, [ב]התחלת המינות, [ו]הגדרת המינות הייתה באותה תקופה: לראות במשיח ובקב"ה אותו דבר. לאחד את הנושא של היחס לבורא והיחס למשיח. ולכן חילקו את זה. כדי ללחום נגד המינות. אז זה מקביל בדיוק למה שקורה בשמונה עשרה. הברכה התשע-עשרה, איך אומרים? היא מקבילה לעניין של החלוקה מחדש של הפרק ראשון, דהיינו הפרק התשע-עשרה שבספר תהילים. זה העניין של המינות.

מצוות בין אדם לעצמו

ואני רוצה רק להגדיר קצת יותר מה שהסברתי: אנחנו רגילים, זה אנחנו לומדים דרך לימוד המהר"ל כל פעם - אנחנו רגילים לחלוקת המצוות מן התורה ב-2 חלקים: המצוות בין אדם לחברו ובין אדם למקום. לאמיתו של דבר (ואת זה אנחנו לומדים בעיקר דרך המהר"ל) - יש 3 מימדים: בין אדם למקום - זה עבודת הקודש, בין אדם לחברו - זה כל המצוות השייכות למה שאנחנו מגדירים את "חיי המוסר", ובין אדם לעצמו. וכל הכוונות של המימד הזה של התורה - "בין אדם לעצמו" - שייך לכל מה שאנחנו מגדירים כ"משיחיות".

ואני רוצה להגדיר את זה בקצרה, צריך להבין את זה פשוט: המצוות בין אדם לעצם אדם אשר בו. לעצם של האדם, עצמיות, אשר בו. המצוות בין כל אחד והאדם האמיתי אשר בו. מי זה האדם האמיתי? (בין אדם לעצמו. פשוט. כן?) זה מה שאנחנו קוראים "המשיח". הבן אדם האמיתי.

ובאה המינות, ובלבלה את כל העניין. מהי ההגדרה של התחלת המינות? לראות בבן אדם האמיתי - הקב"ה. אני לא רוצה להוסיף, אבל זה ברור, כן? יצאנו מהגיהנם הזה כשיצאנו ממצרים בצורה אחת, כשיצאנו מפרס בצורה אחרת, וכשיצאנו מהתרבות המערבית בצורה שלישית. זה.. אנחנו מתקרבים לחנוכה, כן. ואתם מבינים למה אני מתכוון.

אז בכל אותה התרבות שראו איזה מין איחוד בין האלקות (פשוטו כמשמעו) והמשיחיות (פשוטו כמשמעו) - אז באה אותה המינות של "ברכת המינים". זה מובן כן?

ברכת "השכיבנו" וקריאת שמע בערב ובבוקר

קהל: כידוע, תפילא אריכתא, ר' יוחנן אמר בשיעור שעבר, שהזכרנו ערבית

מניטו: "השכיבנו". נכון

קהל: שהמשמעות

מניטו: של "השכיבנו"? זה לא הכנתי, אבל לפי מה שאני זוכר ממה שלמדתי: בערב - יש... זה קשור לעניין של קריאת שמע. בערב יש להוסיף עוד ברכה מכיוון שצריך עזרה נוספת כדי

להיכנס בלילה. אני קצת ארחיב את השאלה כדי להגיע לאותה נקודה:

כי הכוונה של קריאת שמע – זה איחוד שם ה'. ובבוקר אין כ"כ קושי. כי אנחנו... מה זה איחוד שם ה'? זה איחוד מידת החסד ומידת הדין, זה ברור. "יוצר אור ובורא חושך" – זה איחוד ה'. מי שיצר את האור – הוא שברא את החושך. ולפי הלשון של המדרש, של המידות, מידת החסד ומידת הדין: מידת החסד שולטת ביום ומידת הדין בלילה. וזה העדות שאנחנו מאמינים כי יש רק בורא אחד שהוא בעל אותם המידות הסותרות. זה נגד הדואליזם. ה-2 רשויות, כן? ולכן כשיוצאים מהלילה, נכנסים ביום, אומרים: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". אבל אע"פ שלכאורה יש 2 עולמות נפרדות, והשאלה: כמה אלקות יש? התשובה היא: אחד. זה מובן לכולם.

אז הבוקר, הכוונה של הק"ש של הבוקר היא... יותר אפשרית מהערב. ולכן..אני אסביר למה: הסמיכה בין גאולה לתפילה בבוקר – אין בעיה. ולכן לכל הדעות, מיד כשגומרים "גאל ישראל" מתחילים בלי קדיש, בלי שום הפסקה: "ה' שפתי תפתח". ולכן השאלה בבוקר זה על אותו פסוק של "ה' שפתי תפתח".

אבל בערב – יש מחלוקת. אם יש בסיס לאותה סמיכה, מכיוון שהכוונה של ק"ש בערב – זה לא ש-יצאתי מהדין, מהלילה, אני נכנס בחסד, באור – אני יכול להעיד: ה' אחד. זה אפשרי, זה קל. יצאתי ממידת הדין, נכנסתי במידת החי, במידת החסד – אני יכול להעיד ה' אחד. אני העד.

אבל בערב, אני יוצא ממידת החסד ונכנס במידת הדין, "שמא יגרום החטא"⁶¹. האם יש לי אפשרות לקרוא ק"ש בערב לפני התפילה? ויש הדעה של ר' יהושע בן לוי שהוא מבקש: תפילה קודם כל כדי להתכפר, לכפר – ורק אח"כ לומר ק"ש. אבל ההלכה היא כר' יוחנן: קודם כל ק"ש, ומכל מקום – הסמיכות, הסמיכה בין גאולה לתפילה בערב – היא יותר קשה⁶².

ולכן צריך לבקש עזרה נוספת: זה "השכיבנו". זה קצת מובן. אז מה אמרה הגמרא? כמו שבבוקר: "אדנ"י שפתי תפתח" זה לא הפסקה, זה לא הפסקה בין גאולה לתפילה – אז בערב גם כן "השכיבנו" זה לא הפסקה, ומהי הטעם של הגמרא? "כיוון דתקנוה חכמים". אתם מבינים מה יש בזה: כיוון דתקנוה חכמים – יש סיבות שתקנוה. אז מכיוון שתקנוה – הם חשבו שזה גוף התפילה. ולפי ההסבר שאני מסביר עכשיו, לפי הסוגיה, נושא הסוגיה: זה לא הפסקה.

ואתם יודעים שיש קהילות שמנסות לומר, ככל הפחות שאפשר – דברים בין גאולה לתפילה בערבית. למשל יש קהילות שהנוסח מהגאון, שלא אומרים: "ושמרו", או: "אלו מועדי ה'", או.. איך אומרים האשכנזים? "וידבר" כן? ביום טוב. מכיוון שזה מוסיף עוד הפסקה, כן? תפסתם את הנושא?

טוב, בעיקר מה שרציתי להסביר זה ה..הכוונה של אותו פסוק. מה השעה כבר? יש לנו עוד קצת זמן. יש עוד שאלות?

להתהלל – כלפי תעודת הזהות העברית

קהל: לא הבנתי [ש]המובן "להתהלל" זה דרגה פחותה של "להלל".

מניטו: ש? לא הבנתי. לא, לא שמעתי בכלל.

קהל: אמרת ש"להתהלל" זה דרגה פחותה מ"להלל".

מניטו: זה "להצטדק". "להתהלל" זה לומר הלל אע"פ שלאמתו של דבר אין אפשרות. אין

מקום. למרות שיש טוב ורע - אני אומר את ההלל. זה "תהילה". הלל זה ההלל האמיתי, הגדרה. "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם" – אז "הללויה" - זה הלל אמיתי. כל עוד שאי אפשר לומר הלל אמיתי אומרים גם כן – אבל תהילה. זה הלל בזעיר אנפין.

קהל: הבנתי את זה... אני שואל כי: לא נראה במילה להתהלל.

מניטו: אז אני אסביר לך בקשר לנושא שלנו:

מעשה התפילה זה משפט. זה למדנו בשיעורים קודמים. אני נמצא לפני בית דין, ואני צריך לבקש משפט כדי להוציא לאור אם יש לי זכות לקבל את מה שאני מבקש. ולכן להתפלל זה היוזמה, אני לוקח את היוזמה להתחיל במשפט כדי לדעת אם אני זוכה או לא. להתפלל. אז מה זה להתהלל? זה.. בתוך אותו מעשה של התפילה (המושג שאני משתמש בו לא נמצא בלשון) – "ההתפללות", כן? זה אני מסכים להיבחן במצב שאני נמצא, להיבחן, כלפי מה שאני הייתי צריך להיות: בן אברהם יצחק ויעקב אמיתי, ישראל אמיתי. זה מה שמגדיר את הסיפור של השמונה עשרה: זה מה שאתה צריך להיות. אתה מתפלל לפני "אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב" - האם אתה בן אמיתי של אברהם יצחק ויעקב?

אתם זוכרים במקור שלמדתם, "אברהם תיקן תפילת שחרית" - הוא נתן לנו את הרשות, את האפשרות. "יצחק תיקן תפילת מנחה". "יעקב תיקן תפילת ערבית". הם היו זכאים, רשאים להתפלל. ואתה מתפלל לאלוקי אברהם יצחק ויעקב – אתה צריך להיות ישראל אמיתי. אתה לא יכול לומר את ההלל שלך: "אני ישראל". אתה רק יכול להתהלל: אני במצב ש... משהו קרוב לזה, אע"פ שאני לא ישראל אמיתי, אני מקבל עליי את התעודת זהות ההיא. אז ההתפללות ההיא זה המבחן בין המצב שלי כמו שאני נמצא, והתעודת זהות האמיתית שאני צריך להיות. הייתי צריך להיות. ולכן זה המשמעות של "אל תעש תפילתך קבע" ⁶³ – אע"פ שאנחנו מתפללים אותה תפילה, כל יום, וכל אחד אותה תפילה - ההתפללות היא שונה לגמרי כל פעם. מכיוון שהמתפלל הוא שונה. הוא לא אותו אדם בבוקר, בצהריים ובערב, או למחרת. הוא לא אותו אדם של החבר השני. זה אותו טקסט. זה התעודת זהות של ישראל. אבל אנחנו במצב...קרוב, רחוק, פחות, יותר. אז "ההתפללות" זה - אני מסכים להיבחן על זה.

הרחבה על העלאת הרצון בתפילה

אמרו בשם הבעש"ט, ש: למה לפני התפילה – אני לא זכיתי, אחרי התפילה זכיתי? האם יש איזה כוח מאגי בתפילה? ואם אני זוכה - אני זוכה! למה אני צריך להתפלל כדי לקבל? אם כן, לפני התפילה – לא מקבל. אחרי התפילה – מקבל, זוכה. אז הוא מסביר את זה ככה: אתה עשית משהו בעצמך. התפללת. השתנית. אז לפני התפילה – היית בבחינת "לא זוכה". אחרי התפילה, אחרי אותו משפט - אתה השתנית, אתה התקרבת יותר לדגם שהוא מה שכתוב בטקסט הזה, (שנלמד כן?) - אז השתנית, אתה זוכה. זה גם קשור.

אתה מבין? להתהלל - אע"פ שאינו אותו דמות אמיתית שהשמונה עשרה מגדירה - צאצאי אברהם יצחק ויעקב, רק הם רשאים לבקש, כי אנחנו מבקשים את הברכות ששייכות לאברהם יצחק ויעקב... [סוף קלטת]

[הפסקה בהקלטה]

...אדם האמיתי לא יכול להסתפק בחיים הטבעיים. זה נותן לי הרשות לבקש. אבל האם אתה באמת אותו אדם אמיתי? צריך להיבחן. משפט. תתפלל. זה "להתהלל". זה קצת יותר מובן? להתהלל – למרות. אע"פ שההלל אינו אפשרי. "אתה קדוש, ושמך קדוש, וקדושים בכל יום יהללוך" - רק הקדושים. "יהללוך" - הלל. אע"פ שאני לא קדוש, אני מבקש רשות לומר תהילתך. זה ההבדל. זה מובן עכשיו?

מה הייתה השאלה פה?

קהל: שעכשיו אמרת: אתה קדוש, ושמך קדוש, וקדושים. כאילו שזה גם שלוש דרגות של השפעה.

מניטו: של קדושה.

קהל: של קדושה. עכשיו בנושא של: להלל ולהתהלל... עוד בין הללוי-ה ותהילה בתהילים, זה גם בנושא שאי אפשר להגדיר בבורא, ומצד שני אנחנו קולטים את ההשפעה שלו.

מניטו: תסביר קצת יותר. מצד שני?

קהל: רק להגדיר את ההשפעות של הבורא...

מניטו: יפה. את פעולותיו. כן.

קהל: וזה מה שאתה מגדיר "נבואה"⁶⁴? זאת התפילה בעצם?

מניטו: כן. זאת אומרת: אני לא יכול לומר מהבורא יותר ממה שהנבואה אמרה לי. ויש מקור בגמרא על "האל הגדול הגיבור והנורא" - אלמלא משה רבנו לא אמר את זה, לא היינו רשאים גם זה לומר. זה נלמד בגמרא גם כן⁶⁵.

ש. עכשיו הדבר השני זה היה: איך אפשר לעשות הקבלה בין הנבואה, לבין

מניטו: התפילה

קהל: לבין הפרק ה-23 של דוד - זה שיסתלקו רשעים. איך ההקבלה בין שניהם?

מניטו: לא הבנתי את השאלה.

קהל: אתה אמרת, זאת אומרת נאמר על הנושא של הפרק ה-23 של...

תשובה: אה כן כן. עכשיו אני תופס. מה הוא אומר באותו פסוק? "יתמו רשעים מן הארץ" - אז הוא רואה ארץ בלי רשעים. זה נבואה! הוא רואה מראש את המצב של לעתיד לבוא: עולם הזה בלי רשעים - אז הוא אומר הללוי-ה. זאת אומרת רק מי שהוא בן עולם הבא - רשאי להתפלל. זה חידוש. תכתבו את זה כן? רק מי שהוא כבר בן עולם הבא רשאי לומר הללוי-ה.

הלל – מעין עולם הבא

ולכן אנחנו אומרים את ההלל, זה הלכה של ההלל, דווקא ביום העצמאות, (יש בעיה..). - כל יום שהיה נס. כל יום שהייתה הופעה, אפילו קטנה, קצרה, של "מעין עולם הבא" - אנחנו אומרים הלל. זה קשור. ולכן זה הבעיה של יום העצמאות.

ואני שמעתי פעם, אני לא זוכר מאיזה חכם, שאומר: כל פעם שהיה איזה פלא צריך לומר את ההלל. מה זה פלא? זה אותיות אל"ף למפרע. העולם שלנו זה עולם של ב"ית. "בראשית ברא",

כן? טוב ורע. אבל כשעולם של האל"ף נכנס אצלנו, הוא נכנס למפרע, קודם כל הפ"ה ואחר כך הלמ"ד ואחר כך האל"ף - זה פלא, אז אומרים את ההלל. תפסתם? זה יפה. כי אם אין פלא, אנחנו נמצאים באפל. אל"ף פ"ה למ"ד. כן. מה אתם רוצה?

הלל בשבת

קהל: הרב אמר שאומרים הלל על הופעה שהיא מעין עולם הבא בעולם הזה.

מניטו: זה נס.

קהל: אז לכאורה, כל שבת היינו צריכים לומר הלל?

מניטו: לא. כי שבת... זה... זה שאלה יפה. המגיד מדובנא [לא מצאתי מקור], יש לו דרשה שלמה על זה. שהוא מסביר את זה יפה. זה כי: השורש של המועדים - זה חידוש העולם. השורש של השבת - זה חוקיות העולם. השבת זה קשור לכל מה שלא משתנה בעולם, "חוק נתן ולא יעבור". המועדים, וראש חודש שייך למועדים (לְבַנָּה), זה הרמז של התחדשות העולם, מעין עולם הבא. ולכן אין מקום בשבת כְּשֶׁבֶת - להלל. כששבת הוא יו"ט אז יש מקום להלל מכיוון שזה קדושת יו"ט גם כן. תפסתם את זה כן? טוב.

זה ההבדל בין הקידוש של שבת וקידוש של יו"ט: מקדש השבת, ויו"ט אומרים: "מקדש ישראל והזמנים". אני חוזר על ההגדרה: המועד - זה חידוש העולם, שבת - זה דווקא ההיפך.

קהל: הרב אמר שתפילה זה על אותו ערך של נבואה.

מניטו: רק נביא יכול להתפלל. ולכן, כשאתה צריך להתפלל - או שאתה יודע איך להתפלל, או אתה צריך ללכת למומחה שיתפלל, ותן לו צדקה. מה טוב. לא לא, זה הלכה.

אור חוזר

קהל: הדיבור שלנו מלמטה למעלה. למעשה נבואה זה מלמעלה למטה. אז מה רוצים שאנחנו נעשה עכשיו? זאת אומרת - מלמטה, כלומר מהפה שלנו - למעלה, נדרוש את מעשה את מה שבעצם בא מלמעלה למעלה?

מניטו: תשמע, זה הסוד של "הלוך ושוב" כן? צריך להעלות מה שכבר רד [ירד]. אם אני תפסתי את השאלה שלך, אז אתה הבנת את התשובה שלי... חח...

זאת אומרת: אני לא יכול, אלא, להיות המקור של מה שהמקובלים מגדירים כ"אור חוזר". יש חידוש באור חוזר. אבל זה אור חוזר. אין דבר אחר. כן? זה מובן?

קהל: אומרים גם שהדיבור בא מהקול?

מניטו: כן. לא, מה שאני רציתי לומר שהיחס, הקשר דרך המסך שמבדיל בין העליון והתחתון - זה רק הקול. זה היהדות - רק הקול. "ותמונה לא ראיתם זולתי קול", "והקול קול יעקב". כן? וכוח התפילה זה היה ביהודה - "שמע ה' קול יהודה"⁶⁶. כל זה קשור כן? ו... אז - אותו קול שירד דרך הנבואה, אני מעלה אותו דרך התפילה. ולכן כשאני אומר "יהי רצון מלפניך" - זה פשט. כי זה רצונו שאני מבקש. כשהקב"ה מקבל את תפילתי - זה רצונו שהוא מקבל. ולכן אני בטוח שזה יקבל.

המינות

קהל [הרב שרק]: שוב אני שואל לגבי ההבדל בין הלל לבין תהילה. בהקשר למה שלמדנו בפרק ק"ג. שרק.. במפלתן של רשעים אפשר להלל.

מניטו: זה הפרק של ר"ח דווקא, כן?

קהל [הרב שרק]: שבסופו של דבר, כשאין רשעים אז אפשר כביכול לומר הגדרה של הבורא. בעוד כשאנחנו אומרים – "לעילא מכל ברכתא", ובכלל, בעצם העובדה שההפרש הוא של בורא ונברא, נראה שה-אי אפשרות להגדיר - זה חיסרון מהותי, ולא תלוי בשאלה אם יש טוב ורע בעולם...

מניטו: דווקא התשובה טמונה בשאלה שלך. צריך לחלק בין שני המצבים: כל עוד שאנחנו קשורים לחומר - זה בלתי אפשרי. אם אנחנו מתעלים מאותו מצב של טוב ורע זה אפשרי. זה נקרא "פנים בפנים".

קהל [הרב שרק]: בסופו של דבר המרחק הזה, שבהיותנו נבראים... ולא מול... הבורא...

מניטו: תשמע זה מה שאני אמרתי מיד. "פנים בפנים" זה רמז למשה רבנו. הוא היה יכול, מכיוון שהוא היה יכול, אז היה יכול. תפסת?

אה, תשמע, יש איזה יהי רצון שאנחנו רגילים לומר לפני כל תפילה. לפני כל כוונות נאמר. כאילו אנחנו שייכים לאותו קהל, לאותו מניין שהם יודעים, אנחנו לא יודעים. אז תקבל את תפילתנו כאילו היא קשורה לתפילה ש-אלו שידועים. לכן יש [כאלו] שידועים.

קהל [הרב שרק]: לגבי הנקודה שהוזכרה בסוף, זה לא כל כך ברור לי. כשהרב דיבר על זמן הופעת המינות.

מניטו: הופעת ה...?

קהל [הרב שרק]: הרב הסביר שהסיבה שהמינות הופיעה בזמן שבו היא הופיעה.

מניטו: אני אמרתי את זה ככה?

קהל [הרב שרק]: הבנתי שזה מה שנאמר.

מניטו: תזכיר לי את הקונטקסט.

קהל [הרב שרק]: בסוף הדיון, לפני השאלות, אז היה הסבר למה המינות הופיעה בזמן מסויים..

מניטו: לא. אני לא זוכר שאמרתי את זה ככה. אבל תמשיך את השאלה שלך.

קהל [הרב שרק]: וזה לא היה ברור לי.

מניטו: מה, זה לא היה ברור? אני לא זוכר שאני אמרתי את זה. אולי משהו קרוב, אבל לא בדיוק את זה. מה שאני אמרתי זה: עיקר המינות התחילה כש... אחרי תקופת הנבואה כמובן, מכל מקום, כשהמאמינים המינים התחילו לערבב בין - מושג האלוקות למושג האדם. ברור. אתם זוכרים את הפסוק, זה בפרק רביעי בבראשית, הפסוק האחרון, 26.

"ולשת גם הוא יולד בן, ויקרא את שמו אנוש, אז הוחל לקרוא בשם ה'".

מה אומר רש"י? לשון חולין⁶⁷. זאת אומרת הייתה אפשרות לקרוא באופן אמיתי בשם ה'. מה עשו? עבודה זרה. נתנו את שם הוויה לבריות. ולאדם אומר רש"י, אם אני זוכר היטב, כן? תביא רש"י ספר בראשית שאני אקרא את זה. בראשית עם רש"י.

אז אני רוצה להסביר את זה: עיקר העבודה זרה, תקופת העבודה זרה זה בתקופת גילוי הנבואה. מינות מתחילה אח"כ. אבל תוכן המינות זה אותו תוכן של עבודה זרה. אלא - העבודה זרה זה בגלוי, מינות זה בנסתר. יש הסבר בגמרא על הפסוק של ק"ש: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". "אחרי לבבכם" - זה מינות, "אחרי עיניכם" - זה עבודה זרה⁶⁸. כן? אתם זוכרים את הפסוק. אז הנה מה שרש"י מסביר על זה ונגיע לשאלה שלך:

"(כו) אז הוחל - (לשון חולין) לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה ולקריתן אלקות"

זה הגדרה של המינות. אז מהו התוכן? זה הערבוב בין היחס לקב"ה והיחס למשיח. כשמתחילים לומר: המשיח הוא האל - אז זה מינות. ולכן זה מקביל לבעיה שלנו! כן? תפסתם? כי 18-19 זה מקביל ל: "אשרי האיש" - "ולמה רגשו גויים". "על ה' ועל משיחו". זה הנושא של הפרק השני.

שוב אני חוזר על זה: אין לי מקור לזה. זה רק לפי עניות דעתי. אבל אם אתם מוצאים איזה מקום, תשלחו לי טלגרף. מברק...

טוב. אז בפעם הבאה נתחיל בקצרה בקריאה של הסוגיות הקודמות מפרק חמישי בברכות ואח"כ נתחיל במבנה של השמונה עשרה, שוב, לפי מקורות הגמרא.

[הפסקה בהקלטה]

...בשיעורים הקודמים, אם אני זוכר, למדתם את התחלת פרק חמישי במסכת ברכות. ואני רוצה לסכם בכמה משפטים כל מה שלמדנו בשיעורים הקודמים: זה היה בעצם הקדמות לפי הגמרא. על הלימוד של השמונה עשרה, ונשאר לנו, אם אני לא טועה, עוד מקור אחד במסכת עבודה זרה, ואח"כ נתחיל בלימוד של השמונה עשרה עצמו.

ואח"כ תחלקו את הספרים, אם נגיע.

אז עיקר הנושא היה ההקבלה בין המושג "תהילה" והמושג "תפילה". זה למדנו דרך הפסוק הראשון של השמונה עשרה, פסוק מספר תהילים: "אדני" שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". הנושא היה: מה הקשר בין תהילה לתפילה. את כל זה למדנו בשיעורים הקודמים.

ולמדנו בעיקר שלפי ההגדרה של המושג "תפילה", שזה קשור למשפט, דין, כדי לדעת אם יש מספיק זכות כדי לקבל מה שמבקשים. זה למדנו כבר, לא צריך לחזור על זה. אז קודם כל צריך להבין: שאי אפשר לבקש אלא אם יש זכות לבקש. הנושא הראשון זה נושא של הזכות.

הנושא השני זה למי אני, ממי אני מבקש. זה קשור לעניין של השבח של ה', ש-לפני מי אני עומד כדי להתפלל. וזה נקרא "תהילה" בלשון המקרא. זה למדנו בקשר, גם כן, למושג "הלל" אם אתם זוכרים את זה. כשיש מצב של טוב מוחלט - אפשר לומר את ההלל. כשיש ספק, כשצריך לדון אם יש מספיק זכות - אז בא המושג תהילה. "להתהלל", זה מקביל ל- להתפלל. להלל. להתהלל. זאת אומרת, להתהלל זה להלל אע"פ שיש מקום למשפט...⁶⁹ מספיק ברור. אם יש עוד שאלות, בהמשך הלימוד.

אז פה יש לנו במסכת עבודה זרה דיון על הסדר בין התהילה והתפילה בשמונה עשרה. דהיינו - התפילה כעבודה. התפילה כמצווה. בשיעורים הקודמים למדנו את העניין של התפילה כ- רשות להתפלל, זכות להתפלל. אבל יש לנו מצווה מיוחדת, עבודה, שצריך להתפלל. אז תוך כדי העבודה של תפילה כעבודה - יש לנו גם כן מקום של התפילה כרשות, כזכות לבקש. זה

מובן. כל זה, זה הסיכום של מה שלמדנו עד עכשיו.

אז תקראו את הדף פה, מהשורה השנייה, בסוף השורה השנייה של עבודה זרה. טוב זה שייך לנושא יותר רחב, ופה מגיעים:

הסוגיה במסכת עבודה זרה: בקשה ותהילה

"דתניא, ר' אליעזר אומר: שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל,⁷⁰

ובכן, פה יש לנו שני מושגים, מדויקים - לשאול את הצרכים, אם יש איזה חיסרון, יש לנו רשות, ויש לנו מצווה, לבקש איזה טוב מהבורא, איזה ברכה מהבורא, כדי למלאות את החיסרון. זה נקרא "לבקש צרכיו". זה ברור כן?

אם כן:

"ר' אליעזר אומר: שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל,"

ולכן פה הנושא הוא: מה הקשר בין הבקשה והתפילה עצמה? וישנו פסוק:

"שנאמר: (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו וגו',

זה פסוק בתהילים.

"אין שיחה אלא תפלה,"

לכן, לפי ההנחה שאין שיחה אלא תפילה, שאנחנו לומדים מפסוק אחר בספר בראשית:

"שנאמר: (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה;"

⁷¹...ראינו כבר מקור אחר על זה... ר' אליעזר... שהוא אומר: "שואל אדם צרכיו" זה - "תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו". "כי יעטוף" זה שואל צרכיו. תראו אח"כ ברש"י⁷².

אבל אנחנו ממשיכים לפי סדר, מהלך הספרים. אם כן יש סדר: קודם כל שואל צרכיו, שנאמר: תפלה לעני כי יעטוף, ורק אח"כ מתפלל: ולפני ה' ישפוך שיחו. לפי ר' אליעזר הסדר של השמונה עשרה היה צריך להיות, אני לא רוצה לומר, מיד הסדר של השמונה עשרה. אלא הסדר של אותה עבודה שנקראת "שמונה עשרה". אז היה צריך להיות: קודם כל הבקשות, ואח"כ התהילה בתוך התפילה. ונראה לאט לאט, כי לפי ההלכה הסדר הוא קצת שונה. קודם כל הסברה של ר' אליעזר:

"שואל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל. שנאמר: תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו.

ואין שיחה אלא תפלה שנאמר: ויצא יצחק לשוח בשדה."

"ר' יהושע אומר: יתפלל"

קודם כל

"ואח"כ ישאל צרכיו,"

ויש לו עוד פסוק מספר תהלים:

"שנאמר: (תהלים קמב) אשפוך לפניו שיחי"

כבר למדנו ששיחי זה תפילה.

"צרתי לפניו אגיד."

"צרתי לפניו אגיד" זה שאלת צרכים. בקשות⁷³ זה מובן. לכן יש לנו 2 שיטות, לפי הסדר שמה

שאנו קוראים, מגדירים, כ-עבודה של התפילה. או, קודם כל: התהילה ואח"כ הבקשה - וזה הסדר של ר' יהושע, הדעה השנייה. או: קודם כל התהילה⁷⁴ ואח"כ הבקשה⁷⁵ - זה הסדר של ר' אליעזר. אז הגמרא ממשיכה:

"ור"א נמי הכתיב: אשפוך לפניו שיחי!"

איך ר' אליעזר מסביר את הפסוק של ר' יהושע?

"הכי קאמר: אשפוך לפניו שיחי"

שזה תפילה

"בזמן שצרתי לפניו אגיד"

קודם כל - צרתי לפניו אגיד, ואח"כ - אשפוך לפניו שיחי

"ור' יהושע נמי הכתיב: תפלה לעני כי יעטוף! הכי קאמר: אימתי תפלה לעני? בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו."

ולכן יש אפשרות להסביר [את] הפסוק של ר' אליעזר לפי, אליבא דר' יהושע, ולהיפך. ולכן הגמרא ממשיכה:

"מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי,"

אם כן, אם ככה, המשמעות של הפסוק, זה לא דווקא לפי ר' יהושע, או לא, דווקא, לפי ר' אליעזר. וזה סימן שהמחלוקת היא יותר עמוקה. יותר רחבה:

"במאי קמיפלגי? כדדריש ר' שמלאי, [דדריש ר' שמלאי]: לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, מנלן? ממשה רבינו, דכתיב: (דברים ג) ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך וגודלך."

זה השבח. אני מגדיר לפני מי אני עומד, אני עומד שבחו של מקום, זה התהילה. זה ברור כן? רק אח"כ:

"וכתיב בתריה: אעברה נא ואראה את הארץ הטובה;"

זה הבקשה.

ולכן הדגם של תפילתו של משה רבנו, זה, לפי הסדר הזה, זה קודם כל השבח, התהילה, ואח"כ - הבקשה. זה דרשה של ר' שמלאי.

"רבי יהושע סבר: ילפינן ממשה,"

זה הסדר לפי דעתו הוא.

"ור"א סבר: לא ילפינן ממשה,"

ולכן ר' אליעזר צריך להסביר למה ההלכה לפי דעתו היא - שאנחנו לא יכולים לקחת את הדוגמא של משה כדגם של התפילה שלנו. זה מה שמסביר ר' אליעזר:

"לא ילפינן ממשה, (כי משה) שאני"

משה זה מקרה שונה

"משה דרב גובריה (הוא)"

משה היה אדם גדול. ולכן יש במשה, כאדם גדול, מספיק חכמה, מספיק גדלות, מספיק זכות לפי מעשיו, כדי לסדר את תפילתו כפי שאמרנו פה: קודם כל השבח, וזה שבח יציב, אמיתי,

בטוח, ואח"כ הבקשה⁷⁶.

אע"פ שפה זה לא קל. זה נושא קשה מאד. מכיוון שאנחנו יודעים, דווקא, שבאותה תפילה של משה רבנו, זו הייתה תפילה בלשון תחינה, בלי להתייחס לזכות. תראו מה שאמרו המפרשים על "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור". וזה הדוגמא פה. ולכן הנושא הוא לא קל.

אבל לפי הבעיה שלנו, אפשר להסביר [את] דעת ר' אליעזר פה: אי אפשר לפסוק כר' יהושע שלוקח את הצורה, אפילו הצורה החיצונית, הסדר של מהלך הדברים בתפילתו של משה, מכיוון שמשוה זה מקרה אחר לגמרי. לכן נקשור את שני הדברים. מכיוון שדווקא משה לא צריך זכות כדי להתפלל, אנחנו לא באותה מדרגה, ולכן הדגם של משה זה לא הדגם של התפילה שלנו.

נמשיך:

"וחכ"א: לא כדברי זה ולא כדברי זה,"

לא כדברי ר' יהושע, ולא כדברי ר' אליעזר

"אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה."

מה זה "שומע תפילה"? זה ברכה אחת באמצע⁷⁷ הברכות האמצעיות, שהם הברכות של הבקשות לפי הסדר של השמונה עשרה שלנו: יש קודם כל שלוש ברכות של תהילה, אח"כ שתיים-עשרה שלוש-עשרה, של בקשה, ואח"כ שלוש ברכות של תהילה.

עכשיו דעת הגמרא היא מובנת. אנחנו לא יכולים לעשת לא כר' יהושע ולא כר' אליעזר. ותוך כדי הסברים דעת ר' אליעזר מובנת מאליה: מכיוון שלפי דעתו של ר' יהושע אפשר להתפלל כמו משה רבנו התפלל, אבל אנחנו לא באותה מדרגה, עם ישראל בכללו, כן? אבל לא היחיד. וייתכן מאד שזה ההסבר, שסופסוף ההלכה היא: לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא יש לנו סדר מיוחד, מבחינת כלל, אנחנו מתחילים.. כלל ישראל, אנחנו מתחילים כמשה: שבח ואח"כ בקשה. מבחינת פרט אנחנו לא עושים כמשה: בקשה ואח"כ שבח. אבל זה התפילה של העבודה של כלל ישראל, ולכן הסדר שלנו הוא סדר שמאחד את 2 הדעות.

אז מה אמרו ב"שומע תפילה"? זאת אומרת: אחרי השבח ו... של ההודאה, ההודיה סליחה, שבהתחלה, ולפני השבח של ההודיה בסוף, בתוך הבקשות - יש בקשה מיוחדת: "שומע תפילה", אז פה כל אחד ואחד שואל צרכיו. בהרהור. לא בפה מלא. ואנחנו יודעים איך היא ההלכה.

ואח"כ נראה מה היא ההלכה למעשה. אבל עכשיו דעת ההלכה היא מובנת. יש בין הבקשות, יש בקשה מיוחדת שהיא שומע תפילה, בכוונה של היחיד, באותה ברכה, באותה חתימה של "שומע תפילה", הוא יכול לכוון, לשאול צרכיו. ונמשיך עד סוף הסוגיה:

"(אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה)."

וזה בסוגריים כי זה עוד לא הלכה למעשה.

"(מסורת הש"ס: [אר"י א"ש הלכה כדברי חכמים]). אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, אף על פי שאמרו: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה - אומר. א"ר חייא בר אשי אמר רב, אף על פי שאמרו: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה,"

ודוגמאות:

"אם יש לו חולה בתוך ביתו - אומר בברכת חולים, ואם צריך לפרנסה - אומר בברכת

השנים. אמר ר' יהושע בן לוי, אף על פי שאמרו: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אבל אם בא לומר אחר תפלתו, אפילו כסדר יוה"כ - אומר."

וכך אנחנו עושים...

ולכן, המבנה של התפילה שלנו זה: קודם כל שבת - הגדרה לפני מי אני עומד, (זה אנחנו נלמד עוד היום על הסידור), אח"כ - הבקשות של עם ישראל, כל אחד רשאי לכוון על צרכיו הפרטיים כשהוא אומר את הבקשה של עם ישראל, דרך כל חתימה וחתימה של כל ברכה. ואח"כ אחרי הבקשות - שוב שבת. זה המבנה של השמונה עשרה.

ולכן אתם רואים יש לנו מקור ברור מאד: יש איזה שילוב. לא רק הקבלה. קשר, יחס, בין המושג של "תהילה" למושג של "תפילה". זה מחזק עוד את דעת ר' יוחנן שתיקן את הפסוק של פרק נ"א בתהילים: אדניי שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. התהילה (תהלתך) היא כמו הכלי של הבקשה. והשילוב של התהילה והבקשה - זה נקרא תפילה. ולמה זה נקרא תפילה? זה מה שלמדנו מקודם,

יש איזה מקור אתם מכירים את הפירוש שנקרא "הכתב והקבלה"? זה דווקא לא לפי הקבלה אבל... יש בו מקור שם, אני לא זוכר את הדף, אולי אתה זוכר? או הפרק אפילו? הוא מסביר את זה. שלשון תפילה, לשון להתפלל, זה: להביא למשפט, שיוציא לאור משפטנו, כדי לדעת אם מה שאנחנו מבקשים יש לנו סמך, זכות, כדי לקבל.

זה בתמצית, פחות או יותר, כל מה שלמדנו בפרטים, דרך הרבה שיעורים, לא רק השיעורים שלי, בכל החודשים שקדמו מאז ראש השנה. זה העיקר.

עכשיו אנחנו מגיעים, אם אין שאלות על הנושא הכולל, אנחנו מגיעים לקריאה של הסידור עצמו. טוב, אין שאלות?

קהל: אפשר להגיד שברור למה הסדר כמו שהוא. אבל מה הפירוש, אם אפשר לדעת, שלהיפך: שזה ר' יהושע שאומר: קודם הבקשות. זה כמו ש... זה דומה למה שלמדנו שהדין צריך קודם לפסוק דין, הלכה פסוקה?

מניטו: רק דקה. אני רוצה לראות את המקור.

קהל: מדוע הבקשות, מה הפירוש של בקשות קודם...?

מניטו: טוב. צריך להבין לפי הפסוק שהוא מביא: "תפילה לעני כי יעטוף" - זה בבחינת עני.

קהל: בגלל הפסוק?

מניטו: כן. זה המצב של תפילתו של העני. הפסוק השני... כי זה הפשט, פה הפשט הוא ברור: זה מתוך העניות שלו שהוא מבקש. אז זה הצורך של הבקשה עצמה, שהיא הסיבה שיש לו רשות להתפלל.

וזה למדנו מ-חנה בפרק חמישי של ברכות. זאת אומרת - זה הדעה הראשונה של החכמים על המושג של כובד ראש. אתם זוכרים את זה? "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש"⁷⁸ מהי ההגדרה של "כובד ראש"? מרירות נפש של העני. זה לא הלך, כן?⁷⁹ כן? טוב, אז נתחיל מיד, ופה תוך כדי לימוד נראה את הדף במסכת... איזה מסכת זה שמה? יומא. כן. נכון.

טוב. אז קחו... יש הרבה פירושים על... השמונה עשרה, אבל אין הרבה... איך אני יכול לומר את זה? אין הרבה פירושים שיטתיים של הטקסט. אבל, מכל מקום, הפירוש הכי חשוב, (לא רק למתחילים, לאלו שרוצים לעיין) בכלל של נוסח התפילה, של - כל התיבות של נוסח

התפילה – הן באות מהמקרא. ולכן, נראה כמה דוגמאות תוך כדי לימוד, אבל כדאי להבין את זה.

אני חוזר על הכלל שלימד ה"פרי צדיק" .. כמה פעמים: שיש הגדרה מקבילה לנבואה ולתפילה. הנבואה – זה הקול שבא מהקב"ה, מהבורא לבריאה. והתפילה – זה אותו הקול שחוזר, מבחינת "אור חוזר" אם אפשר לומר, מהבריאה לבורא.

ולכן כל התוכן של סדר התפילות שקבעו אנשי כנה"ג הוא – מתוך תוכן הנבואה עצמה. והחידוש שלהם זה - סידור המילים. אבל התיבות עצמן, המילים עצמן – יש להם המשמעות שיש להם במקרא. זה מה שצריך להבין. טוב. אז נתחיל מיד.

אז נתחיל מיד ב-3 הברכות הראשונות יש מבנה שצריך להבין אותו. קודם כל, אתם יודעים שבסוף כל ברכה יש את מה שאנחנו קוראים - החתימה של הברכה. והחתימה של הברכה, הוא דווקא השבח שמדברים בו בגמרא: "התהילה". למשל בברכה הראשונה: "ברוך אתה ה' מגן אברהם". "מגן אברהם" - זה פה באותה חתימה של הברכה הראשונה - שמו של הקב"ה, מיוחד לכיוון, לכוונה של אותה תהילה, של אותו שבח שאנחנו צריכים באותה ברכה. וזה יותר בולט גם כן, בברכות שהם הבקשות: "חונן הדעת" - זה אחד מהכינויים, מהשמות. "המרבה לסלוח". וכן הלאה.

ואם כן הגמרא עצמה, ואנחנו מוצאים את זה לא רק בפשט הגמרא אלא במפרשים הראשונים של הגמרא, בעיקר ברש"י - מגדירים את כל ברכה וברכה בשם מיוחד. פה יש לי את הספר של רינת ישראל, על מידות מניין⁸⁰, זה לא בדיוק... התפילה שונה. הברכה הראשונה נקראת "אבות". השנייה נקראת "גבורות". והשלישית נקראת קדושת, "קדושות ה'". פה זה כתוב קדושת ה', אבל זה...

אז מהי המשמעות של המבנה? אני צריך להתחיל בתהילה. לפני מי אני עומד כדי להתפלל. וכל מילה יש לה המשמעות שלמדנו לפי המקורות כבר. אני עומד להתפלל. ולכן התפילה נקראת "עמידה", ולא בכדי (למדתם את זה כבר, אני חושב). כי אני עומד כמי שעומד בפני בית דין, ולכן זה נקרא "עמידה".

המשמעות הכללית של 3 הברכות הראשונות

אז הברכה הראשונה, אני מתאר - לפני מי אני עומד. מי הוא ה' שלפניו אני מתפלל? והתשובה היא: אלוקי האבות. וזה השם של הברכה הראשונה. לכן היא נקראת: "אבות". זה מובן? אז פה אתם רואים שהסידור, לפי ההלכה, הוא הולך לפי שיטת המקרא. איך המקרא מגדיר את "אלוקי ישראל"? זה "אלוקי האבות". ונראה שהנושא הוא מיוחד מאד. ה-"גאל ישראל". ה-"גואל ישראל". זה השיטה של המקרא, שאנחנו מוצאים אחר כך בשיטתו של הריה"ל, של הכוזרי, ולא לפי שיטת התיאולוגים הפילוסופים. אנחנו לא נמצאים לפני הבורא כבורא. אלא לפני הגואל כגואל. דרך ההיסטוריה. דרך גילוי השגחתו בהיסטוריה. וזה השיטה של המקרא. זה מובן הכן? למדתם את כל הנושא הזה כן? אני רוצה להיות בטוח.. ש-יש חשיבות מסוימת ל... זה לא פרט – לכלל הזה, ש:

אנחנו מתפללים לא לפני הבורא כבורא, ולא עם דעות, נאמר, מופשטות... של הגדרות... של המושג של "בריאה", אלא - דרך מושג אחר לגמרי, של: הגיבור שהוא הגואל.

ונראה את זה מיד בנוסח של הברכה הראשונה, זה... זה ברור:

"גומל חסדים טובים, קונה הכל וזוכר חסדי אבות, ומביא גואל לבני בניהם למען שמו

באהבה".

וכאילו כשאני אומר: לפני מי אני מתפלל? זה אלוקי האבות - הכוונה היא: הגואל. שיש בידו יכולת לגאול. ולכן זה הגדרה של "החוויה הדתית", אם אפשר לומר את זה ככה, טיפוסית ליהדות כיהדות, מסוימת לגמרי.

בפני מי אנו עומדים בשעת התפילה?

זה מובן? אני רוצה להיות בטוח שזה מספיק מובן. החשיבות של אותה הגדרה שנותנת לנו את נוסח התפילה. זה לא תפילה דתית גרידא: אני יודע שיש בורא לעולם, ולכן אני נמצא לפני הבורא "ושופך שיחי" לפי לשון המקרא. אלא אני במצב מוגדר באופן מסויים, זה ההגדרה של עם ישראל שהם צאצאי האבות. ומכיוון שאנחנו יודעים דרך גילוי התורה, גילוי התנ"ך בדרך כלל, שהבורא התגלה כגואל - אז יש מקום לתפילה. לפני הבורא כבורא - אין מקום לתפילה. למה? וכבר אני חושב שהתייחסתי לזה בהתחלה: מכיוון שהבורא כבורא שם כל מה שצריך לבריות שלו בבריאה שלו. ולכן לפני הבורא כבורא - אין מקום לכוונת התפילה.

יש לכם ב"נתיבות עולם" של המהר"ל פרק שלם על זה. כי המצב של עובד ה', "עבודה", בפשט המילה - הוא יותר ברור בשעת התפילה אפילו יותר מבשעת לימוד האמונות! כי בתפילה אני מעיד שאני תלוי בבורא. ולא רק שאני יודע שיש בורא. היחס בין הבורא לבריאה במציאות, ולא דווקא דרך אמונות ודעות. ולכן פה, יש מקום לאותה תפילה רק למי שנחוץ לגאולה. ולא לחינם אנחנו מסיימים את העבודה הקודמת של קריאת שמע וגאל ישראל, ומיד מתחילים להתפלל, ולבקש ביותר פרטים את עניין הגאולה. זה מובן?

ולכן מתחילים ב"ברוך". "ברוך", זה מדרגה אחרת. זה מושג אחר מ"בורא". זה אותו בורא - אבל כ"מקור הברכות". מה שאני מבקש זה לא מה שהבורא שם בעולמו הטבעי. מי שמסתפק בחיים הטבעיים - אין מקום בשבילו בתפילה. כי הוא מסתפק בחיים הטבעיים. יש לו אפשרות של הודאה, מסוג אחר לגמרי, אבל הוא לא מכיר מי הוא ה"ברוך", "מקור הברכות", אותם הברכות שאני צריך למעלה מן הטבע. כי ההבדל, השוני שיש בין "ברכה" ו"בריאה" - זה אותו הבדל שבין טבע לנס. טבע זה טבע, ברכה זה נס. ולכן צריך להבין את זה: הברכות באות ממקור יותר עליון מהשורש של הטבע. ולכן אנחנו בפני הברוך. ואתם יכולים למצוא את זה ביחס לכל המושגים שמתחילים להתגלות עם אברהם אבינו: המושג של "ברכה". הברכות של מלכי-צדק. המושג של ברוך. אנחנו כל כך רגילים שאנחנו לא רואים את החידוש שמתחיל פה. עד כאן, בני אדם, והגדולים שבהם - והיו נביאים, מאדם הראשון עד אברהם אבינו, היו נביאים. למשל תראו מה אומר המדרש על עבר, שעבר היה נביא. אבל זה לא בולט במקרא, מכיוון שנבואתו הייתה בבחינת יחיד.

שוב זה מתייחס למה שאומר הכוזרי, מה ההבדל בין הנבואה בין אומות העולם, שהיא בבחינת יחיד (אצל אומות העולם), והאמונה⁸¹ של ישראל שהיא בבחינת כלל, אבל בלאו הכי היו נביאים. וזה כל העניין של "העניין האלוקי" (שהצלם האלוקי לפי המקרא והעניין האלוקי לפי הריה"ל בכוזרי).

ומי ש...אני חוזר לעניין שלנו, ש: עד אברהם אבינו, היינו יודעים שיש בורא. זו הייתה אמונה אמיתית. אבל לא היה את המבחן, (לא, זה לא המושג) לא היה את הניסיון, (לא ניסיון) החוויה, של התגלות הבורא בעולמו. ידעו שיש בורא. אבל רק מאברהם אבינו ואילך ובעיקר ביציאת מצרים, זה נושא חשוב.

אז התוכן של אותה אמונה שהייתה אמיתית אצל אבות העולם עד אברהם אבינו, שיש בורא,

הייתה... איך אומרים את זה? המושג נעלם ממני? התגלות במציאות. בבחינת השגחה. כל עוד שלא יצאנו ממצרים, לא ידענו שאותה אמונה שיש בורא היא כל כך חשובה. שזה לא רק אמיתי, אלא יותר מאמיתי. שהבורא משגיח בעולמו.

סוגיית כובד ראש

קטע על התפילה מתוך שיעורי הרב על הספר "שערי אורה".

[הפסקה בהקלטה]

...לא רק שאנחנו יודעים שיש בורא. אלא שאנחנו יודעים שבשעת התפילה - זה לא אנחנו שאנחנו נוכחים לפני הבורא, אלא הוא נוכח לפני המתפלל. שיש מישהו לפני מי המתפלל עומד. זה מובן כן? זה לא לימוד של פילוסופיה. זה לימוד של תורה. וזה העיקר.

לפני שמתחילים להתפלל צריך להגיע למצב שנתן למתפלל להיות מתאים למה שמבקש הפסוק: קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת. להגיע למצב שלשון התפילה יהיה לשון אמיתי. אנחנו יודעים שגם מי שאינו מבין את כוונות התפילה, אם הוא מתפלל בלי טעות, בכוונה שנקראת כוונת הלב, ברצינות, כן? לא מבקשים ממנו לדעת, להבין, להעמיק מחשבותיו בכוונות המדויקות של המשמעות של המילים של התפילה.

ברור. ו...זה, המשנה מסבירה עוד מעט שזה רציני! כי מדובר במי? לא בסתם יהודי שרוצה להתפלל. וסתם יהודי שרוצה להתפלל הוא צריך להיות כבר רציני כשהוא נכנס לבי"כ. ואני לא רוצה להגזים, אבל מי שמכיר את הקהל היהודי הרגיל, אז הוא מבין למה המשנה ראתה צורך להזהיר... הבנתם.

יתכן שאפשר להעדיף את השמחה של היהודים כשנמצאים בבי"כ, זה דומה אלדס הראשון מיד כשנכנס לגן, אז בעברית אומרים: בא לגן. והבלאגן התחיל כן? ... מה... מהרצינות המוגזמת של הגויים, כשהם מתפללים לפי שיטתם, זה נדמה שהם נמצאים בבית הקברות. אבל בבי"כ זה משהו אחר לגמרי. אבל לא להגזים. צריך להיות רציני - אומרת המשנה, אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, ועוד נגיע לנושא.

אבל במי מדובר? לא בסתם יהודי שצריך להזהיר אותו - כובד ראש. אלא מדובר בחסידים הראשונים! כי כל החיים שלהם זה כובד ראש מקסימום, כן? ודווקא הם היו צריכים שעה אחת כדי להגיע לאותה מדרגה רצויה של הכנה שהרב מדבר בו.

ואתם זוכרים מה אומרת אח"כ הגמרא כן? יש לנו שלוש תפילות ביום. אז שעה של הכנה. שעה של תפילה. ואח"כ שעה כדי לרדת לעולם התחתון. ושלוש פעמים ביום - והגמרא שואלת: מתי לומדים? מתי עובדים?! כן? זוכרים את התשובה של הגמרא? מכיוון שהם חסידים, לימודם ומלאכתם נעשית בידי אחרים...⁸² אבל מדובר בחסידים. כל שכן... זה מובן? לפי השאלה שלך...

טוב. אולי אני אסביר עוד איזה פן של הנושא. יש הרבה שחושבים שהמטרה של התפילה זה להגיע לכבוד ראש. למשל מי שנכנס באיזה אולם ש... של... איזה תיאטרון כן? המטרה של כל ההשגה זה כדי להגיע לרגישות המיוחדת של החוש התיאטרוני. וזה.. כל החיים, בכל החיים יש ערכים שכאלו שצריך תהליך כדי להגיע לאותו מצב של חוויה.

אז יש הרבה שחושבים שיש חוויה דתית. וצריך להתפלל כדי להגיע לאותה חוויה דתית - דהיינו - הכובד ראש.

אבל לפי המשנה זה ההיפך. ולפי דעתי זה הטעות של כל הזרמים ביהדות חוץ מהזרם של ההלכה. בכל הזרמים האחרים - נכנסים לבי"כ כדי להגיע לחוויה דתית. ויש סכנה של עבודה זרה. במה מדובר? אה... אף אחד לא יודע... זה מובן? זה חומרת הדברים כן?

אבל לפי ההלכה האמיתית צריך להיות כבר במצב של כובד ראש כדי לקבל רשות, זכות,

להתחיל להתפלל. פשוטו כמשמעו. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. אז הכובד ראש האמיתי שהמשנה רומזת לו - זה למעלה מכוחותינו!

אתם זוכרים שלפני הרבה תפילות, אנחנו אומרים תפילה מוקדמת, אע"פ שאין לנו כוח וחכמה ואנחנו לא יודעים, לא מסוגלים לכוון כמו שצריך, אז אנחנו מבקשים שהתפילה שלנו תהיה מקובלת כאילו עם תפילות החסידים אמיתיים שהם יודעים לכוון. לשם ייחוד ו... נכון? לפני כל תפילה יש תפילה, כהקדמה לתפילה, כדי לבקש סליחה - אנחנו לא מסוגלים להגיע לאותו כבוד ראש, אבל תקבל את התפילה שלנו כאילו הגענו.

אתם מרגישים איך אנחנו בתחתית המדרגות של ה...

ולכן, מספרים על הבעש"ט שלפני כל תפילה היה מתפלל להישאר בחיים אחרי תפילתו. כי, אם אנחנו מבינים ברצינות מה זה תפילה, זה להגיע לפני הבורא ולדבר איתו. אז - יש פסוק מפורש: "כי לא יראני האדם וחי"⁸³. ולכן הבעש"ט, שהיה חסיד אמיתי, וזה לא בדיחה, הוא היה מתפלל להישאר בחיים. כי - כשעלה ועלה... לכל מדרגות של עלייה... כדי להגיע למדרגה של כבוד ראש - אח"כ מי רוצה לרדת? ולכן הוא מתפלל כדי לקבל כוח לרדת ולחזור⁸⁴.

אתם זוכרים את הפסוק אצל אברהם אבינו, וישמעאל יצחק: "שבו לכם פה עם החמור, ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם". ה"ונשובה אליכם" הזה הוא קשה מאד, כן? כבר מי שהגיע לאותה השתחויה - איך הוא יכול לחזור? עם החמור? ... החומריות כמובן. ולכן צריך כוח עצום כדי לרדת מאותה מדרגה. ולכן צריך שעה כדי לעלות, שעה כדי להתפלל, ושעה כדי לרדת. תפסתם את זה? ואנחנו באמת בתחתית המדרגות של אותו הכוח הרוחני שהיה להם, לחסידים הראשונים. אם אנחנו מבינים את זה ברצינות.

ולכן תראו בגמרא איך רש"י מפרש את המילה כבוד ראש - הוא מפרש: הכנעה⁸⁵. הכנעה גמורה, כן? החסידים אומרים: ביטול היש גמור. אז כדי להגיע לאותה מדרגה צריך הכנעה. זה מובן? אז אני רוצה רק בקצרה, שנשמע מה אמרה הגמרא בניסיון להגדיר את אותו רגש של הכבוד ראש בשבילנו אנו.

אנחנו - שאנחנו לא מסוגלים לכוון באמת כמו החסידים הראשונים האלו, לכוון שהם לפני אביהם שבשמיים, פשוטו כמשמעו! ולא ברמז, אלא ברצינות. באמת. ושנחנו רוצים להתפלל.

אז, לכל הפחות, ההלכה מבקשת מאיתנו להיות רציני בביטוי הדברים. לא לטעות בתפילה. לומר את המילים כמות שהם. ואם אנחנו לא מבינים אותם - הנשמה שלנו מבינה אותם. אבל צריך למסור לה - דיבור יפה. דיבור מדויק. דיבור אמיתי. זה מובן? זה הכבוד ראש, ההגדרה של הכוונה, שההלכה מבקשת ממנו.

וגם זה - יש מחלוקת. גם זה - האם כולם מסוגלים לזה. יש מחלוקת. אם מצוות צריכות כוונה או לא. והפשט של אותה מחלוקת - זה לא כפי שאנחנו מבינים - זה מאוחר - כוונה לצאת. אלא כוונה לדעת מה אנחנו עושים, להבין מה אנחנו עושים. האם מצוות צריכות כוונה או לא. מכיוון שהשאלה נשאלת על ק"ש אתם מבינים שדווקא אותו נושא זה קשור לאותן העבודות, המעשים, שהם בדיבור. ואם אני לא מבין מה שאני מדבר - אין שום מעשה, כן? אם מצוות צריכות כוונה או לא.

ועכשיו רבותינו נתנו לנו רשות להתפלל אפילו למי שאינו מסוגל להבין פשט הדברים שהוא אומר. אבל חוץ... חוץ... איזה... מינימום של מינימום. למשל ק"ש - של הפסוק הראשון. ויש אומרים - מילה באותו פסוק - המילה אחד. שיהיה מסוגל לקלוט את זה, להבין את זה - מה זאת אומרת המילה אחד. ובשמונה עשרה, בברכה הראשונה.

טוב, כל זה נושא של ה... נושאים של הגמרא⁸⁶

"מנא הני מילי? אמר רבי אלעזר; דאמר קרא: (שמואל א' א') והיא מרת נפש. - ממאי? דילמא חנה שאני, דהות מרירא לבא טובא! אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: (תהלים ה') ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. - ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא! - אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: (תהלים כ"ט) השתחוו לה' בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. - ממאי? דילמא לעולם אימא לך, הדרת ממש, כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי! - אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא: (תהלים ב') עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה."

אז הגמרא שואלת: "מנהני מילי?" אני חוזר על השאלה: מנהני מילי? - מאיפה המשנה למדה שצריך כובד ראש כדי להתפלל. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש - מנהני מילי?

אבל הכוונה של אותה שאלה של הגמרא - זה... זה קצת עלה, כן? כשאתה אומר כובד ראש - במה אתה מדבר⁸⁷. מה זה כובד ראש האמיתי. הבנתם את השאלה? הגמרא לא מחפשת מקור במקרא כדי לדעת שבאמת כדאי להגיע לכובד ראש כדי להתפלל. זה תורה שבע"פ. והנימוקים של התורה שבע"פ זה נושא בפני עצמו. למה המשנה ביקשה ממנו כובד ראש? היא לא מחפש מקור לזה - למה צריך כובד ראש. אלא - מה זה כובד ראש? ולפי הפסוקים שהגמרא מביאה, אנחנו מבינים שהיא מחפשת הגדרה של כובד ראש. כשאתה מדבר על כובד ראש במה אתה. זה מובן? טוב.

אז הפסוק הראשון שמציעים לנו זה:

"אמר רבי אלעזר; דאמר קרא: (שמואל א' א') והיא מרת נפש."

זה פסוק בסיפור של חנה. והפסוק אומר, בפירוש: והיא מרת נפש, ותתפלל על ה'. ולכן פה יש לנו דוגמא מה זה כובד ראש. זה מרירות נפש. זה קצת מוזר, כן? צריך להיות במרירות נפש כדי להתפלל! זה נושא בפני עצמו, אבל זה נושא רחב - רק מי שחסר לו בעולמו דבר כל כך חשוב, שלחיים אין טעם אם חסר אותו דבר - יש לו רשת להתפלל כדי לבקש אותו. כי זה רק מקרה חריג, יוצא מן הכלל, כי בדרך כלל, הבורא שם בעולמו כל מה שצריך לכל הבריות. אבל, זה קורה שבריה אחת, בעולמה, חסר לה את העיקר. אז אם חסר לה את העיקר עד כדי כך שהחיסרון הזה מבין אותה למרירות נפש אמיתית - אז יש רשות להתפלל.

קהל: זה נקרא "שער דמעות"?

מניטו: אה... השאלות אח"כ, כי אח"כ אני מתבלבל, כן? זה קשור. זה לא נקרא בדיוק אבל זה קשור. אבל אתם יכולים לשמוע וללמוד... זה קצת קשה בשבילי... אז אני חוזר לנושא... אז מהפסוק הזה - הגמרא לומדת הצעה ראשונה של הצעה מה זה כובד ראש. זה הרגל של מרירות נפש מכיוון שהעולם הוא לא כמו שצריך, כדי להיות בשמחה בעולמו שברא הקב"ה. אבל הגמרא מיד דוחה אותה הגדרה - אני ממשיך: הגמרא אומרת:

" ממאי? דילמא חנה שאני, דהות מרירא לבא טובא!"

יותר מדי. "טובא". כן? אז אתם מבינים. זה הצעה. ולפי עיקרון לימוד הגמרא, עיקרי לימוד הגמרא - אנחנו יודעים שהדעה הראשונה שהגמרא מביאה היא ההסבר האמיתי של הנושא. אבל הלכה למעשה זה לפי הדעה האחרונה. כן? אני חוזר לנושא - אז הגמרא דוחה את אותה הגדרה. בשני אופנים - שזה יותר מדי. היא אומרת - דילמא חנה שאני. המקרה של חנה הוא

מקר השונה. מכיוון שהמרירות לב שלה הייתה אמיתית - "טובא" - במובן של - הרבה מאד, כן? אז נתנו לה רשות להתפלל אע"פ שאסור להתפלל מתוך מרירות נפש. הבנתם את זה? כן? ומתוך זה אנחנו מבינים, שמי שנמצא באותו מצב של מרירות נפש אמיתי, טובא, מכיוון שחסר לו את העיקר, אז יש לו רשות להתפלל אע"פ שזה אסור - להיות במרה שחורה לפני הקב"ה (וזה לא רק החסידים שאומרים את זה) - איך ייתכן להיות לפני הבורא במרירות נפש? אלא אם כן יש סיבה מיוחדת, יוצאת מן הכלל, במקרה חריג - אז, למי שמרגיש את החיסרון הזה כפי שהגדרתי אותו - יש לו רשות.

אבל, זה כל כך יוצא מן הכלל, מסבירה הגמרא, דילמא חנה שאני, שזה לא ההגדרה של ההלכה לכלל ישראל. הלכה לכלל ישראל זה לא יכול להיות מקרה כל כך חריג. ולכן כובד ראש של המשנה, הלכה למעשה, זה לא מרירות נפש.

המקרה של חנה זה מקרה מיוחד, אע"פ שהייתה במרירות נפש - נתנו לה להתפלל. ואתם זוכרים את הפרק - עלי הכהן, כששמע אותה במרירות נפש, אמר לה - אסור להתפלל במצב של... זה דומה לשיכור. זוכרים את זה⁸⁸. אלא אם כן זה ההיפך. ממה שאפשר לכאורה להבין מ...

אבל מתוך זה אנחנו יכולים להבין מה נותן לנו רשות להתפלל. זכות להתפלל. אם יש צורך אמיתי, שאם החפץ הזה לא נמצא בעולמנו - אז עולמנו זה לא עולם זהו גיהנום. אז יש אפשרות לבקש.

ולמקרה המיוחד של חנה, ההסבר לפי לימוד הגמרא, עכשיו הוא ברור, זה - לא מכיוון שהייתה מתכוונת להתפלל, שהייתה במרירות נפש. אלא - הייתה במרירות נפש - מכיוון שחסר לה העיקר, ולכן התפללה. ולכן הפסוק הזה לא יכול להיות התשובה של השאלה שלנו על המשנה.

שוב, ואני חוזר על ההסבר, אנחנו מחפשים את המצב הנפשי, את ההגדרה של המצב הנפשי, הרוחני, הרגשי, לפני הבורא בשעת התפילה. כן? אבל במקרה של חנה היא לא הייתה במרירות נפש מכיוון שהיא הייתה עתידה להתפלל, עומדת להתפלל, אלא יש לה סיבה מיוחדת להיות במרירות נפש. החיסרון של העיקר לגבי האם - הבן. אם בלי בנים - זה המרירות נפש של חנה. ואפשר למצוא בזה את הדוגמא העיקרית, האמיתי, המוחלטת של מה שנקרא חיסרון של העיקר בעולם. אם בלי בנים.

זה נושא שההגדה אחר כך, באותו פרק, ההגדה חוזרת על אותו נושא: מה אמרה בתפילתה? אז אמרה לפני הקב"ה - בראת הכל בעולם, ובראת את כל מה שצריך כדי למלאות את המציאות של כל מה שבראת. בראתי אותי כאם - והנה אין לי בנים. לכן - תן לי בנים. אה... פחות או יותר כן? זה מה שאומרת הגמרא, תחזרו על הסוגיה עצמה.

אז רק מי שנמצא באותו מצב יש לו רשות לבקש. מי שיש לו מה לאכול באותו יום - האם יש לו רשות לומר, לפני הבורא, ולהישאר רציני? "אין לי מה לאכול תן לי מה לאכול". יש לו בפריזר שלו! זה מובן? רק את הברכות שחסרות לכלל ישראל ככלל ישראל - יש לנו רשות לבקש בתפילה של כלל ישראל. זה חוצפה לבקש מה שיש כבר! תפסתם? זה נקרא פיגול. לא ירצה. יש תפילות אסורות. וצריך להבין את זה.

אז המקרה של המקרה, של המקרא של חנה זה יוצא מן הכלל. אח"כ יש הסבר שני של הגמרא. אפשרות אחרת להסביר מהו הרגש של הכובד ראש. זה פסוק בתהילים:

"אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: (תהלים ה') ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך."

ופה הגמרא רומזת על היראה. לא על המרירות נפש, אלא על היראה. אתם רואים כבר, מיד, שהגדרה של הכובד ראש יכולה להיות אחרת לגמרי לפי המצב הפנימי של המתפלל.

ולכן, הלכה למעשה - המשנה היא לא הגדיר המה זה כובד ראש. אלא - בצורה חיצונית. והביטוי "כובד ראש" זה ביטוי שמסביר את הרציניות⁸⁹ החיצונית של המתפלל. זה ההיפך של קלות ראש. וזה קל להבין מה זה כובד ראש כשמבינים מה זה קלות ראש - זה ההיפך.

אבל בתוך הכובד ראש הזה, מהו הרגש האמיתי. מהו, אם אפשר לומר, במילים של התרבות הנוכחית - מהי ההגדרה של הרגש הדתי. וזה המצב שאפשר למצוא את ההגדרה של הרגש הדתי. ונראה מיד שאין דבר כזה. זה ההגדרה של הגמרא - זה אחרת לגמרי.

וכשהמצב, כשאדם נמצא לפני בוראו - אז זה המצב הדתי ב... באופן מיוחד, כן?

לכן - מהו הכובד ראש שצריך להרגיש כשאנחנו נמצאים באותו מצב של התפילה. תפסתם את השאלה כן?

אז מיד אנחנו רואים שהרגש הפנימי יכול להיות אחר לגמרי לפי המצב והנתונים של כל אחד ואחד. במקרה של חנה - זה מרירות לב. במקרה של דוד - זה היראה. הפחד.

וברור ש, מכיוון שאומר: "ואני ברוב חסדך" - הוא יודע חסדי הבורא. לכן - למה הוא מפחד? הוא בא לפני הבורא, ויודע שהוא בעל החסדים. שהוא אלוקי אברהם. מידת החסד. ואני ברוב חסדך. לא רק חסד אלא רוב חסד, כן? ואומר: ביראתך. לכן הגמרא דוחה את זה, ואומרת:

"ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא!"

דהיינו... אותו הסבר, אבל בקצרה. המקרה של דוד זה מקרה חריג, זה מקרה מיוחד. קודם כל - זה יותר מדי להיות בפחד במקום להיות בשמחה, כן? והצורה של ה... ה... העומק של אותה יראה אצל דוד - היא יותר מדי גדולה. לא כל אחד יכול להגיע לאותה רמה. ולכן מי יכול להתפלל? רק דוד! אם אתה אומר שהכובד ראש של המשנה זה הכובד ראש של היראה של דוד - רק דוד יכול... זה מובן? דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא - יותר מדי.

אבל אותו הסבר, שוב, שמצאנו עם חנה - דוד, הייתה לו סיבה מיוחדת להיות בפחד, מכיוון שהיה בידו חטא. ולכן היראה שבאה מהחטא - זה היראה שלו.

שוב, אני אסביר בצורה אחרת - כמו אצל חנה. היתה לה סיבה מיוחדת להיות במרירות נפש. לא מכיוון שהייתה מתפללת, אלא מכיוון שחסר לה העיקר.

אותו הדבר לגבי דוד המלך - היראה של אותו פסוק זה היראה מהעונש של החטא שעשה. לא מכיוון שהיה בא להשתחוות היה ביראה, אלא מכיוון שבידו היה חטא. יש לו סיבה מיוחדת. המקרה שלו - שונה. דוד - שאני. זה יוצא מן הכלל. ושוב, זה אותו הסבר - אע"פ שלא היה רשאי להתפלל לפני הסליחה והמחילה והכפרה - אתם זוכרים את מה שהוא אומר בתהילים - כל עוד שלא קיבל מחילה, כפרה - אין לו אפשרות להתפלל. אע"פ כן בא, מכיוון שהיראה שלו היא אמיתית. אבל אמיתית במדרגה כל כך גבוהה שזה מקרה חריג. מקרה...

אבל מתוך זה יש לנו כבר, שני הגדרות שונות לגמרי מה זה "דת". מה זה להיות "דתי". ואנחנו מוצאים את ההסברים האלו, אצל הפילוסופים כשהם רוצים להסביר מה זה מה שהדתיים אומרים "דת". אבל... תפסתם את השאלה, כן? הם אומרים: מה שאתם קוראים דת - זה מרירות נפש. מה שאתם קוראים דת - זה יראה. ועוד כמה הגדרות...

תפסתם איך הגמרא דוחה את ההגדרות האלו. כשבא האפיקורוס ואומר: "אין דבר כזה

תפילה, רגש דתי". מכיוון שלאמתו של דבר זה אינו אלא מרירות נפש. זה הרגש הקיומי שמי שמרגיש בצורה קיומית, במובן הפילוסופי של המילה, את המצב של - חסר, שיש בעולם. אז זה ההרגש הדתי, הרגש של מרירות נפש שבא מהחסר שיש בעולם ואין דבר כזה כפי הגדרתכם - שיש בורא עולם, ומי שצריך להתפלל לפני בורא עולם, צריך להיות בכובד ראש.

אז הגמרא דוחה - מה שאתה אומר: מרירות נפש, הרגש הקיומי, אנחנו מכירים את זה. המשנה לא מדברת על זה. זה "שאני". מה שאתה אומר, שהרגש הדתי זה התסביך של אשמה, והיראה של דוד, הגמרא דוחה את זה - אנחנו יודעים מה זה. על מה אתם מדברים. זה משהו אחר.

מכיוון שאצל חנה אותו רגש קיומי היה אמיתי - נותנים לה רשות להתפלל. מכיוון שאצל דוד אותו רגש של אשמה היה אמיתי - נותנים לו רשות להתפלל. אע"פ שאסור להתפלל מתוך מרירות נפש, ואסור להתפלל מתוך אותה יראה של האשמה, של החטא. זה ברור, כן?

ולכן הגמרא ממשיכה, מחפשת מהי ההגדרה האמיתית של הכובד ראש. זה הצעות לפי השכל. לפי מי שאינו יודע מה זה באמת תפילה. מה זה באמת... אני לא רוצה לומר - הרגש הדתי, מכיוון שהמסקנה של הגמרא - שאין דבר כזה. ונגיע מיד לנושא. זה ברור? כן?

אז הגמרא ממשיכה:

"אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: (תהלים כ"ט) השתחוו לה' בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בחרדת."

טוב. המילה חרדה דומה למילה "הדרה", ולכן יש איזה מין "אל תקרי", קרי-כתיב - זה לא קרי-כתיב זה "אל תקרי", זה כבר דומה לביקורת המקרא, לביקורת המקרה, לביקורת אל תקרי... ומה הדעה של הרב פה? יש פסוק שאומר: "השתחוו לה' בהדרת קודש". עכשיו יש לנו הגדרה קצת יותר ברורה. יש הדר בעולם. כשההדר, ההוד וההדר שיש בעולם, הרמוניה של העולם, מתגלית לנו - אז אנחנו במצב של "רגש דתי".

אבל זה הצעה שלישית, כן? שאח"כ הגמרא גם כן תדחה את זה. אבל אנחנו צריכים להבין את כוונת הרב שאמר: השתחוו לה' בהדרת קודש, אבל ב"אל תקרי" ותקרי בחרדת קודש. הכוונה שלו - כי, אותו רגש שמתגלה בהדר שיש בעולם, הוא מסוכן. זה יכול להיות, להגיע לעבודה זרה. עבודה זרה של מין חוש אסתטי של הטבע כטבע, וזה מין פנתיאיזם ואתם רואים לאיפה זה מגיע.

אז הוא מציע - זה יותר מועיל להרגיש את הרגש ההפוך, לראות דווקא את ההיפך, של ההרמוניה שיש בעולם, דווקא להרגיש בתהו ובוהו שיש בעולם, להיות בחרדה ולא ב... זה מובן? אל תקרי "הדרת קודש", אלא ב"חרדת קודש". ותמצאו בספר תהילים שאותו פסוק נמצא פעמיים. יש פסוק אחד - השתחוו לה' בהדרת קודש, שאנחנו קוראים בתהילים בזמירו של ערב שבת, כן? ושמה המצב הוא דווקא ההרמוניה של בריאת העולם.

ובשבת בבוקר שוב אנחנו קוראים פרק אחר של תהילים, עם אותו פסוק: "הִשְׁתַּחֲוּ לִיקְוֹק בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ חִילוֹ מִפְּנֵי פֶלְ הָאָרֶץ:⁹⁰

"חילו" - זה חרדה, חלחלה. ולכן יש שתי אופנים. לגלות את עצם הטבע כטבע. או ההדר, או החרדה. אז הרב מציע, אע"פ שהפסוק זה - השתחוו בהדרת קודש, הציע - כפחות מסוכן - להיות רגיש יותר לצד המקולקל של העולם. ולא לצד המאוזן של...[העולם]. תפסתם את זה? טוב. והדברים עמוקים, אבל אנחנו צריכים ללכת מהר עד המסקנה של הגמרא. והגמרא עצמה מקשה על זה:

"ממאי? דילמא לעולם אימא לך, הדרת ממש, כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר

מצלי!"

אז הגמרא מקשה - ויש אפשרות, להבין את הפסוק כפשוטו, מכיוון שיש לנו דוגמא של רבנים חסידים ראשונים, שהיו דווקא מתפללים מתוך אותו כובד ראש של ההדר ולא של החרדה. ולכן - גם זה וגם זה אפשרי, אבל מכל מקום - זה לא מה שאנחנו מחפשים. זה אותו הסבר - מי שבא ואומר: מה שאתם אומרים, מה שאתם מדברים כשאתם אומרים המצב של המתפלל, הבריאה לפני בוראו, הדת במשמעות הפשוטה של המילה, אז אנחנו יודעים מה זה, זה עניין אחר לגמרי, זה החוש האסתטי של הטבע כטבע - ואתם מגדירים את זה כאלוקות. תפסתם את זה? אם מצד ההדר, אם מצד הקלקול שמביא לחרדה.

לכן הגמרא דוחה את זה. והיא אומרת - אני מכיר דבר כזה. זה לא מה שאנחנו מחפשים בכובד ראש. זה מקרים חריגים מכיוון ש... הרב הראשון היה דווקא... ר' יהושע בן לוי. היה באמת באותה חוויה של ההדר שיש בעולם מבחינת חרדה - אז יש לו רשות לחיות את אותה חוויה כאילו זה הרוחניות האמיתית של הכובד ראש. מכיוון שאצלו זה אמיתי. וגם כן ר' יהודה שחי אותה חוויה של ההדר שיש בעולם - אצלו זה היה אמיתי.

אתם שומעים איך אני לומד את אותה סוגיה? כדי לגלות שלאמתו של דבר הכוונה של הגמרא זה ההיפך ממה שאנחנו חושבים. היא מציעה הגדרות, אבל היא מסבירה שרק בתנאים מסוימים, חריגים - מקרי "שאני" כפי שהיא אומרת, אפשר לתת רשות להשתמש באותה הגדרה של כובד ראש. אבל מה שאנחנו מחפשים, הלכה לכלל ישראל, זה משהו אחר. תפסתם? והיא, זה באמת מאפיין ללימוד של הגמרא, דרך של התלמוד, היא דוחה את כל ההגדרות של הפילוסופים שרוצים להגדיר את העניין הדתי כאילו זה משהו אחר. הגמרא מכירה את זה כבר - והיא דוחה את זה. זה מובן?

אז פה אנחנו מגיעים לנושא שלנו:

"אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא: (תהלים ב') עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה"

אתם שומעים איזה מילים הגמרא משתמשת. מילים של הפסוק: גילה ורעדה. זה לא רגש מיוחד. זה רגש שנתון לכל אדם בריא בעולם. יש מצבים שמביאים אותנו למצב של גילה ויש מצבים שמביאים אותנו למצב של רעדה. כשמרגישים שתי הרגשות האלו בבת אחת - זה הכובד ראש.

זה, רק בקצרה, אני רוצה ללמוד את פשט הפסוק הזה: עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה. תראו המפרשים: כשאתם עובדים את ה' - תעבדו אותו ביראה. וסיפא של מקרא, החלק השני של הפסוק מעיד את החלק הראשון: וגילו ברעדה. אתם רואים את ההקבלה - עבדו את ה' בשמחה. וגילו ברעדה. יש בבת אחת גם גילה וגם רעדה. אז זה מגלה לנו שהעבודה היא בשמחה וצריך להוסיף יראה. כפי שאומר סוף הפסוק, החלק השני של הפסוק - וגילו ברעדה. המפרשים מסבירים: איפה שיש גילה, תוסיפו רעדה. במקום גילה - שם תהא רעדה²¹. ואחר כך מיד בפשט הפסוק - כל הדרשות של מוסר שאנחנו יודעים אותם.

אז מה רוצה לומר לנו הפסוק הזה? אני מסכם קצת, בצורה מופשטת. אם זה לא מספיק ברור אפשר להעמיק קצת: עבדו - דהיינו, להיות בשמחה. מי יכול לחשוב כי עובד הבורא - יכול להיות לא... סליחה?

קהל:...

מניטו: לא! אני מגיע להסבר: הפסוק אומר - "עבדו את ה' ביראה". מה החידוש של הפסוק? זה היראה. ולכן פשט העבודה זה השמחה. זה מה שהפסוק מבקש - להוסיף יראה על השמחה של העבודה. וזה אנחנו לומדים מהסוף של הפסוק - "וגילו ברעדה".

יש עוד פסוק אחר, הפוך: "עבדו את ה' ביראה"⁹² - והפסוק השני הזה, סליחה - "עבדו את ה' בשמחה"⁹³ - בפסוק הזה העבודה היא ביראה וצריך להוסיף שמחה. כי מה שמחפשת התורה זה איחוד המידות. מי שמטבעו הוא בשמחה - התורה מבקשת ממנו יראה. מי שמטבעו הוא ביראה - התורה מבקשת ממנו את השמחה. ופה זה אולי הדוגמא הראשונה בגמרא של המחלוקת בין המתנגדים והחסידים. תפסתם את הנושא? כן?

ולמי התורה אומרת: "עבדו את ה' בשמחה" - לחסידים או למתנגדים?

קהל: למתנגדים

מניטו: תחשבו על זה. אם אתם רוצים נחזור על הנושא, אבל זה לא הנושא. כן. למשל אתם יודעים, את הביטוי, גם כן: "מצווה להיות בשמחה" ו-"שמחה להיות במצווה". נכון? אז מי אומר - מצווה להיות בשמחה - המתנגדים או החסידים? וההיפך... תחשבו על זה, כן?

מה זה מצווה להיות בשמחה? זה השקפת עולם שלמה. ו-שמחה להיות במצווה - זה השקפת עולם אחרת. אז אחת היא של המתנגדים ואחת היא של החסידים. אבל - איזו מהם...? הא! זה אותו נושא שלנו. "עבדו את ה' ביראה" נאמר למי שבטבעו הוא שמחה - תיזהר. תוסיף יראה. תפסתם את הפשט ה... [סוף קלטת]

[הפסקה בהקלטה]

...מבחינת הטבע. ולכן היא מבקשת אותו פסוק - להוסיף יראה. זהו? טוב. אז פה הגענו לפי הגמרא, למה שאנחנו מבקשים. מה שאנחנו מבקשים זה ההגדרה של הכובד ראש. מה אנחנו מגלים עם הגמרא? שההגדרה של הכובד ראש היא בבת אחת - שמחה ויראה.

אין דבר כזה "רגש דתי" מסוים, מיוחד, שאפשר להגדיר אותו - זהו זה ה... ה... איך אני יכול... אין מילים בלשון הלימודים שלנו. זה עניינים חיצוניים מהתורה. זה רק במילים של הפילוסופים אפשר לדבר על הנושא שלהם. אין דבר כזה בעברית מסורתית - "איך אתם אומרים רגש דתי". אין דבר כזה. וסופסוף אין מילה כזו - מכיוון שאין דבר כזה. אלא - סופסוף הגמרא משתמשת בשני ביטויים של החוויה הרוחנית השייכת לכל אדם בעולם. אין דבר כזה - מי שיש לו את הסגולה להיות דתי, ומי שאין לו את הסגולה להיות דתי, כפי שאומרים בטעות למשל הנוצרים. כשהקב"ה החליט - אתה תהיה דתי, אז יש לך את החסד של הדת. ואם החליט - אתה תהיה אבוד - אז יש לך החסד של הפילוסופיה... זה... זה... תפסתם? זה מין... זה תפיסת עולם אחרת לגמרי. איזה מסקנה הגיעה הגמרא? הנה הכובד ראש! עבדו את ה' ביראה - דהיינו, בבת אחת, שמחה ויראה.

ופה אנחנו נמצאים בנושא שלנו. כי אנחנו נמצאים לפני ה' אחד. אז - לפני ה' אחד, שמחה - מכיוון שאני נמצא לפני ה' שהוא מידת החסד, אבל יראה - מכיוון שבאותו מצב אני נמצא לפני ה' שהוא - מידת הדין. כי ה' הוא האלוקים. אז זה הרגש הדתי של איחוד ה'. זה עבדו את ה' ביראה. שוב אני חוזר על ההגדרה, עכשיו אני מקווה שזה ברור כן? העבודה היא בשמחה מכיוון שהעבודה מתחילה לפני מידת החסד. עולם חסד ייבנה. עבד ה'. עבד הבורא. אז הוא מגלה קודם כל את הפנים של החסדים. ההגדרה של אלוקי ישראל זה אלוקי אברהם, אלוקי יצחק ואלוקי יעקב. דהיינו - מידת החסד ומידת הדין שהם הם אותו דבר וזה למעלה מהשכל, כשזה נקרא אלוקי האמת שהיא מידתו של יעקב וזהו זה אלוקי ישראל. "ה' הוא האלוקים"⁹⁴. מידת החסד ומידת הדין זה ה' אחד.

ומכיוון שאני נמצא לפני אותו בית דין של מעלה, שדיין אחד הוא חסיד גמור - מימין, ודיין שני הוא דיין גמור, מידת הדין - משמאל, והראש שלהם הוא האיחוד של שתי המידות, אז - אני בבת אחת בשמחה וביראה.

אז אתם רואים איך הכוונות של ה... הפנימיות הדברים הם נמצאים דווקא בתלמוד. זה לא חכמה שאיזה חכם שנקרא "מקובל" בדה מליבו, מכיוון שהוא פילוסוף גדול, ומכיוון שהוא מאמין, אז מגדירים אותו כמקובל - לא. זה חכמת התורה. מה שחכמי הקבלה מגלים לנו בכוונות שבלימוד שלהם - השורש זה בגמרא.

וזה הייחוד שיש בספר הזה "שערי אורה". זה הגדלות שלו. זה לא לשון לימודים בקבלה, משהו מופשט, פילוסופי, מיסטי, בלי שום קשר לתורה, כן? אלא - הכל מילה במילה זה קשור לפסוקים שבתורה שבכתב לפי ההסבר של התורה שבע"פ. זה קבלה יהודית.

ההבדלים בין שפת הפילוסופיה לשפה העברית והשפעת ההבדלים על התפילה

(הקדמה שנתן הרב ב"ברכת התשובה")

בברכה הקודמת התחלנו בברכה הראשונה של הברכות האמצעיות, של הבקשות. אתם שומעים מספיק? ככה? זה פועל? תודה.

אז נמשיך בברכה השנייה, "השיבנו", אבל לפני זה, אם נשארו שאלות, אני לא זוכר? על הברכה הקודמת, של מחיה המתים? הכל זה היה ברור? "ונאמן אתה".

טוב, אז אני רוצה להקדים הקדמה קצרה על החלוקה של הברכות האמצעיות, ואחר כך בסוף הלימוד של כל הברכות, נראה תמונה יותר ברורה, יותר מדויקת.

יש כמה הקבלות שנתנו המפרשים, כי: כל שבט ושבט מעם ישראל יש לו סגולה מיוחדת לברכה מיוחדת. לכן יש חלוקה של האמצעיות. והם שתיים-עשרה שהם שלוש-עשרה כמניין שבטי ישראל, והחלוקה היא לפי המחנה במדבר. מחנה ישראל במדבר. ארבע פעמים שלושה. ולכן יש לנו מבנה דומה בכל הרבדים האלו, ואני רוצה בקצרה להסביר היום את הקשר בין שלוש-הברכות הראשונות של האמצעיות: "חונן לאדם דעת", "הרוצה בתשובה", ו"המרבה לסלוח". זאת אומרת: הבקשה של הדעה, של החכמה נאמר, ושל האפשרות לדעת את ה'. והאפשרות לדעת בדרך כלל, זה סגולה של האדם, "אתה חונן לאדם דעת", אבל יש בקשה מיוחדת, וזה ראינו בשיעור הקודם, אנחנו מבקשים: "וחננו מאיתך חכמה בינה ודעת". זה קשור לפסוק שאומר "דע את אלוקי אביך". נמשיך קצת בנושא הזה גם בברכה הבאה, אבל מה שצריך להבין שזה אותה בקשה של הכישרון לדעת ויש בקשה מדויקת של "דע את אלוקי אביך", דע את ה', "וחננו מאיתך חכמה בינה ודעת" כפי שלמדנו בשיעור הקודם. ואחר כך - התשובה, "חנן המרבה לסלוח", שמתחיל כבר ב"השיבנו אבינו לתורתך".

ולכן צריך להבחין בין הבקשה של הדעת, והבקשה של דעת התורה, וגם פה: השיבנו אבינו לתורתך - התורה שלך. ונראה מה משמעות הדיוק הזה.

ואחר כך הברכה השלישית: הסליחה. יש גם הבקשה של הסליחה והמחילה, אבל בחתימה זה: "חנן המרבה לסלוח".

אני זוכר, למדנו כבר בהקדמות של השנה על הנושא של השמונה עשרה, את הקשר של הברכות האלו, אבל רק בקצרה אני רוצה להזכיר את זה: שעיקר הבקשה זה הדעת. כי אדם בלי דעת - אינו אדם. וזה קשור ל... לפי ההגדרה של אתה חונן לאדם דעת, זה הסגולה של האדם בתור בעל כל הבריות, בעיקר בתור בע"ח. ונראה אח"כ יותר בפירוט, שכל השאלות הבקשות האחרות הם מימדים פנימיים של אותה בקשה שהיא הבקשה של הדעת.

מכיוון שאנחנו צריכים דעת, אז אנחנו צריכים גם כן את שאר הברכות. ובפרט, מיד - תשובה, סליחה.

בהקדמה הראשונה או השנייה, אם אני זוכר, למדנו שכל מה שאנחנו מבקשים בתפילה - זה למעלה מהטבע. דברים שאינם באים מהתפקוד הטבעי של הבריאה כבריאה. ושוב, צריך לדייק במשמעות של "הטבע".

לפי המושגים של הקבלה, ואני ארמוז רק ברמיזה קצרה: זה "עולם העיגולים". ואם אפשר לחשוב על ההגדרה של "עולם העיגולים" בלי "קו היושר" - וזה בלתי אפשרי, מכיוון שה' הוא האלוקים. אבל מחוץ לדעת התורה, כשחושבים על "הטבע", כשמדברים על הטבע,

מדברים על הטבע שלא כבריאה. זה מספיק ברור?

המושג "טבע", בשימוש הכללי, הרחב של המילה, מחוץ לדעת התורה, המושג "טבע" בחשיבה האנושית הטבעית, נאמר, מחוץ לגילוי התורה. כשמשכיל, בעל שכל, שלא קיבל מנבואת התורה את תוכן המושגים כשהם באים מהתורה עצמה. כשהמילה "טבע" באה מהתורה אנחנו יודעים שהטבע היא הבריאה שברא הבורא ושם חוקים. כי המשמעות של המילה "טבע" זה "חקק". "חוק נתן ולא יעבור". ולכן, כשבעל תורה חושב על חוקות הטבע הוא יודע שזה רצון הבורא. שיש בורא מאחורי הטבע. אבל כשפילוסוף, נאמר..גרידא, משתמש במושג "טבע" - זה מושג אחר לגמרי. זה טִבְעָה כְּטִבְעָה, ובלי שום יחס וקשר עם מושג כלשהו של בורא שברא את הטבע. זה מובן? וצריך לזכור את אותה חלוקה.

פעם הסברתי, אולי בשיעורים פה, אולי במקום אחר, ש: עכשיו אנחנו נמצאים בתקופת העולם שלאחר סיום תקופת הנבואה. זה מובן כן? וזה כבר זמן ארוך, יותר מ-2500 שנה. ולכן, כל הוגה דעות, אפילו מאמין, אפילו בעם ישראל, מאמין - אז הוא שואב גם מהעולם של התנ"ך של הנבואה והמשמעות של המושגים של הנביאים, וגם, בבת אחת - מהמושגים שבאים מהתרבות הכללית, מהחשיבה הפילוסופית.

ויש ערבוביא בין שני העולמות האלו. ולכן אתם יכולים למצוא מאמינים, בעלי דעה, בעלי שיעור קומה אם אפשר לומר, שמתמשים בערבוביא במושגים במשמעות התנ"כית ובאותם מושגים במשמעות הפילוסופית. ויש הבדל מהותי בין שני העולמות האלו.

למשל, בדוגמא שלנו, בנושא שלנו, המושג "טבע". כי לפי החשיבה הפילוסופית, המושג טבע, פשוטו כמשמעו, זה טבע בלי שום השפעה של שום השגחה, של שום שכינה. זה לחוד. זה מובן? כן? כי התפקוד של החשיבה הפילוסופית הוא שולל לגמרי כל מושג של נבואה כלשהו. והמושג של "נבואה", לפי התנ"ך, פשוטו כמשמעו, זה - מסר אלוקי לאדם. וזה לא סתם אמונה... איך אומרים... רומנטית... ככה..גרידא. צריך לקחת בחשבון, לחדור למשמעות האמיתית של המושגים התנ"כיים כמושגים תנ"כיים. כפי שהם באים מעולם התנ"ך. ולא כפי שבאים מהוגה דעות זה או אחר שנותן להם, לאותם המושגים התנ"כיים, את המשמעות הפילוסופית שהיא - אתיאטיסטית לגמרי.

זה מובן? מה שאני אומר זה אולי יותר מדי סכמטי. לפי דעתי זה פחות מסכמטי. כי צריך לראות את הבעיה כפי שהיא.

ולכן, זה זמן ארוך שאנחנו מוצאים, אפילו בקהל ההוגי הדעות המאמינים, מקיימי מצוות, כן? (זה עניין אישי פרטי שלהם) - אותה ערבוביא בין המשמעויות של המושגים האלו.

שוב אני חוזר לנושא שלנו: כשאני משתמש במושג "טבע" במשמעות הכללית, התרבותית הכללית, זה - טבע בלי שום יחס להשגחה של בורא שמסתתר מאחורי אותו טבע.

כשתלמיד חכם, שמפרש דברי הנבואה כנבואה, משתמש במושג "טבע" זה - חוק נתן ולא יעבור, חוקות הטבע האלו (בלשון הזהר זה "חקק". וזה אותה משמעות של "להטביע") אז אותו תלמיד חכם, כשמשתמש במושג "טבע", הוא יודע שמדובר ברצון הבורא. חוקות הטבע הם רצון הבורא.

ולכן אתם מרגישים, שְפָה אותה המילה' המשמעויות הן מן הקצה אל הקצה, אין שום יחס. אין להשוות. זה מובן?

זה אולי אחד מה...קושי של מחשבת ישראל בדורנו. זה התחיל מאז ומקדם. מכיוון שיש ערבוביא. כי כשאנחנו קוראים, לומדים, ספרים של פילוסופים יהודיים מאמינים ושומרי מצוות, אי אפשר לדעת מיד באיזו משמעות הוא משתמש במושג זה או אחר. זה מובן? וזה

בולט בימינו אנו.. זה.. טוב. ורציתי לתת כמה דוגמאות, אבל לא צריך. אותה דוגמא של המושג "טבע" זה מאפיין את הנושא.

ולכן, כשאני אומר: כל מה שאנחנו מבקשים בתפילה זה ברכות שזה נס, שבא מ-למעלה מהטבע, המשמעות "טבע" פה - זה טבע לפי המשמעות של מי? של התנ"ך או של הפילוסופיה? של?

קהל: של התנ"ך.

מניטו: של הפילוסופיה. ראיתם? כן?

כשאני אומר: "למעלה מהטבע", "נס", אני מתכוון לטבע שהיא רק טבע לפי לשון הפילוסופיה. המאמין אומר שאפילו הנס הוא טבעי. אפילו הטבע הוא ניסי. אבל זה הקטגוריות של המאמין. זה משהו אחר. ולכן לא לערבב שמחה ב...מה זה ההיפך של שמחה? זה פילוסופיה... זה ברור? זה מה שרציתי לברר שוב. ולכן צריך להבין שכל הברכות האלו הם מימדים פנימיים של הנס הזה שנקרא "דעת". אתה חונן לאדם דעת.

זה מה שרמזתי לפי לשון הקבלה: בעולם, אם אנחנו תופסים את העולם רק במימדים של "עולם העיגולים", לפי לשון המקובלים, אין שום חנינה של דעת, כן? כשתופסים את העולם במימדים של העיגולים אבל קשורים ל"קו היושר" שְׁמַחֲיָה אותם, יש גם בעיגולים חנינה ודעת. זה סוד הרשימו. זה משהו אחר.

זה רק דוגמא, דרך אגב, כדי לדעת לדייק בין המשמעות הפילוסופית מחד, והמשמעות הנבואית, האמונית-נבואית מאידך.

ולכן כשנשתמש במושגים "תשובה", "סליחה", "כפרה", "מחילה" וכל שאר הברכות שאנחנו מבקשים, צריך לא לשכוח שזה ברכות שבאות.. שזה לא דבר טבעי במשמעות הרגילה של המילה. זה מובן? טוב. מה רצית?

קהל: רציתי לשאול האם היחס של החכמים לטבע הוא בבחינת "יש מנהיג לבירה"? כמו ששומעים את הביטוי הזה כלפי אברהם אבינו?

מניטו: יפה. יפה. זה לשון המדרש. והמדרש אינו פילוסופי. לגמרי לא... זה ברור? כן? כשאני אמרתי "תלמיד חכם", זה תלמיד חכם לפי התורה. ולכן כל המושגים שלו, הוא משתמש רק במושגים שהמשמעות שלהם היא נבואית. אמונית-נבואית.

אה.. יש מסורת. שכל הספרים שנכתבים ע"י חכמים, (לא אמרתי "תלמידי חכמים") - משכילים, נבונים, הוגי דעות, - ושאינם כשרים לפי התורה - נאבדו... איך אומרים בלשון הווה? נעלמים במשך הזמן. "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך"⁹⁵. ולכן כל הספרים שבמשך הדורות לא לומדים עוד אותם זה סימן שלא היו בתוך ספר התורה הזה. הבנתם את זה? רק דקה.. אני לא גמרתי. תפסת את התשובה...? כן.

קהל: כשאנחנו אומרים "עולם העיגולים" זה איידנטי⁹⁶ ממש לעולם הטבע לפי התפיסה הפילוסופית?

מניטו: כן כן. מדברים על אותו עולם. על אותו...אני מחפש מילה...

קהל: אותה תפיסה

מניטו: לא לא. זה לא אותה תפיסה, דווקא. על אותו "יש". על אותו דבר.

קהל: מציאות

מניטו: על אותה מציאות. כן. הפילוסוף תופס את זה כטבע במשמעות שלו, בלתי פרסונאלי.

דטרמיניסטי לגמרי. אין שום רצון, השגחה, בעל הבירה, או הדירה, מאחורי חוקות הטבע. כשתלמיד חכם משתמש במושגים האלו, "עיגולים", הוא מדבר על אותו עולם שמוגדר לפי הפילוסופיה כ-מחוץ לגמרי מכל השגחה - אבל במושגים שלו. במשמעויות שלו. הוא יודע על מה הוא מדבר. והוא יכול להבין את התפיסה של הפילוסוף שהוא שולל אותה. אבל ההיפך - לפי דעתי זה לא אמיתי. הפילוסוף אף פעם לא יכול לתפוס במה מדובר כשמדברים בלשון החכמים, התלמידי חכמים, "טבע", דהיינו - בריאה. והמושג בריאה הוא אחר לגמרי! כי המושג בריאה יש במהות שלו הכרח מציאות הבורא. מושג "טבע" שולל את המציאות הבורא. אני חושב שהדוגמא הכי מאפיינת זה הפילוסופיה של שפינוזה.

טוב. אז משתמשים באותם מושגים ולא רואים את המכשול: שיש ערבוביא בין שני עולמות רוחניים. אפילו לפי השכל. הגדרות שונות לגמרי. זה נקרא "טומאה" בלשון המסורת, הערבוביא היא. זה מעורב. זה טמא. לכן יש ספרים טמאים. אפילו אם נכתבו ע"י אנשים טהורים.

אני התכוונתי לטיהור המחשבה. מחשבה טהורה. זה במושג הפילוסופי הלוגי גם כן. זה לא טהור. זה לא מדויק. טוב. זה מה שרציתי לומר.

אז נראה מיד את הקשר בין... [סוף קלטת].

ולכן יש קשר הדוק בין סדר הברכות. בשלישייה הראשונה היא: דעת, ומיד - תשובה ומיד - סליחה. מכיוון ששוב, גם התשובה האמורה פה והסליחה האמורה פה - זה לא דברים טבעיים. לפי הטבע - אין תשובה. לפי הטבע - אין סליחה. זה טוב שאנחנו מבקשים ממקור הברכות. למעלה מהטבע בהגדרה הראשונית.

ואתם תופסים איך אותה המשמעות של התפילה היא אחרת לגמרי ממאן דאמר, ויש הרבה: "אנחנו לא שואלים כלום! כי הקב"ה הוא לא פקיד לצרכים שלנו! אנחנו רק עובדים לשמה!" אבל דווקא אתה עובד לשמה במה? בשמונה עשרה שהם - בקשת צרכים. איזה מין סתירה יש בזה? יש לנו כלל: "אין למו מכשול". אבל זה היה מכשול! תפסתם את זה? טוב. ו...חשבתם שהייתה שאלה, לא? אה כן. רק דקה. לאט לאט.

קהל: במה ברכה היא שאלת צרכים?

מניטו: אז צריך לחזור, אני לא זוכר אם למדנו את זה. לפשט ש - "ברוך אתה ה'". מה זה "ברוך אתה ה'?"

יש פשט מוטעה לגמרי. ש..כאילו זה שבח. או כאילו... זה מין... יותר מְשָׁבַח. זה כאילו אני.. איך אומרים את זה בעברית? "איחולים". מאחל לקב"ה שכביכול יקבל ברכה. כאילו יש "ברוך תהיה". אבל כתוב "ברוך אתה". וההסבר של כל המפרשים, האמיתיים, זה "מקור הברכות". זאת אומרת: אף אחד לא יכול למסור ברכה לבורא עולם כן? וגם מה שאומרים המקובלים על הנושא הזה. ויש קטע של "נפש חיים", הרב חיים מוולוז'ין, שרומז על זה⁹⁷.

לכן אני רומז על זה שזה קיים. זה טעות להבין "ברוך אתה" כאילו כתוב: "ברוך תהיה"! כן? למשל יש הרבה אגדות, באגדות בתלמוד, שהקב"ה אומר למתפלל: "ברכני". אבל מה המובן בעברית "ברכני" שהקב"ה מדבר? אם אתה אומר "ברוך אתה" - אז אני מתברך. אבל כמקור הברכות, לא כמי שמקבל ברכה. זה מובן?

אז - "ברוך אתה" - דהיינו, אנחנו מבקשים ברכה. מה זה "ברכה"? זה השאלה שלך כן?

קהל: זה בתוך הברכה, במונח הברכה שמכירים בקב"ה כמעין הברכה או כ...

מניטו: "מקור הברכה" זה הלשון

קהל: זה יכול להיות שיש גם בקשה...

מניטו: זה מה שאני רוצה להסביר! כי כל השאלות שלנו זה שאלות של ברכות. אנחנו מבקשים שאיזשהי ברכה תרד מלמעלה. ולכן אני רוצה להסביר מה זה "ברכה". ברכה זה לא אמירה של הברכה! בקצרה, כי הנושא הוא ארוך מאד, אבל חשבתי שלמדנו על זה כבר.

וזה כלל: כדי להבין מושג מן התורה, מהנבואה, צריך ללמוד אותו בפעם הראשונה שנכתב במקרא. המושג "ויברך": אז לגבי האדם, המשפט... כי יש "ויברך" גם [אצל] הדגים. זה הברכה של הריבוי, תראו את זה במפרשים. אבל לגבי אדם: "ויברך אותם אלוקים, ויאמר להם אלוקים "פרו ורבו"⁹⁸. אז השאלה היא ככה: האם "פרו ורבו" זה ברכה שאיחל הקב"ה לאדם וחווה - תהיו ברוכים, פרו ורבו. או ש- "ויברך אותם" - הוא שם הברכה בנפשם, בזהותם, "ויברך אותם". ואח"כ, מכיוון שברך אותם, באופן מציאותי הוא הפך אותם להיות ברוכים - אז קיבלו מצווה, צו, "פרו ורבו". והגמרא מסבירה: שזה מצווה, זה לא ברכה. במונח האיחולים, כן? תהיו ברוכים.

הוא "ברך אותם". ומהי המשמעות? המשמעות היא, אני הסברתי את זה פעם ככה, אבל אפשר להסביר את זה אחרת: אם נשתדל להבין למה הברך נקרא ברך. לא מכיוון שאנחנו משתחוים כדי לקבל את הברכות. זה רק תמונה של הגויים מימי ביניים כן? תמונה ספרותית יפה, אבל זה לא עברית. כיוון שהברך הוא המקום שהאם מקבלת את הברכה. מהי הברכה? זה הפרי. ויברך אותם, ויאמר להם: מכיוון שאתם, עכשיו בטבע יש אותו הנס, שאתם מסוגלים להוליד - אז תולידו. מצווה. לתת פרי - "פרו", ולהרבות אותו - "ורבו". בסדר הזה. קודם כל הפרי ואחר כך הריבוי. כשהסדר מתהפך - זה סכנה לעולם.

יש פסוק לפני המבול שאומר:

וַיְהִי כִּי הִחַל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנֹת יָלְדוּ לָהֶם⁹⁹.

אז בקצרה נסביר את הפסוק הזה:

אם המשמעות היא - שבנות יולדו להם מכיוון שהחלו לרוב, גם בנים יולדו להם! אי אפשר להתרבות בלי בנים, רק עם בנות. לא יודעים לקרוא את פשט הפסוק! לא כתוב: "ויהי כי החל רוב על פני האדמה". אלא כתוב: "ויהי כי החל האדם לרוב". הוא החל לרוב מלפרות. הוא שינה את הסדר! היה צריך קודם כל לתת את הפרי, לפרות, ואח"כ לרבות אותו. הם שינו את הסדר! הרבו באיזה מין... אפרוקסימציה של הפרי. איך אומרים בעברית?

קהל: קירוב

מניטו: לא. משהו קרוב. כן. טוב זה.. זה לא מה שאני חיפשתי

קהל: בערך

מניטו: בערך. כן. ולכן בא האסון הזה ש: ריבוי בלי תיקון הולד. אז זה אסון. כל פעם שבהיסטוריה של המין האנושי, אנחנו עדים לזה, התרבות מסיבית של בני אדם שלא הגיעו לתיקון של הבן-אדם האמיתי - אז יש אסון.

וזה מה קורה במשפחת האבות: כל עוד הרחם של האמהות איננה מספיק מסוגלת להוליד את הבן שמחכים, אז הקב"ה מונע אותן ללדת.

למשל, הסיפור המרכזי אני חושב זה: ההבדל בין ישמעאל ליצחק. וישמעאל קיבל את הברכה של הריבוי. אבל אברהם, עם הגר, יכול להוליד - [את] ישמעאל. ושרה, שהיא קיבלה את הבשורה, של אותה אמונה של אברהם שהאמין בה! כל עוד שהיא לא מסוגלת, שהיא לא הגיעה לתיקון של המידה שצריכה להגיע - היא לא ילדה לו. ולכן זה הסיבה שפשט המקרא הוא מספר לנו בדיוק באיזה שנה, באיזה גיל הולידה. מה אכפת לנו אם זה שבעים, ושמונים או תשעים? זה עניין של ספירות, כן? זה ברור? לא, זה לא ברור... אבל... זה לא ברור... טוב... וכל פעם שיש סיפור של התולדות, בא הפסוק ואומר: מאיזה קהילה הוא¹⁰⁰, או יצחק או רבקה וכן הלאה.

צריך להבין את זה. שהמושג "ברכה" בלשון הקודש, זה לא רק האמירה של הברכה. אלא - זה עובדה מציאותית, שבתוך הטבע יש משהו שהוא בא למעלה מהטבע - ונקרא "ברכה". הבנתם את זה? אבל יש כל כך ריבוי ברכות בעולם שהתרגלנו לזה ואבדנו את חוש הברכה.

וזה עניין של הלכה: אסור ליהנות מדבר בעולם, בלי לומר ברכה. זאת אומרת: בלי להכיר את זה, לקבל את זה כ-ברכה. כי אם זה בריאה - זה שייך לבורא. וזה אסור לנו. "הקדש", אומרת הגמרא. "מעל בקודשים". זה גניבה. זה לא שייך לי. אז אם אני מכיר את זה כ-ברכה - אז יש לי רשות ליהנות מזה. מי שמהנה [נהנה] מהעולם בלי ברכה - זה פרק תשיעי של מסכת ברכות, נקרא מועיל [מועיל]¹⁰¹.

זה עוד מימרא מיד אח"כ, הוא מעל. זה המשמעות זה - גזלן. הוא גוזל לאביו שבשמיים. ותראו איך החכמה של הדבר ביהדות היא הפוכה מאותו עניין אצל הגויים: אצל הגויים, כשאומרים ברכה - מכניסים קדושה בלחם, כביכול. ההלכה שלנו - צריך לברך כדי לבער את הקודש, את ההקדש מהלחם. תפסתם את ההבדל? זה הבדל מהותי כן?

אפילו אצל.. בעולם החסידים, בעולם החסידות, כן? כשהרבי פָּרַךְ על הלחם, אז אצלם, ובצדק, זה לחם קדוש. אבל במובן אחר של הנוצרים, כמובן. תפסתם את זה? אז אני חוזר על זה, כי אח"כ אני אשכח. יש לי בעיות של זיכרון מידי, אומר הרופא. למדתי מושג: "זיכרון מידי".... אז... מה... מה הייתה השאלה.....

קהל: אצל החסידים, מה קורה אצל החסידים כשהרבי.. אוכלים פירורים, את השיירים? תשובה: כן. שיירים. טוב. אז יש קדושה מיוחדת לאכול מהאוכל של רבי. להיות סמוך לשולחן הצדיק. וזה קדושה אמיתית. אבל במושג היהודי של המילה קדושה.

אצל הגויים - מה קורה? חתיכה של מצה, שזה נקרא ביוונית: לחם בלי חיים. אז שמים את החיים, באיזה מין טקס מאגי... זה עבודה זרה גמורה, כן? ולמה אני מסביר את זה? קודם כל מכיוון ש-התכלית של הברכה על האוכל בברכות הנהנין, הוא הפוך לגמרי ממה שקורה אצל הגויים. דווקא צריך להוציא את ההקדש, להכיר את זה כברכה. משהו שאבד כביכול את ההגדרה שלו כבריאה, טבע, וקיבל צורה אחרת - ברכה. זה בא מה', הברכה. הטבע בא מהאלוקים - "בראשית ברא אלוקים". ה' הוא האלוקים, אבל זה לא אותו שם. שמה - זה מדרגה של אלוקים, או למעלה מזה - מדרגה מה'. שם ה'. טוב. צריך ללמוד קצת כדי להבין את זה, אבל זה לא כ"כ קשה להבין. אנחנו כבר התרגלנו.

ועוד רציתי להוסיף דבר: שיש אצל היהודים נטייה לאותה אמונה טפלה. לכן רציתי לדייק ולא לטעות. אני זוכר את זה בצרפתית היו קוראים לזה, "ברכת המוציא" לחם של המוציא: "לא פאם בני". במשמעות נוצרית מובהקת. והם גאים - לא רק אתם יש לכם השיקוף הזה...

מה, מהי השאלה?

קהל: הרב דיבר קודם על זה שאדם... על תענוגות שהוא גזל... רציתי לברר... אותו אילן... שכן אדם שברך על גזל... דבר שבעצם, ברכה שכאילו לא ירדה לו, אז אולי צריך כאילו... במובן הזה?

מניטו: יפה. זה דרש שלם שאתה אמרת בכמה מילים. אבל זה קשור... וזה לא בדיחה. "הגונב מגנב פטור". זה קצת קשור.

אתם יודעים את המושג: "שינוי קונה". (זה לא קשור למה שאמרנו על הנושא של שינוי וחידוש, זה עוד נושא אחר). אז הברכה גורמת לשינוי בדבר. שינוי מהותי. ולכן יש עניין, יש אפשרות של קניין. וכל עוד שלא שילמתי כדי לקנות, זה לא שייך לי. זה גניבה. וגם כן תראו... זה נושא רחב מאד. עכשיו אני נזכר לקשור את הדברים - קידושין נקרא קניין.

קהל: ... לחמו

מניטו: יפה יפה. זה הקשר. והמפרשים מגדירים בלשון נקייה, כן? "כי אם הלחם אשר הוא אוכל". אבל זה... זה הנושא¹⁰².

טוב, צריך ללמוד את זה בקבלה, "המוציא לחם מן הארץ". מה זה "הארץ"? "המוציא לחם מן הארץ". ויש הרבה הרבה פסוקים שמקבלים את המשמעות שלהם. יש עכשיו הרבה שאומרים "המוציא לחם מחוץ לארץ" אבל זה...

על הבדלי נוסחאות

(במקור הדברים נאמרו לפני ברכת בונה ירושלים)

שיעור הקודם למדנו את התפילה "על הצדיקים ועל החסידים" כן? גמרנו את זה כן? אני באמת מצטער שעניין הקול, זה רק... אני לא יודע אם זה יכול להגיע עד הסוף... אבל אין סוף...

אז פה אנחנו מגיעים לברכה הבאה, ופה יש הבדל קצת מהותי בנוסח האשכנזי ובנוסח הספרדי. אז אני אקרא קודם כל את הנוסח האשכנזי ואחר כך נראה איך הגרסה בנוסח הספרדי, ונשתדל להבין הסיבה של ההבדל הזה ולפי דעתי זה ההסבר הרגיל שיש לנו בנושאים שכאלו. אני רק מזכיר את זה בקצרה, כי לא צריך להעמיק יותר מדי:

ש-לפי מה שאני למדתי, שיש הרבה מקורות ולכן יש הרבה דעות במקורות על הנושא הזה: מה השורש של הבדלי נוסחאות בין העדה האשכנזית לעדה הספרדית. חוץ מההבדלים שיש בכל עדה ועדה. כי סופסוף אפשר לומר שהיתה תקופה שהיו באמת מקפידים על "ואל תעש תפילתך קבע". ולכן היו משוררים... לא זה לא משוררים... היו חזנים שהיו תלמידי חכמים. ולכן ידעו איך להתפלל לפי רוח היום¹⁰³.

אבל אני זוכר על מה שאולי למדנו פעם בנושאים אחרים. ש-לפי מה ש... שוב אני מדייק, אני חוזר על זה: לפי מה שאני למדתי, ואתם יודעים איך אומרת המשנה: "ואל תאמר קבלו דעתי", כן? רק תשמעו:

שבדר"כ אפשר להגדיר את העדה האשכנזית כצאצאי גולי בית ראשון שלא חזרו לבית שני. עם הבבלים ועם התימנים ועם חלק מקהילות צפון אפריקה (למשל קהילת ג'רבה בטוניסיה), שהשורש שלהם זה הגלות של בית ראשון שלא חזרו בימי עזרא ונחמיה. והספרדים הם צאצאי גולי בית שני שיצאו מגלות ירושלים. כי גלות בית ראשון נקראת "גלות כנען". לא סליחה, גלות "החל הזה", אשר... כנענים... "הכנעני עד צרפת"¹⁰⁴.

ומכיוון שאני הזכרתי את השם "צרפת" כדאי להזכיר גם כן את זה: כי גם כן השם "אשכנז", השם "ספרד", השם "צרפת": במקרא "אשכנז" זה לא גרמניה, "ספרד" זה לא היספניה ו"צרפת" זה לא... איך אומרים... זה לא... מיטרנד...

כי השמות האלו נמצאים במקרא, אבל זה מורה על ערים שהיו במזרח, מצפון א"י, בדרום לבנון, באזור הזה. גם צרפת, וגם אשכנז זה שם לאום שייתכן שבלועזית זה "פלאזי" שהיו באותו אזור. ובמקרא "היספניה" זה תרשיש, זה לא ספרד. ספרד זה סראפאנד שבצפון.

אז רק הסבר קטן על זה: כשהתחילה הגולה, התפוצה הגדולה בסוף בית ראשון, זה היתה עוד שלהי תקופת הנבואה. וצריך לזכור את זה: שהנבואה הייתה עובדה קיימת. ויש במימד אחד של החוש הנבואי הכישרון לזהות את [ה]אופי של כל אדם ואדם. "לקרוא בשם". לא באופן שרירותי אלא באופן נבואי, לפי רוח הקודש. זה נאבד לנו, הכישרון הזה.

ולכן כשהיהודים הגיעו לנוף זה או נוף אחר, אז הם ידעו לזהות את הנוף האנושי התרבותי של כל מדינה ומדינה. ולכן כשהגיעו ללוטרנגיה (לוטרנגיי בלעז), אמרו: פה זה אשכנז. זאת אומרת - הם הכירו משהו דומה בנוף של אותם הארצות, גרמניה נאמר, הכירו משהו דומה למה שהיו מכירים באשכנז המקורית. זה מובן? וכך כשהגיעו לצרפת - אמרו פה זה צרפת. כשהגיעו לספרד - אמרו פה זה ספרד. זה מובן כן?

ולכן התרגלנו לתת את שם הזה, וזה מסורת כן? "צרפת" עכשיו זה צרפת. אבל זה לא בכדי, יש משהו, אבל זה לא צרפת המקורית וכן הלאה, זה מובן כן?

אז אני חוזר: יש שתי תקופות של הגלות. התקופה הראשונה - הייתה גלות בבל. ולפי הפסוק במלאכי זה נקרא "גִּלְתֵּי הַחַל הַזֶּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּנְעַנְיִים עַד צָרְפֶּת"

קהל: עובדיה

מניטו: בעובדיה. סליחה. ומה אמרתי?

קהל: מלאכי

מניטו: מלאכי. זה עובדיה. "גִּלְתֵּי הַחַל הַזֶּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּנְעַנְיִים עַד צָרְפֶּת". כי צרפת זה הסיום של גלות אשכנז.

הקהילה הצרפתית למשל בתקופת רש"י לא הייתה אשכנזית ממש, בדיוק, כן? ומחזור ויטרי זה מחזור ויטרי, האופי של המנהג הצרפתי שנאבד. אבל..היה אופי מיוחד. אבל צרפת שייך לאותו עולם של ארצות אשכנז. אע"פ, אני חוזר, אע"פ שצרפת זה לא אשכנז, אבל זה שייך, כן? יש יותר קירבה בין צרפתי לגרמני, למשל, מבין ספרדי וצרפתי או גרמני. זה מובן? טוב.

והגלות השנית זה אחרי 400 שנה, ויש אומרים 600 שנה, זה גלות של החורבן של הבית שני. וזה מסביר בדרי"כ את כל ההבדלים שיש באופי היהודי של הספרדי או של האשכנזי. אע"פ שבכל עולם, ספרדי או אשכנזי, יש שבטים שונים. אבל בדרי"כ השורש זה - או גלות בבל או גלות ירושלים. זה מובן? ובפרט זה מסביר את ההבדלים בנוסח התפילה. אני רוצה להתקדם בנושא.

אח"כ, חוץ מהחלוקה ההיא של: בית ראשון-בית שני, יש חלוקה אחרת. כי אחרי כמה זמן כל החלק הצפוני של העולם היה תחת השלטון של הנוצרים. וכל החלק הדרומי של העולם, מצפון לים התיכון ומדרום לים התיכון היה תחת השלטון המוסלמי. ואלו היו שתי עולמות סגורים אחד לשני. חוץ ממלחמות ביניהם, חוץ מ... היה מסחר ביניהם, אבל מכל מקום זה היה עולם אחר לגמרי.

ולכן - כל הקהילות שמצאו את עצמם בעולם הנוצרי - קיבלו את ההשפעה של הקהילה הכי חזקה שהייתה בעולם הנוצרי, בעולם הצפוני, והייתה - הקהילה הגרמנית. ולכן כל הקהילות, כמעט בלי יוצא מן הכלל באותה תקופה, גם אם השורש היה מבית ראשון או מבית שני, זה לא משנה - מצאו את עצמם תחת ההשפעה של הנוסח האשכנזי. זה מובן? מכיוון שהיה הנוסח הכי חזק. הקהילה האשכנזית היתה חזקה כבר בשלהי בית ראשון. הם היו בין אלו שלא רצו לחזור בימי עזרא. הייתה התכתבות ביניהם. והם אמרו: "פה יש לנו ירושלים קטנה של הגלות ואנחנו מחכים את המשיח של אחרית הימים" - זה הנושא שלנו, כן?

וכך, בחלק המוסלמי של העולם, האימפריה האיסלאמית, כל הקהילות, אפילו הבבלים, התימנים, גם קהילות כגון ג'רבה, סופסוף מצאו את עצמם תחת ההשפעה של הקהילה הכי חזקה שהייתה הקהילה הספרדית. ולכן כולם הם בנוסח ספרד אע"פ שאינם ספרדים. כמו כן בעולם הנוצרי כולם הם בנוסח אשכנז אע"פ שאינם אשכנזים. אשכנזי זה רק גרמני. ספרדי זה רק הספניולי. תפסתם?

למשל כשאנחנו אומרים: "עדות המזרח והספרדים". השורש של עדות המזרח זה אותו שורש של גלות ראשון, נקראת "גלות בבל". הבבלי - הוא יותר קרוב לאשכנזי מן הספרדי, אע"פ שקיבל את הנוסח הספרדי. מכיוון שקיבלו את ההשפעה של הקהילה הכי חזקה.

היו עליות וירידות. היתה תקופה שספרד הייתה חזקה, תקופה שבבל היתה חזקה. ולכן

הקוטב (אם אפשר לומר את זה ככה) של ההשפעה היה - מבבל אח"כ. אח"כ היו חילופי אוכלוסין. אבל בדרי"כ, כך הוא ההבדל.

ולכן התפילה, כשאנו נמצאים בעולם האשכנזי - יש לה מטרות נוספות מיוחדים, יש לה מטרות, תכלית במישור של תפילתו של יעקב נגד עשו. ובעולם הספרדי זה - תפילתו של יצחק נגד ישמעאל. כי מה זה סופסוף העולם האשכנזי? זה גלות אדום. ולכן ישראל בגלות אדום הוא כמו יעקב מול עשו. מה זה העולם הספרדי? זה גלות ערב. גלות ישמעאל. וישראל בגלות ישמעאל הוא כמו יצחק מול ישמעאל.

ומכיוון שהעימות בין יעקב ועשו מצד אחד, ועשו וישמעאל מצד שני, הוא עימות אחר שונה לגמרי. לכן גם המטרה, הכוונה של התפילה היא שונה.

לסיכום: תפילתו של יצחק איננה תפילתו של יעקב! ואתם מבינים כי מאחורי הנושא של התפילה - יש טיפוס אנושי שונה לגמרי. זה וזה יהודי, אבל השורש זה או יצחק או יעקב. תפסתם את זה?

אז לכן יש לנו את המישור של יצחק, המישור של יעקב, ובאחרית הימים יעקב מקבל את השם "ישראל" אז הוא כבר לא יעקב ולא יצחק, זה ישראל. תפסתם את השלבים? טוב.

אני יודע שבעולם של ההיסטוריונים יש ויכוח על זה, כן? אבל אני רוצה למסור את המסורת של ה... כן?

קהל: איפה נכנס הנוסח "ספרד"?

מניטו: הנוסח ספרד הוא נוסח אשכנזי מובהק. זה הנוסח החסיד, אבל זה נוסח אשכנזי מובהק. קוראים לזה נוסח "ספרד", זה המבטא היידיש של המילה ספרד. בידיש ספרד אומרים ספרד.

קהל: ספורד.

מניטו: מה?

קהל: הם אומרים ספורד

מניטו: אז... זה בברוקלין אומרים ספורד... ז'ראר פורד. לא. אבל במבטא הישראלי זה... לא. מכיוון שהרבנים של הזרם החסידי היו ספרדים. ולכן קיבלו השפעה של הנוסח של הרבנים שלהם. למשל נוסח האר"י. אתם יודעים שהאר"י - שמו "אשכנזי", אבל הוא היה ספרדי. טוב... יש דברים מעולם...

אבל אני מצאתי בספר של תלמידו של האר"י, "שער הגלגולים" מצאתי את שמי בין התמידים של האר"י: היה כתוב שמה באותיות שאנחנו כותבים אותו, אל"ף במקום ה"א - "יהודא אשכנזי". זה כתוב שם. ייתכן ש... אבל זה לא אותה משפחה. אז אנחנו חוזרים לעניין. כן?

קהל: האם יש לחשוב ש...

מניטו: תפסת את העניין של ספרד כן? אבל זה אשכנזי כן?

קהל: האם יש לחשוב שצריך להתחשב בזה, באותה ההשפעה על פסיקת ההלכה, בהבדל בין פסיקת ההלכה של האשכנזים לספרדים?

זה הולך לאותו כיוון. אבל אני רציתי להסביר את הדברים באופן יותר חד לגבי נוסח התפילה. כי פה יש כללים. גם לפי ההלכה וגם לפי הקבלה. ש-אם צריך להחליט על נוסח אחד, (אני לא רוצה לומר אחיד - זה סיפור אחר), צריך להחליט על הנוסח הספרדי, כי הוא המקורי. ולכן

גם האשכנזים יודעים ואומרים את זה: כי הנוסח המקורי הוא הנוסח הספרדי. מכיוון שהיה הנוסח של א"י.

ולמשל, לענייני גיור, יש כלל ברבנות - כל גיור שנעשה בירושלים - הוא לפי נוסח ספרדי. כי הנוסח של ירושלים זה נוסח ספרדי.

קהל: הנוסח האחיד?

מניטו: לא לא. הנוסח האחיד זה המצאה של הרב גורן. זה נוסח אחיד בין נוסח אשכנז ונוסח ספרד.

קהל: זה ערבוב של שניים.

מניטו: ערבוב של נוסח של חסיד ומתנגד. אין שום שמץ של ספרדיות בנוסח האחיד. אולי פה ושם מילה שלקחו מהתימנים, כן? כדי לקבל את הקולות שלהם בבחירות... חח..

לא. נוסח ספרדי הוא שונה לגמרי מהנוסח "אחיד". אמרתי פעם לרב גורן - זה בדיחה לקרוא לזה נוסח אחיד. והוא לא תפס. "ספרדי" מה זה?

קהל: הרב אמר: ג'רבה ותימן. האם יש קשר? למה? כי, יש לי מגילה שנכתבה בביזרד ליד... דוד שלי סופר סת"ם... הראתה אותו לרב סבתו פה ואמר לי: זה כתב תימני.

מניטו: כן. ייתכן.

קהל: וזה בא מטוניס!

מניטו: כן ייתכן שזה השפעה מג'רבה. והשורש של ג'רבה זה מבית ראשון. גם תימן. והסימן לפי המקובלים, הסימן שאנחנו באמת נמצאים בימות המשיח - זה שהאשכנזים, הבבלים, והתימנים חזרו! כי בבית שני לא חזרו. אמרו: "אנחנו מחכים עד סוף אחרית הימים". מכיוון שחזרו - זה הסימן תודה לאל...

יש באיכה רבתי, מדרש שאומר: "כשאתה רואה ספסלים של אולפני ירושלים מלאים מבבלים - צפה למשיח". וזה קרה בימינו, כן? הספסלים של אולפני ירושלים מלאים באשכנזים. זה סימן שהמשיח.. צפה לקול פעמיו של המשיח. זה כתוב ככה ב"איכה רבתי". שנאמר "פשט רשת לרגלי". כך אומרים העולם החדשים, כן? פשט רגל... רשת לרגלי. אז זה בגימטריא "עליה". לא לא, זה בדיחה...¹⁰⁵

ולכן, יש הרבה הרבה הבדלים במנהגים. וההסבר זה - האבל של חורבן הבית, כשלא היו בא"י אז לקחו את האבל בבחינת גלות. הגלות בעולם האשכנזי הוא גלות... איך אומרים את זה?, מדרגה שנייה, זה גלות דגלות. אוקרה כן. למשל: מי שנמצא בצרפת, אשכנזי שנמצא בצרפת - הוא בגלות של גלות בבל. והקהילה המקורית שלו זה בבל. זה לא ירושלים. ובבל זה גלות של ירושלים. וזה מסביר הרבה דברים במישור של המנהגים. אז, עניין של ההלכה - זה סיפור אחר.

ואני זוכר כשלמדתי בתלמוד תורה באג'יר, שרבני צפון אפריקה אף פעם לא רצו לקבל פסק הלכה מהבבלים. לא רצו. זה עולם אחר. יש הלכה משלהם. נכון? זוכרים את זה?

קהל: בג'רבה התנגדו לעזרא הסופר. התנגדו. הוא אמר להם: "בואו איתי", הם אמרו לו: "לא".

מניטו: לא לא. אני מתכוון פסקי הלכה על שאר ההלכות. כל פסק. ולרוב זה אותו דבר. אבל כשהיה הבדל אם - ההבדל בא מבבל, לא עשו כמו הבבלים.

קהל: זה כולל את ה"בן איש חי"?

מניטו: הבן איש חי זה כבר סיפור אחר. כי "בן איש חי" הוא מקובל. והקבלה זה עניין של הספרדים. רק אחר כך זה הגיע דרך הספרים אצל האשכנזים, כן. יש איזה רמז אצל חכמי הספרדים בסדר של הפרד"ס – פשט, רמז, דרש, סוד. אבל כשמתחילים בסוד זה ספרד. זה הולך לפי ה...
כשאשכנזי וספרדי נפגשים, אחד אומר "אה", השני אומר "או"... וזהו, זה ההבדל...

אז חוזרים לעניין. למשל, אני רוצה לצטט פרט אחד: ביום החתונה, לפני החתונה, אצל האשכנזים, החתן צם כן? זה יו"כ קטן. אצל האשכנזים. אבל אצל הספרדים זה אסור. זה אסור. לגמרי. כי זה יום שמחה. וכשיש נישואים בין אשכנזי לספרדי, אם אחד משניהם הוא ספרדי אסור גם לאשכנזי לצום. כדי לא לנגוע בשמחה של השני. ורבני אשכנזי יודעים את זה. זה הלכה. אבל, הרבה בעלי תשובה מהספרדים עושים כמו האשכנזים מכיוון שהם חושבים שזה יותר יפה... זה עבירה של מצווה גוררת... צריך לדעת את זה. זה אסור. לפי ההלכה הספרדית.

פה, למשל בדוגמא ההיא, אני נוטה לחשוב שדווקא במנהג לפי הבית ראשון היו עושים כמו המנהג האשכנזי. וזה נשאר אצל האשכנזים. אבל השינוי בא מבית שני. יש איזו נטייה לאבל יותר עמוקה בנוסח האשכנזי. יותר מבנוסח הספרדי. כנראה שמאות בשנים היו באבל של הגלות. זה מספיק ברור מה שאני...?

למשל: אם אנחנו מתפללים כבר פה בא"י, לומר... אני לא רוצה לומר "נוסח אחיד", אלא בשמחה של מצווה של א"י. אותה תפילה, ולא משנה אם זה ספרדי או אשכנזי, בחוץ לארץ אותה תפילה - זה בכייה לדורות. בוכים. וכבר פה זה כבר מתחיל להשתנות. אתם מבינים את זה? אז בבבל היו.... [סוף קלטת]

ברכת שומע תפילה

ובנוסח הספרדי זה מתחיל ב"שמע קולנו", ובנוסח האשכנזי יש סדר קצת אחר: "אב הרחמן שמע קולנו". אבל הנוסח כמעט זהה". גם בנוסח אשכנזי וגם בנוסח הספרדי. אז נראה כמה מקורות על זה:

אז

"שמע קולנו ה' אלוקינו"

העיקר של מה שצריך להבין בביטוי הזה: "שמע קולנו" זה לא מה שאנחנו מבקשים, מה שאנחנו אומרים. זה לא הדברים. אלא - הקול. הקול של מי שמבקש וצועק כדי ש- גם אם אין לו זכות לקבל, מכל מקום, מכיוון שהוא מאותה דאגה, צעקה, של הקול של מי שחסר לו, ואין לו שום אפשרות אחרת אלא לצעוק לפני מי שיכול לתת לו, גם אם אין שום זכות – אז, שקולו יישמע. זה מובן? זה העיקר על הביטוי הזה.

וצריך להדגיש את זה, מכיוון שמהתחלת הלימוד ראינו שדווקא אותה תפילה מתבססת על הזכות לקבל.

אני חוזר על ההגדרה כדי להבין את הנושא: דווקא בסוף של הצרכים, בסוף כל הבקשות, אנחנו מתפללים בביטוי הזה של "שמע קולנו" אע"פ שאין מספיק זכות ולכאורה יש סתירה.

אז אני מזכיר בקצרה את ההגדרה של המושג של אותה תפילה של "עבודת שמונה עשרה", אנחנו למדנו בהתחלת הלימוד הזה שיש עשרה לשונות של תפילה. ואחת מהם נקראת "תפילה", והשורש של המילה זה, להתפלל - זה לשון פ.ל.ל, זה - משפט. זאת אומרת, אנחנו מבקשים משפט כדי לדעת אם אפשר לקבל, דהיינו – אם יש מספיק זכות כדי לקבל את מה שאנחנו שואלים, מבקשים.

יש למשל תחינה- להתחנן, זה לשאול מחוץ לכל עניין של זכות. בלי להתבסס על הזכות האפשרית.

השאלה הגדולה על התפילה – ה' משנה את רצונו?

[השאלה הגדולה של התפילה. נא להתרכז בדברים הבאים של הרב:]

ולכן השאלה ולמדנו את זה כבר, אם אני זוכר, למה אנו צריכים להתפלל אם יש זכות? אתם זוכרים את השאלה? מי יכול לתת את התשובה? הבנתם את השאלה?

אם יש לי זכות, כדי לקבל את מה שאני שואל, מה שאני מבקש, למה אני צריך לשאול?

למדנו את זה בגמרא, כן? על הכוונות של התפילה. וראינו שלפי הגמרא, בפרק חמישי של מסכת ברכות אתם זוכרים את הקטע? זוכרים או לא זוכרים? לא. אז מישהו יכול להביא מסכת ברכות. אפילו ספר קטן כזה...

ש-מי שמרגיש בחיסרון אמיתי, מי שיש לו חיסרון אמיתי, אז יש לו רשות, יש לו אפשרות, הוא זכאי לבקש, מכיוון שהחיסרון שלו הוא אמיתי. אתם זוכרים את זה? זה המוטיבציה הבסיסית לפי ההלכה של הכוונה של התפילה. אני יודע שיש לך לתת, ושרצונך זה לתת את הטוב הזה, את הברכה ההיא. ואני יודע את זה מכיוון שהנביאים גילו את השם של הקב"ה, ואנחנו מבטאים⁴⁷⁵ את השם הזה במשך התפילה למשל למדנו את זה על "חונן הדעת". אני יודע שאתה חונן הדעת, חסר לי דעת, "חוננו מאיתך".

ולכן מכיוון שיש לנו אותו מידע, שיש ברצון הבורא לתת, להשפיע, את כל הברכות האלו, והברכות האלו אנחנו צריכים אותם כדי להתקיים כצאצאי אברהם, יצחק ויעקב. זה תפילת

עם ישראל. מכיוון שיש לנו את אותו צורך של אותה ברכה וזה חסר לנו, זה נותן לנו זכות לבקש אותה.

ולכן השאלה היא - למה צריך לשאול כדי לקבל מה שמכל מקום מגיע לנו, ולא רק מגיע לנו, הקב"ה רוצה להשפיע לנו. מה מעכב? למה צריך כל העבודה של התפילה כדי לבקש? לא למדנו את השאלה הזאת? אני בטוח שכן, דווקא. אז נחזור על העניין.

ולכן יש ברשות המתפלל היוזמה לבקש משפט כדי לדעת אם יש מספיק זכות. זוכרים את זה? כן? כי להתפלל זה לשון משפט. פלילי, כן? ואנחנו מבקשים מה שאנחנו צריכים כדי לחיות כבני ישראל, דהיינו: צאצאי אברהם יצחק ויעקב.

והקב"ה כבורא, שם בעולם כל מה שצריך לבריאה, אם הבריאה מסכימה לחיות כבריאה טבעית. במדרגה של בע"ח. בע"ח לא צריכים להתפלל כדי להתקיים. יש בעולם כל מה שצריך כדי להתקיים בבחינת הבריאה. הבורא שם בעולם כל מה שצריך לבריאה.

בא בן-אדם, ומרגיש בעצמו חיסרון של ברכה מסוימת שהוא צריך כדי לתפקד, כבן-אדם. אז מי שרוצה להיות בן-אדם - הוא צריך לחיות חיים על-טבעיים. כי החיים של הטבע זה חיים של בע"ח. כל זה למדנו בהתחלה. זוכרים עכשיו?

ולכן, מה נותן לי רשות לבקש את אותם הברכות בתפילה של שמונה-עשרה? זה אותם הברכות הצריכות לעם-ישראל כצאצאי האבות כדי לתפקד כעם ישראל.

ולכן יש לנו צורך בזה. אנחנו בריאה מסוג מיוחדת שיש לה צרכים מיוחדים. ואם אני מרגיש שחסר לי אותם הברכות אז זה נותן לי רשות לבקש. אם החיסרון הוא אמיתי. מספיק שאני מרגיש בחיסרון הזה כדי שיהיה לי פתחון פה להתחיל בתפילה. "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". אתם זוכרים פירושו של רש"י, זה: "תן לי פתחון פה להגיד תהילתך". ומה אנחנו אומרים באותה תהילה? אנחנו אומרים כל ההגדרות האלו שאנחנו מוצאים בחתימה של כל ברכה וברכה בתפילה: "חונן הדעת", "המרבה לסלוח". זה ידיעת ה' לפי המידות שלו שגילו לנו הנביאים. ואח"כ נראה מקור אחר ואיך זה משתייך, איך זה מתקשר - כל מה שקרה כבר בהיסטוריה של עם ישראל, וזה נותן לנו לדעת: ש-כן, יש ברצון הבורא להשפיע אותן הברכות דווקא באופן מיוחד לישראל.

וזה מה שאנחנו אומרים בכוונה הפשוטה: "יהי רצון מלפניך". יהי רצון שרצונך תתקיים. זה לא דווקא הרצון שלנו לקבל אותה ברכה. אנחנו יודעים שזה רצון הבורא להשפיע אותה ברכה. כי "דרך הטוב להטיב"⁴⁷⁶. ומכיוון שאנחנו יודעים את הטוב הזה, שזה מבחינת מידותיו של הקב"ה, מכיוון שאנחנו יודעים את זה - נותן לנו את הזכות לבקש אם החיסרון הוא אמיתי. עכשיו זה מובן כן?

אז השאלה היא: ולמה צריך לבקש?

אם יש ברצון הבורא להשפיע אותם ברכות, ואותה בריאה מיוחדת שיש לה צרכים מיוחדים מכיוון שיש לנו את המשימה להיות ישראל - צאצאי אברהם יצחק ויעקב, להצליח בהיסטוריה של צאצאי האבות. אז מכיוון שכך - למה צריך לבקש?

קהל: להכיר טובה

מניטו: מה?

קהל: להכיר טובה

מניטו: להכיר טובה?! זה עבודה אחרת לגמרי. זה, כשאני מקבל את הברכה - אז אני צריך לברך, כדי להודות על מה שקיבלתי. פה זה ברכה מסוג אחר. זה ברכה של בקשה. ולמה

הנוסח הוא נוסח של ברכה? מכיוון שאני מבקש ממקור הברכות. ולכן אני אומר: "ברוך אתה ה'". אני מכיר, מודה בזה, שאתה מקור הברכות. ולכן מכיוון שאתה מקור הברכות, אני מבקש ממך ברכה זו או אחרת שאני צריך אותה. שחסרה לי. אתה מבין את ההבדל?

קהל: אבל רש"י בבראשית אומר ראה אלה עלים ירדו... הגשם ירד...⁴⁷⁷

מניטו: יפה. רק שאחרי אדם מתפלל. אבל מה שמפרש רש"י זה משהו אחר לגמרי. זה לא להודות ש-מה שקיבלתי זה בא מהקב"ה. זה רעיון אחר. מה שאומר רש"י - שרק אם אני מתפלל אני מקבל.

וזה השאלה שלנו – למה צריך לבקש כדי לקבל?

אתה רוצה לחזור על פירושו של רש"י? תפתח ספר בראשיתותראה מה אומר רש"י בדיוק. בראשית עם רש"י. ואח"כ נחזור על ההגדרה של הכוונה במסכת ברכות.

זה על: "ואדם אין לעבוד את האדמה". זה בהקשר לביטוי ש: "אדם אין לעבוד את האדמה". רש"י מביא מדרש. בבקשה?

קהל⁴⁷⁸:

(ה) וְכָל שֵׁיחַ הַשְּׂדֵה טָרָם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשְּׂדֵה טָרָם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְקִיָּקָה אֱלֹהִים עַל הָאֶרֶץ וְאָדָם אֵין לְעַבֵּד אֶת הָאֲדָמָה :

(ו) וְאָדָם יַעֲלֶה מִן הָאֶרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה :

רש"י אומר:

"כי לא המטיר - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים:"

מניטו: יפה. כשהאדם הרגיש בחיסרון של אותה ברכה, אז התפלל כדי לבקש את הברכה שהיא המטר, כן? ואז הקב"ה השפיע, המטיר את המטר. אתה רואה שזה לא בדיוק מה שאמרת מקודם. זה לא להודות. זה פשוט הכתוב. מכיוון שלא היה אדם כדי להרגיש בחיסרון שיש בעולם מאותה ברכה (שהוא הגשמים), אז לא המטיר.

אבל אולי נחזור לפשט. לפשט של הפסוקים. תחזור על הפסוקים, מההתחלה. על המקרא:

קהל: אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאֶרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְקִיָּקָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם :

מניטו: ה' אלוקים, כן...

קהל

(ה) וְכָל שֵׁיחַ הַשְּׂדֵה טָרָם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשְּׂדֵה טָרָם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְקִיָּקָה אֱלֹהִים עַל הָאֶרֶץ וְאָדָם אֵין לְעַבֵּד אֶת הָאֲדָמָה :

(ו) וְאָדָם יַעֲלֶה מִן הָאֶרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה :

מניטו: אם כן היו גשמים על הארץ, מהאד הזה. "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה". אתה יכול להגדיר את המילה אד? מה זה אד?

קהל: ...

מניטו: אם זה ענן, זה גשם. אתה לא מרגיש בזה איזה מין סתירה לכאורה בפשט של הפסוקים? אני אסביר את זה רק בקצרה, זה שאלה מעניינת, כן.

אני חוזר על הפשט :

"אֵלֶּה תִּלְדוּת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְקִיָּק אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׁדָה"

דהיינו – ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמים – וכל שיח השדה.

ביום עשות אותו - שיח השדה, טרם יהיה בארץ. וכל עשב השדה טרם יצמח. עוד לא היה בארץ. עוד לא צמח. כי לא המטיר ה' אלוקים על הארץ, ואדם אין לעבוד את האדמה.

אז יש לנו מצב שאדם אין. אין אדם. אז במקום אדם מה היה? "אד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה". אתה רואה שהאותיות של "אד" זה האותיות הראשונות של "אדם".

ובפסוק ה': "ואדם אין". פסוק ו': "ואד יעלה". פסוק ז': "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה". אז כל עוד שלא היה אדם, ורש"י מוסיף כדי להתפלל⁴⁷⁹. אז - אד עלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, אבל בכל זאת: שיח השדה טרם היה בארץ ועשב השדה טרם יצמח. תפסת?

אז מה התרגום של "אד"? - זה ענן. זה לא בדיוק ענן. זה הד בה"א, שעולה מן הארץ, ושח"כ הופך להיות ענן, ואח"כ הגשם יורד. וזה לא ממש מטר. כדי שהצמיחה תצמיח. אבל המילה "אד" מובנה - כוח. איזה מין כוח שעלה מן האדמה, ועוד לא התגבש להיות אדם.

כל מילה בעברית שמתחיל באל"ף דל"ת יש במשמעות שלה - המשמעות של כוח. למשל "אדיר", "אדרת", "אדן". זה מובן? "אד", המשמעות הכללית זה - עניין שבכוח, המשמעות של כוח. והתגשמות של אד בצלם אלוקים נקרא "אדם". למעלה מזה נקרא "אדון". זה עברית פשוטה, זה לא עברית של אולפן... ולכן אד היה בעולם כל עוד שלא היה אדם ממש. מה זה "אדם"? לפי פירושו של רש"י: מי שיכול להיות הנפש של הבריאה. המצפון של הבריאה כולה. וכל עוד לא היה אדם בעולם לא היה שום דבר בעולם. טרם יצמח. טרם יהיה. וכל עוד לא היה אדם, היה האד, שהוא ה-בכוח של האדם בעולם. זה קצת יותר מובן?

מה הייתה הכוונה של הבורא? לברוא עולם או לברוא אדם? זה נושא בפני עצמו אבל כדאי לחשוב על זה. מי שאומר שהכוונה של הבורא היה לברוא עולם, אח"כ מתקשה להסביר איך יש אדם בעולם. כי אין שום, איך אומרים... בתפיסה.. בחשיבה הכללית, אין שום אפשרות לקבל מה שהתורה רוצה ללמד אותנו: שהכוונה של הבורא, "סוף מעשה במחשבה תחילה" - זה האדם, זה לא העולם.

אז מי שמקבל את הדעה הפילוסופית הכללית, אפילו שהוא מאמין שבורא ברא את העולם, אבל העולם, הקוסמוס (כמו שאומרים הפילוסופים ביוון) מאיפה נוצר האדם? זה כל העניין של תיאוריית ההתפתחות, כן? החשיבה האנושית לא מסוגלת להסביר - אם העיקר בעולם - זה העולם, הטבע, - מאיפה יצא האדם? תפסתם את חשיבות הנושא?

לא? אני חוזר על ה... השאלה היא פשוטה: מהי הכוונה של הבורא עולם? לברוא עולם? ואח"כ... אה... איך אפשר להסביר שבעולם נמצא האדם? כן? אז באים האפיקורסים ומסבירים ש: האדם, לא רק גופו, אלא גם נפשו, נשמתו, נוצר מהחומר של העולם. אבל אינם מסוגלים להסביר איך מהחומר יצא רוח של נפש האדם? כן? זה מובן? זה הקושי שיש בתורת האבולוציה. ומכיוון שאנחנו כל כך מושפעים מהתרבות הכללית, לא רואים את הסתירה הלוגית שיש באותה השקפה. מהפחות – מוציאים את היותר. זה סתירה להיגיון הפשוט. מהפחות לא יוצא היותר. אז מכיוון שאנחנו רואים שבפחות בעולם - יש יותר, אז בא ההסבר של התורה שהיותר בא – בפחות, ולא מהפחות.

אז אני חוזר על השאלה הבסיסית, וזה מה שהגדיר הרב נחמן מברסלב באחד מהפרקים שלו,

אני לא רוצה לצטט את המקור המדויק, זה נושא בפני עצמו. הכוונה של הבורא זה היה לברוא אדם. וכדי שהאדם יכול להתקיים - אז ברא הבית של האדם דהיינו - העולם. זה מובן?

אי אפשר למצוא הסבר אחר. או - העולם קדם, והוא אפשר להוציא את האדם מזה. מאיפה נפל האדם? מהקירות של העולם? איזה מין פטרייה שנפלה... או שהכוונה של הבורא הייתה לברוא אדם. וכדי לתת מקום לאדם - אז ברא עולם ושם [את] האדם בעולם.

ולכן כל עוד האדם אינו בעולם - העולם אינו עולם. ואי אפשר לתאר באופן הגיוני עולם בלי אדם. מכיוון שאנחנו המתארים את המצב. זה הנפש של האדם שתופסת את העולם. אז בלי אדם שתופס את העולם - אין עולם! זה הפשט של הפסוק. "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכו'" - מכיוון ש"אדם אין לעבוד את האדמה". זאת אומרת: כל עוד אין אדם בעולם הכל נמצא רק מבחינת "בכוח". רק כשאדם תופס, לשון תפיסה, את הנמצא בעולם - אז הנמצא הוא במציאות. אם אין אדם לתפוס את הנמצא - הנמצא אינו במציאות. כי אנחנו תופסים כל מה שנמצא דרך הכוחות של הנפש שלנו. ולכן כל עוד אין אדם בעולם - אין זמן אין מקום אין צבע אין...⁴⁸⁰ זה מובן? טוב. זה מה שאומר הפסוק. ולכן כוונתו של רש"י, זה לא לומר שהכוונה של התפילה זה להודות שאנחנו מקבלים מהבורא מה שאנחנו מקבלים, - זה תפילה אחרת, זה ברכות אחרות. זה הודאה. יש ברכה לפני האוכל ויש ברכה אחרי האוכל. זה סוגיה אחרת בגמרא⁴⁸¹.

אז פה הברכה לפני הנאה. לא הברכה אחרי הנאה. אתה תופס את ההבדל, כן?

ולכן אני חוזר לשאלה שלנו: אם הרשות להתפלל, דהיינו - לבקש ברכה מיוחדת מכיוון שחסר לי, ואני יודע שזה רצון הבורא לתת לי, כן? "יהי רצון מלפניך". למה צריך לשאול? למה צריך לבקש?

שוב אני חוזר, כי: "דרך הטוב להיטיב".

ולכן אותו הסבר - זה שכיח אצל הרבה הרבה שיטות ביהדות: כי לאמתו של דבר אנחנו לא מבקשים. רק אנחנו מודעים שמה שאנחנו מקבלים זה מהבורא.

אבל אם זה האמת, ואני לא רוצה לנקוב ב... זה.. זה מינות, כן? אבל אם זה האמת, למה חכמי ישראל נתנו לנו נוסח של תפילה, להטעות אותנו? אנחנו שואלים, מבקשים, "וחננו" וכן הלאה, כן. תפסתם את מה שאני רוצה להגיד? כי יש כלל: "אין לנו מכשול"⁴⁸². אז כאילו אנחנו צריכים לדעת שלאמתו של דבר אנחנו לא מבקשים?

והחכמים שמסבירים את זה ככה, מתפללים אותו נוסח, כן? אבל לא מאמינים שאנחנו באמת שואלים ושהקב"ה משיב. ונותן. מכיוון שקשה להם לקבל את אותו רעיון ש- לפני התפילה היה מצב מיוחד בעולם, היה מצב מוגדר של הרצון של הקב"ה לעולמו, ואחרי התפילה שינה את רצונו. והם לא מסוגלים לקבל את הרעיון של שינוי ברצון ה'. ולכן שוללים את עצם התפילה כתפילה. ולכן הם נוטים להגדיר ככה: "לאמתו של דבר כשאנחנו מתפללים - זה לא לבקש. אלא להיות מודע כי מה שאנחנו מקבלים זה מהבורא שאנחנו מקבלים. אבל לא שהוא מציית לבקשה שלנו. כי זה מכניס שינוי ברצון הבורא". כן? כל אותם התיאולוגים הרציונאליסטיים ששוללים את כל...

קהל: פעולת התפילה.

מניטו: זהו.

אבל שוב, התשובה היא פשוטה מאד: אם זה דעת היהדות - אז לא מובן למה חכמי ישראל נתנו לנו נוסח של תפילה שהוא ההיפך הגמור? שאנחנו שואלים, מבקשים. זה הסבר פילוסופי

לומר: כשאתה מבקש זה רק אחיזת עיניים... כדי ש... רק.. שתהיה מודע... וכשתקבל אתה מקבל ממי שלא ביקשת...⁴⁸³

תפסתם מה שאני רוצה לומר? זה חוסר אמונה. זה לא רק חוסר אמונה! אינם מסוגלים להאמין באמת במה שאומרים שהם מאמינים. אבל, מכיוון שיש להם קושי בחשיבה שלהם. זה קושי אינטלקטואלי: אינם מסוגלים לקבל את זה שיכול להופיע שינוי ברצון הבורא.

והמקרא הוא מלא עם כל הבעיות האלה. למשל: יש פסוק: "ארדה נא ואראה הכצעקתה..."⁴⁸⁴

- סדום ועמורה. אז באים משכילים, למיניהם, ומסבירים שזה רק לסבר את האוזן, הקב"ה לא יורד, לא מחליט לרדת, מכיוון שאי אפשר לחשוב על דבר כזה, זה מביא אותנו אולי לחשוב שהקב"ה נמצא – זה יותר מדי... תפסתם את הקושי? זה מובן? טוב.

קהל: לפי התפיסה הזאת, של: השינוי הוא בלתי אפשרי - לא גורע באפשרות שהקב"ה הוא כל יכול?

מניטו: לא. הם חושבים ככה: ברור שהקב"ה כל יכול. אבל הוא לא רוצה. מכיוון שאם היה רוצה, זה היה מביא שינוי ברצונו. השינוי ברצונו - זה בניגוד להגדרה הפילוסופית של ההווה. מכיוון שזה הווה פשוטה. ולחשוב על שינוי בהווה פשוטה... אבל זה מחלוקת גדולה מאד בין המהר"ל והרמב"ם. אני לא רוצה לומר יותר, כן? אם אתם רוצים ללמוד את אותה בעיה זה בהקדמה של המהר"ל על ספר גבורות ה'⁴⁸⁵.

וזה קשור במשנה בפרקי אבות על העניינים בערב שבת בין השמשות. תקשרו את זה לנושאים. זה הקושי לקבל את המושג של "נס", שינוי בטבע. ואת זה למדנו כבר: כל תפילה זה בקשת נס. אנחנו מבקשים שהקב"ה ישנה משהו בעולם שלנו.

לפני התפילה, למשל, שאלתי דעת. לפני התפילה, בעולמי לא היה מספיק דעת בשבילי. אחרי התפילה, אם אני מקבל, יש קצת יותר דעת בשבילי. זה שינוי! עכשיו זה ברור? אז טוב ששאלת מה ששאלת. צריך לדייק בזה.

אז אני רוצה לחזור בקצרה על מה שאומרת הגמרא. למדנו את זה בהתחלת פרק ה' במסכת ברכות. "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש."⁴⁸⁶

הכובד ראש הוא הכוונה של התפילה. אז הגמרא מסבירה: מה זה כובד ראש? דהיינו - מאין באה המוטיבציה של התפילה? מה נותן לי רשות להתפלל. וההסבר הראשון שהגמרא אומרת זה: "מנהגי מילי. שאין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש? אמר ר' אלעזר דאמר קרא: והיא מרת נפש" - זה חנה. שהיא מרגישה בחיסרון אמיתי, אין לה בן, אִם בלי בן - אז היא מרת נפש. מרת נפש, והגמרא דוחה את זה (אתם זוכרים, למדנו את זה ביתר אריכות), מכיוון שהמרירות נפש זה לא בא מהתפילה, אלא מהחיסרון.

ולכן אם אנחנו צריכים להיות בחיסרון כל כך עמוק של החיסרון של חנה - התפילה לא הייתה אפשרית. צריך שְׁמָה שחסר יהיה חיסרון כל כך אמיתי שדומה לתפילת חנה. וזה ההיפך: נתנו לחנה להתפלל במרירות נפש, מכיוון שהחיסרון שלה היה אמיתי, באמת, ולכן היא... זה מקרה יוצא מן הכלל. זה מה שאומרת הגמרא: "חנה שאני". זה מקרה מיוחד. מכיוון שהמרירות נפש שלה הייתה אמיתית, מכיוון שהחיסרון היה אמיתי, אע"פ שלהתפלל במרירות נפש זה אסור - נתנו לה להתפלל במרירות נפש.

אז זה מתקשר לשאלה שלנו: אם הרשות להתפלל זה החיסרון, מברכה, שאלמלא אותה ברכה אני לא יכול לחיות, ושאיני יודע שלאמתו של דבר זה רצון הבורא לתת לי את זה ולכן

ברא אותי - למה אני צריך לבקש כדי לקבל? שוב אני חזרתי על השאלה. כן?
עד שנגיע לנושא של היום, ולמרות כל זה, למרות כי, הבסיס של התפילה כתפילה - זה הזכות לקבל, זה הזכות כדי לקבל, בכל זאת אנחנו מוסיפים ברכה, וגם אם אין מספיק זכות - שמע קולנו. האנחה שיש בקול. תפסתם את ה...?
אז - עכשיו אני רוצה לשמוע תשובה לשאלה שלי⁴⁸⁷.

קהל: אבל אם כדי לממש... ולהוציא מהכוח אל הפועל, אז הבנאדם צריך...

מניטו: הבנאדם...?

קהל: צריך להוציא לפועל את רצונותיו... אם... כאילו... אם לא הוא לא מודיע דעתו שהוא צריך, אז הבורא לא ידע שהוא צריך...

מניטו: טוב. זה, זה מה שרציתי שנשמע. ברור שהבורא יודע שזה חסר לי. ולכן למה אני צריך לבקש?

קהל: ...

מניטו: מה? הוא חוקר כליות ולב!

קהל: אני צריכה לבקש... אם יש לי חיסרון אמיתי אני צריכה לבטא את זה. אם אני לא מבקשת?

מניטו: זה השאלה שלי. זה לא התשובה.

קהל: לא!

מניטו: לא. השאלה שלי היא למה זה ככה. את מסבירה את השאלה. אבל השאלה שלי זה למה זה ככה...

קהל: עניינו של הקב"ה לא לשבור את רצונו, וגם מתקשים להבין איך הקב"ה ישנה את רצונו.

מניטו: אתה חוזר לשאלה הראשונה. כן?

קהל: לא הבנתי.

מניטו: מכיוון שאתה מתקשה לחשוב - כי הקב"ה מתקשה לשנות את רצונו, יש לך קושיה.

קהל: בשביל להאמין...

מניטו: לא. יש... יש... יש דעה מוקדמת שאתה יוצא מהנחה שהקב"ה לא משנה את רצונו.

קהל: אני שואל... וכי רצונו... אני אומר אולי רצונו, שאני אשנה את רצונו...?

מניטו: יפה. אם אתה זוכר למדנו קצת את העניין הזה. ייתכן שלא היית פה אז אני רוצה להסביר בקצרה: למדנו את זה דרך מקור ב"צדקת הצדיק" של הפרי צדיק⁴⁸⁸

אם אתם זוכרים. שצדקת הצדיק מסביר שהצדיקים הגדולים מפחדים להתפלל. מכיוון שהם יודעים שרצונו של מקום הוא טוב. ולכן הם מפחדים להתפלל. ואז בא המאמר בגמרא שהצדיקים הגדולים הם חסרי כל כדי להכריח אותם להתפלל כדי שהברכה תרד לכל העולם כולו⁴⁸⁹. זה מה שאומרת הגמרא: "הקב"ה מתאוה לתפילתם של הצדיקים"⁴⁹⁰.

מכיוון שהצדיקים מפחדים להתפלל אז הוא מביא אותם לידי חיסרון מוחלט, אנחנו חסרי כל, כן? עד ש... הוא מכריח אותם להתפלל. זה מובן?

קהל: ...

מניטו: מה? הקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים. ואנחנו מתקרבים לשאלה שלנו!

מכיוון שהקב"ה מתאוה לרצונו, כי תפילתם של הצדיקים זה רצונו של ה... צדיק לא יכול לבקש, רק - על הרצון האמיתי של הבורא. אז השאלה...

קהל: ...

מניטו: לאט לאט. השאלה היא למה הרצון של הקב"ה לא מתקיים בעולם? זוהי השאלה! ובהקשר לנושא שלנו: למה אנחנו צריכים להתפלל ולבקש כדי שרצונו של הקב"ה יתקיים בעולם?!

קהל: הרי אדם... אם העולם שייך לאדם, ואם האדם יצא לפועל, גם אם [נצא מהנחה ש]הקב"ה ברא מכוח בעולם - אז אין האדם, אז אין האדם בלי [פעולת] הדיבור...

מניטו: זו השאלה!...

קהל: והדיבור! זה התשובה, אני לא מבינה למה...?! אלא הדיבור הוא הפועל ל...ל...

מניטו: לא לא. לא. אני לא מקבל, בָּמָה... זה לא מה שאני מבקש שימלא את החיסרון שלי. כשאני מבקש, אני מבקש שהקב"ה ימלא את החיסרון וישפיע לי אותה ברכה שאני שואל. השאלה היא, אולי נחיד את השאלה.

השאלה היא למה צריך לתבוע בפה כדי לקבל. אם כבר הגעתי למצב שאני זוכה באותה ברכה, למה היא לא באה מאליה? למה צריך לבקש אותה?

קהל: אותו ה' שברא את העולם, הוא לא ברא אותנו... הוא לא ברא רובוטים. הוא לא רצה שזה יתנהל מעצמו הכל. רצונו היה שיתקדש שמו בעולם דרך מעשינו.

מניטו: זהו. ומה הוא מעשינו?

קהל: תפילה.

מניטו: לא! זה לא מעשים. זה לא הודאה. שאני מודה. זה בקשה. אז, אתה לא תופס, שפה טמונה השאלה: למה אותה עבודה צריכה להיות שאלה?!

קהל: זה מה ש[...]. אמר. זה השאלה. הוא ברא שהכל ייעשה מעצמו, הוא יכל גם, שאנחנו נהיה רובוטים בלי בחירה, בלי...

מניטו: וכך...

קהל: מה...

מניטו: ששש! וכך המצב לכל הבריות מחוץ לאדם ואתם קרויים אדם. מדובר בקריאת ישראל. זה מובן?

טוב. פה יש יוצא מן הכלל: איזה מין בריאה שיש לה צרכים משלה למעלה מהטבע. כל מה שאנחנו מבקשים זה למעלה מהטבע. אנחנו שואלים בכל הברכות של הצרכים - אנחנו שואלים נס.

קהל: אה... אז אם האדם לא יתפלל אז לא יקרה נס והכל יתנהג...

מניטו: לא. אם האדם לא יתפלל - הוא לא מקבל. זו השאלה שלי: למה צריך לבקש כדי

לקבל?

אני חוזר, על פשט של השאלה. הנה, המצב הוא ככה: יש לי צרכים מיוחדים, ואני מרגיש בחיסרון של אותם צרכים. ואני צריך לבקש אותם אע"פ שאני לא אקבל אם אין לי זכות בזה. אבל הנה יש לי זכות בזה - ואני צריך לבקש? אתם לא תופסים את ה...?

כבר יצאנו מאותה הגדרה שצריך להודות כשאני מקבל. וזה נקרא עבודה אבל זו לא אותה עבודה של התפילה.

קהל: ההופעה היותר גדולה כשהיא באה דרך מעשה האדם.

מניטו: מה?

קהל: ההופעה

מניטו: איזה הופעה?

קהל: ההופעה של דבר שבא לעולם. גשם, כל דבר. כשזה בא לעולם זה יותר גדול כשזה בא דרך מעשה האדם

מניטו: אבל אותו מעשה זה שאלה. והשאלה שלי היא זה למה צריך לשאול?

תשמע: אם המעשה היה מצוות ומעשים טובים, הייתי ילד טוב, אז, אני רוצה לקבל את הסוכרייה. אבל לא רק שהייתי ילד טוב אני צריך לב...

[סוף קלטת]

...לבקש את הסוכרייה? זה השאלה שלי. תפסת עכשיו?

קהל: ...

מניטו: כן. זה קשור. זה - אני צריך לבקש את [...] התיקון. טוב, אני רוצה להסביר איך זה מתקשר: הקב"ה ברא עולם חסר. זה באמת מה שהוא עשה ב... [...] וצריך למלאות את החסר, לתקן את העולם. במלכות שדי"י. זה גמרא [...]. אבל הנושא שלנו, למה צריך לשאול מה שממלא את החסר, אם כבר הגענו לרמה שכבר זוכים? וזה ממש חיסרון אמיתי. ואם לא כן - לא היה לנו רשות לבקש.

ואני אתן סיפור קטן, שאולי הדגשתי את זה כמה שיעורים בהתחלה. יש בגמרא כל הדוגמאות של תפילות עצובות⁴⁹¹. למשל מישהו בדרך, חוזר לכפר שלו, ורואה שיש איזה בית שנפרץ. להתפלל במובן: "קום תעשה שזה לא יהיה הבית שלי" - זה אסור. מכיוון שמה שקרה זה כבר קרה. הקב"ה הוא לא קוסם. כס?

למשל: אישה הרה אחרי כמה זמן - אסור להתפלל שיהיה זכר או נקבה וההיפך. מה שיש יש. לכן אנחנו מתפללים ש"יילד בת ימא". ואסור לבקש זכר או נקבה מכיוון שזה כבר הוחלט אם זה זכר או נקבה. צריך להתרגל לזה.

אני רוצה לספר סיפור אישי. כשהייתי ילד קטן בבי"ס. פעם הייתה לי בחינה. ואני ביקשתי מהאמא שלי שתתפלל שאני אצליח בבחינה. והיא נתנה לי קצת סוכר ואמרה לי: אם יש לך איזה חולשה - תאכל את זה. מכיוון ש... [02: 20]. מכיוון ש... רופא, רפואה. אז אם הוא מקבל את התואר של "רופא", וזה תואר של תפילה, זה לא... חח...אוי ואבוי לחולה...

אז אנחנו מתפללים כדי להיות... לקבל בריאות בשעת הבחינה. ולא לקבל את הבחינה שלנו.

תפסתם את זה? להצליח בבחינה. ולא לקבל את התואר בלי להכין אותו. אז זה נקרא "פיגול" לא ירצה. זו תפילה שאסור להתפלל. טוב זה מובן? אז אנחנו חוזרים ברצינות לנושא.

התשובה היא פשוטה מאד וצריך להבין אותה: כל השכר של המצוות עולות לעולם הבא. "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא". כל הזכויות שאנחנו מדברים עליהם - זה "הקרן קיימת לעולם הבא". אם אני מרגיש שאני צריך את זה בעולם הזה, אז היוזמה צריכה לבוא ממני.

ולכן ההחלטה היא בידי. אני יודע שיש לי זכות של אותה ברכה, אבל זה לעולם הבא! אני רוצה אותה בעולם הזה. ולכן מכיוון שזה מסוכן מאד - מי יודע מה טוב לו לעולם הזה? כן... אז התפילה שלנו צריכה להיות בתוך הציבור. אנחנו מבקשים את אותו צורך לקהילת ישראל. מתוך זה, אנחנו מבקשים מה ששייך לנו בכוונות התפילה.

למשל: אם יש חולה במשפחה, (הייתי כמעט אומר "רופא" במשפחה...) אם יש חולה במשפחה, אז אני יכול כשאני אומר "רופא חולים" - לחשוב, בכוונה, על החולה שלי. תפסתם את זה?

אבל מכל מקום זה מגיע לאותה שאלה: יש לי רשות לבקש בעולם הזה מה שכבר מובטח לי לעולם הבא. אבל מכיוון שאני חושב שאני צריך את זה בעולם הזה, היוזמה צריכה להיות בידי. ואני לא מבקש מה שלא מגיע לי. אבל מי אמר שזה מגיע לי בעולם הזה? אם אני רוצה את זה בעולם הזה - אני צריך לבקש. זה מובן?

ואח"כ באותו דיון, לבקש אותו, ופה אני מתקשר למה שאמר, לבקש אותו בדיבור. כל עוד שאני סתם חושב בנפש שלי - זה לא פעולה מספקת. זה לא ברור שזה מה שאני רוצה באמת. כי בקול הפנימי - מספיק הרהור. לא צריך להוסיף מהפה. מכיוון שצדיקים גדולים זה הכל ברור אצלם, כן? אז בהרהור זה מספיק.

זה מתקשר גם לעניין של הוידוי בתשובה. וידוי בתשובה צריך להוציא מהפה. חוץ מצדיקים גדולים - הרהור תשובה זה מספיק. אבל מי יכול להגדיר את עצמו כצדיק גדול ובאותה מדרגה?

לכן זה בקצרה. עכשיו זה יותר מובן?

השכר... רק דקה. השכר המצוות זה בעולם הבא. זה הביטוי של הגמרא: "הקרן קיימת לעולם הבא". "אוכל פירותיהם בעולם הזה".⁴⁹²

אבל אם אני רוצה לאכול פירותיהם בעולם הזה - אני צריך לבקש אתם. הכל מוכן. הכל מזומן. שומע תפילה - התפילה נשמעת. אם אני זוכה - אני אקבל את זה, אבל בעולם הבא. צריך לקשור את זה עם האמונה הבסיסית של התורה.

ולכן, לא בכדי, ולא לחינם, אמרו חכמי הגמרא: "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא". אבל [אם] אנו צריכים את הפירות של הקרן - אתה צריך לבקש.

העלאת הרצון בתפילה

עכשיו, לפני שאני אמשיך. החסידים הסבירו בשם הבעש"ט דבר יפה על אותו עניין⁴⁹³: ייתכן מאד שלפני התפילה לא זכיתי. וייתכן מאד שמעשה התפילה גרם שעכשיו אני זוכה. מכיוון שעשיתי משהו על נפשי. להתפלל⁴⁹⁴ - זה מעשה שאני עושה בנפשי. אז לפני התפילה - לא הייתי זוכה, אחרי התפילה ייתכן שאני זוכה. תפסתם את הדיוק של החסידות?

וכן, היו 2 שאלות. אתה?

קהל: אם יש קשר למה שהמתפלל ברשות עצמו... לא אומר... אחרים... שבעצם הוא לא יכול...

מניטו: מה?

קהל: הוא לא יכול להתפלל...

מניטו: ולכן?

קהל:...

מניטו: לא לא. תשמע. אני לא יודע אם יש לי זכות, לכן אני מתפלל. מה זה "אני מתפלל"? אני מבקש משפט כדי להוציא לאור אם אני זוכה או לא. זה מובן?

החוקיות הטבעית והתפילה

קהל: ... אם אנחנו רוצים... המחלה של האדם. אז...

מניטו: לא.

קהל:...

מניטו: לא לא. אני... אני תופס את השאלה. כן. וזה דווקא אופייני לבקשה על המחלה. טוב. יש תפקוד העולם. תפקוד העולם מבחינת החוקים שהבורא שם בעולמו. וזה קשור סופסוף לפרשת איוב. ותפקוד העולם לפי החוקים שהבורא שם בעולמו - אני הולך למות ממחלה זו או אחרת. זה תפקוד העולם. ולכן אני מבקש את הנס של הרפואה בעולם הזה, מכיוון שבעולם הזה אני צריך את זה. מכל מקום כל הזכויות שלי בעולם הבא, אני לא מגיע שמה חולה - אלא בריא.

צריך להבין את זה - שמטרת התפילה זה: לחיות בעולם הזה מעין העולם הבא. זה פשוט.. מי שמסתפק בחיים הטבעיים של בעלי חיים בעולם - הוא לא צריך להתפלל. ולכן זה לא מטבע האדם להתפלל. הוא מתפלל [את] אותה התפילה של הצרכים. כן...⁴⁹⁵ וזה חידוש של אברהם אבינו - התפילה. אתם יודעים את המאמר. הוא היה הראשון שהתפלל. ומה הייתה תפילתו? לקבל מה? אתם יודעים את זה... מה הייתה התפילה הראשונה של אברהם אבינו?

קהל: הודאה?

מניטו: מה?

קהל: ההודאה.

מניטו: איזה הודאה?

קהל: ההודאה על הארץ.

מניטו: לא, לא, לא שמעתי. לא הבנתי.

קהל: הוא עשה מזבח, להודאה על ה.. תורת הארץ

מניטו: זה לא תפילה! זה עניין אחר. זה טקס אחר. להזדקן. הוא ביקש זיקנה, כדי שיבחינו בינו ובין יצחק. אתם זוכרים את זה, כן.⁴⁹⁶

אני רוצה להוסיף משהו. זה לא אומר שלפני אברהם לא הייתה אף תפילה. אבל מהמקורות שלמדנו, אברהם אבינו קבע, תיקן תפילת שחרית. זאת אומרת: היו מאדם הראשון עד אברהם תפילות. אין שום רמז [על זה] במקרא מכיוון שזה היה מקרה של יחיד. אבל מאברהם

ואילך - יש לכל העולם כולו אפשרות להתפלל תפילת שחרית. מיצחק - תפילת מנחה, מיעקב - תפילת ערבית. כל זה למדנו בשיעורים הקודמים אבל זה קשור לעניין שלנו.

תפילת הנחש

אבל אני רוצה להזכיר מה שאומר המדרש על הפסוק על הנחש.⁴⁹⁷

שהעונש של הנחש זה לאכול מן העפר. אתם זוכרים את זה כן? ואני לא זוכר באיזה מדרש, איזה רב שאל אותה שאלה, [את] השאלה אני זוכר. איזה מין עונש זה? אין לו בעיה כלכלית. הוא יכול לאכול מהעפר ולחיות מזה. והתשובה היא קשורה לנושא שלנו. ולמה שאמרת מרש"י?⁴⁹⁸ הקב"ה אמר לנחש: אני לא רוצה שום קשר איתך. לא יהיה לך צורך להתפלל. תאכל מהעפר וזה מספיק. העונש - זה שלא יתפלל. שלא יהיה לו קשר עם הקב"ה.

מי זה הנחש? זה סיפור אחר. אנחנו מדברים על הנחש של מעשה בראשית בלי לדעת מי זה הנחש. רק מה שאנחנו יודעים, שהיה דומה מאד לאדם. הוא היה מדבר, הוא היה נביא, הוא היה מזדווג עם אשתו. ואחר כך קרה לו מה שקרה. אבל הנחש של הסיפור הזה במקרא אנחנו לא יודעים מה זה. רק בחכמת הנסתר לומדים את זה. אבל אפשר בביטויים של תורת הנגלה להבין במה מדובר. זה.. כמין אדם שמסתפק בחיים הטבעיים, כמו שאר בע"ח. ורק ההבדל - שיש לו שכל. זה נקרא "גולם". תפסתם את העניין?

ויש איזה רמז במדרשים על עשו. שהיה צורת נחש על הירך שלו.⁴⁹⁹

[הוא] בן אדם, אבל, הוא מסתפק בחיים של טבע. הוא יצור טבעי. בצורת אדם. והוא אחיו, תאום של יעקב. הוא היה יכול להיות יהודי, אבל הוא נוצרי. טוב זה עשו. תפסתם את העניין? זה אדם, יש לו צלם אדם, אבל מסתפק בחיים הטבעיים כמו שאר בע"ח. אז אין לו צורך להתפלל! כשמתחיל לחזור בתשובה - אז, וזה לא לחינם, הוא מתחיל כביכול להתפלל לאלוקי ישראל. תפסתם את השוני? את ההבדל, בין: אדם שיש לו צרכים של ברכות על טבעיים, ואדם שמסתפק בחיים הטבעיים. אז זה עניין התפילה. בעניין התפילה - אנחנו מתפללים כדי לקבל את הברכות העל-טבעיים שאנחנו צריכים אותם כדי להתקיים כאדם. "אתה חונן לאדם דעת", אז - "חוננו מאיתך דעה ו...". תפסתם?

קהל: אם צרכים, אז אותה שאלה הרי חוזרת. אם הצרכים חשובים לעם ישראל כבני אברהם, יצחק ויעקב, בעולם הזה, אז למה צריך להתפלל עליהם? הצרכים הטבעיים...

מניטו: מכיוון.. מכיוון שזה שייך רק למי שהוא באמת ישראל! ולכן צריך לזכות להיות באמת ישראל. ולכן אנחנו מתפללים לאלוקי אברהם יצחק ויעקב. דהיינו - אם אנחנו באמת בני אברהם יצחק ויעקב - מגיע לנו. ואם אנחנו לא באמת בני אברהם יצחק ויעקב - לא מגיע לנו.

קהל: והתפילה עושה אותי כבן⁵⁰⁰ של אברהם יצחק ויעקב?

מניטו: התפילה? אני צריך לזהות את עצמי כבן יעקב ואברהם. ולכן אני מתפלל: "אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב". שוב, ההגדרה היא מדויקת. בתור אלוקי אברהם אני יודע שאתה רוצה להשפיע את מידת החסד. בתור אלוקי יצחק וכן הלאה... אבל אני אתן לך - אלא אם כן אתה זוכה. מה זאת אומרת אתה זוכה? אם אתה באמת בן אברהם יצחק ויעקב.

במילים אחרות: כל יהודי נולד מבחינת יעקב. הוא צריך להגיע למדרגה של שם ישראל, כדי לזכות בברכות שהקב"ה אמר ליעקב שייתן לישראל. ולכן יעקב צריך להיות ישראל כדי לקבל

את מה שמובטח ליעקב כישראל. צריך לזכות בזה.

זה קשור קצת עם הכוונה של הבעש"ט: לפני התפילה, לא הייתי זוכה בשם ישראל. אחרי התפילה הזהות שלי השתנתה, "התפללתי", עשיתי תיקון על עצמי, ואני עכשיו זוכה יותר, אז אני מקבל.

מכל מקום, השאלה הבסיסית שלנו, עכשיו זה ברור: אם אני רוצה בעולם הזה, אני צריך לבקש. אני לא מקבל מה שלא מגיע לי, אבל זה מגיע לי לעולם הבא. אני המחליט שאני צריך אותו בעולם הזה. וזה חוזר על מה שאמרת קצת. מכיוון שזה כ"כ מסוכן - צדיקים גדולים מפחדים להתפלל. הם... טוב זה... צריך להתאמץ על זה.

קהל: אמרנו שאפילו כש...

מניטו: זהו. אפילו, ונראה את זה ביתר דיוק עכשיו: אפילו אם אין לי מספיק זכות - רק הצליל של התפילה זה הזכות שלי. אם הצליל הוא אמיתי - אז נראה את זה מיד, אולי, בטקסט שלנו:

אז יצאנו מ? מאיפה יצאנו? מ-"שמע קולנו", אתם זוכרים את ההגדרה כן? זאת אומרת: מחוץ למילים האמיתיים.

אני רוצה לתת דוגמא בפסוק של יצחק אבינו כשמסר את הברכה ליעקב והוא חשב למסור אותה לעשו. ואח"כ כש... לא, לא אח"כ. וכשמע מה שאמר יעקב אבינו, אז אמר: "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו". זה לא שייך ל... לקול עצמו, מכיוון שהיו תאומים, כן? אלא - לצליל של הקול. לצורת הדברים. לא לדברים ממש אלא לצורת הדברים.

אני רוצה לצטט את הפסוקים בדיוק. זה פרשת תולדות... רק דקה... הנה. וזה מה שאומר יעקב:

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אֲבִיו אֲנֹכִי עֲשׂוּ בְּכַדָּךְ"

וצריך לקרוא לפי הטעמים: אנוכי, עשו בכורך.

"עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוֹם נָא שָׁבָה וְאֶכְלָה מִצֵּידִי בְּעֶבֶר תִּבְרַכְנִי נְפֹשָׁךְ:"

כשהגיע עשו אמר בצורה אחרת לגמרי. אהה.. רק דקה...:

"וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מְטַעְמִים"

זה עשו

"וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בְּעֶבֶר תִּבְרַכְנִי נְפֹשָׁךְ:"

אז המפרש הוא מפרש את זה ככה⁵⁰¹:

יצחק אמר: הקל קול יעקב והידיים ידי עשו. כשמע את יעקב - שמע בקול שלו שוני מהדברים של עשו. זה גם דוגמא אחת.

אז אני חוזר על זה. "שמע קולנו" - יש פסוק בתהילים⁵⁰²: שְׁמַע יְקִיָּק קוֹלִי אֶקְרָא

וההסבר עכשיו הוא פשוט: מדובר בקול, לא בדברים... בדברים של ה... של השאלה.

קהל: אע"פ שהוא אומר שמתפללים...

מניטו: מה?

קהל: מתפללים...

מניטו: לא. מתפללים בקול. לא בקול רם, אבל מתפללים בקול. צריך להוציא... צריך להוציא

מהשפתיים. ו...זה - מדובר במנגינה של הקול, כן?

ו-

"אב הרחמן, חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפילתנו"

וזה עיקר ההסבר. ש :

"וקבל ברחמים"

אם אין מספיק זכות. ואם יש מספיק זכות –

"ברצון".

זה לפי פשט הפסוקים.

"כי אל שומע תפילות ותחנונים אתה"

"תפילות" – כשיש זכות. "תחנונים" – כשאין זכות.

"ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו"

ופה יש דיוק חשוב מאד : מכל מקום,

"אל תשיבנו ריקם"

אע"פ שאנחנו לא זוכים. כל ימי השנה אנחנו מבקשים מקצת שנקבל. לא "ריקם".

"חננו ועננו ושמע תפילתנו כי אתה שומע תפילת כל פה ברוך אתה ה' שומע תפילה"

אז זה העיקר בברכה ההיא.

אז, לפי המפרשים יש חלק מהנוסחאות שזה התפילה שמוסיפים אחרי אותה תפילה, ותראו את זה בסידורים הישנים של כל הקהילות: אחרי שמע קולנו, יש דוגמאות של תפילות אישיות שאפשר להוסיף פה.

אבל בנוסח הספרדי בדר"כ מחכים עד "יהיו לרצון אמרי פי". ואני רוצה להסביר, יש פה עניין של הלכה: שאם הוא מתפלל בציבור, שאם הציבור כבר הגיע לחזרה הוא יוכל לענות ב"קדושה" וב"מודים". ולכן הוא מחכה עד "יהיו לרצון" הסופי.

טוב, חוץ מזה רציתי שנלמד את המדרש שמסביר, כפי שאמרתי מקודם: שאותה ידיעה שאנחנו יודעים את המידות של הקב"ה, שיש לו אותן ברכות שאנחנו מבקשים, אנחנו יודעים את זה מההיסטוריה של עם ישראל. אז זה הבסיס לשאלה. אולי נקרא את זה מהר, או אם אתם רוצים תלמדו את זה בבית, דקה אני אתן דוגמא אחת:

"כיוון שראו אנשי כנה"ג הם קבעו את כל הברכות ותיקנו כסדרן"

. והנה כמה דוגמאות:

"כשניצל אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו: בא"י אלוקינו מלך העולם מגן אברהם.

כשירד יצחק מהר המוריה, אמרו מלאכי השרת: מחיה המתים.

כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקדוש ברוך הוא פתחו מלאכי השרת ואמרו: האל הקדוש.

וכל השורה של הדוגמאות. אתם יכולים ללמוד את זה לבד⁵⁰³.

יש כמה מקורות בזה, אבל זה המקור הכי בולט. תחלקו את זה. אז רק אני רציתי לציין

שהערב זה השיעור האחרון... [חזק חזק ונתחזק].

מתוך סדרת השיעורים על ספר "שערי אורה"

קובץ 501 דקה 08:00

זכות הכלי לקבל

קהל: אבל בכיוון הזה, מה מאפשר את זה, מה מאפשר... אם רצון הבורא הוא להשפיע, ורצון הבריאה הוא לקבל. אז בטח שהקב"ה הוא כל יכול, אבל ב...

מניטו: יש 2 תשובות בדבר...

קהל: מה מייצר...? לא לא סליחה. אין לי מילה מדוייקת. מה מאפשר רצון לקבל תפילתו?

מניטו: לא הבנתי את הגרסא השנייה של השאלה שלך... תסביר יותר: מה מאפשר...?

קהל: הרצון של הבורא הוא רצון להשפיע. להשפיע ו... כל ההשפעה שאפשר. עכשיו: הרצון ה...

מניטו: "מטבע הטוב להיטיב" כך...

קהל: מטבע הטוב להיטיב. רצון להשפיע ורצון לקבל

מניטו: כן

קהל: עכשיו, אם רצון הבורא הוא להשפיע, מה מאפשר...

מניטו: רצון ה...

קהל: ...קיבול לתפילה

מניטו: אה... עוד לא הבנתי עד הסוף, אבל לא הסוף. אבל אני מתחיל לתת תשובה ותגיד לי מה כוונתך:

רצון הבורא זה - שנזכה לקבל. רצון הבורא זה להשפיע! אבל הוא משפיע רק למי שזוכה! מכיוון ש-מי שלא זוכה זה סכנה בשבילו!

אני רוצה להסביר את זה מכמה גוונים, כן. וזה סוד הַזְכוּת: אם הכלי – אין בו כוח לקבל את השפע - הוא מתפוצץ! כן? זה שבירת הכלים. ולכן כל עוד הכלי הוא לא זך, לשון "זכות", "זכות" - הוא לא יכול לקבל. ולכן צריך לזכות, לזַכֵּךְ את הכלי, כדי שרצון הבורא, שהוא רצון להשפיע – יתקיים. זה רצון הבורא להשפיע! לכן, מתחילים כל התפילות ב: "יהי רצון מלפניך". זה לא אנחנו ששואלים מה מעכב! זה הוא ששואל! למה אתם מעכבים!?

שתי ההסברים על התפילה: העלאת הרצון והמשכת השפע מהעולם הבא

ולכן, יש הסבר חסידי על התפילה: התפילה עצמה מזככת את המתפלל. לפני ה,פילה הוא לא זוכה. אחרי התפילה זכה – מכיוון שהתפלל. כי זה לשון "התפללות". הוא עושה משהו על עצמו. מספרים על הבעל שם טוב שלפני כל תפילה היה מתפלל להישאר בחיים⁵⁰⁴. מכיוון שעיקר התפילה, זה לחזור ל... ל-לא "חלילה", כן? זה לחזור למקור, כן? עם זכות להתקיים "פנים אל פנים". ולכן הוא היה מתפלל להישאר למטה. מכיוון שכל תפילה שלו זה לעלות למעלה, כן?

זה קשור למה שאמרתי מקודם: כי אחרי התפילה - דווקא יש זכות התפילה, שנותן לי לקבל. זה תשובה ראשונה.

אבל תשובה השנייה היא יותר עמוקה, הרבה יותר חזקה: כי "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא"⁵⁰⁵ - אין שכר מצוות באותו עולם. ובתפילה שלנו, "שמונה עשרה", אנחנו מתפללים, זה לשון "משפט", להתפלל, לפני בית דין, ולכן זה נקרא "עמידה", עומדים להתפלל, כדי לדעת - אם זוכים במה שמבקשים, כן?

ולכן פה יש סוד של התפילה, ש: הרשות בידי המתפלל לבקש, לקבל בעולם הזה, מה ששייך לו לעולם הבא. כל תפילה – זה שאלת ברכה, זה שאלה, שברכה שמיועדת לו לעולם הבא - תהיה נתונה לו בעולם הזה. מכיוון שהוא צריך... הוא מרגיש בחיסרון. והוא מחליט! היוזמה של התפילה באה מהמתפלל, כן? הוא מחליט: אני צריך בעולם הזה.

מספרים בגמרא, שהיה חכם אחד, שהיה עני. סופסוף אשתו – אה...הצליחה לשכנע אותו שיתפלל כדי לקבל פרנסה. אז כשהתעורר בבוקר – מצא רגל של שולחן בזהב בחדר. אז אשתו היתה שמחה: אני יכולה לקנות חלות, נרות, שבת, טוב. אז הוא היה מודאג: מה זה נס כזה.. רגל של.. שולחן, של זהב, בחדר. אז אמר לאשתו: נחכה, נראה מחר מה יקרה. אז בלילה חלם, שהיה בגן עדן, עם החברים שלו. כל החברים שלו - היה להם שולחן עם ארבעה רגלים, והשולחן שלו היה רק 3 רגלים בשנה, כן. אז הוא פחד! מה שהיה שייך לו לעולם הבא – הוא ביקש לעולם הזה. אז התפלל שנית שהרגל יעלה, והגמרא אומרת: שהנס השני היה גדול יותר מהנס הראשון. טוב.

תפילת חנה

אז, ולכן: יש רשות לכל אחד ואחד, אם יש באמת הרגשה של חיסרון של העיקר בחיים – לבקש. זה תפילה של חנה, כן? וכל...כל ההלכות שבתפילה מבוססות על תפילתה של חנה. חסר לה העיקר: "ותתפלל על ה"⁵⁰⁶. כן? ולא כתוב שמה: "ותתפלל אל ה'", אלא: "על ה'". ותתפלל על ה' - במידה גבוהה מאד, כן? ומכיוון ש, זה מה שמסבירה הגמרא, בכוונות התפילות: "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש" – מה זה "כובד ראש"? אנחנו לומדים מחנה, "והיא מרת נפש, ותתפלל על ה'". מי שמגיע באותו מצב של חנה – חסר העיקר, במקרה של חנה חסר הבן, כן? ואם בלי בן – זה עולם בלי משמעות, אז חסר העיקר – אז יש לה רשות לבקש. וזה היה קשה לקבל את אותו בן. ולכן היתה צריכה להתפלל כדי להביא את הנס הזה: בן שלא היה צריך להיוולד – שיוולד כבן.. והקב"ה נתן... מי נולד? שמואל. מי יצא משמואל? קורח..

קהל: לא לא...

מניטו: אה.. זהו. זה... אבל.. טוב, כן. שמואל הוא מגזע של קורח. טוב ההסבר הוא ככה: לפי האמתה טבעית, היא לא יכולה להוליד. אבל היא ביקשה וקיבלה. אבל.. ושמואל היה צדיק גמור. אבל.. מכיוון שבדורו הוא צדק. אבל אותו גזע - קרח, בדורו – לא צדק. כי הכהן של הדור של שמואל לא צדק לגבי שמואל. אבל הכהן של הדור של קרח צדק. בדורו של קרח זה היה משה רבנו ואהרן הכהן. מה היה החטא של קרח? היה "מורה הלכה לפני רבו", כן? ושמואל היה "מורה הלכה לפני רבו" אבל צדק. לפני עלי הכהן ב-ע"ן. טוב זה הסיפור. טעיתי ב... טוב.

זה ההפטר ש אנחנו קוראים בראש השנה דווקא. ומהי הפרשה בראש השנה? זה לידת יצחק. זה בן שקשה מאד להיוולד. מתפללים – מקבלים. כן? וזה.. זה ה... זה הנושא.

מתוך סדרת השיעורים על ספר "שערי אורה"

"...אבל הוא עניינים פנימיים, ופנימיים דפנימיים באמיתת מציאות ה' יתברך אשר מהם המקור והשפע יוצא מכל הנמצאים בגזרת ה' יתברך."

פה יש ביטוי מרכזי בכל חכמת הקבלה: למעלה מכל ידיעה, שאפשר לדעת איך זה מתפקד – יש גזירה. שלו. רצונו. תפסתם את זה? הוא מישהו! זה לא... איך אומרים אה... איזה מין... מכונה... עולמית. יש מישהו. ולכן למעלה מהכל – יש רצונו. וזה נקרא גזירה...⁵⁰⁷

הערות

¹ משנה תורה; אהבה; הלכות תפילה; פרק י;

א מי שהתפלל ולא כיוון את ליבו, יחזור ויתפלל בכוונה; ואם כיוון ליבו בברכה ראשונה, שוב אינו צריך. מי שטעה באחת משלוש ברכות הראשונות, חוזר לראש; ואם טעה באחת משלוש אחרונות, חוזר לעבודה; ואם טעה באחת מן האמצעיות, חוזר לתחילת הברכה שטעה בה, ומשלים תפילתו על הסדר. וכן שליח ציבור שטעה כשהוא מתפלל בקול רם, על דרך זו הוא חוזר.

² אמר רבי יוחנן: עשרה לשונות נקראת תפילה ואלו הן:

שוועה. צעקה. נאקה. רנה. פגיעה. ביצור. קריאה. ניפול. ופילול. ותחנונים. שוועה, צעקה, שנאמר (שמות ב): ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויצעקו וגו'. נאקה, דכתיב (שם): וישמע אלקים את נאקתם. רנה ופגיעה, דכתיב (ירמיה ז): אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפילה ואל תפגע בי. ביצור וקריאה, דכתיב (תהלים יח): בצר לי אקרא ה'. ניפול, דכתיב: ואתנפל לפני ה'. פילול, דכתיב (שם קו): ויעמוד פנחס ויפלל. ותחנונים, דכתיב: ואתחנן אל ה'. ומכולן לא נתפלל משה, אלא בלשון תחנונים.

³ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר (בראשית כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיה ז') ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי.

⁴ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) יונה עמוד 219

ר' חנינא אומר משבעים אומות היו בה וכי' והיה יונה שלשה ימים במעי הדג ולא התפלל, אמר הקדוש ברוך הוא אני הרחבתי לו מקום במעי הדג כדי שלא יצטער והוא אינו מתפלל לפני, אני מזמין לו דגה מעוברת בשלש מאות וששים וחמשה אלפים דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל לפני, שאני מתאוה לתפילתן של צדיקים

בעל שם טוב בראשית פרשת מקץ

ז. שמעתי בשם המקובל הר"י בעש"ט ז"ל שפירש הכתוב (תהלים קמ"ה, י"ט) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם, כי מצד האמת אין להיראים האמיתיים שום רצון, מחמת הבטחון והאמונה החזקה, שאומרים כל מה דעבד רחמנא לטב עביד (ברכות ס' ב) והקב"ה מבקש בתקנתם יותר ממה שהם מבקשים, רק דהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים (יבמות ס"ד א) עושה להם רצון, כדי שיתפללו לפניו ויעשה בקשתם, וזהו שאמר הכתוב רצון יראיו יעשה, שהוא יתברך עושה להם רצון, למען ואת שועתם ישמע ויושיעם, ודברי פי חכם חן: (תפילה למשה תהלים ק"ל, והוא בספר ליקוטי אמרים דף כ"ח ע"ד סוף ד"ה כל הבכור)

⁵ מסכת תענית ב א

ומנא לן דבתפלה: דתניא: "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, ג) - איזו היא עבודה שהיא בלב? הוי אומר: זו תפלה. "וכתיב בתריה: "ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקושי" (דברים יא, יד)

⁶ [לשון קורבן]

⁷ תהילים נא יז

⁸ ליקוטי מוהר"ן תורה רנ

וזה עיקר צער של ישראל שיש להם בגלות, הכל הוא מחמת שנפלו מהדעת ותולין הכל בטבע ובמקרים ובמזל, ומחמת זה יש להם צער ויסורי כנ"ל, וזה בא להם מחמת שהם שרויין בין העכו"ם ולמדו מהם, מחמת שרואין שעתם מצלחת מאד, וישראל נבונים ושפלים,

ע"כ הם לומדים מהם ותולין הכל בטבע ומקרה, ומחמת זה בעצמו יש להם יסורים, כי אלו היה להם דעת שהכל בהשגחה. לא היה להם יסורים כלל כנ"ל. ובאמת ישראל הם למעלה מהטבע, רק כשהם חוטאים ח"ו, אזי נופלים אל תחת הטבע, כמו העכו"ם שהם תחת המזל והטבע, ואזי יש להם גלות וצער ח"ו, ועיקר הצער והגלות שלהם הוא רק ע"י? בעצמו שאין להם דעת, ותולין בטבע, וכשהקב"ה רוצה לרחם על ישראל, ולהושיעם מגלותם, ולעשות קץ וסוף מהמיצר להם, אזי ממשיך עליהם השגחה, ואזי מכניע ומבטל הטבע והמזל שהיה מחייב שיהיו ישראל נתונים תחת ידם, ואזי מחייב המיצר להם, וישראל עולים עליהם על ידי ההשגחה:⁹ חומש היכל הברכה לאדמו"ר מקומרנא (רבי יצחק אייזיק יהודה יחיאל ספרין); פרק יד פסוק ח; ד"ה צפון [כאן זה כבר סתרי תורה שקשה להבינם. לצערי לא מצאתי את המקור ב"גינת אגוז" לר"י מגייקטיליא. (א"ק)]:

...וזהו בזכות יוסף ששמר בריתו נמשך וחר"ב דעת עליון לדחות הרע ולהעלות הטוב ועיין גנת אגוז שיש י"ב מזלות ההולכי בעיגול ויש נקודה מרכז האמצעי כולל כל י"ב מזלות וכופה אותם כטעם יראת שמים עולת י"ג פ עם מזל שנקודת יהודי יוד במזל י"ג כופה הכל ואין לשרץ חלק במרכז האמצעי הזה וזהו ושיגו ביד חכים ביד ותטעה עינו של אותו רשע ובא אלהי ישראל וכל קדושי עמו בלמות נכח סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו ועינו של אותו רשע סובר שהוא וכל חילו יהיו חנים על הים בחניה ובכ"חא אבל באמת משגיא לגוים ויאבדם שכל אלו שראה משורשים ביד מרכז אמצעי והס קדושים שאין להם חלק בו"ו התחתון שהם י"ב מזלות התולים בו"ו כידוע ולזה חכים חסר ו"ו כי תיו שרייתו וחנייתו במרכז אמצעי יוד ולא ו"ו והם היו הקדושה והטעו לרשע בדמות סוס פרעת מרכבת פרעה...

¹⁰בראשית פרק ג יד

¹¹ הרבה מקורות מהבעש"ט על התורה, פרשת נח, עמוד התפילה:

כו. גם אם תפילתו תהיה זכה וברורה, בודאי מן ההבל הקדוש היוצא מפיו יתדבק ויתחבר עם ההבל העליון הדבק אליו ונכנס אליו בתמידותו) כמו שאמר רבותינו ז"ל (בראשית רבה י"ד, ט"ו) על פסוק (תהלים ק"ג, ו') כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה ונשימה שהאדם נושם, ויוצא ההבל ממנו מתא לעילא, וחוזרת אליו מעילא לתתא, ובודאי בנקל יוכל להתחבר חלק אלהות אשר בתוך האדם אל שורשו: (ליקוטים יקרים דף י"ב ע"א).

טז. בתפילה צריך לשום כל כוחו בהדיבורים, וליך כך מאות לאות עד שישכח מגופניותו, ויחשוב שהאותיות מצטרפים ומתחברים זה עם זה, וזהו תענוג גדול, דמה אם בגשמיות הוא תענוג, מכל שכן ברוחניות, וזהו עולם היצירה, ואחר כך יבוא לאותיות המחשבה ולא ישמע מה שהוא מדבר, וזהו בא לעולם הבריאה, ואחר כך הוא בא למדת אין שנתבטל אצלו כל כוחותיו הגשמיים, וזהו עולם האצילות מדת חכמה: (כתר שם טוב ח"ב דף י"ז ע"ג, וליקוטי אמרים דף ז' ע"ד סוף ד"ה אורייתא, ועיין לקמן פרשת שמיני אות ו') מי שמוצא עוד מקורות, אשמח אם יעדכן אותי. א"ק

¹²[מתבודדים? 45: 10]

¹³[לעבוד? 46: 22]

¹⁴ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד א

¹⁵ כנראה מדבר אל אחד התלמידים שרוצה לשאול שאלה

¹⁶ יגידו לך אחרת

¹⁷ בראשית יט כז - אבל הפסוק נמצא בהקשר לפרשת סדום ועמורה, אז לא הבנתי למה הרב נתן את הפסוק הזה

¹⁸[? 15: 36]

¹⁹ תהילים צב ג

²⁰ פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) בראשית פרשת וירא פרק כב סימן ו

ו) וילכו שניהם יחדו. שוים זה לעקוד זה לעקד:

רש"י הירש בראשית פרשת וירא פרק כב פסוק ו

ו) וילכו שניהם יחדו. פזמון זה חוזר פעמיים. אברהם ויצחק, אב ובן, שוחט ונשחט - דרך אחת הם הולכים, הקשה לשניהם במידה שוה, והם עולים במעלה ההר בלב אחד ובגבורת נפש איתנה. הרי זו דוגמה ומופת לנצח נצחים, המורה לכל האבות והבנים מבית אברהם, לכל דור - אבות ולכל דור - בנים, את הדרך אשר ילכו בה עד הקצה - ביחד.

מלבי"ם בראשית פרשת וירא פרק כב פסוק ו

ו) וילכו שניהם יחדו. ר"ל שהם שאברהם ידע שהולך לשחוט את בנו ויצחק חשב שיהיה השה לעולה, בכ"ז היו שוים בשמחת לבם לקיים מצות ה', ואחר שגלה אברהם ליצחק שהוא השה לעולה, אמר שנית וילכו שניהם יחדיו, ללמד שבכ"ז הלך יצחק בשמחה כמו אברהם, וכמ"ש במדרש זה לשחוט זה להשחט:

²¹ בהמשך צירפתי קטע משערי אורה על העניין. א"ק

²²[? 27: 36]

²³ יבמות סד א

²⁴ בראשית יב ב

²⁵ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

²⁶ יש דיון ברקע על המילה ובסוף הרב חושב שלהתקין זו המילה היותר מדויקת

²⁷[הרבה זמן]

²⁸ איוב פרק ה ז

²⁹ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט עמוד ב:

אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא - שנאמר (משלי ט"ז) נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר. אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר (איוב ה') כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו - הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזה מפיד - הוי אומר לעמל תורה נברא. והיינו דאמר רבא: כולחו גופי דרופתקי נינהו, טובי לדוכי דהוי דרופתקי דאורייתא. (משלי ו') נאף אשה חסר לב, אמר ריש לקיש: זה הלומד תורה לפרקים, שנאמר (משלי כ"ב) כי נעים כי תשמרם בבטן יכנו יחדו על שפתיך.

³⁰ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

³¹ [זה מעורר את הצורך]

³² [החסידי? 27: 10]

³³ ליקוטי מוהר"ן תניינא תורה קב

אחד מאניש סיפר לי. שהיה מדבר עם רבינו ז"ל בעבודת ה' כדרכו. והבין רבינו ז"ל שהוא עוסק קצת לכוון כוונות בתפילתו. והקפיד עליו רבינו ז"ל מאוד ואמר לו שלא יעסוק עוד בזה. ולא יתפלל עם כוונות. רק יכוין פירוש המלות כפשוטו. (אף על פי שזה האיש למד כתבי האר"י ז"ל על פי פקודתו אעפ"כ לא רצה שיתפלל עם כוונות) ולא אמר לו רבינו ז"ל. שמי שאינו ראוי לזה. כשמתפלל עם

כוונות הוא כמו כישוף. כי בכישוף נאמר לא תלמד לעשות (דברים י"ח) ודרו"ל (שבת עה ר"ה כד סנהדרין סח) לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. כך הוא בענין הכוונות להבדיל שאין צריכין ללמוד אותם כ"א להבין ולהורות אבל לא לעשות עמהם דהיינו לכוונם בתפילה מי שאינו ראוי לזה. ואמר. כי עיקר התפילה היא דביקות להשיי' והיה טוב יותר להתפלל בלשון לעז שמדברי' בו. כי כשמתפללים בלשון שמדברים בו. אזי הלב סמוך ודבוק מאד בדיבורי התפילה ויכול לדבק עצמו ביותר להשיי'. אך כבר תקנו לנו אנשי כנה"ג סדר התפילה. (מחמת שלא כל אדם יכול לסדר סדר התפילה לעצמו כמובא) ע"כ אנו חייבים להתפלל בלשון הקודש כמו שסדרו לנו. אבל העיקר הוא רק לכוין פירוש המלות כפשוטו. שזהו עיקר התפילה שמתפללין לפני השיי' על כל דבר ודבר. ועל ידי זה מתקרבין ומתדבקין בו ית': והנה מי שמדבר בלשון הקודש תמיד כגון ירושלמי אין צריך לחשוב בדעתו פירוש המלות. רק שיטה אזנו מה שהוא אומר. וזה עיקר כוונתו בתפילה. ואצל הצדיקים האמתיים הגדולים במעלה. אצלם כל הכוונות של הארז"ל וכו' הם פירוש המלות. שבפירוש המלות שלהם כלולים כל הכוונות:

³⁴ [צחוקים ברקע]

³⁵ שמות רבה כא ה

אלא שהקריב את ישראל לתשובה שעשו אמר רבי ברכיה יפה היתה הקרבת פרעה לישראל ממאה צומות ותפלות למה שכיון שרדפו אחריהם וראו אותן נתייראו מאד ותלו עיניהם למרום ועשו תשובה והתפללו שנאמר (שמות יד, י) ויצעקו בני ישראל אל ה' אמרו ישראל למשה מה עשית לנו עכשיו הם באים ועושים לנו כל מה שעשינו עמהם שהרגנו בכוריהם ונטלנו ממונם וברחנו לא אתה אמרת לנו (שם ג, כב) ושאלה אשה משכנתה באותה שעה היו עומדים ולא היו יודעים מה לעשות והיה הים סוגר והשונו רודף והחיות מן המדבר שנאמר (שם יד, ג) סגר עליהם המדבר אמר רבי ירמיה בן אלעזר אין סגר אלא חיות שנאמר (דניאל ו, כג) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא כיון שראו ישראל שהיו מוקפין משלוש רוחות הים סוגר והשונו רודף והחיות מן המדבר תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו להקדוש ברוך הוא שנאמר ויצעקו בני ישראל אל ה' ולמה עשה הקדוש ברוך הוא להם כך אלא שהיה הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן אמר רבי יהושע בן לוי למה הדבר דומה למלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת לו בבקשה ממך הצילני מיד הלסטים שמע המלך והצילה לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה היה מתאוה שתדבר עמו ולא היתה רוצה מה עשה המלך גירה בה הלסטים כדי שתצעק וישמע המלך כיון שבאו עליה הלסטים התחילה צועקת למלך אמר לה המלך לכך הייתי מתאוה לשמוע קולך כך ישראל כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם התחילו צועקים ותולין עיניהם להקדוש ברוך הוא שנאמר (שמות ב, כג) ויהי בימים הרבים ההם וגוי ויצעקו מיד (שם, כה) וירא אלהים את בני ישראל התחיל הקדוש ברוך הוא מוציאן משם ביד חזקה ובזרוע נטויה והיה הקדוש ברוך הוא מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין מה עשה גירה לפרעה לרדוף אחריהם שנאמר ופרעה הקריב מיד ויצעקו בני ישראל אל ה' באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא לכך הייתי מבקש לשמוע קולכם שנאמר יונתי בחגוי הסלע השמיעני קול אינו אומר אלא (שיר ב, יד) השמיעני את קולך אותו הקול שכבר שמעתי במצרים לכך כתיב השמיעני את קולך כיון שהתפללו אמר הקדוש ברוך הוא למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר קדמה תפלתך של בני לתפלתך שנאמר מה תצעק אלי:

ר' צדוק הכהן מלובלין - רסיסי לילה אות יא

וכן כל צער שהשם יתברך שולח חס ושלום לאדם בעולם הזה הוא על זה לעוררו לתפילה. כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה כא, ה) על ופרעה הקריב (שמות יד, י) משל למטרונית שביקש המלך לשמוע קולה. ואמרו (יבמות סד א) מפני מה היו האבות עקורים שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. ועל זה אמרו (סנהדרין מד ב) לעולם יקדים וכו' שנאמר (איוב לו, יט) היערוך שועך וגוי' שיתעורר לתפילה קודם ולא יצטרך לצרה שתעוררנו חס ושלום. וכל הגליות והיסורין הוא רק על זה להעלות כל עניני עולם הזה לרומם של עולם על ידי התפילה להיות לילה כיום יאיר כשיהיה זה בשלימות יתגלה אור היום דהיינו עולם הבא שדומה ליום:

³⁶ [להנהיג]

³⁷ [כאילו]

³⁸ רש"י דברים פרק ג פסוק כג

(כג) ואתחנן - אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם. אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם.

³⁹ [זכויותיו]

⁴⁰ תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט עמוד ב

אמר אביי: מתניתין, דעבדין ליה יום טב ויום ביש. רבא אמר: הא מני? רבי יעקב היא, דאמר: שחר מצוה בהאי עלמא ליכא;

ראה עוד בהרחבה על הנושא בברכת "שומע תפילה" בסוף מאמר זה.

⁴¹ תלמוד בבלי מסכת תענית דף כד עמוד ב

רבי חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא אתא מיטרא. אמר לפניו: רבונו של עולם, כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער? פסק מיטרא. כי מטא לביתה, אמר לפניו: רבונו של עולם! כל העולם כולו בצער, וחנינא בנחת! אתא מיטרא. אמר רב יוסף: מאי אחינא ליה צלותא דכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא. דתנן: היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. מאי מצלי? רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרווייהו משמיה דרב יהודה: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה. שחונה מעלייתא היא? אדרבה, גריעותא היא! אלא: אם שחונה - תהא גשומה וטלולה. ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים. רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה: לא יעדי עביד שולטן מדביה יהודה, ואל יהו עמך ישראל צריכין להתפרסם זה מזה, ולא לעם אחר.

אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת. הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא, משום כיסופא, הוה לה חך שיבבתא בישתא. אמרה: מכדי, ידענא דלית להו ולא מידי, מאי כולי האי? אזלא וטרפא אבבא, איכספא ועיילא לאינדרונא, איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא, ואגנא מלא לישא. אמרה לה: פלניתא, פלניתא! אייתי מסא, דקא חריך לחמיך. אמרה לה: אף אנא להכי עיילי. תנא: אף היא להביא מרדה נכנסה, מפני שמלומדת בנסים. אמרה ליה דביתהו: עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי? אמר לה: מאי נעביד? - בעי רחמי דניתבו לך מידי, בעא רחמי, יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא. (חזיא) (מסורת השי"ס: חזיא) בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי. (ואת אוכלת) (מסורת השי"ס: ואיהו) אפתורא דתרי כרעי, (אמרה ליה) (מסורת השי"ס: אמר לה): ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמיחטר? אמרה ליה: ומאי נעביד? - בעי רחמי דנשקלינהו מינך. בעי רחמי ושקלוהו, תנא: גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון.

⁴² [מינו: 04:2]

⁴³ רש"י תהלים פרק נא

(יז) אדני שפתי תפתח - מחול לי ויהי לי פתחון פה להגיד תהלתך:

⁴⁴ [לפי דברי הרב, יש כאן שני כפרות. יחיד וכללי. שלב א' - כפרה היחיד כדי להיכנס לכפרת הכלל. ושלב ב' - כפרה הכלל. מקווה שהבנת נכון].

⁴⁵ [! שמע גם כמו "אבות רבים"]

⁴⁶ [שאיננו יכולים לעשות זאת]

⁴⁷ [ראו]

48 [איחוד]

49 תהילים נ טז

50 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

51 [הכוונה כנראה לימות השנה – 365]

52 בראשית כ ז

53 תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב

תפלה מנא לך? דתניא: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר רבי יוחנן, ואמרי לה במתניתא תנא: מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ב

אי"ר ירמיה מאה ועשרים זקנים ומהם שמונים וכמה נביאים התקינו את התפילה הזאת

54 [דברים ד יב].

55 וראה ההסבר כנ"ל שכך הקב"ה שומע את רצונו ב"פרי צדיק" על הצדיקים

56 ירמיהו ט כג

57 תהילים נ טז

58 חבקוק ב כ

59 מהו המקור? הרב לא מזכיר לימד אותו בסדרה הנוכחית

60 קושיה על דברי הרב: חוץ מברכת חוץ הדעת, אין בשאר הברכות הגדרת הבורא ולפני מי אני עומד בתחילת הברכה

61 בבלי ברכות ד א

62 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד עמוד ב

אמר מר: קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? - זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. רבי יהושע בן לוי אומר: תפלות באמצע תקנום. במאי קא מפלגי? אי בעית אימא קרא, אי בעית אימא סברא. אי בעית אימא סברא, דרבי יוחנן סבר: גאולה מאורתא נמי הוי, אלא גאולה מעלייתא לא הויה אלא עד צפרא; ורבי יהושע בן לוי סבר: כיון דלא הויה אלא מצפרא, לא הויה גאולה מעלייתא. ואיבעית אימא קרא - ושניהם מקרא אחד דרשו, דכתיב: (דברים ו') בשכבך ובקומך, רבי יוחנן סבר: מקיש שכיבה לקימה - מה קימה קריאת שמע ואחר כך תפלה, אף שכיבה נמי קריאת שמע ואחר כך תפלה; רבי יהושע בן לוי סבר: מקיש שכיבה לקימה - מה קימה קריאת שמע סמוך למטותו, אף שכיבה נמי קריאת שמע סמוך למטותו. מתיב מר בריה דרבינא: בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה; ואי אמרת בעי לסמוך, הא לא קא סמך גאולה לתפלה, דהא בעי למימר השכיבו! אמרי: כיון דתקינו רבנן השכיבונו, כגאולה אריכתא דמיא. דאי לא תימא הכי - שחרית היכי מצי סמיך? והא אמר רבי יוחנן, בתחלה אומר: (תהלים נ"א) ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר: (תהלים י"ט) יהיו לרצון אמרי פי! אלא: התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח - כתפלה אריכתא דמיא, הכא נמי, כיון דתקינו רבנן למימר השכיבונו - כגאולה אריכתא דמיא.

63 משנה מסכת אבות פרק ב

רבי שמעון אומר הוי זהיר בקרית שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא

64 [1: 37]?

65 תלמוד בבלי מסכת יומא דף סט עמוד ב

דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה - שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר (דברים י) האל הגדל הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו; לא אמר נורא. אתא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו; לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות; ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! - אמר רבי אלעזר: מתוך שיודעין בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא, לפיכך לא כיובו בו.

מקור מקור תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כה עמוד א

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ. אמר ליה: סיימתינהו לשבחיה דמרך? השתא הני תלתא, אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו, אן לא אמרינן להו, ואת אמרת כולי האי? משל לאדם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו (באלף) דינרי כסף. לא גנאי הוא לו?

66 דברים לג ז

67 רש"י בראשית פרק ד פסוק כו

(כו) אז הוחל - (לשון חולין) לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה ולקרנות אלהות

68 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב

פרשת ציצית מפני מה קבעה? אמר רבי יהודה בר חביבא: מפני שיש בה חמשה דברים: מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות, ודעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה. בשלמא הני תלת - מפרשן; עול מצות - דכתיב: (במדבר ט"ו) וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה', ציצית - דכתיב: ועשו להם ציצית וגו', יציאת מצרים - דכתיב: אשר הוצאתי וגומר, אלא דעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה מנלן? - דתניא: אחרי לבבכם - זו מינות, וכן הוא אומר: (תהלים י"ד) אמר נבל בלבו אין אלהים, אחרי עיניכם - זה הרהור עבירה, שנאמר: (שופטים י"ד) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, אתם זונים - זה הרהור עבודה זרה, וכן הוא אומר: (שופטים ח) ויזנו אחרי הבעלים.

69 [10 שניות בשמע גרוע]

70 תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ז עמוד ב

71 [5: 56] שמע גרוע 5 שניות

72 רש"י תהלים פרק קב

(א) תפלה לעני - ישראל שהם עם עני:

כי יעטף - בהתעטף נפשם בצרה:

73 [7: 46]?

74 [הבקשה]

75 [התהילה]

76 [11: 25]?

77 [בסוף] ?

78 ברכות ל א

79

[?] 80

81 [31: 33] נשמע כמו "נבואה"

82 [מקור. לא מצאתי]

83 שמות פרק לג

(כ) ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי:

84 הסבר המהרש"א על סוגיית "ארבעה נכנסו לפרדס":

בן עזאי הציץ ומת: כי מתוך שדבקה נפשו באהבה רבה, דבקות אמיתית בדברים עליונים, שהם יסודה, והציץ באור הבהיר, נתפרדה מן הגוף ונתפשטה מכל מקרי הגוף. באותה שעה ראתה מנוחה כי טוב ולא שבה עוד למקומה, וזו מעלה גדולה, על כן נאמר: יקר בעיני ד' וגו'.

85 רש"י מסכת ברכות דף ל עמוד ב

כובד ראש - הכנעה.

86 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב

87 [למה אתה מתכוון]

88 שמואל א פרק א

(ד) ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות:

(ה) ולחנה נתן מנה אחת אפים פי את חנה אהב ויקנן סגר רחמה:

(ו) וכעסה צרתה גם פעס בעבור הרעמה פי סגר יקנן בעד רחמה:

(ז) וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית יקנן כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל:

(ח) ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים:

(ט) ותקם חנה אחרי אקלה בשלה ואחרי שתה ועלי הכהן ישב על הכסא על מזוזות היכל יקנן:

(י) והיא מרת נפש ותתפלל על יקנן ובכה תבכה:

(יא) ותדר נדר ותאמר יקנן צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתי ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתה ליקנן כל ימי חיי ומורה לא יעלה על ראשו:

(יב) והיה כי הרבתה להתפלל לפני יקנן ועלי שמר את פיה:

(יג) וחנה היא מדברת על לבה רק שפתייה נעות וקולה לא ישמע וחסרה עלי לשכרה:

(יד) ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין הסירי את יגד מעלך:

(טו) ותען חנה ותאמר לא אדני אשה קשת רוח אנכי וזין נשכר לא שתייתי ואשפף את נפשי לפני יקנן:

(טז) אל תתן את אמתך לפני בת בלעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה:

(יז) ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו:

(יח) ותאמר ומצא שפתך חן בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל ופניה לא היו לה עוד:

(יט) וישפמו בבקר וישתחווי לפני יקנן וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו ויזכרה יקנן:

89 [הרצינות]

90 תהלים צו ט

91 בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף ל עמוד ב

לחשתקע בה יותר מדאי כגון שבירת כלים נאים וכיוצא בהם מדברים המעציבים כלל גדול אמרו במקום גילה שם תהא רעדה שמה מתוך רוב השמחה הוא בא לידי קלות ראש ואם היה שמח לקיום מצוה שבאה לידי אין בכך כלום ולא עוד אלא שיפה הוא עושה והוא שאמרו כאן תפילין קא מנחנא ויש מפרשים תפילין קא מנחנא כלומר ואיני מתירא להשתקע בשום דבר מגונה ויש מפרשים בה שנתרפא מחולי מעים שהיה פטור מן התפילין וכשחזר לקיום המצוה היה שמח ומי"מ אחר חורבן צריך שלא להרבות בשמחה אף לדבר מצוה והוא שאמרו אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה ר"ל עד שיבא זמן המשיח רמו לדבר אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי:

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף ל עמוד ב

וגילו ברעדה כו'. במקום גילה כו' עיין בזה באורך בתר"י [הכוונה זה לתלמידי ר' יונה. לא חיפשתי שם. א"ק]

92 תהלים ב יא

93 תהלים ק ב

94 דברים פרק ד פסוק לט

יְדַעַתְּ הַיּוֹם וְהַשְׁבֵּת אֶל לְבָבְךָ פִּי יְקַנָּן הוּא הַאֱלֹהִים בְּשֵׁמִים מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד:

95 יהושע א ח

96 [מקביל! מזוהה?]

97 נפש החיים: שער ב: פרק ב

והענין כי מלת ברוך. אינו לשון תהלה ושבח כמו ששומה בפי ההמון. שהרי כשאמר לר"י ישמעאל בני ברכני לא אמר שם שום שבח בברכתו אלא תפלה ובקשת רחמים. וכן בבי"מ (ק"י"ד א') אמרינו וברוך יצא הקדש שא"צ ברכה. ופריך ש"ס ולא הוא כתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' כו'. אבל האמת כי ברוך פירושו לשון תוספת וריבוי וכענין קח נא את ברכתי גו'. וברך את לחמך. וברך פרי בטןך וגו'. והרבה כיוצא במקרא. שא"א לפרשם לשון תהלה ושבח אלא לשון תוספת ורבו. ובזוהר אמר בכ"מ לאמשכא ברכאן כו'. לארקא ברכאן לאוסופי ברכאן.

98 בראשית א כח

99 בראשית פרק ו פסוק א

100 [! אולי "כלאיים" לא מובן]

101 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד א

תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל.

רש"י מסכת ברכות דף לה עמוד א

מעל - כהנה מן ההקדש, דכתיב לה' הארץ ומלוואה כדאמרינן לקמן.

¹⁰² בראשית פרק לט

¹⁰³ התקופה

¹⁰⁴ עובדיה פרק א

¹⁰⁵ איכה רבה (בובר) פרשה א

א"ר אבא בר כהנא אם ראית ספסלים מלאים (בכל יום) [בבליים] בארץ ישראל, צפה לרגליו של מלך המשיח.

¹⁰⁶ [16: 5 יש הפרעות בהקלטה]

¹⁰⁷ [5: 33?]

¹⁰⁸ [הכוונה כנראה ל-אל]

¹⁰⁹ [ללא וי"ו ב"קונה הכל]. הנוסח כאן הוא לא נפוץ, אבל גם לפי סידור קורן בנוסח ספרד

¹¹⁰ [5: 47? בעיות בהקלטה]

¹¹¹ [הפסקה. החלפת קלטת]

¹¹² [לעשות]

¹¹³ [השיעור לא קיים בסדרה על התפילה. נקווה שיום אחד נשיג בחסדי שמים את הקלטת].

¹¹⁴ דברים י ז

¹¹⁵ אבות א ב

¹¹⁶ תלמוד בבלי מסכת יומא דף סט עמוד ב

דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה - שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר (דברים י) האל הגדל הגבר והנורא, אתא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא. אתא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארץ אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! - אמר רבי אלעזר: מתוך שידועין בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא, לפיכך לא כיוזבו בו.

¹¹⁷ [20: 53? רעשים בהקלטה]

¹¹⁸ מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יד

אמי' לו הקדוש ברוך הוא למשה כלום אתה מבקש מלפני אלא בשביל בני כבר נתרציתי להן מה תצק אלי וגוי' ר' אוי' אמי' לו אמש אמרתי לי ומאז באתי אל פרעה וגוי' (שמי' ה כג) היום הזה אתה מרבה בתפלה לפני וחכמי' אומי' למען שמו עשה עמהן שנא' למעני למעני אעשה וגוי' (ישעי' מח יא)

¹¹⁹ תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד א

ושמואל אמר: תמה זכות אבות. ורבי יוחנן אמר: תחון זכות אבות. וריש לקיש אמר: תיו - סוף חותמו של הקדוש ברוך הוא; דאמר רבי חנינא: חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. (אמר) רבי שמואל בר נחמני (מסורת השי"ס: [אמר]): אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו.

מאימתי תמה זכות אבות? אמר רב: מימות הושע בן בארי, שנאמר (הושע ב) אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי. ושמואל אמר: מימי חזאל, שנאמר (מלכים ב' יג) וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז וכתב (מלכים ב' יג) ויחן ה' אותם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה. רבי יהושע בן לוי אמר: מימי אליהו, שנאמר (מלכים א' יח) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי [את] כל הדברים האלה וגוי'. ורבי יוחנן אמר: מימי חזקיהו, שנאמר (ישעיהו ט) למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת וגוי'.

¹²⁰ דברים כח

¹²¹ [28: 16?]

¹²² אבות ד א

¹²³ בראשית פרק יא פסוק ו

וְיֹאמְרוּ יִקְרָךְ הוֹן עִם אֶחָד וְשָׁפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחֶלֶם לְעֲשׂוֹת וְעֵתָהּ לֹא יִבְצָר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לְעֲשׂוֹת:

בראשית פרק יא פסוק ד

וְיֹאמְרוּ הֲבֵה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֹאשׁוֹ בְשָׂמִים וְנִגְעֶשָׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפּוֹץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ:

¹²⁴ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יח עמוד ב

והמתים אינם יודעים מאומה - אלו רשעים שבחיהו קרויין מתים, שנאמר: (יחזקאל כ"א) ואתה חלל רשע נשיא ישראל.

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וזאת הברכה סימן ז

אמר רבי שמואל בר נחמני וכי ימים הם מתים אלא אלו הצדיקים אף על פי שהן מתין ימיהן בטלים מן העולם אבל הם עצמן קיימים שנאמר (איוב יב) אשר בידו נפש כל חי וכי נפשתיך של חיים הן מסורין בידו והמתים אינן מסורין בידו, אלא אלו הצדיקים שאפ"י במיתתן קרויין חיים שנאמר (שמואל ב כג) ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל וגוי' כי כולי עלמא בני מתו הוון (כו' כדאיתא מסכת ברכות פ"ג) אבל הרשעים אפ"י בחייהם קרויין מתים שנאמר (יחזקאל כא) ואתה חלל רשע וגוי', וכן הוא אומר (דברים יז) על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, וכי יש מת שהוא חייב מיתה אחרת אלא רשע בחייו חשוב כמת מפני שרואה חמה זורחת ואיני מברך יוצר אור, שוקעת איני מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה ואינו מברך עליה, אבל הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר שאוכלין ושותין ושרואין וששומעין, ולא בחייהם בלבד אלא אפ"י במיתתן מברכין ומודין לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים קמח) יעלו חסידים בכבוד וירנו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. סליק ספר דברים.

¹²⁵ דברים פרק כו

וְיִגְדַר שֵׁם בְּמִתֵּי מָעוֹט וְיִהְיֶה שֵׁם לְגוֹי גְדוֹל עֲצוּם וְרָב:

¹²⁶ שלי"ה שער האותיות אות יו"ד - יצר טוב

כי רגליו יורדות מות.

¹²⁷ [מתוודים]

¹²⁸ המהר"ל בדרך חיים על פרקי אבות פרק א משנה ב בפסקה "נענך אמר על גמילות חסדים".

¹²⁹ לא ברור. נשמע גם "אעבור" [דקה 41]

¹³⁰ [16: 33]!

¹³¹ [לצאת ידי חובה]

¹³² ויקרא פרק יט

(ב) דָּבַר אֵל כָּל עַדְתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְקֹזֵק אֱלֹהֵיכֶם :

¹³³ מהר"ל, דרשות לשבת הגדול, עמ' קו

ולא היה אדם כמו עשו שהרי נקרא אדמוני על שם שהוא שופך דמים וכן אומתו שהוא ארם הוא מלכות רביעית שראה דניאל והמשיח אותו (דניאל ב, מ) בברזל שהוא מהדק ומחבל הכלי וידוע כי הברזל והשלום שני הפכים ולמה מספר של עשו שלום...

¹³⁴ במדבר פרק כה פסוק יב

לְכֹן אָמַר הֲנִי נִתֵּן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם :

¹³⁵ שיר השירים רבה – לא בטוח שזאת הכוונה :

אני http://www.hebrewbooks.org/pagefeed/hebrewbooks_org_6582_204.pdf : על פסוק קדוש... יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני

אלא שאעפ"כ __ בגדר קדושים. כי יש בהם עכ"פ ריח קדושה דוגמת שאח"ל ייח הגט פסול בכהונה אף שאינו גט גמור מ"מ ריח הגט נקרא. וכן הענין פה – אף אשר בלתי קדושים כהו"ה ממש שזה אי אפשר, מ"מ ריח קדושה יש בכס מבחינת שם הו"ה הנקרא לבנו"ן, שאף אם מעט הוא בערך שם הו"ה אך בערך גדולה...

¹³⁶ רש"י ויקרא פרק יט

קדושים תהיו - הו' פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, אשה זונה וחללה וגו' אני

ה' מקדשכם, (ויקרא כא ז - ח) ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו (ויקרא כא טו) קדושים יהיו אשה זונה וחללה וגו' (ויקרא כא ו - ז) :

¹³⁷ בראשית רבה (וילנא) פרשת מקץ פרשה צ

אמר ר"ל שתי פרשיות הכתיב לנו משה בתורה ואנו למדים מפרשת פרעה הרשע, כתוב אחד אומר והיית רק למעלה, יכול כמוני

אתמהא, ת"ל רק גדולתי למעלה מגדולתכם ואנו למדים אותה מפרעה הרשע אתה תהיה יכול כמוני, ת"ל רק גדולתי למעלה מגדולתך,

והדין (ויקרא יט) דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו, יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני ה' אלהיכם, קדושת למעלה

מקדושתכם, ואנו למדים אותה מפרעה הרשע אני פרעה יכול כמוני ת"ל אני פרעה גדולתי למעלה מגדולתך, ר' יהושע דסכנין בשם ר'

לוי אמר מן אני של בשר ודם את למד אני של הקדוש ברוך הוא, מה אני של בשר ודם ע"י שאמר פרעה הרשע ליוסף אני פרעה היה לו

כל הכבוד הזה, לכשיבא אני של הקדוש ברוך הוא (ישעיה מו) אני עשיתי ואני אשא עאכ"ו.

¹³⁸ [נשמע גם כמו "מיטתו"]

¹³⁹ ישעיהו פרק כט

(כג) כִּי בְּרִאתוֹ יִלְדוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי בְּקָרְבוֹ יְקַדְּשׁוּ שְׁמֵי וְהַקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ :

¹⁴⁰ ישעיהו פרק כט

(כג) כִּי בְּרִאתוֹ יִלְדוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי בְּקָרְבוֹ יְקַדְּשׁוּ שְׁמֵי וְהַקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ :

¹⁴¹ [שמות ו ג]

¹⁴² בראשית פרק טו

(יב) וְהוּא יִהְיֶה פָּרָא אֲדָם יָדוּ בְּכָל יָנֵד כָּל בּוֹ יַעַל פְּנֵי כָל אֶחָיו יִשְׁכֹּן :

¹⁴³ [מה שהוסבר בפסקה הקודמת]

¹⁴⁴ ויקרא פרק כ פסוק יז

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשַׁח אֶת אָחֹתוֹ בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֵרְוַתָּהּ וְהָיָה תְרָאָה אֶת עֵרְוַתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינָי בְּנֵי עַמִּים עֲרוֹת אָחֹתוֹ

יָלְהָ עֲזוֹנוֹ יִשָּׂא :

¹⁴⁵ [נשמע גם כמו מיתתו]

¹⁴⁶ תהילים סח ה

¹⁴⁷ [מה הכוונה? אולי "בכי טובי"]

¹⁴⁸ [הכוונה כנראה ש"החכמה בינה ודעת" זה נוסח בבלי]

¹⁴⁹ [הבקשה באה בהתחלה]

¹⁵⁰ שמות כ"י י"ד

¹⁵¹ אפשר לקשור להסבר הזה של הגאון גם את הנקודה של הרב הנזיר, בספרו קול הנבואה, כשהוא מדבר על ההיגיון השמעי של

ישראל

¹⁵² מדרש תנחומא, פרשת שלח, סימן ו

אלה שמות האנשים

מה היו שמותם? סתור בן מיכאל, נחבי בן ופסי, גאואל בן מכי. יש בני אדם ששמותיהם כעורים ומעשיהם כעורים, שמותיהם נאים ומעשיהם נאים, שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים, שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים, זה ישמעאל ועשו.

ישמעאל, שומע אל.

עשו, עושה רצון עושיו

¹⁵³ תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד א

אילפא מוסיף בה דברים : מעשה באחד שהיה מצטער על אשה אחת וביקש לירד, כיון ששמע כזאת גלגל בעצמו עד יום מותו, אף על

פי שחכם גדול אתה, אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו ;

¹⁵⁴ [מקור. מעניין. לא מצאתי מקור בספרות חז"ל]

¹⁵⁵ [הרב דופק כמה פעמים על משהו ברקע].

¹⁵⁶ לא מצאתי מקור

¹⁵⁷ שמות לג יט

¹⁵⁸ [?]

¹⁵⁹ שיר השירים פרק א פסוק ב

¹⁶⁰ ישעיהו יא ט

¹⁶¹ משנה מסכת סוטה פרק ט

משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכלות שנאמר (מיכה ז') אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי :

[ה] הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:

162 בראשית ד כו

163 בראשית פרק יב פסוק ח

164 רש"י בראשית פרק ד פסוק כו

(כ) אז הוחל - (לשון חולין) לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה ולקריות אלהות:

165 הגדה של פסח

166 [?]

167 תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ב עמוד ב

חוץ מחרש שוטה וקטן כו'. קטני חרש דומיא דשוטה וקטן, מה שוטה וקטן - דלאו בני דעה, אף חרש - דלאו בר דעה הוא.

168 קהלת פרק ז' פסוק כ'

169 תהלים פרק א

(ו) כִּי יִדְעַ יְקִיָּק דְרָךְ צְדִיקִים וְדָרְךְ רְשָׁעִים תֵּאבֹד:

170 קהלת פרק ז

(כ) כִּי אָדָם אֵין צְדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְסָא:

171 מורה נבוכים תרגום של שורץ; חלק שלישי; פרק כב:

דבר המופלא והתמוה ביותר הוא שלא תיאר את איוב כבעל ידיעה ולא אמר: איש חכם או מבין או משכיל, אלא רק תיאר אותו כמעולה במידותיו וישר במעשיו. אילו היה חכם לא היה קשה לו מצבו, כפי שעתיד להתברר...

172 בראשית רבה. מדרש נו. וירא. ד

דבר אחר: נתיירא מן היסורין. אמר לו הקב"ה: אין אתה צריך, כבר נולד מי שיקבלם, את עוץ בכורו, ואת בוז אחיו.

איוב אימתי היה? ריש לקיש בשם בר קפרא אמר: בימי אברהם היה, שנאמר: את עוץ בכורו, וכתוב (איוב א): איש היה בארץ עוץ.

רבי אבא בר כהנא אמר: בימי יעקב היה. דאמר רבי אבא בר כהנא: דינה אשתו של איוב היתה, דכתיב באשת איוב (שם ב): כדבר אחת הנבלות, וכתוב בדינה (בראשית לד): כי נבלה עשה בישראל.

ר' לוי אמר: בימי שבטים היה, הה"ד (איוב טו): אשר חכמים יגידו ולא כיחדו מאבותם, זה ראובן ויהודה. ומה שכתוב נטלו על כך? להם לבדם נתנה הארץ.

רבי לוי בשם ר' יוסי בר חלפתא אמר: בירידתן למצרים נולד ובעלייתן מת. אתה מוצא עיקר שניו של איוב לא היו, אלא מאתים ועשר שנים, ועשו ישראל במצרים מאתים ועשר שנים, ובא שטן לקטרט וגירה אותו באיוב. רבי חנניא בריה דרבי אחא אמר: לרועה, שהוא עומד ומביט בצאנו. בא זאב אחד נזדווג לו, אמר: תנו לו תיש אחד, שיתגרה בו.

ורבי חמא אמר: לאחד שהיה יושב בסעודה, בא כלב אחד ונזדווג לו. אמר: תנו לו ככר א' שיתגרה בו. כך, בא שטן לקטרט, גירה אותו באיוב, הה"ד (איוב יז): יסגירני אל אל עויל, ועל ידי רשעים ירטני, והלואי בני אדם צדיקים, אלא בני אדם רשעים.

ר' יוסי בר יהודה אומר: בימי שפוט השופטים היה, הה"ד (שם כז): הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו. חזיתם מעשי ומעשי דורי, חזיתם מעשי מצות ומעשים טובים. מעשה דורי, שהן מבקשין ליתן שכר לזונות מן הגרנות, ואין דרכן של צדיקים להיות נותנין שכר לזונות מן הגרנות, הה"ד (הושע ט): אהבת אתנן על כל גרנות דגן.

ר' שמואל בר נחמן אמר: בימי כשדים היה, שנאמר (איוב א): כשדים שמו, שלושה ראשים.

ר' נתן אמר: בימי מלכות שבא היה, שנאמר (שם): ותפול שבא ותקחם.

ור' יהושע בן קרחה אמר: בימי אחשוורוש היה, דכתיב ביה (אסתר ב): יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה. וכתוב (איוב מב): ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב.

ריש לקיש אמר: איוב לא היה ולא נהיה!

מחלפיה שיטתיה, דריש לקיש, דתמן אמר ריש לקיש, בשם בר קפרא: בימי אברהם היה, והכא אמר: איוב לא היה ולא נהיה! מאי לא היה ולא נהיה ביסורים שנכתבו עליו, ולמה נכתבו עליו? אלא שאילו באו עליו היה יכול לעמוד בהן.

ר' יוחנן אמר: מעולי גולה היה, וישראלי היה, ומדרשו בטבריה, לפיכך היו למדים ממנו קריעה וברכת אבלים, הה"ד (שם א): ויקם איוב ויקרע את מעילו, מכאן שצריך אדם לקרוע מעומד.

ר' חנינא אמר: עובד כוכבים היה.

תני ר' חייא: עובד כוכבים צדיק אחד עמד לי באומות העולם, ונתתי לו שכרו ופטרתי. ואיזה? זה איוב.

את עוץ בכורו ר' יהושע בן לוי אמר: הוא לבן, הוא קמואל. ולמה נקרא שמו קמואל? שקם כנגד אומתו של אל.

בבא בתרא טו א

ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה א"ל עליך אמר קרא איש היה בארץ עוץ איוב שמו אלא מעתה (שמואל ב יב, ג) ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה וגוי' מי הוה אלא משל בעלמא הכא נמי משל בעלמא א"כ שמו ושם עירו למה רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא...

173 [ביקורת]

174 [מישהו צרפתי?]

175 ויקרא פרק כו

(י) וְאֶכְלָתֶם לֶשֶׁן נוֹשֵׁן וְנִשְׁן מִפְּנֵי חֲדָשׁ תּוֹצִיאוּ:

176 [ראה מקור למעלה]

177 ישעיהו ב ג; מיכה ד ב

178 בראשית כח יא

179 [הצעיר]

180 רש"י שמות פרק כא

(א) ואלה המשפטים - כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני.

¹⁸¹ רש"י במדבר פרק ז

מדבר - כמו מתדבר, כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו, ומשה שומע מאליו:

¹⁸² תלמוד בבלי מסכת נדה דף ל עמוד ב

דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו - לפנקס שמקופל ומונח. ידיו על שתי צדעיו, שתי אציליו על ב' ארכובותיו, וב' עקביו על ב' עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו, ופיו סתום וטבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת, ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו. וכיון שיצא לאויר העולם - נפתח הסתום ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת. ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר (איוב כ"ט) בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך. ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיה. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים, שנאמר (איוב כ"ט) מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני, ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים - הוי אומר אלו ירחי לידה. ומלמדן אותו כל התורה כולה, שנאמר (משלי י"ד ד/ו) ויורני ויאמר לי יתמד דברי לבך שמור מצותי וחי, ואומר (איוב כ"ט) בסוד אלוה עלי אהלי. מאי ואומר! וכי תימא נביא הוא דקאמר - ת"ש: בסוד אלוה עלי אהלי. וכיון שבא לאויר העולם - בא מלאך וסטררו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה, שנאמר (בראשית ד') לפתח חטאת רובץ. ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו, שנאמר (ישעיהו מ"ה) כי לי תכרע כל ברכך, כי לי תכרע כל ברכך - זה יום המיתה, שנאמר (תהלים כ"ד) נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה, ומה היא השבועה שמשביעין אותו - תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה - היה בעיניך כרשע. והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים, ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה - מוטב, ואם לאו - הריני נוטלה ממך. תנא דבי ר' ישמעאל: משל לכהן שמסר תרומה לעם הארץ, ואמר לו אם אתה משמרה בטהרה - מוטב, ואם לאו - הריני שורפה לפניך. א"ר אלעזר...

¹⁸³ משלי פרק ד פסוקים ג-ד

¹⁸⁴ מסכת נדה דף ל עמוד ב

¹⁸⁵ תהילים א ב

¹⁸⁶ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד א

אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו בלבבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה.

¹⁸⁷ בראשית פרק א

¹⁸⁸ אבות פרק ג משנה ה

¹⁸⁹ דרך חיים על המשנה הנ"ל

¹⁹⁰ תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנו עמוד א

איתמר, רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל. ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי יוחנן: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר (ירמיהו י) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאנתות השמים אל תחתו כי יחתו הגויים מהמה, גויים יחתו, ולא ישראל. ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר (בראשית טו) ויוצא אתו החוצה. אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם (בראשית טו) בן ביתי יורש אתי. אמר לו: לאו, (בראשית טו) כי אם אשר יצא ממעיך. אמר לפניו: רבונו של עולם, נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל.

¹⁹¹ [לא מצאתי את המקור של הגר"א. אבל מצאתי את הראב"ן]:

שו"ת הראב"ן סימן לד:

משום דכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר, אבל משה שסידר משנה תורה פרשה אחר פרשה לא סידר אלא להדרש

ובבלי פסחים ו ע"ב:

אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה. רש"י בד"ה "אין מוקדם ומאוחר בתורה" כותב: לא הקפידה התורה על סדר מוקדם ומאוחר ופרשיות שנאמרו תחילה הקדימו המאוחרות.

¹⁹² זוהר חלק ב דף לטב

אמר רבי יצחק, לא אצטרך אורייתא למכתב אלא מהחדש הזה לכם ראש חדשים, מאי טעמא, משום דשירותא דסיהרא הוי, ועל דא אורייתא הוה אצטרך למכתב מהכא, דהא בקודשא בריך הוא אתקשר מלה, ולא קשיא, דלא כתיב זאת החדש הזאת, דהא זה וזאת כחד מתקשרין, ובאתר דאית ביה דכר ונוקבא כחדא, לית שבחא אלא לדכורא. ועל דא ראשון הוא לכם לחדשי השנה, לחדשי השנה ודאי, אמר רבי יהודה, לכם תרי זמני למה, אמר רבי יצחק מנייהו אשתמע יתיר, כמה דכתיב (דברים לב ט) כי חלק יהוה"ה עמו, אתקשרותא דא לכם ולא לשאר עמין:

¹⁹³ שמות פרק לד

¹⁹⁴ יש גם מקור של הרב קוק ב"אורות התורה" שמדבר על כך

¹⁹⁵ ראה גם שיעוריו של הרב על ברכת השבת המשפט בסוף

¹⁹⁶ משנה מסכת אבות פרק ג משנה ט

[ח] רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת:

¹⁹⁷ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד א

אמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול. ואמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר: (שמואל א' ב') כי אל דעות ה'. וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו, שנאמר: (ישעיהו כ"ז) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו.

¹⁹⁸ קהלת פרק יב

(יב) ויתר מהפך בני הנהר עשיות ספרים הרבה אין קץ וְלַהַג הַרְבֵּה יַעֲתֵב צָרָר:

¹⁹⁹ [הרצ"ה]

²⁰⁰ שמות פרק לד

²⁰¹ מצאתי מקור בינתיים רק במסכת מכות

²⁰² תלמוד בבלי מכות כב ב

מ"ט אי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים אמר רבא

כמה טפשי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא: [אולי הכוונה לפסוק הבא:]²⁰³

במדבר פרק טו

(לא) כִּי דָּבַר יִקְרָא בְּזֶה וְאֵת מִצְוָתוֹ הִפְרֵת תִּפְרָת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בָּהּ:

²⁰⁴ מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה

ולפיכך נתבעו אומות העולם בתורה, כדי שלא ליתן פתחון פה להם כלפי שכניהם לומר, אלו נתבענו כבר קיבלנו עלינו, הרי שנתבעו ולא קבלו עליהם, שני (דברים לג ב) ויאמר ה' מסיני בא וגו'. נגלה על בני עשו הרשע ואמר להם, מקבלים אתם עליכם את התורה, אמרו לו, מה כתיב בה, אמר להם: לא תרצח. אמרו לו, זו היא ירושה שהורישנו אבינו, שנאמר (בראשית כז מ) ועל חרבך תחיה. נגלה על בני עמון ומואב, אמר להם, מקבלים אתם את התורה. אמרו לו, מה כתוב בה, אמר להם, לא תנאף. אמרו לו, כלנו מניאוף דכתיב (שם) /בראשית/ יט לו) ותהרין שתי בנות לוט מאביהם, והיאך נקבלה. נגלה על בני ישמעאל, אמר להם, מקבלים אתם עליכם את התורה. אמרו לו, מה כתוב בה, אמר להם, אל תגנוב. אמרו לו, בזו הברכה נתברך אבינו, דכתיב (שם) /בראשית/ טז יב) והוא יהיה פרא אדם, וכתיב (שם) /בראשית/ מ טו) כי גנב גנבתי. וכשבא אצל ישראל, (דברים לג ב) מימינו אש דת למו, פתחו כלם פיהם ואמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, וכן הוא אומר (חבקוק ג ו) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים.

²⁰⁵ ראה עוד על נושא חטא העגל בשיעוריו של מניטו על נר מצווה למהר"ל

²⁰⁶ תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מכות פרק ב עמוד ז

שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמרו להם [משלי יג כא] חטאים תרדף רעה שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו אמרה להן [יחזקאל יח ד] הנפש החוטאת היא תמות שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב על כל יורה חטאים בדרך יורה לחטאים דרך לעשות תשובה

²⁰⁷ [! לא מובן הביטוי]

²⁰⁸ יחזקאל פרק לג

(יא) אָמַר אֱלֹהִים הִי אֲנִי נָאם אֲדַנִּי יְקֹוֹק אִם אֲחַפֵּץ בְּמוֹת הַרְשָׁע כִּי אִם בְּשׁוֹב רְשָׁע מִדְּרָכּוֹ וְחָיָה שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי מִדְּרָכֵיכֶם הַרְעִים וְלָמָּה תִּמְוֹתַי בֵּית יִשְׂרָאֵל: פ

²⁰⁹ יונה פרק א

(ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לְכוּ וְנִפְלְאָה גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְּלוּ גּוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל יוֹנָה:

(ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לָמִי הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ מֵהַ מְלֹאכְתְּךָ וּמֵאֵינְךָ תְּבוּאָה מֵהַ אֲרָצָה וְאֵי מִזָּה עִם אֶתְּהָ:

(ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיֶהֶם עֲבָרֵי אֲנָכִי וְאֵת יְקֹוֹק אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֵת הַיַּבְשָׁה:

²¹⁰ פחד יצחק על פורים מאמר ח; זכויות יוצרים.

²¹¹ שיר השירים פרק א ג

²¹² ההקלטה מפסיקה לכמה שניות

²¹³ קשור גם לעליית המדרגה של הצדיק כמו שהסביר באיוב

²¹⁴ משנה יומא ח ט

²¹⁵ בראשית רבה פרשה יט

יב ויאמר האדם האשה אשר נתתה וגו' הה"ד (איוב ט) אדברה ולא איראנו כי לא כן אנכי עמדי, אמר איני כאותו שאמר האשה אשר נתתה עמדי וגו', הוא שמע לדברי אשתו, אבל אני לא שמעתי לדברי אשתי, א"ר אבא בר כהנא דינה אשתו של איוב היתה על כן אמר לה (שם /איוב/ ב) כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל מאת האלהים, אקבל אין כתיב כאן אלא נקבל, נאים בטובה, ולא נאים בפועל, אתמהא, (שם /איוב/ ב') בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו, בשפתיו לא חטא אבל בלבו חטא, א"ר אבא בר כהנא ואכלתי אין כתיב כאן, אלא ואוכל, אכלתי ואוכל, אר"ש בן לקיש אדה"ר = אדם הראשון = לא נטרד מגן עדן עד שחירף וגידף, הה"ד (ישעיה ה) ויקו לעשות ענבים ויעש באושים, [ג, יג] ותאמר האשה הנחש השיאני ואוכל, גירני, חיבני, והטעני, גירני, היך מה דאת אמר (תהלים פט) לא שיא אויב בו, חיבני, היך מה דאת אמר (דברים כד) כי תשה ברעך, הטעני. כמה דאת אמר (ד"ה = דברי הימים = לב) אל שיא אתכם חזקיהו.

²¹⁶ זהר פרשת ויקרא רמ

(רמ) ולא הייתה גזרה שנגזרה למעלה על העולם, שלא היה רבי שמעון מבטל אותה, שכתוב, צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלקים. הקב"ה מושל באדם. ומי מושל בהקב"ה? צדיק מושל. שהקב"ה גוזר והוא מבטל.

(רמא) כגון רבי שמעון בן יוחאי, שיום אחד היה יושב בפתח שער לוד. נשא עיניו וראה השמש מאיר, וסותם אורו ג' פעמים. בתוך כך נחשך האור, ונראה בשמש, שחור וירוק. אמר לו לרבי אלעזר בנו, בוא אחרי בני, ונראה. כי ודאי גזרה נגזרה למעלה, והקב"ה רוצה להודיעני. ודאי ששלושים יום תלוי למעלה הדבר ההוא שנגזר, והקב"ה אינו עושה עד שמודיע לצדיקים. כמ"ש, כי לא יעשה ה' אלקים דבר, כי אם גילה סודו אל עבדיו הנביאים.

(רמב) בעוד שהיו הולכים בכרם ההוא, ראו נחש אחד שהיה בא ופיו פתוח, ולוהט בארץ בעפר. הוצק רבי שמעון, והיכו ידיו בראש הנחש. שקט הנחש והוריד פיו. וראה רבי שמעון את לשונו מתנדנדת. אמר לו, נחש נחש, לך ואמור לנחש ההוא העליון, המסית והמסטיין, שרבי שמעון בן יוחאי נמצא בעולם. הכניס הנחש את ראשו לנקב עפר אחד. אמר, רבי שמעון, גוזר אני, כמו שנחש התחתון חזר לנקב העפר, כן נחש העליון יחזור לנקב של תהום הגדול.

(רמג) לחש רבי שמעון בתפילה. בעוד שהיו מתפללים, שמעו קול אחד אומר, פסקו גזרות היכנסו למקומכם, הכאות המחבלים אינן שורות בעולם, כי רבי שמעון בן יוחאי ביטל אותן, אשריך רבי שמעון, שאדונך רוצה ביקרך על כל בני העולם. במשה כתוב, ויחל משה, שמשמע שאחזו מחלה, ואתה, רבי שמעון, גוזר והקב"ה מקיים, הוא גוזר ואתה מבטל.

נועם אלימלך נח נד עא

הצדיק כשהוא מתפלל ואומר לכלות הדינין שיהיו בטלין נעשה שותף להקב"ה. הקב"ה גוזר והוא מבטל

[מסתדר עם מה שהרב הסביר על התפילה שהיא מעל לטבע, לעיגולים. א"ק]

²¹⁷ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קז עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. אמר לפניו: רבונו של עולם, מפני מה אומרים, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד? - אמר: אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו: רבונו של עולם, בחנני ונסני. שנאמר (תהלים כ"ו) בחנני ה' ונסני וגו'. אמר: מינסנא לך, ועבידנא מילתא בהדך, דלדידהו לא הודעתיהו ואילו קא מודענא לך, דמנסינא לך דבבר ערפלא (שמואל ב' י"א) ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו וגו'

218 ממאי דלמא כגון שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורין אפילו הכי אין אפטרופוס לעריות

219 תהילים ג ג

220 ילקוט שמעוני תורה פרשת בראשית רמז מא

אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי סיפר שנאמר ולי מה יקרו רעידך אל והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב זה ספר תולדות אדם [ה], [א] מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור דור ודורשיו וכו' כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו שנאמר ולי מה יקרו רעידך אל, ד"א זה ספר תולדות אדם [ה, א] העביר לפניו כל הדורות הראהו דוד חיים חקוקין לו ג' שעות אמר לפניו רבש"ע לא תהא תקנה לזה אמר כך עלתה במחשבה לפני א"ל כמה שני חיי א"ל אלף שנים א"ל יש מתנה ברקיע א"ל הן א"ל ע' שנים משנותי יהיו למזל זה מה עשה אדם הביא את השטר וכתב עליו שטר מתנה וחתם עליו הקדוש ברוך הוא ומטטרון ואדם, אמר אדם רבש"ע יפיות זו מלכות וזמירות הללו נתונות לו במתנה ע' שנה שיחיה ויהא מזמר לפניך וזש"ה הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי

221 [מקור מהאינטרנט. עוד לא מצאתי בזהר]:

בזוהר ח"א קס"ח מובא: דוד המלך קיבל את חייו גם מן האבות הקדושים. חוץ ממה שאדם הראשון נתן לדוד, האבות הניחו לו מחיהם כל אחד ואחד, ודוד חי בכל אלו השנים שהניחו לו האבות.

פירוש "אור החמה":

הנה מה שהאבות הניחו לדוד המלך שבעים שנה אחרי שכבר השאיר לו אדם הראשון, כי אחר שאדם הראשון חטא...

222 [! הכוונה כנראה ל"שהמתים"]

223 [אמת. מטז עמי' ב עד יז עמי' א]

224 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד א

225 "פחד יצחק" על פורים, ממש תחילת מאמר ח', זכויות יוצרים כנ"ל

226 תלמוד בבלי מסכת שבת דף פט עמוד ב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (ישעיהו סג) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. לעתיד לבא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבונו של עולם - ימחו על קדושת שמך. אמר: אימרו ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בניס, אפשר דבעי רחמי עליהו. אמר ליה: בניך חטאו. אמר לפניו: רבונו של עולם, ימחו על קדושת שמך. - אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי. - אמר לפניו: רבונו של עולם, בני ולא בניך! בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע, קראת להם (שמות ד) בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך! ועוד, כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם - שבעים שנה. דל עשרין דלא ענשת עליהו - פשו להו חמשיין. דל עשרין וחמשה דלילותא - פשו להו עשרין וחמשה. דל תרתי סרי ופלגא, דצלווי ומיכל ודבית הכסא - פשו להו תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל את כולם - מוטב, ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצא לומר כולם עלי - הא קריבית נפשי קמך. פתחו ואמרו: (כי) אתה אבינו. אמר להם יצחק: עד שאתם מקלסין לי - קלסו להקדוש ברוך הוא, ומחוי להו יצחק הקדוש ברוך הוא בעינייהו. מיד נשאו עיניהם למרום ואומרים (ישעיהו סג) אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך.

227 בראשית פרק כט לב

228 שמות ב כה

229 בראשית פרק ב

230 דברים פרק לב ז

231 דברים ד מד

232 שמות פרק יב

(א) וַיֹּאמֶר יְקֹנֶךָ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:

(ב) הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשִׁי חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לְכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה:

(ג) דַּבְּרוּ אֶל כָּל עַדְתְּ וְשַׁרְאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לַחֲדָשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁה לְבַיִת אֶבֶת שֶׁה לְבַיִת:

233 רש"י בראשית פרק ו

(ט) אלה תולדות נח נח איש צדיק - הואיל והזכירו ספר בשבחו, שנאמר (משלי י ז) זכר צדיק לברכה. דבר אחר ללמדך, שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים:

234 [עקב התולדות שלו]

235 לבוש האורה על פרשת נח:

"הואיל והזכירו ספר בשבחו. דאם לא כן פתח בתולדותיו וסיים בשבחי ומפני שהפסיק בשבחי חזר וכתב ויולד ואף על פי שכבר הזכירו תולדותיו בפרשה העוברת חזר והזכירם פה להודיע שלא הוליד רק אלה כנרמז במלת אלה ולא הוליד אחריהם בנים ובנות כחביריו ולא היו הגונים לבא אל התיבה רק אלה".

236 פירוש "עץ יוסף" על התפילה, ברכת גאולה, מתוך הסידור "אוצר התפילות":

כי לכאורה לא היו כלל המשעבדים בנו, כי עוונותינו היטו אלה כמד"א "הן בעוונותיכם נמכרתם". רק עיקר חיובם הוא על שהכבידו עולם ולקחו מידינו כפלים בכל חטאתינו. וזה ידוע משאה"כ השבעתי אתכם בנות ירושלים וגוי' אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" שהשיב הקב"ה את האומות של ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי וידחקו את הקץ לבוא שלא בעונתו. וזה מה שאנו מבקשים ריבה ריבנו מהמשעבדים במ יותר מדאי.

וגאלנו מהרה - שתמהר זמן גאולתם בשביל קושי השעבוד.

למען שמך - כדכתיב (ישעיה נט טז) "וירא כי אין איש ושתים כי אין מפגיע וגו' וכדכתיב (שם מח יא) למעני למעני אעשה. והוא למען שמו המחולל בין הגויים.

בא"י גאל ישראל - כתב ביערות דבש ח"א [ר' יהונתן אייבשיץ. א"ק]: לכך קבעו מטבע גואל ישראל לשון הווה ולא יגאל לשון עתיד ולא גאל לשון עבר, רק גואל לשון הווה, משום שבכל יום גואל פודה ומציל.

וגם כמובן בתלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד א

237 הגדה של פסח ומוסף של שבת ויו"ט

238 שמונה פרקים לרמב"ם; פרק שמיני; תרגום של שורף (עמ' 47)

לו לא היה לפרעה ולסיעתו שום חטא חוץ מאשר לא שילחו את ישראל היה הדבר קשה בלי ספק. שהרי הוא מנע אותם מלשלח כמו שאמר: "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו". ודר ממנו לשלחם, כשהוא כפוי לא לשלחם. אחרי כן כשאר לא שילח אותם, ענש אותם, הרג אותם והרג את סיעתו. היה זה עול וסותר את כל מה שהקדמנו. אלא מתברר שאין המצב כזה. אלא פרעה וסיעתו המרו מתוך בחירתם בלי אונס ובל כפייה. הם עשקו את הזרי ששכנו בְּצִנְחָה ועשו להם עול גמור... ונשאו של אלהים עליהם על זאת שמנע

(ט) עֲתָה יִרְחָקוּ אֶת זְנוּתָם וּפְגַרֵי מַלְכֵיהֶם מִפְּנֵי וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם : ס

268 דברים פרק לא

(יח) וְאֲנֹכִי הִסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנַי בְּיוֹם הַהוּא עַל כָּל הַרְעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָּנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים :

269 [או "השם", לא יודע]

270 דברים פרק כח

(י) וְרָאוּ כָּל עַמֵי הָאָרֶץ כִּי שָׁם יִקְנֹק נִקְרָא עֲלֵידָ וְיִרְאוּ מִפְּנֵי :

271 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד א

אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושביו? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר: (ישעיהו י"ו) ואסיר גבלות עמים ועתודותיהם שושתי ואוריד כאביר יושבים

272 (ברוך אתה ה'... שהכל נהיה בדברו)

273 מקביל להסבר של הר"ל רחמני. מופיע אני חושב בספר "המספד למשיח".

274 [מצאתי שני מקורות, בברכות ובסנהדרין. דומים אך שונים]:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לד עמוד ב

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: (ישעיהו נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך: מאי רחוק - שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא, ומאי קרוב - שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית; רבי שמואל בר נחמני אמר: זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה. שמא תאמר, אדם הראשון היכן היה? - בגן. ושמא תאמר: הוא גן, הוא עדן - תלמוד לומר: (בראשית ב') ונהר יצא מעדן להשקות את הגן, גן לחוד ועדן לחוד.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט עמוד א

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - (ישעיהו ס"ד) - עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו. ופליגא דשמואל. דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו (אמר רב): מקום שבעלי תשובה עומדין שם - צדיקים אינם עומדין שם, שנאמר (ישעיהו נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב, ברישא רחוק, והדר קרוב. מאי רחוק - רחוק דמעיקרא, ומאי קרוב - קרוב דמעיקרא ודהשתא. ורבי יוחנן אמר: לרחוק - שהוא רחוק מעבירה, קרוב - שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיח בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמנהג תלמיד חכם מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן - עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. ריש לקיש אמר: זה עדן, לא ראתה עין מעולם. ואם תאמר: אדם היכן דר - בגן, ואם תאמר: גן הוא עדן - תלמוד לומר (בראשית ב') ונהר יצא מעדן להשקות את הגן.

275 מסכת אבות ב ט

276 [? נשמע כמו נוטל]

277 ישעיהו פרק כז פסוק יג

278 מאמרי הראי"ה; שופרות

279 דברים פרק לג פסוק ב

280 ויקרא פרק כה י

281 אורות; אורות התחיה; פרק מג

"הנפש של פושעי ישראל שבעקבתא דמשיחא, אותם שהם מתחברים באהבה אל עניני כלל ישראל, לארץ ישראל ולתחית האומה, היא יותר מתוקנת מהנפש של שלמי אמוני ישראל, שאין להם זה היתרון של ההרגשה העצמית לטובת הכלל ובנין האומה והארץ."

282 ב"ח, או"ח ר"ח

"הלא קדושת הארץ נשפעת בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת. גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ ... כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה"

<http://www.kipa.co.il/tarbut/65.html>²⁸³

284 [55: 13] אותה הכוונה]

285 [בהתייחס למאמר של אשר שילוני]

286 תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קי עמוד ב [יש 2 מקורות]

287 ורבי זירא? ההוא בכלי שרת כתיב. ורב יהודה? כתיב קרא אחרינא: (שיר השירים ב') השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה וגו'. ורבי זירא? ההוא שלא יעלו ישראל בחומה. ורב יהודה? השבעתי אחרינא כתיב. ורבי זירא? ההוא מיבעי ליה לכדרי יוסי ברבי חנינא, דאמר: ג' שבועות הללו למה? אחת, שלא יעלו ישראל בחומה; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ורב יהודה? (שיר השירים ב') אם תעירו ואם תעוררו כתיב. ורבי זירא? מיבעי ליה לכדרי לוי, דאמר: שש שבועות הללו למה? תלתא - הני דאמרן, אינך - שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו את הקץ, ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים. (שיר השירים ב') בצבאות או באילות השדה - אמר רבי אלעזר, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אם אתם מקיימין את השבועה מוטב, ואם לאו - אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה. אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, שנאמר: (ישעיהו ל"ג) ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון.

288 שיר השירים פרק ב פסוק ז

289 [מקור. לא מצאתי],

290 [1: 08: 10] לא כ"כ ברור אם יובל]

291 אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 585

כשבא יעקב אבינו למצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו ביחד, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל.

292 ישעיהו א כז

293 ילקוט שמעוני ישעיהו רמז שצא

...ורי נחמיה אמר הוי אנחם מצרי, שנים, מאויבי, שנים הם ארבע מלכיות: ואשיבה שופטיך, זה משה ואהרן, ויועצך, זה דוד ושלמה...

ביאור הגר"א על הפסוק; הובא מתוך הסידור "עולת תמיד" של רבי נתן נטע משינאווא:

כתיב בישעיה א—כו ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציד כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה: איתא במדרש ויועציד אלו משה ואהרן ושופטיך אלו דוד ושלמה, זהו שאמר אצל משה ואהרן יועציד כבתחלה כי לא קדם להם יועצים בתורה, ותתלה הוא ראשית שאין קודם לו, אבל ראשון יאמר גם על דבר שקדם לו כמוהו אלא שבמספר זה הוא ראשית, וכן קדמו שופטים לדוד ושלמה אלא שבמלכים הם ראשונים לעשות צדקה ומשפט לכן אמר שופטיך כבראשונה, ואחר כך יקרא לך עיר הצדק היינו על ידי השופטים שיחזרו את הצדק לכמו שהיה, קריה נאמנה על ידי היועצים כמשה ואהרן שיחזרו תורה הנאמנה.

²⁹⁴ דברים יז ט

וּבְאֵת אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאָלַּהּ הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵי הָהֵם וְדָרְשֶׁתְּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט.

²⁹⁵ [הפסקה בהקלטה]

²⁹⁶ חושב שזה בפרק כט

²⁹⁷ [מקור: לא הצלחתי לעלות על הכוונה. אולי הכוונה היא לסוגיה של "אכלוהו בימי חזקיה" בבבלי]

²⁹⁸ [רעשים בהקלטה]

²⁹⁹ בבלי סנהדרין המפורסם דף צח

³⁰⁰ משנה מסכת אבות פרק א משנה ו

יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות:

³⁰¹ דברים ו כה

³⁰² דברים פרק כה

דברים פרק טז

³⁰³ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 584

תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אגדה, מאי על הסדר זה סדר עולם, לכך מציינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתקנות זו אחר זו, כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללם ותקנום כסדרן. כשיצא אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם,

³⁰⁴ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 585

כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט.

³⁰⁵ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

³⁰⁶ ישעיהו פרק סד פסוק ג

וּמַעֲוֹלֵם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עֵין לֹא רָאִתָּה אֲלֵהֶם זִוְלָתָד יַעֲשֶׂה לְמַחְפָּה לּוֹ:

³⁰⁷ משלי פרק כט

(ב) בְּרִבּוֹת צְדִיקִים יִשְׁמַח הָעָם וּבִמְשָׁל רָשָׁע יֶאֱנַח עָם:

³⁰⁸ "יואם הבנים שמחה" מדבר על זה רבות

³⁰⁹ תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כב עמוד ב

כדתינא: שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע (דברים י) לאת ה' אלהיך תירא - פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? - אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמידי חכמים.

³¹⁰ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד ב

אמר רב גידל אמר רב: עתידין ישראל דאכלי שני משיח. אמר רב יוסף: פשיטא! ואלא מאן אכיל להו? חילק ובילק אכלי להו: - לאפוקי מדרבי הילל דאמר: אין משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיה. אמר רב: לא אברי עלמא אלא לדוד. ושמואל אמר: למשה. ורבי יוחנן אמר: למשיח. מה שמו? דבי רבי שילא אמרי: שילה שמו, שנאמר (בראשית מ"ט) עד כי יבא שילה. דבי רבי ינאי אמרי: ינון שמו, שנאמר (תהלים ע"ב) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. דבי רבי חנינה אמר: חנינה שמו, שנאמר (ירמיהו ט"ז) אשר לא אתן לכם חנינה. ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו, שנאמר (איכה א') כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי. ורבנן אמרי: חיוורא דבי רבי שמו שנאמר (ישעיהו נ"ג) אכן חליינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מכה אלהים ומענה. אמר רב נחמן: אי מן חייה הוא - כגון אנא, שנאמר (ירמיהו ל') והיה אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא. אמר רב: אי מן חייה הוא - כגון רבינו הקדוש, אי מן מתיא הוא - כגון דניאל איש חמודות.

³¹¹ [ersatz] - משהו צרפתי]

³¹² תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כב עמוד ב

³¹³ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צד עמוד א

אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך - לא עשיתו משיח, חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך - תעשהו משיח! לכן נסתתם.

³¹⁴ בראשית פרק יח כה

³¹⁵ [? נשמע גם איחוד]

³¹⁶ הכוונה כנראה למכילתא, מקור הבא:

³¹⁷ מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה

לפיכך נתבעו אומות העולם בתורה, כדי שלא ליתן פתחון פה להם כלפי שכניה לומר, אלו נתבענו כבר קיבלנו עלינו, הרי שנתבעו ולא קבלו עליהם, שני (דברים לג ב) ויאמר ה' מסיני בא וגו'. נגלה על בני עשו הרשע ואמר להם, מקבלים אתם עליכם את התורה, אמרו לו, מה כתיב בה, אמר להם: לא תרצח. אמרו לו, זו היא ירושה שהורישנו אבינו, שנאמר (בראשית כז מ) ועל חרבך תחיה. נגלה על בני עמון ומואב, אמר להם, מקבלים אתם את התורה. אמרו לו, מה כתוב בה, אמר להם, לא תנאף. אמרו לו, כלנו מניאוף דכתיב (שם) /בראשית/ יט לו) ותהרין שתי בנות לוט מאביהם, והיאך נקבלה. נגלה על בני ישמעאל, אמר להם, מקבלים אתם עליכם את התורה. אמרו לו, מה כתוב בה, אמר להם, אל תגנוב. אמרו לו, בזה הברכה נתברך אבינו, דכתיב_שם /בראשית/ טז יב) והוא יהיה פרא אדם, וכתיב (שם) /בראשית/ מ טו) כי גנב גבתתי. וכשבא אצל ישראל, (דברים לג ב) מימינו אש דת לנו, פתחו כלם פיהם ואמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, וכן הוא אומר (חבקוק ג) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים.

[או הספרי]: ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פייסקא שמג

דבר אחר ויאמר ה' מסיני בא, כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות...

[? אמיתות:]³¹⁸אלהו רבה פי"ז³¹⁹אוצר המדרשים על שמונה עשרה הברכות. מופיע בהמשך³²⁰אלהו רבה (איש שלום) פרשה יז³²¹

וכיון שקיבלו ישראל מלכות שמים בשמחה ואמרו, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז'), מיד אמר הקדוש ברוך הוא למשה, דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגוי

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 585

כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט.

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה. הובא למעלה בהערה 130³²²דברים פרק לג³²³

(ב) ויאמר יקוק מסיני בא ונרח משעיר למו הזפיע מהר פארן ואתה מרבת קדש מימינו אשדת אש דת למו:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א³²⁴

(שמות יט) ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשוורוש. דכתיב (אסתר ט) קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר.

ראה גם שיעורי מניטו במדרשים על מתן תורה באתר של מכון מניטו

[כנראה אמר רב אחא בר יעקב]³²⁵[מצאתי שניים]:³²⁶

ספר תפארת ישראל פרק נא

ולכך אמרו במדרש, כמו שבארנו למעלה, כאשר בא השם יתברך לתת התורה, כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו את התורה, שיהיה ישראל נחשבים אנוסתו, ובאנוסה נאמר (דברים כב, כט) "לא יוכל שלחה כל ימיו". והדבר הזה, כי רצה שיהיה הכל מצד העלה, כי הדבר שהוא מצד העלה אין השתנות לו. ואינו כמו כאשר הדבר מצד המקבל, כי המקבל יש לו שנוי. לכך כאשר היה מאנס את האשה, והיה החבור מצד הצורה, שהוא האיש, שנחשב כמו הצורה, אז יש לחבור הזה קיום נצחי. לכך נאמר "לא יוכל שלחה כל ימיו", כי החבור הזה נמצא מצד הצורה. ולא כאשר החבור היא מצד האשה גם כן, שהאשה היא המקבל, והמקבל יש לו שנוי. כי כל מקבל הוא מצד החמר, אשר בו השנוי. ולכך היה נתינת התורה מצד העלה, הוא השם יתברך, לא מצד המקבל, ואי אפשר רק שיהיה נצחי. ולמעלה (פרק לב) פירשנו זה קצת בענין אחר, והכל הוא אחד.

ספר תפארת ישראל פרק לב

וכן מוכרח במדרש בפסוק (דברים כב, כט) "ולא תהיה לאשה לא יוכל שלחה כל ימיו". כשבא הקדוש ברוך הוא לתת תורה על הר סיני, כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו תורתו. וכיון שכך, הרי ישראל אנוסתו של הקדוש ברוך הוא, ואצל אנוסתו כתיב "ולו תהיה לאשה לא יוכל שלחה כל ימיו". ולא כן אצל מפתה. מפני שמשפט האונס כפי מה שהיה המעשה המאנס. כי המאנס היה מכריח הנתולה על האישות. וכל דבר שהוא מוכרח, הוא מחויב, ולכך "לא יוכל שלחה". כפי אשר הוא עושה בעצמו האישות ההכרחי, לכך לא יסור כלל. ולכך כפה השם יתברך עליהם הר כגיגית, להיות החבור הזה הכרחי. וכל זיווג וחבור הכרחי, אין סלוק והסרה, כמו שהוא אצל המאנס אשה.

שמות יט ט³²⁷ישעיהו נה ו³²⁸

ירושלמי ברכות ט א

חזרו ושאלו אותו מה אהן דכתיב (דברים ד) מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. אמר להן כה' אלהינו בכל קראינו אליהם אין כתיב כאן אלא בכל קראינו אליו. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה. לנו מה אתה משיב. אמר להן קרוב בכל מיני קרובות. דאמר ר' פינחס בשם רב יהודה בר סימון עבודה זרה נראית קרובה ואינה אלא רחוקה. מה טעמא (ישעיהו מז) ישאוהו על כתף יסבלוהו וגוי סוף דבר אלוהו עמו בבית והוא צועק...

דברים פרק ד ח³²⁹ישעיהו פרק נו ט³³⁰[? 15: 21 לא מובן]³³¹בעל שם טוב בראשית פרשת נח³³²

קמו. שמעתי בשם מורי פירוש אתה הוא אלהינו, דמתחילה אמר לנוכח ואחר כך לנסתר וכו', שאם סובר האדם שהוא דבוק בו יתברך, והוא נוכח פניו יתברך שמו (קמג) אז הוא רחוק ממנו, ואם סובר שהוא רחוק אז הוא קרוב, ואם כן זהו שאמר מי שסובר אתה אינו אלא הוא, ומי שסובר הוא אז אלהינו, ודברי פי חכם חן:

(תולדות יעקב יוסף, ויקא, פרשת קדושים דף ק"ט ע"ד)

והוא, ששמעתי בשם מורי אתה הוא אלדינו (אין כאלהינו), דתחלה אמר לנוכח, ואחר כך נסתר כו'. שאם סובר האדם שהוא דבוק בו יתברך והוא נוכח פני יתברך, אז הוא רחוק ממנו, ואם סובר שהוא רחוק אז הוא קרוב. וא"כ זהו שאמר מי שסובר את"ה, אינו אלא הוא, ומי שסובר הו"א, אז אלדינו, ודפח"ח. והוא כמו שזכרנו לעיל כי שיחת חולין של תלמידי"י חכמים צריכין לימוד, כי מעלת החכמים שידועין ערכן וכו', וכנ"ל.

במדבר רבה (וילנא) פרשת במדבר פרשה ג

ר' נחמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק לא כל הקרוב קרוב ולא כל הרחוק רחוק יש נבחר ונדחה ונתקרב יש נבחר ונדחה ולא נתקרב

בראשית פרק כח יז³³³שמות פרק יג יז³³⁴[החסברים הבאים של הרב בנוגע לאמונה הפרטית מאד מאד חשובים. פותר הרבה בעיות. א"ק]:³³⁵אולי פרפראזה על השיר "והעיקר לא לפחד כלל"³³⁶תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יז עמוד א³³⁷

אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה, ובעלי תורה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון,

שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן.

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ב הלכה א

אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמת התורה בעלי דיעה מרובה, יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי ע"ז וכיוצא באלו כדי שיהיו יודעים לדון אותם, ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים המיוחסים הראויים להשיא לכהונה, שנאמר והתיצבו שם עמך בדומין לך בחכמה וביראה וביחס.

³³⁸ פרי צדיק במדבר פרשת פנחס

דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא והכתובים נכתבו על ידי רוח הקודש וכן כל תורה שבעל פה וזהו רוח מהאי קודש דלעילא. וזהו שאמר בזה"ק דבכל אות שבתורה יש בו רזין תורה שבכתב. וכן התחדשות דברי תורה שבכל דור ודור הנפשות מישראל כל אחד יש לו אות בתורה או חלק מאות וזה חלקו בתורה שבעל פה.

³³⁹ משנה מסכת סנהדרין פרק י

[א] כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס') ועמד כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר

³⁴⁰ תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף י עמוד ב

יצא ר"ע ודרש: (שמות כט) והיה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו. יצתה בת קול ואמרה: קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה"ב. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

³⁴¹ מעניין מאד. בתלמוד הבבלי הרשמי שמצאתי מתוארת הברכה כ"ברכת המינים". לעומת זאת, אצל הראשונים ומפרשי הגמרא שעיינתי (יחידושי הגרי"ז סימן ריו, רא"ש בפירושו על ברכות פרק ד סימן יג, פני יהושע מסכת ברכות דף כח עמוד ב ד"ה שם א"ל ר"ג, דברי דוד מסכת ברכות דף לד עמוד א, פרחי כהונה מסכת ברכות דף כט עמוד א ד"ה בגמ' הוא רשע, קבוצת הפירושים בדף על הדף של הרב מנדלבוים ברכות דף כח עמוד א, דברי ירמיהו הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה א, שו"ת הרב"ז, מעשה רוקח ועוד ועוד) והנה, שם הברכה אכן מתוארת כ"ברכת הצדוקים". אין לי הסבר לכך.

³⁴² תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

הני תמני סרי, תשטרי הוויין! אמר רבי לוי: ברכת המינים ביבנה תקנה. כנגד מי תקנה? אמר רבי לוי: לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני - כנגד (תהלים כ"ט) אל הכבוד הרעים, לרב יוסף - כנגד אחד שבקריאת שמע; לרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי - כנגד חוליא קטנה שבשדרה. תנו רבנן: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שידוע לתקן ברכת המינים? עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת שכחה.

³⁴³ [הכוונה כנראה מרחק פיזי]

³⁴⁴ הרב קרא את המילה בפתח. כנראה הרב התכוון ללשון כפיה בשווא: לכפות

³⁴⁵ [? נעקרו? נחקרו? 34:28]

³⁴⁶ ספרי במדבר פרשת בהעלותך פסקא פד

וינוסו משנאיך, וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם אלא מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כאלו שונא את מי שאמר והיה העולם כיוצא בו אתה אומר וברוב גאונו תהרוס קמיד (שמות טו ז) וכי יש קמים לפני מי שאמר והיה העולם אלא מגיד הכתוב שכל מי שקם על ישראל כאלו קם על המקום...

³⁴⁷ מדרש תנחומא פרשת מטות או פנחס

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק טו

וכן רש"י על שמות פרק טו פסוק ז ד"ה תהרס

³⁴⁸ תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סא עמוד א

קברי עובדי כוכבים אינן מטמאין באהל, שניא: (יחזקאל ל"ד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אתם קרויין אדם, ואין העובדי כוכבים קרויין אדם.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קיד עמוד ב

דתניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: קבריהן של נכרים אין מטמאין, שנאמר (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם - אתם קרויין אדם, ואין נכרים קרויין אדם.

³⁴⁹ לא הובן לי - איך אדם הראשון יכול להיות בן-אדם: אולי קשור לענייני חכמת הנסתר

³⁵⁰ [?] נשמע גם כמו "איכות"

³⁵¹ שוב - נשמע כמו "איכות"

³⁵² משנה מסכת סנהדרין פרק י

[א] כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס') ועמד כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר

³⁵³ [נדמה לי הכוונה לפסוק של תהילים משיר של יום רביעי. פרק צד ט]:

³⁵⁴ [כפרת עוונות. לצערנו לא הספיק להגיע לשם]

³⁵⁵ [יש הרבה מקורות שמדברים על משהו דומה. אבל על "אש" ספציפית, זכור לי שהרב אמר באחד השיעורים בתפילה של הימים הנוראים. כדברי הרב לא מצאתי עדיין. הנה המקור על הסיפור של אביי במסכת סוכה]:

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נב עמוד א

דאביי שמעיה להווא גברא דקאמר לההיא אתתא: נקדים וניזיל באורחא. אמר: איזיל אפרשינהו מאיסורא. אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא. כי הוו פרשי מהדדי שמעיהו דקא אמרי: אורחין רחיקא וצוותין בסימא. אמר אביי: אי מאן דסני לי הוה - לא הוה מצי לאוקומיה נפשיה. אזל, תלא נפשיה בעיבורא דדשא, ומצטער. אתא ההוא סבא, תנא ליה: כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

(אביי שמע איש אחד שאמר לאשה אחת: נקדים ונלך בדרך אמר אביי אלך ואפריש אותם מאיסור. הלך אחריהם שלוש פרסאות באגם [ולא חטאו]. כאשר נפרדו, שמע שאמרו, הדרך הייתה רחוקה והליכתנו המשותפת הייתה נעימה. אילו אני הייתי במצב דומה, לא הייתי מסוגל להתאפק. הלך, נשען על בריח הדלת והיה מצטער. בא אותו סבא ושנה לו: כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו)

אמר רבי יצחק: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום... אמר רבי שמעון בן לקיש: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר, 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו'. ואלמלא הקב"ה שעוזר לו - אינו יכול לו, שנאמר, 'ה' לא יעזבנו בידו'...

³⁵⁶ [אחד הרבנים אמר לי שהמקור הוא בליקטוי מוהר"ן חלק ב' תורה ראשונה. אך לא מצאתי עדיין. מביא מקורות מהגמרא]:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף פא עמוד א

אמר אבין: סקבא דשתא - ריגלא. הנך שבויתא דאתאי לנהרתיא אסקינהו לבי רב עמרם חסידא, אשקולו דרגא מקמייהו, בהדי

דקא חלפה חדא מנייהו נפל נהורא באיפומא, שקליה רב עמרם לדרגא דלא הווי יכלין בי עשרה למדלייא, דלייא לחודיה. סליק ואזיל, כי מטא לפלגא דרגא איפשח, רמא קלא: נורא בי עמרם! אתו רבנן, אמרו ליה: כסיפתין! אמר להו: מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין, ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי. אשבעיה דינפק מיניה, נפק מיניה כי עמודא דנורא, אמר ליה: חזי, דאת נורא ואנא בישרא, ואנא עדיפנא מינך.

(אמר אבין: חבורת השנה – הרגל (כיוון שאוכלים ושותים ובטלים ממלאכה, באים לידי הרגל עבירה). שבויים המלחמה שהובאו לנהרדעא והועלו לביתו של רב עמרם חסידא והסירו את הסולם שהוביל מלפניהן [הן שהו בעליה]. כאשר חלפה אחת מהן נפל אור בבית מפניה [מתוך יופיה] לקח רב עמרם את הסולם שלא היו יכולים להרימו אפילו עשרה אנשים והרימו לבדו והחל לעלות. כשהגיע לחצי הסולם פישק רגליו והרים קולו: "אש בבית עמרם". באו חכמים ואמרו לו ביישתנו, אמר להם מוטב לכם להתבייש מעמרם בעולם הזה ולא תתביישו ממנו בעולם הבא. הפירוש של עמוד האש לא מובן לי.)

[ועוד:]

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מד עמוד א

א"ר נתן: אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה, שאין מתן שכרה בעה"ז, ולעה"ב איני יודע כמה, צא ולמד ממצות ציצית; מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה, שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח. נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח, אמרה היא: יכנס, נכנס. הציעה לו ז' מטות, שש של כסף ואחת של זהב, ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב, עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה, באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו, נשמט וישב לו ע"ג קרקע, ואף היא נשמטה וישבה ע"ג קרקע. אמרה לו: גפה של רומי, שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי. אמר לה: העבודה, שלא ראית אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתוב בה (במדבר ט"ו) אני ה' אלהיכם שתי פעמים, אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר, עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה, כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה, שליש למלכות ושלש לעניים ושלש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות, ובאת לבית מדרשו של ר' חייא. אמרה לו: רבי, צוה עלי ויעשוני גיורת, אמר לה: בתי, שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים; הוציאה כתב מידה ונתנה לו, אמר לה: לך זכי במקחך, אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר, זה מתן שכרו בעה"ז, ולעה"ב איני יודע כמה...

³⁵⁷ [?קהל]

³⁵⁸ משנה מסכת אבות פרק ג משנה ט

רבי חנינא בן דוסא ... הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו ומתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת:

³⁵⁹ [מקור. לא מצאתי],

³⁶⁰ [שוב נשמע כמו איכות]

³⁶¹ תניא ליקוטי אמרים פרק ב

ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזהר מאן דנפח מתוכיה נפח פיי מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפחתו בכח:

³⁶² בראשית פרק א פסוק כו

³⁶³ ויקרא רבה (וילנא) פרשת תזריע פרשה יד

אמר רבי ברכיה ורבי חלבו ורבי שמואל בר נחמן בשעה שברא הקדוש ברוך הוא אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו מלא כל העולם כולו בראו מן המזרח למערב מנין שנאמר אחר וקדם צרתני מן הצפון לדרום מנין שנאמר (דברים ד) ולמקצה השמים ועד קצה השמים ומנין כחללו של עולם שנאמר ותשת עלי כפכה, אר"א אחר זה יום ראשון וקדם זה יום האחרון על דעתיה דר"א דכתיב (בראשית א) תוצא הארץ נפש חיה למינה נפש חיה זו רוחו של אדה"ר אמר ר"ל אחר זה יום האחרון וקדם זה יום הראשון על דעתיה דר"ל דכתיב (שם /בראשית א/) ורוח אלהים מרחפת על פני המים זה רוחו של מלך המשיח אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית ואם לאו אומרי' לו יתוש קדמך שלשול קדמך אמר רבי ישמעאל ברבי תנחום אחר לכל המעשים וקדם לכל העונשין ר' יוחנן אומר אף קילוסו לא בא אלא באחרונה שנא' (תהלים קמח) החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף ואחי"כ מלכי ארץ וכל לאומים אירי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר בהמה חיה ועוף כך תורתו אחר בהמה חיה ועוף הה"ד זאת תורת הבהמה ואחי"כ אשה כי תזריע.

³⁶⁴ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף י עמוד א

³⁶⁵ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

"מכדי, האי יהיו לרצון אמרי פי - משמע לבסוף ומשמע מעיקרא - דבעינא למימר. מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר שמונה - עשרה ברכות? לימרו מעיקרא! - אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה - עשרה פרשיות, לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה - עשרה ברכות. הני שמונה - עשרה, תשע - עשרה הויין! - אשרי האישי ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאה ושלוש פרשיות אמר דוד, ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר: (תהלים ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. הני מאה ושלוש, מאה וארבע הויין! אלא שמע מינה: אשרי האישי ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן"

³⁶⁶ בראשית ב כג

³⁶⁷ תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד ב

האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב - אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אחטא ויום הכפורים מכפר - אין יום הכפורים מכפר. עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחברו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו.

³⁶⁸ איכה רבה (בובר) פרשה ה

[כא] השיבנו ה' אליך אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא השיבנו ה' אליך, אמר להם הקדוש ברוך הוא שובו אלי ואשובה אליכם (מלאכי ג ז), אמרה לפניו רבש"ע, שלנו היא, שלך היא, שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו (תהלים פה ה).

³⁶⁹ [אולי קשור לימי השוב"בים: ואולי גם מלשון שבין]

³⁷⁰ ויקרא יט לב - "מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקְוִים, וְהִדְרַתְּ פְּנֵי זָקוֹן"

³⁷¹ "משנה; ברכות א ה

³⁷² ספרא פ' וכן בקידושין לב ע"ב:

"לפני שיבה תקום" - יכול אפילו זקן אשמאי (פירוש רבנו תם: לשון שוממין בור ועם הארץ כדמתרגמינן (בראשית מ"ז) "והארץ לא תשם" - ווארעא לא תבורי?) תלמוד לומר: "זקן" - ואין זקן אלא חכם, שנאמר (במדבר י"א) "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל". ר' יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר (משלי) "ה' קנני ראשית דרכי".

373 ויקרא פרק יט לב

374 ישעיהו ס כא

375 שיר השירים פרק א פסוק א

376 קהלת ז א

377 ויקרא א ט

378 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יג עמוד א

379 בראשית כב ד

380 תהלים פו ב

381 מסכת אבות א א

382 אין לא ניכר מהטון דיבור של הרב כאן נימה של זלזול

383 תהילים קיט קכו

384 תלמוד בבלי מסכת תמורה דף יד עמוד ב

ודרשי הכי: (תהלים קי"ט) עת לעשות לה' הפרו תורתך, אמרי: מוטב תיעקר תורה, ואל תשתכח תורה מישראל.

385 לא הצלחתי למצוא משהו מדויק על לימוד הלכות והגדות. אולי רמו בירושלמי במסכת ברכות פרק ג:

תני זבין וזבות נדות ויולדות קורין בתורה ושונין מדרש והלכות והגדות ובעל קרי אסור בכולן ר' אבא בר אחא בשם ר' שונה הלכות ואינו שונה הגדות

קראתי באתר "ישבה" בערך "אגדה" שבפירוש של הרב פרנקל, "קרנן העדה", הוא נותן טעם ש"משום שלבו של אדם נמשך אחריהן ומעיין בהן"

386 [כנראה שכוונת הרב כאן היא אגדות]

387 הקדמת שמואל הנגיד; ערך הגדה; מבוא התלמוד, נדפס בש"ס וילנא בסוף מסכת ברכות:

"והגדה היא: כל פירוש שיבוא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצווה, זו היא הגדה. ואין לך לתלמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת לפי חכמתו ויראתו של הלומד. ויש לך לדעת שכל מה שקיימו חז"ל הלכה בענין מצווה, שהיא מפי משה רבינו עליו השלום שקיבל מפי הגבורה, אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו. אבל מה שפירשו בפסוקים – כל אחד כפי מה שנודמן לו ומה שראה בדעתו, ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותם, והשאר אין סומכין עליהם.

ויש לך לדעת שכל מה שקיימו חכמינו זכרונם לברכה הלכה בענין מצווה שהיא מפי משה רבינו עליו השלום, שקבל מפי הגבורה, אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו, אבל מה שפירשו בפסוקים כל אחד כפי מה שנודמן לו ומה שראה בדעתו ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותם, והשאר – אין סומכין עליהם."

388 משנה, מסכת אבות, פרק א', משנה ט"ז

"רבן גמליאל אומר: עשה לך רב, והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אומדות".

389 תהלים צז יא

390 תפילה בימים הנוראים

391 " אבות ה כ"ג

392 ברכות לד ב

393 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לד עמוד ב

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא – עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, שנאמר: (דברים ט"ו) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים – עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין – צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: (ישעיהו נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך: מאי רחוק – שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא, ומאי קרוב – שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית; רבי שמואל בר נחמני אמר: זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה. שמא תאמר, אדם הראשון היכן היה? – בגן. ושמא תאמר: הוא גן, הוא עדן – תלמוד לומר: (בראשית ב') ונחר יצא מעדן להשקות את הגן, גן לחוד ועדן לחוד.

394 זכריה פרק ג

(ז) פה אָמַר יְקֻנָּק צְבָאוֹת אִם בְּדַרְכֵי תִלְדָּךְ יֵאָמֵר אֶת מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם אֶתָּה תִדְּוֵן אֶת בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת חֲצָרֵי וְנִתְתִּי לָךְ מִהַלְכִים בֵּין הָעַמִּים הָאֵלֶּה:

395 נשמע גם ליצינים. משחק מילים

396 בראשית ב כה

397 בראשית כז כו

398 סנהדרין לו א

399 תרגום יהונתן; במדבר פרק י כו

400 מסכת אבות ב ה

401 [סנהדרין פרק ו דף כט,ב וכן במדבר רבה, נשא פרשה ח] (אמר דוד) שלש מתנות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, רחמנין ובישנין וגומלי חסדים.

402 סוף פסוקי דזמרה בשבת

403 מסכת ברכות; דף ד א

404 תוספתא עדויות ה"ד

גם התשב"ץ, בפירושו לפרקי אבות 'מגן אבות' פרק ב' משנה א';

"וימה שנהגו בדורות הללו לקרוא לכל אדם רבי, נפל זה המנהג מהמקומות שיש בהם קראין, כדי שלא יטעו לומר זה האיש הוא מהקראין, כי הם אינם נוהגים בשם זה וקורין למי שאינו מהם 'רבי'"

405 מסכת אבות ד יג

406 [נדמה לי שתחבירית הכוונה היא: קל יותר לאדם חומרי להיות רשע, מאשר לרוחני]

407 [? לא כ"כ ברור]

408 [מקווה שקלעתי לכוונת הרב, יכול להיות גם "קליי"]

⁴⁰⁹ אפשר לקשר בברכה זאת גם את החסבר של הרמב"ם והרב על איוב בברכת "חונן הדעת" בעניין הצדיק שזקוק לשמירה

⁴¹⁰ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד א

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר: (תהלים קכ"ו) אז ימלא שחוק פיו ולשונו רנה, אימתי - בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על ריש לקיש, שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעה מרבי יוחנן רביה.

⁴¹¹ תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף י עמוד ב

...כד הוה נקטין ליה ואזלין, אמרה ליה ההיא מטרונתא: ווי ליה לאילפא דאזלא בלא מכסא! נפל על רישא דעורלתיה קטעה, אמר: יהבית מכסי חלפית ועברית. כי קא שדו ליה, אמר: כל נכסאי לר"ע וחבירי. יצא ר"ע ודרש: (שמות כט) והיה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו. יצתה בת קול ואמרה: קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה"ב. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

⁴¹² איכה פרק א

(טו) סֵלָה כָּל אֲבִירֵי אֲדָנִי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁבֵר בְּחוּרֵי גֵת דָּרָךְ אֲדָנִי לְבִתּוֹלַת בַּת יְהוּדָה: ס

⁴¹³ בראשית פרק ל

⁴¹⁴ דף קיא

⁴¹⁵ בראשית ד יב

⁴¹⁶ בראשית ל כד

⁴¹⁷ יחזקאל פרק יח פסוק כ

⁴¹⁸ שמות פרק ב יב

⁴¹⁹ שמות פרק ד פסוק כב

⁴²⁰ [מאמרי הראי"ה "המספד בירושלים" וכן מאמרו המקיף של הרב ארי יצחק שבט הערה 53, 54

<http://www.yeshiva.org.il/midrash/10926#51b>

⁴²¹ בראשית פרק מב פסוק ח

וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת אֶתְמֹלֶתְיוֹ וְהֵם לֹא הִפְרָהוּ:

⁴²² [אולי נשמע "עולם"? אבל לא חושב]

⁴²³ תהלים פרק יט יג

⁴²⁴ משנה מסכת אבות פרק ד יג

רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגת תלמוד עולה זדון רבי שמעון אומר שלשה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן:

⁴²⁵ נכחתי פעם בשיעור של הרב שטיינזלץ על התפילה, בימי שישי במרכז בירושלים, שסיפר שתלמיד שלו שמע עדות מהטייס שהתבקש להטיס כמה מקובלים מהישוב הישן בארץ ישראל מעל לשמי הארץ בזמן שצבאות רומל הגיעו עד מצרים. הטייס מספר שהעלה על מטוסו, לבקשת חכמי המקובלים, המוני תרנגולים. באיזשהו שלב, המטוס התמלא "נהרות של דם". לא הצלחתי עדיין לתפוס את הרב שטיינזלץ באופן אישי לעוד פרטים על הסיפור.

⁴²⁶ רמב"ם הלכות מלכים פרק יא

במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו...

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו... וכל המוסיף או גורע או שגלה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות ממשטן הרי זה בודאי רשע ואפיקורוס. /השגת הראב"ד/ אל יעלה על דעתך וכו', א"י והלא בן כוזיבא היה אומר אנא הוא מלכא משיחא ושלחו חכמים לבדקו אי מורח ודאין או לא וכיון דלא עביד הכי קטלוהו.

⁴²⁷ קהלת א א

⁴²⁸ [הרב שרקין כמובן:]

⁴²⁹ בראשית פרק ג ה

⁴³⁰ הרמב"ם ב"מורה" על גן עדן, לא זוכר בדיוק באיזה חלק.

⁴³¹ דרך ה' לרמח"ל, ב, ד

⁴³² אורות, אורות המלחמה

⁴³³ מן הסתם הכוונה היא ל"ידוד הראובני" מהמאה ה-16, אשר מאמצו העיקרי הושקע במגעים עם האליטה הנוצרית, [1] בהם שטח את תוכניותיו הצבאיות למען גאולת ישראל, שמטרתן להקים מדינה ליהודים בארץ ישראל, והציע לקלמנס השביעי לכוון ברית צבאית בין היהודים לנוצרים כדי להילחם יחדיו במוסלמים, על מנת לכבוש את ארץ ישראל מידי הסולטאן הטורקי [מתוך ויקיפדיה]

⁴³⁴ רמב"ם הלכות מלכים פרק יא

אף ישוע הנצרי שדמה שיהיה משיח ונהרג בבית דין, כבר נתנבא בו דניאל שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו. וכי יש מכשול גדול מזה. שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם ומקבץ נדחיהם ומחזק מצותן. וזה גרם לאבד ישראל בחרב ולפור שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי ה'. אבל מחשבות בורא עולם אין כח באדם להשיגם כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שני כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. כיצד. כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה אלו אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות ואלו אומרים דברים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום.

⁴³⁵ במדבר רבה (וילנא) פרשת במדבר פרשה ה

ושייתן שמו בשם ישראל ולכך האריך הקדוש ברוך הוא אפו עם ישראל שלא טרדם וגבה מהם קמעה קמעה בגלות כדי לנקותם ולא ביקש למחותם שלא יתחלל שמו בהם שכן מצינו כשהיו ישראל במצרים מרדו בהקב"ה ורצה הקדוש ברוך הוא לכלותם שם והאריך אפו עמהם למען שמו

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק א

דלמא רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא **במקום** ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא

רבה לר' שמעון בן חלפתא בי רבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת.

⁴³⁶ תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא עמוד א

⁴³⁷ [במקור שמצאתי זה ריש לקיש]

⁴³⁸ משנה מסכת ברכות פרק ב משנה ה

[ה] חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה הראשון שנשא אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת:

⁴³⁹ [תהליך]

⁴⁴⁰ תהלים פרק כה פסוק ה

⁴⁴¹ רש"י בראשית פרק מז

(כח) ויחי יעקב - למה פרשה זו שתומה? לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו:

⁴⁴² [בראשית מז]

⁴⁴³ [בראשית מח]

⁴⁴⁴ מקור בהמשך. של בראשית רבה ומסכת פסחים

⁴⁴⁵ ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק בראשית פרשת וישלח

ורק בברכת יעקב אבינו ע"ה בפרשת ויחי לשבטים וליהודה בפרט שהבטיחו על המלכות לא יסור וגו' ולו יקחת עמים בזה רמוז תיקון המלכות בשלימות לעת קץ והוא שביקש לגלות אז ונסתם ממנו, כי ה' יתברך רצה שיהיו סתומים וחתומים הדברים כמו שנאמר בדניאל (י"ב, ט') וכמו שאמרו (סנהדרין צ"ט א) ללבי גליתי וכו', ועל כל גס כאן רמוז בסתום וחתום.

⁴⁴⁶ [כל?]

⁴⁴⁷ בראשית רבה (וילנא) פרשת ויחי פרשה צו

א ויחי יעקב בארץ מצרים, למה פרשה זו שתומה מכל הפרשיות של תורה אלא כיון שנפטר אבינו יעקב התחילה שעבוד מצרים על ישראל, דבר אחר למה הוא שתומה מפני שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתם ממנו, ד"א למה היא שתומה מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם.

רש"י בראשית פרק מט

(1) ואגידה לכם - בקש לגלות את הקץ ונסתלקה שכונה ממנו והתחיל אומר דברים אחרים:

⁴⁴⁸ [אולי הכוונה זה "מספיק"?:]

⁴⁴⁹ [זאת הסיבה שבתקופת התנ"ך שמו כל כך הרבה משקל על ברכות ונבואות?]

⁴⁵⁰ תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נו עמוד א

דאמר רבי שמעון בן לקיש: (בראשית מט) ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכונה. אמר: שמא חס ושלוש יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד - כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

⁴⁵¹ [חטא?]

⁴⁵² במדבר כג כג

⁴⁵³ [חטא?]

⁴⁵⁴ בראשית פרק מט טז

⁴⁵⁵ בעל הטורים בראשית פרק מט

ויקרא יעקב אל בניו. שביקש לגלות להם הקץ ונסתם ממנו (ב"ר צו א). אמר יעקב שמא יש בכס חטא. אמרו לו תדקדק בשמותנו ולא תמצא בהם אותיות חט. ואמר להם גם אין בהם אותיות קץ (עין ירושלמי יומא ס"פ ז' בבלי שם עג ב):

⁴⁵⁶ מסכת תענית ה ע"ב

א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת א"ל וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטיא וקברו קבריא א"ל מקרא אני דורש שנאמר (ירמיהו ל י) ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים

⁴⁵⁷ בראשית פרק כא יב

⁴⁵⁸ בראשית פרק כז מו

וְתֹאמַר רְבִיקָה אֶל יִצְחָק קְצֵיתִי בְחַיִּי מִפְּנֵי בְנוֹת חַת אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לְמַה לִּי חַיִּים:

⁴⁵⁹ רבקה בפסוק אומרת "קצתי בחיי מפני בנות חת". והרב מלמד שח"ת בא מבני ח"ת { חטא וכו' }. מעניין אם יש כאן משהו

⁴⁶⁰

⁴⁶¹ דברי אליהו פרשת תולדות עמי יב

ובגיטין נ"ז בזמן שקולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו, וז"ש הקל קול יעקב והידיים של יעקב הם ידי עשו כח של עשו נמסר ליד יעקב:

⁴⁶² בראשית פרק לו פסוק ב

⁴⁶³ בראשית פרק מו ח

⁴⁶⁴ [מתאבד? מכבד? לא נשמע ברור 52: 44]

⁴⁶⁵ תהלים פרק עח פסוק ס

⁴⁶⁶ בראשית רבה פה י

...תלמידו של רבי מאיר אמר משום רבי מאיר תמר בתו של שם היתה דכתיב (ויקרא כא) ובת איש כהן לפיכך הוציאהו ותשרף:

⁴⁶⁷ בראשית פרק לט א

⁴⁶⁸ בראשית פרק לח א

⁴⁶⁹ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קב עמוד א

אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר (שמות ל"ב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. אמר רבי חנינא: לאחר עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה, שנאמר (יחזקאל ט') ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו. (מלכים א' י"ג) אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה, מאי אחר? אמר רבי אבא: אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, אמר לו, מי בראש: - בן ישי בראש - אי הכי לא בעינא.

⁴⁷⁰ בראשית פרק מז כט

⁴⁷¹ ירמיהו ב ז

⁴⁷² דומה לפירוש הרב בברכת האבות - למען שמו באהבה

⁴⁷³ המהר"ל גם מסביר על כך שהגלות לאורך זמן בלתי אפשרית

⁴⁷⁴ ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ט סימן ג

דא"ר ישמעאל בר רב נחמן עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה הה"ד (בראשית ג) לשמור את דרך עץ החיים דרך זו דרך ארץ ואח"כ עץ החיים זו תורה, אראנו בישע אלהים א"ר אבהו זה אחד מן המקראות שישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (תהלים פ) ולכה לישועתה לנו.

⁴⁷⁵ [4: 43]

⁴⁷⁶ הרבה מקורות, אני חושב שהידוע ביניהם זה ברמח"ל. גם ר' צדוק, החסידים, "תורת המגיד", "מאור עיניים" משתמשים בביטוי זה שכנראה מבוסס על העץ חיים

⁴⁷⁷ [? לא מובן 12: 11]

⁴⁷⁸ בראשית פרק ב

⁴⁷⁹ רש"י בראשית פרק ב

וכשברא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים:

⁴⁸⁰ [מקביל לתורת הקוואנטים]

⁴⁸¹ מקור - לא מצאתי

⁴⁸² [אולי הכוונה היא "אין למו מכשול"?

⁴⁸³ [מקור אחד מיני רבים (מצאתי גם בספר העיקרים על התפילה ועוד). לקחתי מתוך ספרו של הרב צייטלין:]

ר' יהודה אריה ממודינא; ארי נוהם פרק ט:

קרוב ה' לכל קוראיו מי כד' אלהינו - בכל קראנו אליו - לאלפי רבבות בקשות שונות מבין ומאזין, מביט ומקשיב לכל תחינתם כולם, ולכל אחד עושה כטוב בעיניו, וכן דוד המלך עליו השלום בכל ספר תפילותיו-תהילותיו צוח בכל פסוק: מלכי ואלהי כי אליך אתפלל, אליך ד' אקרא, בשם אלהינו נוכיר, המלך יענונו ביום קראנו, ולא מצאתי שאמר: אתפלל אל חכמתך, אקרא אל ביתך או אל גדולתך ותפארתך.

ואם המקובלים טוענים: האומר שאין לו עסק בקבלה, ואינו רוצה לכוון בתפילתו אלא לבעל האורות, כאשר חשבו רבים, ודאי שייקרא טועה, שאם יבוא אדם לדבר באחד הפשוט בערך בחינתו אל מציאותו, בזולת מציאותו ובחינתו בערך הספירות, נמצא מסלק פעולותיו מכל וכל, כי האין סוף בערך בחינת עצמותו הוא פשוט, ואינו בעל שינויים שישתנה מדין אל רחמים, ושיתפעל אל רצון, וישתנה מרצון אל רצון על ידי התפילה, אם לא בערך בחינתו אל ספירותיו, שהן הן השגחותיו, ועל ידן יהיה שינוי הדין והרחמים

הנה יש להשיב על זה במשל: הרי זה דומה למי שהוא בספינה ביאור, משליך חבל לעמוד או עץ אשר בארץ ומושך בחוזק אל הספינה וכן מתקרב לארץ. ואין הדבר כן, כי הספינה היא המתקרבת במשיכה זו לארץ, והארץ לעולם עומדת. כן התפילה היא החבל הנאחו למעלה ברצונו יתברך, והוא אינו משתנה מרצון אל רצון, אלא המתפלל, שהיה רחוק קודם, הוא המתקרב בתפילתו לאלהיו.

אין צורך איפוא באמצעים ומתווכים, בין שתהינה ספירות, בין שיהיו מלאכים, כדי להבין ולהשיג על ידי זה דרך הפעולה...

⁴⁸⁴ בראשית יח כא

⁴⁸⁵ הקדמה שניה לספר גבורות ה' של המרה"ל. וגם בפירושו על המשנה בפרקי אבות "בין השמשות", בספרו דרך חיים עמ' רלג בהוצאת לונדון אם אני זוכר במדויק

⁴⁸⁶ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב וראה הפרק על סוגיית הכובד ראש בתחילת השכתוב

משנה/. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים. אפילו המלך שואל בשלמו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק.

גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי אלעזר; דאמר קרא: (שמואל א' א') והיא מרת נפש. - ממאי? דילמא חנה שאני, דהוה מריא לבא טובא! אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: (תהלים ה') ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. - ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא! - אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: (תהלים כ"ט) השתחוה לה' בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. - ממאי? דילמא לעולם אימא לך, דהדרת ממש, כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי! - אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא: (תהלים ב') עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה.

⁴⁸⁷ אין ספק שזהו אחד השיעורים העוצמתיים ששמעתי אי פעם. אוירה של חשמל באוויר. את הדברים הבאים הבאתי לראשונה ללא צנזורה כלל השיעור כהווייתם, כדי להיכנס לראש ולאווירה שהייתה באותו שיעור. אני חושב שזהו הגרעין של תפיסת מניטו את התפילה, והוא מתמודד עם הטענות של התלמידים באומץ רב ובעיקר ביושרה פנימית שהדהימה אותי והיתה נורא חסרה לי. למעשה, כל השכתוב התחיל כעבודת סיכום פרטית שלי, תוך כדי השמטת המון מלל כדי שיהיה נחמד ונעים לקריאה. הקטע הבא כ"כ השפיע עלי, שלאחר שהבנתי את איזה גודל נפל לי לידיים, נכנסה בי קצת ענווה, ועברתי על כל השכתוב מחדש, מילה במילה.

⁴⁸⁸ [מקור. לא מצאתי. אולי זה ב"רסיסי לילה". (אמנם לא מדובר על צדיקים אבל זה הכי קרוב):

רסיסי לילה אות יא עמ' 12

...וידוע דעיקר התפילה הוא ע"י הרגשת הצער והחסרון, וכמו שאמרו (זח"ג קצה, א) תפלה לעני דמעטפא כל צלותין ובקעי רקיעין, לפי שהוא מתפלל מעומקא דלבא בהרגשת החסרון וזה עצמו מהש"י. דכן מצינו בר' חנינא בן דוסא כאשר היתה תפלתו שגורה, היינו דהיה מיצר לו מאוד חליו של פלוני וצערו, ואז היה פיו נפתח לבקש עבורו עומקא דלבא, וכן כל צער שהש"י שולח ח"ו לאדם בעולם הזה הוא על זה לערוך לתפלה, וכמו שאמרו ז"ל (שמו"ר כא, ה) ועל פרעה הקריב, משל למטרונית שביקש המלך לשמוע קולה. ואמרו (יבמות סד, א) מפני מה היו האבות עקורים, שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, ועל זה אמרו לעולם יקדים (אדם תפילה לצרה, סנהדרין מד, ב) שנאמר היערוך שועך לא בצר, שיתעורר לתפלה קודם ולא יצטרך לצרה שתעוררו ח"ו. וכל הגליות והיסורין הוא רק על זה להעלות כל ענייני עולם הזה לרומו של עולם ע"י התפלה, להיות לילה כיום יאיר, כשיהיה זה בשלימות יגלה אור היום דהיינו עולם הבא שדומה ליום [מקביל ללימוד של הרב על הקדמת העולם הזה לעולם הבא]

⁴⁸⁹ מצאתי גם מקור אצל ר' אלימלך מליז'נסק:

נועם אלימלך הוספות ליקוטי שושנה
 רצון יריאיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם (תהלים קמה, יט) נראה לתרץ על שמתחיל בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים, וגם כפל הלשון. לפי שהצדיק אינו מתאוה לשום דבר ברצונו, כי הוא כל כך במדרגתו הקדושה שאין לו תאוה לשום דבר, אך מהיכן בא זה שהצדיק צריך לפעמים לאיזה דבר למוזון או למלבוש או לכסף וזהב והדומה להם, זה הוא הכל לצרכי העולם, שהעולם צריכים לכל זה תמיד ומתאוים להם תמיד ומתפללים עליהם, רק שאין כח בידם להיותם נענים בתפלתם מפני שאין כח בתפלתם לעלות למעלה, וכשהצדיק צריך גם כן לאותו דבר ומתפלל עבורו ותפלתו הזכה עולה בלי שום פגע אזי נאחזין כל תפלות ישראל באותה התפלה ונענין כל ישראל בזכותו וזו היא פירוש רצון יריאיו יעשה, פירוש השם יתברך ברוך הוא עושה רצון הצדיק שיהיה צריך לאיזה דבר ויתאוה לה כדי ואת שועתם ישמע כו', שישמע תפלת הציבור ויושיעם

⁴⁹⁰ תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סד עמוד א

אמר רבי יצחק: יצחק אבינו עקור היה, שנאמר: (בראשית כ"ה) ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, על אשתו לא נאמר אלא לנוכח, מלמד ששניהם עקורים היו. א"ה, ויעתר לו - ויעתר להם מיבעי ליה! לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. א"ר יצחק: מפני מה היו אבותינו עקורים: מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. א"ר יצחק: למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקדוש ברוך הוא ממתן רגזנות למדת רחמנות.

⁴⁹¹ [01: 09]

⁴⁹² תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכז עמוד א

אמר רב יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא.
⁴⁹³ עדיין לא מצאתי מקור ברור. מתחבא איפשהו בפירוש הבעש"ט על ספר בראשית בדף התפילה, לפני פרשת נח. וזה אגב הבסיס לדעה של רוב חכמי הדור הזה כפי שמתבטא בספר "תפילת ישראל" של הרב אדלר, ע"פ הבנתי כמובן. אבל לעניות דעתי זה רק תוצר לוואי של תפילה בכוונה, לא מהותה ועיקרה. א"ק.
 בכל מקרה, מספר מקורות הקשורים לנושא:

מאור עינים פרשת נשא

הצטרפות האדם נקי אברי השכינה כב"י כגון רפואה פרנסה ושאר דברים כל דבר הוא אבר מהשכינה ומה שחסר למטה חסר גם כן למעלה כב"י וצריך לבקש רק שיתוקן למעלה ולא יכוין להנאת עצמו כלל ואם יעשה כן ממילא יתוקן למטה גם כן ורפואות הבעל שם טוב נב"מ היה רק על ידי יחודים שהיה מייחד ומעלה השכינה אל מדת א"י וממילא ניתקן למטה גם כן

⁴⁹⁴ [ההדגשה היא במילעיל]

⁴⁹⁵ [בסאונד הרב דופק על השולחן. כנראה הכוונה לצרכים הטבעיים היומיומיים]

⁴⁹⁶ מדרש תנחומא (ורשא) פרשת תולדות סימן ו

וכן אברהם היה דומה ליצחק, ולא היו מכירין הבריות בין אב לבן עד שבקש אברהם ואמר רבש"ע הפרש בין אב לבן, והפריש ביניהם הזקנה לכך נאמר ואברהם זקן ולכך כתיב אברהם הוליד את יצחק.

⁴⁹⁷ בראשית פרק ג יד

וַיֹּאמֶר יְקִיָּא אֱלֹהִים אֵל הַנְּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אֲרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל הַחַיָּה עַל אֲחֻזְתְּךָ תֵּלֵךְ וְעָקַב תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

⁴⁹⁸ מקור. לא מצאתי

⁴⁹⁹ בראשית פרק כה פסוק כז

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תֵּם יֹשֵׁב אֲהָלִים:

תרגום יונתן בראשית פרק כה

(כז) וַרְבִּיאוּ סְלֵיא וַהֲוֵה עֲשׂוֹ גְבַר נְחִשְׁרֵכְו לְמַצוּד עוֹפֹן וַחֲנוּיֹן גְבַר נְפִיק חֶקֶל קְטִיל נְפִשׁוֹן דְּהוּא קְטִיל ית נְמָרוּד וַנִּת חֲנוּד בְּרִיה וַנְּעָקֹב גְבַר שְׁלִים בְּעוֹבְדוֹי וּמִשְׁמֵשׁ בְּבֵית מְדַרְשָׁא דְעַבְרָא תַבְעֵא אוּלְפֹן מִן קְדָם יְיָ:

תרגום אוונקלוס בראשית פרק כה פסוק כז:

(כז) ורביאו עולימיא והוה עשו גבר נחש ירכן (נחשידכוו) גבר נפיק חקל ויעקב גבר שלים משמיש בית אולפנא:

שלי"ה מסכת מגילה פרק תורה אור:

וזה לשון הציוני פרשת תולדות: 'ויצא הראשון אדמוני' (שם שם, כה) סודו מובן, כי היה סיגו דיצחק, וזהו סוד 'ראשית גוים עמלק' (במדבר כד, כ), ועמלק שורש הנחש הקדמוני. רמז לזה כתבו המקובלים כי היה לו דמות נחש על ירכו. ואונקלוס הגר כיוון הסוד 'ידע ציד' (בראשית כה, כז) - נחשירכך. וביעקב כתיב (שם לב, כה) 'ויגע בכף ירכו', רצה הנחש לכנס לפניו כשראה פרצוף אדם הראשון, 'יורא כי לא יכל לוי' (שם), ועלנה נחש העמוני בתחלת מלכות שאול, והנה הנחש שוכן בירך, כי משם תולדות המלכים, ועל ידו חטא שאול [ו]נטרד. עכ"ל.

שלי"ה פרשת וישב מקץ ויגש תורה אור:

וברכים אשר כרעו, גרמו 'ויגע בכף ירך יעקב', סמאל הרשע נגע שם מדה כנגד מדה, ירך מול ירך. כי בירך עשו היה חותם הנחש, כדמתרגמין (שם כה, כז) נחשירכך, ופירש הציוני (פרשת תולדות, ד"ה ויצא הראשון) נחש ירכן, שהיה חקוק בירך עשו צורת נחש, והארכתו בדרוש הזה פרשת תולדות יצחק (אות כב) עיין שם

מאור ושמש בראשית פרשת תולדות:

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד גוֹי. ותרגם אוונקלוס על 'איש ציד' - גְבַר נְחִשְׁרֵכְו, וראיתי בציונים על התרגום הזה, שהיה דמות נחש חקוק על ירכו.

שו"ת מנחת יצחק חלק ד קונטרס דברי חפץ:

ופירש דתרגום איש ציד, גבר נחשירכך, שהי' דמות נחש חקוק על ירכו, (עי' פ"י יונתן (תולדות כ"ז) שגורס שני מלות, נתש ירכן והיינו כנ"ל לרמז כי הוא מסטרא דנחש כמ"ש הזוהר דפ"ד ע"ג),

⁵⁰⁰ [15: 53]

⁵⁰¹ לא מצאתי מפרש

⁵⁰² תהלים פרק כז ז

⁵⁰³ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 584

תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אגדה, מאי על הסדר זה סדר עולם, לכך מציינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו, כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרן. כשניצל אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם, כשנעקד יצחק על גבי המזבח ונעשה דשן והיה אפרו מושלך על הר המוריה מיד

הביא עליו הקדוש ברוך הוא טל והחיה אותו, לפיכך אמר דוד ע"ה כטל חרמון שיורד על הררי ציון כטל שהחיה הקדוש ברוך הוא את יצחק אבינו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מחיה המתים. כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקדוש ברוך הוא מיד פתחו מלאכי השרת את פיהם ואמרו בא"י האל הקדוש. כשבא פרעה להמליך את יוסף במצרים בדקו אם יודע בשבעים לשונות בא גבריא'ל ולמדו שבעים לשונות, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חונן הדעת. כשעשה ראובן מעשה בלהה פילגש אביו נקנסה עליו מיתה מיד חזר בתשובה דכתיב וישב ראובן אל הבור אמר רבי יוחנן שחזר בתשובה וחיה,

ואצר המדרשים (איינושטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 585

דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו', מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציא אותה ותשרף ושלחה לו ואמרה הכר נא, מיד הודה ואמר צדקה ממני ונסלח לו על אותו עון, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חנון המרבה לסלוח. כשמררו המצריים את חיי אבותינו אמר הקדוש ברוך הוא וגאלתי אתכם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י גואל ישראל. כשצטער אברהם אבינו בצער המילה בא רפאל ורפאו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י רופא חולים. כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת בא"י מברך השנים. כשבא יעקב אבינו למצרים וראה יוסף ושמעון ונתקצבו הוא ובניו ביחד, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל. כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו המצריים בים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים. כשאמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך: שמח ובטח על דבריו של מקום ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונשקו ובכה לו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים. כשבנה שלמה את ביהמ"ק מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י בונה ירושלים. כשנושעו ישראל ועברו את הים סוף ואמרו שירת ויושע פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מצמיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל וצעקו לאל ושמע צעקתם כמה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שומע תפלה. כשעשו ישראל את המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י המחזיר ברחמי שכינתו לציון. כשהכניס שלמה הארון לפניו ואמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך וגו' ונתן הודאה ושבח למקום ואמר ברוך ה' אשר נתן מנוחה וגו', מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו הטוב שמך ולך נאה להודות. כשכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא ונתתי שלום בארץ, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י עושה השלום. לפיכך כשבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנו בסדר הזה בחכמתם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך חכם הרזים שנתן חכמה ליראיו שהם בני גוי גדול כמו שאמר להם משה ע"ה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלוהינו בכל קראנו אליו.

יש גם את מקור דומה בתלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב

⁵⁰⁴ הבעש"ט על התורה, פרשת נח:

מב. זה חסד גדול מה' יתברך שאדם חי אחר התפילה, שלפי דרך הטבע היה לו למות מחמת שמפסיד כוחו, כי נתן כוחו בהתפילה, כל כך, מבח הכוונה הגדולה שהוא

מכוון: (בריש ליקוטים יקרים, צוואת הריב"ש דף ד' ע"ב)

מג. בשם הבעל שם טוב ז"ל, שאמר שנס גדול הוא כשאדם חי אחר התפילה, שלא יצאה נשמתו מגודל הדביקות: (שפתי צדיקים פרשת בשלח)

⁵⁰⁵ תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט עמוד ב

גמ'. ורמינהי: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אלו הן: כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והכנסת אורחים, והבאת שלום בין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם! אמר רב יהודה, הכי קאמר: כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו - מטיבין לו, ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה. מכלל, דהנך אפילו בחדא נמי? אמר רב שמעיה: לומר, שאם היתה שקולה - מכרעת. וכל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו - מטיבין לו? ורמינהו: כל זכיותיו מרובין מעונותיו - מריעין לו, ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שיר ממנה אפילו אות אחת, וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו - מטיבין לו, ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת ממנה! אמר אביי: מתניתין, דעבדין ליה יום טב ויום ביש. רבא אמר: הא מני? רבי יעקב היא, דאמר: שכר מצוה בהאי עלמא ליכא

⁵⁰⁶ שמואל א פרק א

(י) וְהָיָא מֵרַת נְפֶשׁ וְתִתְפַּלֵּל עַל יְקָוָה וְכָל תְּבִקָּה:

⁵⁰⁷ [סוף דבר:]

עם כל רצוננו ותפילותינו. חשוב לזכור. כדברי הרב אשכנזי זצ"ל, בתחילת השיעורים כשפירש את דברי ר' צדוק: "רק הקב"ה יודע כיצד מנהיג עולמו". והגאולה, הכללית והפרטית של כל אחד ואחד - כרצונו. דבר שאומרים בקדיש בכל יום, אך נוטים לשכוח: "יתגדל ויתקדש שמה רבה. בעלמא די ברא, כרעותיה".

והבן זה היטב. א"ק.]